Bebekten Katile Erkeklik

Kadına Şiddet Uygulayan Erkekler

Aslıhan Burcu Öztürk

nika

Aslıhan Burcu Öztürk

BEBEKTEN KATİLE ERKEKLİK

nika

BEBEKTEN KATİLE ERKEKLİK

Kadına Şiddet Uygulayan Erkekler

●

ASLIHAN BURCU ÖZTÜRK

BEBEKTEN KATİLE ERKEKLİK

Kadına Şiddet Uygulayan Erkekler

Aslıhan Burcu Öztürk

Nika Yayınevi - 104
1. Baskı: Haziran 2020

ISBN: 978-605-9386-82-1
Sertifika No: 26357

Kapak Tasarım: Leyla Çelik
Sayfa Düzeni: İlhan Ulusoy

© Bu kitabın basım, yayın, satış hakları © Fita Petrol, Madencilik, Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz. Nika Yayınevi Fita Petrol, Madencilik, Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.'nin markasıdır.

Baskı ve Cilt: Bizim Büro Matbaacılık
Sertifika No: 26649

Nika Yayınevi
Yüksel Cad. 30/8 Kızılay Ankara
T: 0312 433 71 15 F: 0 312 433 71 15
www.nikayayinevi.com e-posta: info@nikayayinevi.com

BEBEKTEN KATİLE ERKEKLİK

Kadına Şiddet Uygulayan Erkekler

ASLIHAN BURCU ÖZTÜRK

Nika Yayınevi

TEŞEKKÜR

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalında doktora tezi olarak yazdığım bu çalışmanın tamamlanması yolculuğu boyunca, seyir defterinde çok sayıda isim yazılı. Başta tez danışmanım Prof. Dr. Kasım Karataş'a zorlandığım süreçlerde beni yüreklendirdiği ve yoğun çalışma temposunda verdiği destekler için teşekkür ederim. Erkeklik ve şiddet konusunda çalışma konusunda en başından beri yol gösteren, güler yüzüyle kapısını her zaman açık tutan Prof. Dr. Serpil Sancar'a, akademik yaşamımda hep ufkumu açmış olan tez izleme kurulu üyesi Prof. Dr. Özlem Cankurtaran'a ve jüri üyeleri Prof. Dr. Yüksel Baykara Acar ve Prof. Dr. Hilal Onur İnce'ye emekleri için teşekkür ederim.

Ankara Sıhhiye Adsız Alkolikler Grubundan görüştüğüm erkeklerin samimi paylaşımları olmasaydı, bu çalışma eksik kalacaktı. Yaşadıkları dönüşüm, erkeklerle çalışma konusunda umut vermeye devam ediyor.

En büyük teşekkürüm, annemle babama... Bana hayat veren, sevgisiyle ve bilgisiyle büyüten canım anneme ne kadar teşekkür etsem az... Ve babam... Tez sürecimde zorlu hastalığıyla mücadele eden ve sonrasında aramızdan ayrılan dünyanın en güzel yürekli babasına sahip olduğum için hep şanslı hissettim kendimi. Yaşamı, insana sevgiyi ve saygıyı öğretti hepimize. Canımın içi babam, ruhun huzurda olsun...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
Başlarken... 13

1. BÖLÜM
KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETE
İLİŞKİN TARTIŞMALAR 17
Feminizm ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet 20
Eril Şiddet ve Devlet 23
Toplumsal Cinsiyet Kavramı Yeterli mi? 25

2. BÖLÜM
ERKEKLİK KURGUSU NASIL OLUŞUYOR? 25
Erkeklik Kavramını Anlamak 31
Hegemonik Erkeklik İdeali Kuşatması 34
Erkekliğin İktidar Stratejisi Olarak Kadına Yönelik Şiddet 41
Krizdeki Erkeklik ve Kadına Yönelik Şiddet 45

3. BÖLÜM
ARAŞTIRMAYA DAİR 49
Görüşülen Erkekler Kimler? 53

4. BÖLÜM
ERKEKLİĞİN ANLAMI 55
Evin Direği: "Evin reisi olmalı" 56
Güçlü ve Kadın Üzerinde İktidar Sahibi: "İstediğini
alabilmek ya da istediğini yaptırabilmek" 57
Şiddetin Öznesi: "En iyi bildiğim höykürmekle, bağırmakla,
höt susturmakla..." 60
Kadının Karşıtı: "Erkek adam, karı gibi olmaz" 64
Cinselliği Özgürce Yaşayan 66

4. BÖLÜM

KRİZDEKİ ERKEKLİK 69
Ailede (Erk)ek Çocuk Olmak 75

5. BÖLÜM

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ERKEKLİĞİN YAPILANMASI 75
Babanın şiddet mirası: "Sen de babanın bi kopyasısın" 76
Oğlan çocuk olmak: "Böbürlensin dursun" 81
Kardeş şiddeti: "Çünkü gücüm ona yetiyodu" 83
Çevrenin Şiddet Kuşatması 84
Hegemonik Erkekliklerin Model Alınması:
Erkeğin Dev Aynaları 87
Eğitim Sistemi ve Okul Yaşantısı: Sıra Sıra Şiddet 88
Yoksulluğun Şiddeti: "Tabi ki eziliyodum" 93
Cinsel İstismarın Ağır İzleri 94
Cezaevi: "Çocukları cezaevine sokmamalı" 95
Şiddet İçeren Eril Sporlar 97
Evlilik: Ataerkilliğin Kalesinde Savaş 99

6. BÖLÜM

YETİŞKİN ERKEĞİN GÜÇ VE ŞİDDET SINAVLARI 99
Kadının ücretli emek gücü üzerinde iktidar:
"Evinin kadını ol dediml" 103
Kadının ev içi emeği üzerinde iktidar: Hizmet rolü 105
Kadının sosyal yaşamı üzerinde iktidar: Kilitli yaşam 106
Evliliğin dönüşümüne ve boşanmaya yönelik tepki:
Erkeklik elden gidiyor! 107
Duygusal ilişkinin hegemonik erkeklikle çatışması: Sevgiye
yabancılaşma 113
Cinsellik: Sıcak Kuşatma 115
Güç simgesi olarak penis ve cinsel ilişki:
"İşte ben erkeğim, diyom" 119
Kadının bekâreti ve ilk gece şiddeti: Kanlı çarşaf sınavı 121

Cinsel yetersizlik kaygısı ve aldatılma: Kırılma noktası 125
Kadının doğurganlığı ve şiddet:
"Sırtından sopayı, karnından sıpayı..." 129
Kadının cinsel nesne olması: "Elinde zaten var" 130
Kapitalizmin Cinsiyetli Hegemonyası..... 132
Alt Sınıf Erkekliği ve Yoksulluk: "Hepsi maddiyat"..... 133
Askerlik: Er Ocağı 137
Askerliğin şiddeti öğretmesi:
"Ben, silah ve şiddete karşıydım"..... 138
Savaşmanın ağır yükü:
"O şiddeti buraya döndüğümde yansıtır mıyım diye korktum"... 139
Şiddete maruz kalmak ve güçsüzlük acısı 141
Polis Olmak: "Yetki, yönetim ve güç"..... 144
Cezaevinde Kapatılan Erkeklik:
"Genelde çıkınca öldürmek istiyolar" 146
İşkenceye Maruz Kalmak..... 150
Alkolizm: "Öfkeyi en işler hale getiren alkoldür" 151
Şiddeti Meşrulaştırmak: "Erkeksin, hep haklısın!" 157

7. BÖLÜM

ŞİDDETİ YENİDEN KURGULAMAK 157
Şiddetin İnkârı: "Bir iki tokat..."..... 160
Pişmanlık: "Ama tehditkâr bir pişmanlık..."..... 162
Şiddete Karşı Olma: "Şiddet bu işi bozuyo"..... 163

8. BÖLÜM

BİREYSEL DÖNÜŞÜMDEN BAŞLAMAK:
ADSIZ ALKOLİKLERİN DÖNÜŞÜM YOLCULUĞU 165
Kadın Mücadelesinin Dönüştürücü Gücü:
"Kendini ezdirmeme kararı"..... 168
Şiddet Farkındalığı:
"Yaşamını kısıtlama hakkını bana kim veriyo?"..... 169
Yeni Bir Erkeklik Kurgusuna Doğru... 170
Öfkesiz ve Şiddetsiz Yaşam: "Ben değişince herkes düzeliyo" 173

9. BÖLÜM

SON SÖZLER 177
Farklı Erkeklikler ve Şiddet 180
Erkek Egemenliğinden Yararlanan Güvensiz Erkeklik 181
Sözde Eşitlikçi, Çelişkili Erkeklik 181
Kadına Şiddet Uygulayan Erkeklerle Çalışma 183

10. BÖLÜM

NE YAPMALI? 183
Kadına Şiddet Uygulayan Erkeklerle Çalışmada Pro-Feminist Yaklaşım 185
Erkeklerle Pro-Feminist Çalışma Konusunda DVIP Örneği 191
Erkeklerle Grup Çalışması 192
Kadınlara Yönelik Çalışmalar 195
Çocuklara Yönelik Çalışmalar 196
Duluth Modeline İlişkin Değerlendirmeler 197
Feminist Politika 200
Pro-Feminist Politika 202
Babalık eğitimleri 208
Danışmanlık hizmetleri 209
Eşitlikçi ve Özgürleştirici Eğitim Politikası 209
Barış Politikası 210

EKLER 213
EK.1. Katılımcı Erkeklere İlişkin Bilgiler 213

KAYNAKLAR 231

Barışçıl ve özgür bir yaşam için tüm kadınlara...

ÖNSÖZ

Özgecan Aslan, Ayşe Paşalı, Münevver Karabulut, Şule Çet, Helin Palandöken, Ceren Özdemir ve ismini sayamadığımız daha niceleri, erkekler tarafından vahşice öldürülen kadınlar... Yaşamı sonlanmasa da her tür şiddetin acısıyla ve öfkesiyle yaşamak zorunda kalan, şiddetle mücadele edebilmek için ölümü göze alan sayısız kadın... Şiddete tanık olan başta çocuklar olmak üzere tüm insanlığın yaşadığı acı, kızgınlık ve diğer taraftan kanıksamayı iyileştirecek için olanı aramak ve bunun için mücadele etmek, tüm kadınlara borcumuz sayılmalı.

Kadına yönelik şiddeti, şiddetin faili olan erkeklerin yaşamlarına yansıyan ataerkillik üzerinden derinlemesine anlayabilmek için yola çıktığım bu çalışmanın temel amacı, şiddetin kaynaklarına erişebilmekti. Çocukluk döneminde aile ilişkileri, sosyal çevre, okul yaşantısı; yetişkinlik döneminde ise askerlik, çalışma yaşamı, sınıfsal konum, evlilik, cinsellik gibi alanlarda yaşanan deneyimlerin, erkekleri şiddet etrafında nasıl kurgulandığını ortaya koymak önem taşıyordu. Birey ve yapı etkileşimi çerçevesinde şekillenen şiddetin, güç gösterisi olmaktan çok iktidar kaybının telafisine işaret eden dinamiklerini çözmek, kadına yönelik şiddet sorunun çözülebilmesi için gerekliydi. Bu nedenle iktidar istemiyle kamçılanan ve şiddetle örülen erkekliğe odaklanan, eril şiddetin şifrelerini keşfetmeye yoğunlaşan farklı bir bakış açısını sunmaya niyet ettim. Çünkü kadına yönelik şiddetin, kadını sosyal hizmetlerle ilişkilendirerek koru-

ma ve güçlendirme çalışmalarına odaklanılmasının ya da erkeği adalet sistemi içinde cezalandırmanın, evden uzaklaştırmanın sorunu çözmek için yeterli olmadığını görüyoruz, ne yazık ki!

Buradan yola çıkarak şiddet uygulayan erkeklerin gerekçelerini mazur göstermek yerine şiddeti üreten toplumsal yapılanmaları ve erkeğin bunlarla etkileşimindeki bireysel öyküsünü de çözümlemeye çalıştım. Yani "bir bebekten bir katil yaratan karanlığı" incelemeye koyuldum. Bu yaklaşım, öfkeyi birey olarak erkeklere yöneltmek yerine şiddetin kaynağında yer alan ve tarihsel kökenini tarım toplumuna dayanan ataerkillikten alan ancak sanayi ve sanayi sonrası modern toplumlarda sarsılan ataerkilliğe, kadının güçlenmesi ve bağımsızlaşmasına tepkisel olarak gelişen şiddetin nasıl üretildiğine odaklanmayı beraberinde getiriyor. Temel amacın, kadına şiddetin son bulması için toplumsal mücadeleyi güçlendirmek olduğunu akılda tutarak, erkekliği ve şiddeti anlamaya çalışmanın önemini tekrar vurgulamak gerekiyor.

Bu doğrultuda, şiddeti üreten ve pekiştiren tüm toplumsal kurumları ve ilişkileri dönüştürecek ve kadını güçlendirecek sosyal politikaları, koruyucu ve önleyici sosyal hizmetleri, şiddet uygulayan erkeklere yönelik rehabilitasyon programlarını etkili bir biçimde hayata geçirmenin, eşitlik ve özgürlük için gerekliliğini hep birlikte fark etmek dileğiyle...

Başlarken...

Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan, hiçbir şey yapılmaz kardeşlerim...

Rakel Dink,

Hrant Dink'e veda konuşması, 24. 01. 2007

Kadına yönelik aile içi şiddet, kadınların fiziksel ve psikolojik sağlıklarını olumsuz yönde etkileyen, özgürlüklerini kısıtlayan ve toplumsal yaşamda yer almalarını engelleyerek kadınları güçsüzleştiren, yaygın bir toplumsal sorun olarak yaşanmakta. Ağırlıklı olarak erkekler tarafından uygulanan şiddetin, erkek egemenliğine dayalı eşitsiz toplumsal cinsiyet düzeni bağlamında ortaya çıkması, kadınlık gibi toplumsal bir kurgu olan "erkekliğin" ve erkeğin anlaşılmasını gerekli kılıyor.

Erkek sözcüğünün kökü olan "er", Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre "kahraman, yiğit" ve "rütbesiz asker, nefer" anlamlarına gelir. Er sözcüğünden türetilen "erk" ise, "bir işi yapabilme gücü, kudret, iktidar", "sözü geçerlik, istediğini yaptırabilme gücü, nüfuz" anlamına gelir. 'Erk'in, toplum bilimlerindeki anlamı "bir bireyin, bir toplumun, başka birey, küme veya toplumları egemenliği, baskısı ve denetimi altına alma, hürriyetlerine karışma ve onları belli biçimlerde davranmaya zorlama yetkisi veya yeteneği"dir.

Toplumsal olarak erkekliğe iliştirilen anlamların, üretim ilişkileri, devlet mekanizması ve özellikle aile kurumu çerçevesinde güç ve iktidar üzerine odaklanması, erkeği, kadından üstün

olarak konumlandırır. Erkeğe verilen toplumsal yetki, kadın üzerinde iktidar kurması ve iktidarını sürdürebilmesi için şiddet yetkisini de içerir.

Bu çalışmada, temel olarak erkeklik çalışmalarının önemli isimlerinden Connell'ın (2005a) "erkeklikler" (masculinities) kuramı kullanılmıştır. Sınıf, etnik köken, kültür, toplumsal cinsiyet düzeni gibi toplumsal etmenlerin ağırlığıyla birlikte, erkeğin farklı yaşam deneyimleri çevresinde geliştirdiği öznelliği, farklı erkekliklerin oluşumuna yol açar. Bu etkileşimin zenginliği, neden bütün erkeklerin, toplumsal cinsiyet düzeninin öngördüğü erkeklik kalıplarına uy(a)madıklarını ve aynı biçimde kadına yönelik şiddet uygulamadığını anlamaya yardımcı olur.

Bu izleği sürebilmek için erkekliğin yaşam boyu güç, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulanması sürecini, yapısalcı ve postyapısalcılığın sentezlendiği yaklaşıma dayanarak keşfetmeye çalıştım. Kapitalizm ve ataerkillik gibi toplumsal yapılar ile öznel deneyimlerin etkileşim içinde değerlendirilmesi, bütüncül bir anlayışla "insan denilen muammayı" ve "erkek denilen karmaşık basitliği" anlamaya ışık tuttu.

Bu bağlamda toplumsal yapı ile özne arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı tartışmasından yararlandım. Yapının, öznelerin eylemleri yoluyla var olduğu, yeniden üretildiği ve değişebildiği noktasından yola çıkarak, öznelerin eylemleri "yapılandırılmış eylem" olarak tanımlanmakta, toplumsal yapının eylemi belirlediği ifade edilmektedir (Giddens, 1979). Diğer taraftan da öznelerin toplumsal eylemlerinin, toplumsal yapıyı oluşturmada etkili olduğu tartışılır (Giddens, 1979; Bourdieu, 1990; Messerschmidt, 2008). Dolayısıyla toplumsal yapı ve eylem, birbiriyle etkileşim içindedir. Toplumsal yapının etkilerinden bağımsız olmayan öznelerin, yapının dışında gelişebilecek deneyimleri ve eylemleri, farklılıkların oluşmasına ve yaygınlaşmasına yol açarak yapıyı etkileme gücüne sahiptir, bu bağlamda toplumsal yapı ve öznenin etkileşimi vurgulanır. Toplumsal yapının kesin belirleyiciliği, aynı toplumsal yapı içinde oluşan çeşitliliği açıklayamadığı için eleştirilir. Örneğin eşcinsellik, ataerkil toplum-

sal yapının cinsel kimliği şekillendirmedeki etkisiyle açıklanamamaktadır.

Peki, kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin deneyimlerini, feminist kuramla nasıl ele alacaktım? İlk başta aklımı çokça kurcalayan bu soruyu feminizmin, kadınlarla birlikte erkekleri de özgürleştiren düşünsel ve eylemsel bir mücadele olduğundan hareketle çözme yolunu seçtim. Erkekliğin eleştirel olarak incelenmesi, erkeğin içinde bulunduğu güç ve iktidar kıskacını çözerken, kadının her tür şiddetten özgürleşerek güçlenmesine olanak sağlıyor. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet düzenin, erkeğe egemen bir konum vaad ederken, yüklediği ağır rollerin farkına varmak ve bunun kadına karşı şiddete dönüşümünü çözümlemek önemli bir çıkış noktası oldu.

Kadına yönelik şiddet sorununu, yaşamın her döneminde ve bütün toplumsal kurumlarda bireysel, toplumsal ve politik düzeyde karşılanmamış gereksinimler olarak tanımlamak, sorunun çözümü için yapılması gerekenleri de ortaya kolaylıkla koydu.

Umuyorum ki doktora tezimden derlediğim bu kitap, kadına karşı şiddeti derinlikli bir şekilde anlamaya, şiddet uygulayan erkeklere yönelik tavrın sorunun çözümü odağında olgunlaşmasına ve eşitlikçi /özgürlükçü bir toplumsal cinsiyet düzeninin oluşmasına katkı sağlar.

1. BÖLÜM
KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Kadına yönelik aile içi şiddet, ağırlıklı olarak aile üyesi erkeğin, cinsiyet temeli üzerinden, kadına yönelik gerçekleştirdiği, kadını baskı altında tutmayı ve kadın üzerinde üstünlük kurmayı amaçlayan, fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddeti ifade eder. Kadına yönelik şiddeti farklı türleriyle incelemek, şiddeti görünür kılmak açısından anlamlıdır. Bununla birlikte, farklı türleriyle ifade edilen şiddetin aslında birbiriyle iç içe geçmiş olduğu dikkate alınmalıdır. Örneğin, fiziksel şiddet, sıklıkla psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddetle birlikte uygulanıyor.

Kadını, ev içindeki sorumluluklarıyla erkeği ise kamusal yaşam içindeki etkin rolü ile tanımlayan ve kadın ile erkek arasındaki farklılıklar üzerinden geliştirilen kamusal ve özel alan ayrımı, kadının ev içi işgücünün erkek tarafından sömürülmesini sağlar ve erkeğe hizmet etmenin gerekliliği düşüncesini besler. Kadının erkeğe ekonomik bağımlılığı, kadınların erkeklerin koruması ve bakımı altında oldukları kanısını güçlendirir (Coltrane, 1998). Bu yaygın kanı, kadınları şiddete karşı güçsüz bırakmakta, şiddeti kabul etmelerini sağlamada etkili olabilmektedir. Şiddeti, disiplin aracı olarak gören toplumsal cinsiyet rejimi, kadınların şiddeti hak ettikleri görüşünün, kadınlar tarafından içselleştirilmesine neden olur.

Feminist alanyazında önemli bir tartışma konusu olan özel alan ve kamusal alan ayrımı, kadına yönelik aile içi şiddetin özel bir sorun olarak görülmesine yol açarak, devletin bu konuda so-

rumluluk alması engelleyebilmektedir (Sparks, 1997). Aile içi şiddetin, yalnızca aileyi ilgilendirdiği düşünülen özel sorun olarak tanımlanması, ailenin ve toplumun kadın üzerinde kurduğu baskının devamına yol açar. Kadın ve çocukların yaşamlarında olduğu kadar şiddeti uygulayan erkeklerin de yaşamlarında psikolojik, sosyal, ekonomik sorunlara neden olan şiddet, kamusal düzeyde mücadele edilmesi gereken toplumsal bir sorundur.

Kadına yönelik aile içi şiddet konusunda toplumsal farkındalık, feminist hareket sayesinde oluşmaya başlamıştır. Feminizmin ilk dalgasıyla 19. yüzyıl sonlarına doğru Avrupa ve Amerika'da, politik olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmak, aynı iş için erkeklerle eşit ücret almak ve üniversite eğitimi alabilmek için mücadele verilmiş ve önemli kazanımlar elde edilmiştir. Feminizmin kadına yönelik şiddet konusundaki duyarlılığı, Batı ülkelerinde 1960 ve 70'lerde gelişen "ikinci dalga" ile birlikte gelişmiştir. "Kişisel olanın politik olduğu" sloganıyla cinsiyet temelli şiddete yönelik eleştirel bir bakış geliştirilerek, aile içi şiddetin toplumdaki eşitsiz cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan yapısal ve politik bir sorun olduğu ortaya konmuş ve devletin bu konuda sorumluluk alması yönünde çalışılmıştır. Aile içi şiddetin kamusal bir sorun olduğunun kabul edilmesinden sonra, devlet bu sorunla mücadele için önemli bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda devlet, kadınla erkek arasındaki eşitsizliği yeniden üreten yasalar, kurumlar ve sosyal hizmetlerle sorunun devam etmesinde rol oynayabilmektedir.

Kadına yönelik aile içi şiddet, Türkiye'de yaygın bir sorun. Ülke çapında yapılan "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet" (KSGM, 2014) araştırmasında, yaşamlarının herhangi bir döneminde eşleri ya da birlikte oldukları erkekler tarafından fiziksel ve cinsel şiddete uğrayan kadınların oranı %38, son 12 ay içinde fiziksel ya da cinsel şiddete uğrayan kadınların oranı %11. Yalnızca fiziksel şiddet görenlerin oranı %36 ve yalnızca cinsel şiddet görenlerin oranı %12 düzeyinde. Hamilelik döneminde kadınların yaklaşık %8'i şiddete maruz kalan kalıyor. Şiddete uğrayan her dört kadından biri yaralanıyor. Şiddet,

kırsal alanda yaşayan, eğitim ve refah düzeyi düşük kadınlarda daha yaygın. Eğitim ve refah düzeyi arttıkça şiddet azalıyor. Kentte yaşayan kadınlar arasında kırda yaşayanlara kıyasla şiddetin yaygınlığının azaldığı görülüyor.

Boşanmış ya da eşinden ayrı yaşayan kadınların %75'i, birliktelikleri döneminde eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalıyor. Bu durum, boşanma ve ayrılıklarda şiddetin önemli bir rolü olduğunu gösteriyor. Bekâr kadınların ise %7'si birlikte oldukları erkek arkadaşları ya da nişanlıları tarafından fiziksel şiddet gördüğünü ifade ediyor. Evlenmiş kadınların yarısına yakını (%44), yaşamlarının bir döneminde psikolojik şiddete maruz kalıyor. Hakaret, küfür, aşağılanma ve küçük düşürülme en yaygın psikolojik şiddet biçimleri...

Namus cinayetleri, onur ve şeref gibi kavramlarla ifade edilen namusun, kadının cinselliği ile bağlantılandırılmasıyla gerçekleştirilir. Namus cinayetlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde yapılan bir araştırmada (Kardam, 2005), kadınların evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişki yaşaması, evi terk etmesi ve boşanması, sevdiğiyle kaçması, flört etmesi, çalışması, gezmesi, dar ve açık giysiler giymesi, tecavüze uğraması, namus cinayeti için haklı gerekçeler olarak gösterilmiştir. Genç erkeklerin, orta yaşlı erkeklere göre kadının namusuyla ilgili değerlendirmelerinde daha katı olduğu, kırsal kökenli ve aşiret ve akrabalık ilişkileri daha yoğun olan erkeklerin, kadınların "namus dışı" davranışlarının ölümle cezalandırılmasına ilişkin görüşlerinin daha güçlü olduğu belirlenmiştir.

Ailedeki erkekler tarafından kadınların evden dışarı çıkmalarının, eğitim ve çalışma yaşamına katılmalarının, flörtün ve giysilerinin denetim altında tutulması, çevreden gelebilecek tehlikelere ve dedikodulara karşı koruma sağladığı gerekçesiyle kadınlar tarafından içselleştirilebilebiliyor (Bora ve Üstün, 2010). Kıskançlık bahanesiyle eve kapatılması, ailesi ve çevresiyle görüşmesinin engellenmesi, takip edilmesi, ev dışında çalışmasının engellenmesi, kadın üzerinde tahakküm kurmanın ve kadını güçsüzleştirerek bağımlı kılmanın stratejileridir. Kadın-

ların bir kısmı, istismar ve şiddete dayalı ilişkileri sürdürebilmeyi ve zorluklarına dayanmayı, olumlu değerlerle yücelterek, bundan gurur duyabilmekte (Herman, 2007). Çilekeş ve özverili kadın olma, önemli bir erdem olarak kabul edildiği için şiddet uygulayan erkekler de şiddetin ve kendilerine bağımlılığın sürebilmesi için bu değerleri kullanıyor.

Feminizm ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Feminizm, kadının cinsiyetinden dolayı sosyal, kültürel, ekonomik ve politik alanda yaşadıkları her tür eşitsizliğe ve baskıya karşı çıkan, kadın hakları savunuculuğu temelinde kadınlar tarafından geliştirilen, özgürleştirici bir ideolojidir. Kadına yönelik aile içi şiddet, feminist hareketin ortaya çıkmasında itici güç olarak belirmektedir.

1970'li yıllardan itibaren kadınların özgürlük hareketi, büyük bir gelişme göstermiş ve kadınların şiddet deneyimleri, şiddet yaşayan diğer kadınlarla dayanışmak üzere destek grupları içinde ve kamusal düzeyde tartışılmaya başlanmıştır. Şiddete uğramış kadınların korunması, baskıcı ve erkek egemenliğine dayalı aile düzeninden özgürleşmeleri amacıyla ilk sığınma evleri, feminist kadın grupları tarafından kurulmaya başlanmıştır (Mooney, 2000).

Kadına yönelik erkek şiddetini merkezine alan radikal feminist kuram, ataerkil toplumsal yapıyı kadınların baskı altında tutulmasının altında yatan temel neden olarak kabul eder. Toplumdaki erkek üstünlüğü ve kadınların üzerinde kurulan tahakkümün yapısal özellikleri, ataerkillik kavramıyla açıklanır. Toplumdaki en temel tahakküm biçimi, erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu baskıdır. Kadın ve erkeği ayrı toplumsal sınıflar olarak kurgulayan kurama göre farklı toplumsal konumlara sahip olsalar da tüm kadınlar, ataerkil yapı içinde erkekler tarafından ezilme nedeniyle ortak kadınlık deneyiminde buluşurlar (Mooney, 2000).

Feminizm, kamusal ve özel alan ayrımını, erkek egemenli-

ğine dayalı toplumsal cinsiyet düzenini desteklemesi nedeniyle eleştirir. Pateman (2001) devlet ve topluma ilişkin anlayışın temelini atan klasik toplumsal sözleşme kuramlarının tanımladığı kamusal alanın, erkeklerin kadınlar üzerinde egemenlik kuracağı eril bir düzen olarak kurgulandığını belirtir. Bu nedenle bu toplumsal sözleşme kuramları "erkek kardeşliği sözleşmesi" olarak adlandırılır. Kamusal alanın erkek egemenliğinde olduğu, özel alanın da kadına ait olduğu düşüncesinden yola çıkan kuramlar, aslında birbirleriyle bağlantılı olan kamusal ve özel alan arasında yapay bir ayrım oluşturur. Aile ve politika, ataerkil hiyerarşiye dayanmasıyla birbirine benzer; baba, evin kralı gibidir. Benzer şekilde Coltrane (1998) kadın ve erkek açısından belirlenmiş olan kamusal ve özel alan ayrımının, erkeklerin güçlü toplumsal konumu ve kadınlar üzerindeki egemenliklerinin devamını sağlamaya yardımcı olduğunu savunur.

Kamusal ve özel alanın birbiriyle bağlantılı olması temelinde, kadına yönelik aile içi şiddet, politik bir sorun olarak görülür. Bu noktadan hareketle, ailenin mahremiyeti içinde meşru görülebilen şiddet, politik ve yasal düzeyde müdahale edilmesi gereken bir sorun olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Aile ve evlilik kurumlarıyla kadının cinselliği üzerinde kurulan baskı ve yine bu kurumlar içinde olağanlaştırılan şiddet, erkek egemenliğinin devam ettirilmesi için önemli araçlardır. Her tür erkek şiddeti, kadınların davranışlarını ve yaşantısını kısıtlamaya yönelik çalışan toplumsal denetim mekanizması oluşturur. Örneğin aile içinde fiziksel şiddet tehdidi, kadınların kendilerini ifade etmelerini ve özgürleşme olanaklarını kısıtlayarak, toplumdaki ikincil konumlarının devamını sağlamaya yardımcı olur.

Feminist çözümlemede, iktidarı sadece erkekten kadına yönelen güç ve denetim olarak görme eğilimi vardır. Kadınların eril iktidarın korunmasında ve aynı zamanda zayıflatılmasındaki etkileri genelde göz ardı edilir. Ancak daha derinlemesine çözümlemeler, iktidar ilişkilerinin karşılıklı olduğunu, bağımlılık ilişkisi içerebildiğini gösterir (Segal, 1992). Örneğin, kadınların ekonomik ve sosyal olarak güçlü erkek beklentisi ya da sert ve

iktidar sahibi erkek tiplerine çekim duyma eğilimi, eril iktidarı güçlendiren unsurlardır.

Feminizm, kadınların yapısal düzeyde ezilmesine yaptığı vurgu nedeniyle kadınları güçsüzleştirme ve kurbanlaştırma eğilimine yönelik eleştirilerle karşılaşmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen "ataerkil pazarlık" kavramı, kadınların güç ilişkilerindeki farklı güçlenme yollarına dikkat çeker. Kadınların ataerkil yapıdan yararlanarak, üzerinde güç sahibi oldukları kadınları ezebildiklerini gösteren kavramın öncülerinden Kandiyoti (2007) ataerkillik kavramına yoğunlaşmanın, kadınların ataerkilliğe uyum ve direnme stratejilerini göz ardı ettiğini savunur. Kadınların, ataerkilliğin özellikle koruyucu unsurlarından yararlandığını ve kadına özerklik tanıdığı alanlarda güçlendiğini açıklar. Kadınlar, kocaları ve oğullarının sevgisini, kendi istekleri doğrultusunda yönlendirerek güç kazanabilmektedir. Örneğin, "kaynanalar" gelinleri üzerinde baskı ve denetim kurarak ve onların emeklerini kullanarak, gençliklerinde ailenin erkekleri ve kaynanaları tarafından ezilmelerini telafi etmekte ve güçlü bir konuma geçerek, ataerkil düzen içinde yarar sağlar. Kadınların ataerkillik içinde sadece ezilmedikleri, çeşitli stratejilerle kişisel düzeyde kazanımlar elde ettikleri ve sistemin devamında payları olduğu görülmektedir.

Özellikle kadınların bir kısmının, erkek hegemonyasını kabul etmeleri ve desteklemeleri, hegemonyanın önemli ölçüde kadınların onayı ile gerçekleştiğini ve ataerkil güç ilişkilerinin bu şekilde devam edebildiğini göstermesi açısından ilginçtir. Ancak kadınların, erkek hegemonyasına rıza göstermelerinin temelinde güçlü erkeklerin etkisi önemlidir (Hearn, 2004). Dolayısıyla kadınlar, varolan toplumsal cinsiyet düzeni içinde dışlanmamak ve sağlam bir konumda yer almak amacıyla erkek hegemonyasının sürmesine destek olabilmektedir.

Connell (1998) da ev içinde ataerkilliğin sarsıldığı durumlardan bahseder. Evliliğe ilişkin iktidar mücadelelerinin genellikle kadınlar tarafından kazanıldığını, baba denetiminin aşındığını, ev içi çatışma ve pazarlıklar sonucu, iktidarın kadına geçebil-

diğini ileterek, ilişkisel etkilerin önemini ortaya koyar. Ancak yapısal iktidarın önemini vurgulamakta ve bu durumu "yerel zafer" olarak adlandırmaktadır. Kadınların kazandığı bu tür bir gücün, makro düzeydeki ataerkil iktidardan ayrı olarak düşünülmesi gerektiği konusunda uyarıda bulunur.

Eril Şiddet ve Devlet

Toplumsal cinsiyet düzeninin oluşturulmasında etkin bir role sahip olan devlet, birçok kurum ve kuruluş yoluyla erkekliğin güç ve şiddet etrafında örülmesinde etkin rol oynar. Toplumsal cinsiyet düzeninin, erkek egemen şekilde yapılanması sağlayan güçlerden biri olan devlet, eşitsizlik ve şiddete karşı mücadele alanı açan politikalarla da olumlu yönde etkinlik göstererek çelişik bir durum sergiler.

Devletle toplumsal cinsiyet düzeni arasındaki ilişkiye dair farklı görüşler bulunur. Liberal feminist kuram, devletin bu konuda tarafsız olduğunu ve cinsiyetler arasında taraf tutmadığını kabul eder. Devlet kurumlarının erkeklerin egemenliğinde olmasına ve sosyal politikaların erkeklerin güçlendirilmesine sunduğu katkıya rağmen, eşit vatandaşlık haklarıyla kadınlar açısından gelişme sağlanabileceği, kadın erkek eşitliğinin geliştirilebileceği görülür (Kantola, 2006). Ancak liberal feminist kuramın, özel ve kamusal alanın birbirinden bağımsız olduğu kabulü, aile içi şiddetin açıklanmasını güçleştirir ve devletin aile içi şiddeti destekleyen toplumsal inşadan bağımsız bir güç olarak görülmesine neden olur (Marshall, 1997).

Radikal feminist kuram ise devleti, geniş bir yapısal çerçeve içinde görerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sürdüren, özünde ataerkil bir güç olarak değerlendirir. Buna göre yasalar, sosyal politikalar, kurumlar ve bürokrasi, toplumdaki erkek egemenliğini destekleyerek erkek üstünlüğüne hizmet eder. Polis, ordu, yasalar ve sosyal hizmetler, kadının ikincil ve ezilen konumunu pekiştirirken, erkeğin güçlü konumunu destekler (MacKinnon, 1997).

Radikal feminizmin tezine eleştirel yaklaşan yazarlar, devletin ataerkil olduğunu kabul etmekle birlikte çelişkili bir tutum sergilediğini ortaya koyar (Connell, 1998; Marshall, 1997; Kantola, 2006). Bu çelişki, bir taraftan erkeğe şiddet kullanma hakkı veren zorunlu askerlik uygulamasıyla erkekliğin şiddetle inşasına katkıda bulunması, diğer taraftan kadına yönelik şiddeti engellemek üzere yasal düzenlemeler yapılması gibi uygulamalarda kendini açığa vurur.

Kamusal ataerkilliğin geçerli olduğu devletlerde aile, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin kesin olduğu bir ahlaki denetim kurumu olarak görülür (Bourdieu, 2001). Buna karşılık Connell (1998) devletin kurduğu toplumsal cinsiyet düzeninin, ailedeki ataerkilliğin zayıflaması ve kadın haklarındaki gelişmenin sonucunda kurumsallaşma krizi eğiliminde olduğunu belirtir. Bunun sonucunda devlet, aile içi şiddetin meşruluğunu ortadan kaldırmaya yönelik stratejilere yönelmekte, kadın sığınma evleri ve polisin kadına yönelik şiddet konusunda eğitimi gibi çalışmalarla ataerkil otoritenin zayıflatılmasında rol oynamaktadır. Diğer çelişki devletin, hegemonik erkekliği kurumsallaştırırken, aynı zamanda denetim altında tutmaya çalışmasında kendini gösterir. Örneğin, şiddet suçlusu erkekler, şiddet kullanma yetkisine sahip olan asker ve polis gibi erkek ağırlıklı kurumlarla denetim altında tutulmaya çalışılır.

2. BÖLÜM
ERKEKLİK KURGUSU NASIL OLUŞUYOR?

Hiçbir erkek, kendiliğinden erkek kalmaz. Erkeklik, sıkı sıkıya uyulması gereken bir akittir. Emek ister.

Yıldırım Türker (2004)

Çözümlemesini ağırlıklı olarak erkek egemen toplumsal yapı ve kadının ezilmesi üzerinden gerçekleştiren feminist kuram, kadınlık durumuna odaklanır. Erkeklerin ve kadınların deneyimleriyle sürekli yeniden kurulan erkek egemenliğinin, erkekliği ve şiddeti üretmesindeki etkisi, eleştirel erkeklik çalışmalarıyla gündeme gelmeye başlamıştır.

Toplumsal Cinsiyet Kavramı Yeterli mi?

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliğinin toplumsal olarak kurgulandığı kabulüne dayalıdır. Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapılarınca, kadın ve erkek için farklı şekillerde inşa edilen toplumsal cinsiyet, iki cinsiyet için birbirine karşıt ve birbirini tamamlayıcı olduğu düşünülen rolleri tanımlar. Erkek ya da kadın olmanın tanımı, önemli ölçüde toplumsal yapı tarafından belirlenmekte ve söylemsel düzeyde yeniden üretilmektedir.

Toplumsal cinsiyet, gündelik yaşantıyı cinsellik, doğum ve çocuk bakımı, cinsiyetler arasındaki bedensel farklılıklar gibi etmenleri içeren yeniden üretim alanıyla bağlantılı olarak düzenlemektedir. Tarihsel bir kategori olarak toplumsal cinsiyet,

beden ve bedenin eylemlerini biyolojik olandan farklı olarak, toplumsal kabullere uygun bir şekilde yapılandırır (Connell, 2005).

Toplumsal cinsiyetin oluşumunu ilk kez 1950'li yıllarda sosyal psikolojik açıdan ele alan cinsiyet rolü kuramı, bireylerin toplum tarafından beklenen cinsiyet temelli davranış kalıplarını benimsemesi üzerine kuruludur. Erkeklik ve kadınlık, ödül ve ceza sistemi içinde öğrenme, toplumsallaşma, beklenen tutum ve davranışları içselleştirme ile gerçekleşen cinsiyetlendirme sürecinde edinilen kimlikler olarak kabul edilir.

Cinsiyet rolü kuramını yetersiz bulan diğer görüş, toplumsal cinsiyetin oluşmasında güç ilişkileri çerçevesinde gelişen toplumsal, ekonomik ve politik yapıların etkili olduğunu savunur. Bu tartışmanın gelişmesinde Foucault'un (1994) "Cinselliğin Tarihi" adlı eserinde, toplumsal cinsiyetin bir iktidar stratejisi olduğunu göstermesi etkili olmuştur. Cinselliğin, kadınlık ve erkekliğin toplumca onaylanan biçimlerinin tarihsel ve kültürel olarak sürekli değişmesi, kadınlık ve erkekliğin cinsiyet rolü kuramının kabaca ortaya koyduğu gibi sabit olmadığını gösterir.

Toplumsal cinsiyetin oluşmasında yapısalcı yaklaşımın temsilcilerinden Connell (1998; 2005a), cinsiyet rolü kuramını, hangi nedenlerden dolayı kadın ve erkeklerden farklı rollerin beklendiğini açıklamaması ve rolleri toplumun beklentisine indirgemesi nedeniyle eleştirir. Bireylerin iradesi ile toplumsal eylemlilik arasındaki ilişkiyi basitleştiren kuramın temel varsayımı, birey iradesini tamamıyla toplumun beklentisine uygun şekillendirdiğidir. Ayrıca, erkeklerin kadınlar üzerinde uyguladığı ekonomik, ev içi ve politik iktidar göz ardı edilmektedir. Cinsiyet ilişkileri konusundaki değişimin, toplumsal yapı ile toplumsal eylemler arasındaki etkileşimden kaynaklandığını ve değişimin diyalektik sürecini görme konusunda yetersizdir. Ayrıca biyolojik temelli kategorilendirmeyle kadın ve erkeğin birbirine karşıt iki homojen kategori olarak tanımlaması, farklılıklar ve normlar karşısında oluşan direnci göz eder. Örneğin, toplumsal cinsiyet rolü kuramı, transseksüellerin varoluşunu açıklayamaz,

bu nedenle normların dışındaki çeşitli toplumsal cinsiyet kategorilerini "sapkın" olarak kabul etme eğilimini güçlendirebilir.

Dolayısıyla cinsiyet rolü kuramı, kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet kimliği içinde yaşadıkları çelişkileri, gerginlikleri, dirençleri ve farklı bileşimleri gösteremez. Dayatılan rollere karşı direnç gösterenler ya da rolleri kabul edip, bunun yarattığı baskıdan dolayı acı çekenler olduğu gibi, farklı cinsiyetler için tanımlanan rolleri, kendilerine özgü bir bileşimle ortaya koyanlar da bulunur (Segal, 1992; Best ve Keller, 1991).

Toplumsal cinsiyet tanımlamalarının, farklılıkları göz ardı etmesi noktasında Butler'dan (2010) gelen eleştiri, kadınlık ve erkekliği değişmez kültürel anlamlar olarak ele almanın, cinsiyet düzenini yeniden kurma riskini taşıdığı üzerinedir. Kadınlığa ilişkin özellikleri yalnızca kadınların, erkekliğe ilişkin özellikleri yalnızca erkeklerin içselleştirdiği yönündeki kabul, farklı cinsel yönelimler de dâhil olmak üzere, farklılıkları olan bireyleri dışlar.

Bir diğer tartışma, toplumsal cinsiyetin, cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerini belirleme gücü olduğuna yönelik itirazda ortaya çıkar. Erkek egemenliğini oluşturan, toplumsal kurumların erkeklere verdiği, kadınlar üzerinde güç ve denetim sahibi olma yetkisidir. Toplumsal cinsiyet farklılaşmasını, erkek egemenliğinin nedeni olarak görmek, konuyu psikolojik ve kültürel alana sıkıştırır. Ayrıca, bu kuram, toplumdaki kurumsal yapıların ve maddi kaynakların bölüşümü ve özellikle güç ve tahakküm ilişkilerini belirleyen kuralların etkisini göz ardı eder (Young, 1997). Toplumsal kurumlarda erkeklerin güçlü olması, kadınları denetim altında tutmaya yönelik araçların kullanılması ve ekonomik alandaki güç, erkek egemenliğinin oluşumunda temeldir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal alanı yapılandırmada kullanılan araçlardan biri olduğu için sınıf, ırk ve etnik köken gibi diğer toplumsal yapılarla da kesişir. Bu kesişme, farklı erkekliklerin oluşmasına ve saldırganlık, şiddet ve denetim gibi konularda da

farklılaşmaya neden olur (Connell, 2005; Messerschmidt, 2003). Örneğin alt sınıf erkekleri ile orta sınıfın erkeklerinin, üretim ilişkileriyle bağlantılı olarak şekillenen cinsiyetlenme süreçlerinde yaşanan farklılıklar, farklı erkeklik biçimlerine yol açmaktadır. Alt sınıf erkeklerin fiziksel şiddeti, üst sınıf erkeklerden daha fazla uygulamaları bu duruma iyi bir örnektir.

Toplumsal cinsiyet, toplumsal yapıyı kişisel alanda yeniden üretir. Kişiyi yapılandırma stratejisi olarak toplumsal cinsiyet, psikolojik süreçleri de kullanarak, yapı ile özneyi bir araya getirmeye çalışmaktadır. Holter (2005) bu durumu "modern toplumlarda toplumsal cinsiyet, bireyle toplum arasındaki sosyal psikolojik ilişkidir" diyerek açıklar. Ataerkil yapının, toplumsal cinsiyet aracılığı ile eşitliğe yönelik mücadeleyi engellediğini tartışır. Örneğin, cinsiyete yönelik kalıp yargılar, yasal yönden eşitlik sağlamasına karşın kadınların, statüsü ve geliri yüksek olan "erkek mesleği" olarak tanımlanan mesleklere yönelmelerini engellemektedir. Bu durum toplumsal cinsiyetin, ideolojik ve politik güce sahip olanların maddi çıkarlarını yansıttığı görüşünü (Brittan, 2005) doğrulamaktadır.

Bu noktaya kadar vurgulanan yapısalcı çözümlemenin yanında, postyapısalcı yaklaşımın öne çıkan isimlerinden Butler'ın görüşleri dikkate değerdir. Butler (2010), toplumsal cinsiyet kimliğinin, süreğen bir "performans" olduğunu ve bedensel performans yoluyla doğallaştırıldığını ileri sürer. Toplumsal cinsiyet kimliği, dışavurumla ifade edilerek oluşturulur. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet ifadeleri, eyleme dayalı olarak üretilir. Bedensel eylemlerle üretilen toplumsal cinsiyet, kültürel olarak sürdürülür. Biyolojik beden, cinsiyet söylemi etrafında kurulur ve kültürün içinde üretilmiş bir "söylem nesnesi"dir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet bir yapı ya da kural değil, bireylerin edimine bağlı bir eylem türüdür. Toplumsal cinsiyetin, öznelerin üzerinde bir etkiye sahip olmayan kültürel bir değişmez olarak ele alınmasına karşı çıkarak, toplumsal cinsiyetin iktidar ilişkilerine dâhil olan veya bunların dışında kalmaya çalışan özneler tarafından yeniden üretildiğini ve "altüst edilebildiğini" savunur.

Foucault'ya (1980) göre erkeklerin iktidarı, erkeğin üstünlüğü ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı söylem aracılığı ile sürdürülür. Benzer şekilde, toplumsal cinsiyetin kadınla erkek arasındaki gerçek toplumsal fark değil, kişilerin cinsiyetlerine göre geliştirilen "söylem tarzı" olarak anlaşılması gerektiğini savunan Yuval-Davis (2007), kadın ve erkeklerin bu söylem tarzının edilgen alıcıları olarak basitleştirilmesine ve aynılaştırılmasına karşı çıkar. Öznel kimliğin yalnızca cinsiyet üzerinden kurulmadığına dikkat çekerek, yaş, yetenek, fiziksel yapı gibi kişisel farklılıklar ile sınıf ve etnik yapı gibi toplumsal farklılıklar üzerinden kurulan ilişkilerin önemini vurgular.

Toplumsal cinsiyeti, toplumdaki iktidar ilişkileri içinde oluşan "habitus" olarak değerlendiren Bourdieu (1990) ise yapısalcılığın yanında Butler'ın performans kuramından da beslenir. Sistemli bir biçimde tanımlanmış sosyal koşullara maruz kalmak, bu gerçekliğin zorlamalarını öznenin içine kazıyarak, bir tür yatkınlıklar bütününü habituslar aracılığı ile oluşturur. Türkçe'de "yaşam alanı" olarak da kullanılan habitus, bireylerin yaşamları, sosyal çevreleri, sınıfsal konumları ve toplumsal yapı ile etkileşim sürecinin sonucunda oluşan içselleştirilmiş eğilimleri, istekleri, düşünceleri, beğenileri, değerleri ve bedensel eylemleri anlatır. Toplumsal gerçeğin nesnelliği ile kişisel deneyimin öznelliği arasındaki yaşamsal bağı vurgulayan habitus, farklı ekonomik, toplumsal, kültürel birikime sahip erkeklerin, erkeklik kimliklerinin devingen bir şekilde oluşumunu anlamada önemlidir. Toplumsal alan, kadın ve erkeğin ikili zıtlıklarla anlamlandırılmasıyla cinsiyetlendirilir. Bedenlerin cinsiyetlendirilmesi, kadınlık ve erkekliğe iliştirilen çeşitli kabuller, istekler, düşünceler, metaforlar ve eylemlerin doğal anlam kazanmasıyla mümkündür. Bu şekilde kadın ve erkek arasındaki ayrım normalleşerek, öznelerin habitusu haline gelir. Cinsiyetler arasında kurulan farklar, eril tahakküme yol açarak cinsiyet düzenini oluşturur.

Psikanalitik kuram, erkek kimliğinin oluşumunda çocukluk deneyimini başat olarak değerlendirse de yaşam boyu devam eden bu süreç olduğunu ortaya koyar. Oğlan çocuk, gördüğü

ve kurguladığı şekliyle babanın sahiplenici, tehdit edici ve cezalandırıcı cinsel kimliğini edinmeye çalışarak, aslında mağduru olduğu baskıcı kimlikle özdeşleşir ve kendisi, baskı kuran özne haline gelir. Yani erkekler, kendilerini ezenlerle özdeşleşerek "erkek" olurlar. Ancak temelde anneyle yaşanan özdeşleşmeden tam bir kopuş yaşanmadığı, bu nedenle sürekli olarak erkeklik maskelerinin düşmesi endişesiyle erkekliklerini ispatlamaya çalıştıkları tartışılır. Anneden kopuş, şefkat, merhamet ve yumuşaklık gibi annelik özelliklerinin yanı sıra kadınsı diğer özelliklerden de uzak durmayı içerir. Kadını aşağılamaya yönelik cinsiyetçilik, bu süreçte oluşur. Erkekler bu özellikleri, kadını aşağılayarak ve kadınsı özelliklerden uzak durarak edinirler. Erkeklerin içlerindeki kadınsılığı bastırması, homofobiye yani eşcinsel düşmanlığına yol açar. Erkeklerin içlerindeki "kadınsılığı" bastırmasının sonucu olarak gelişen, erkekleri kadınlıktan uzak tutmanın ve kadınları erkeklerden aşağı konumda baskılamanın yollarından biri olan homofobi, erkekliği kurmada kullanılan araçlardan biridir. Ödipal dönem öncesinde oğlan çocuğu, anneyle özdeşleşmeden dolayı babasını annesinin gözünden görerek, babasına karşı korku ve arzuyla karışık duygular besler. Bu duygunun bastırılması sonucunda, eşcinsel olarak algılanma korkusuna dayalı olarak eşcinsel düşmanlığı oluşur (Kimmel, 2005a; Segal, 1992).

Erkekliğin oluşumunu bireysel düzeyde açıklayan psikanalitik kuram, gelişim sürecindeki kültürel farklılıkları ve toplumdaki iktidar odaklarını göz ardı ettiği gerekçesiyle eleştirilir. Kandiyoti (2007) psikolojik açıklamaların, evrensel olarak görülen bir süreçte farklılıkları gözetmediğini, bilinçaltının oluşumunda iktidar ilişkilerini ve toplumsallığı göz ardı ettiğini savunarak, psikolojik etkilerle birlikte yapısal özelliklerin kesişme noktalarının, erkekliği açıklamada iyi bir zemin oluşturduğunu ifade eder. Gerçekten de kadınlık ve erkekliğin, anlaşılması çok boyutlu bir çözümleme düzeyini gerektiren karmaşık yapısının açığa kavuşabilmesi için toplumsal iktidar odaklarıyla bağlantılı olarak ele alınması zorunludur.

Erkeklik Kavramını Anlamak

Erkeklik, erkeğin tavır ve davranışlarını, düşünme biçimlerini, uyması gereken rolleri belirleyen, denetleyen ve yeniden üreten toplumsal kurgu ve öznel deneyimlerin bileşimidir. Toplumsallık vurgusu, erkekliğin farklı toplumsal koşullar içinde değişebilir bir "kurgu" olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Aynı zamanda öznelliğe de vurgu yapan erkeklik kavramı, farklı deneyimlerin farklı erkekliklere yol açtığını göstererek öznelliği de dikkate alır.

Erkeklik, kökleri tarih boyunca ataerkil cinsiyet düzeni içinde şekillenen ve kendini dil, bilinç ve toplumsal yaşamın kurumsallaşmış yapılarında yeniden üreten, cinsiyet eşitsizliği bağlamında anlaşılmalıdır (Ertürk, 2004). Erkeklik kavramıyla ataerkilliğin erkekleri şekillendirmedeki etkisi dikkate alınır. Erkek egemen toplumsal ve siyasal yapılanmaların kadınları tahakküm altına almasını, evlilik ve aile gibi kurumlarla kadın emeğinin sömürülmesini anlamada önemli olan ataerkillik kavramının, buna karşılık erkek iktidarının nasıl oluşturulup devam ettirildiğini ve erkekler arasındaki iktidar paylaşımının nasıl gerçekleştiğini anlamakta yetersiz kaldığı tartışılmaktadır (Sancar, 2009).

Bu noktada, ataerkillik kavramını açmakta yarar var. Ataerkillik, erkek iktidarını desteklemek ve kadınları erkeklere tâbi kılmak amacıyla geniş düzeydeki toplumsal denetim mekanizmaları ve edimleri yaratan, cinsiyete dayalı toplumsal tabakalaşma sistemidir (Renzetti ve Curran, 1999). Üretim ve dağıtım araçları, mülkiyet, siyaset ve aile üzerindeki erkek iktidarı, toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kurduğu denetim mekanizmasıyla kadınların bu alanlarda güçlü ve yetkili olmalarını engeller.

Sözcüğün ilk anlamıyla ataerkillik, kapitalizm öncesi dönemde hükümdarın mutlak iktidarının meşrulaştırılmasını da kapsayacak şekilde "babanın egemenliği"ni ifade eder (Mooney, 2000). Evin, toprağın ve ülkenin egemenliğinin erkekte olması,

kadınların ise bu egemenliğin her düzeyinde yönetilen konumda olması göze çarpar. Geleneksel anlamıyla ataerkillik, üretim biriminin aile olduğu tarım toplumlarında görülür. Üretim biriminin aile olması, aileyi, cinsiyete dayalı işbölümüyle üretimin düzenlendiği ve denetlendiği bir iktidar alanı haline getirir. Yönetme yetkisi ve gücün, bu üretim biriminin "patron"u olan erkeğin elinde olması, açık bir şekilde kabul edilir.

Ataerkillik kavramının yetersizliğine vurgu yapan Yuval-Davis (2007), kadınların baskı altında tutulmasının yalnızca ataerkil yapıdan kaynaklanmadığını; ataerkilliğin, kapitalizm ve ırkçılık gibi diğer toplumsal baskı yapılarıyla bütünleştiğini tartışır. Ayrıca kadınların, diğer kadınlar ve bazı koşullarda erkekler üzerinde kurduğu iktidarı görmezden gelmesi nedeniyle ataerkilliği yetersiz bir kavram olarak değerlendirir.

Erkeklik çalışmalarının en önemli kuramcılarından biri olan Connell (2005), ataerkillik kavramı yerine "toplumsal cinsiyet düzeni" kavramını önerir. "Toplumsal Cinsiyet ve İktidar" (Gender and Power) isimli kitabında, kaynağını ataerkil toplumsal yapıdan alan toplumsal cinsiyet düzeninin oluşumunu; birbirleriyle bağlantılı olan iktidar ilişkileri, üretim ilişkileri ve kateksis adını verdiği duygusal bağlanma ve cinsel arzudan oluşan üç katmanlı bir modelle açıklar. İktidar ilişkileri, ataerkil yapı tarafından belirlendiği şekliyle erkeğin egemenliği ve kadının ezilmesi üzerine kuruludur. Kapitalizmin cinsiyet ayrımına dayalı üretim ve yeniden üretim ilişkileri, kadınların ücretli iş yaşamından erkeklerle eşit düzeyde yararlanamamalarına yol açmakta, erkeklerin ise daha çok kazanmaları ve güçlü bir konuma gelmelerini sağlamaktadır. Ev işleri, çocuk bakımı, meslek ayrımı, eğitim, ücret ve iş gücü piyasasının kadınlar ve erkekler arasında oluşturduğu eşitsizlikler, kapitalizmin cinsiyet rejiminin unsurlarıdır. Son katman olan kateksis ilişkilerinde ise duygusal bağlanma ve arzular, toplumsal cinsiyetle bağlantılı olarak cinsiyet düzeninin kurulmasında etkilidir. Bu yapıların işlemesini sağlayan aile, işyeri, devlet, kamusal alan ve sokağın işleyişi, eril iktidarı devam ettiren kendi cinsiyet rejimlerine sahiptir.

Ataerkillik, kadınlar ve erkekler arasında güç sistemini oluşturan yapı, toplumsal cinsiyet de bu yapı içinde anlamı oluşturan bir sistem olarak değerlendirilmelidir. Toplumsal cinsiyet sistemi, insanların cinsiyetlerini toplumsal olarak kabul edilir şekle sokan bir "anlam çerçevesi" sunar. Daha çok ataerkil yapı içindeki var olan güç sistemine uyum stratejisi olarak gelişmiştir (Holter, 2005).

Ataerkillik kavramı ile tüm kadınların aynı düzeyde ezilen, tüm erkeklerin de ezen olarak konumlandırılması, ezme ve ezilme ilişkisinin yalnızca toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklandığına dair eksik bir tablonun göz önüne serilmesine yol açar. Toplumsal cinsiyet düzeni, "kadınlık ve erkekliğin içinde örüldüğü toplumsal ilişkilere işaret eder" (Bora ve Üstün, 2010). Toplumsal cinsiyet düzeninin belirleyici etkisi ile birlikte, erkeklik kavramıyla farklı düzeydeki sosyal ilişkilerin karmaşık etkileri ve öznenin kendisi dikkate alınmaktadır. Erkeklik, kültürel ve tarihsel olarak değişkenlik gösteren, toplumdaki farklı iktidar ilişkileriyle kesişen, genelleme ve indirgemecilikten uzak bir toplumsal kategoridir.

İktidar ve erkeklik, bireyler ve bireylerin politik kategorileri arasında süregiden bir oluşum ve birbiriyle ilişkisel yapılanmalardır. Dolayısıyla söylemsel ya da ideolojik iktidar, bir yerde yerleşmiş değildir ve dıştan müdahale edecek bir denetim mekanizmasına gereksinim duymadan, öznelerin de dâhil olduğu bir süreçte üretilir. Erkekler ve kadınlar, toplumsal cinsiyetin egemen söylemi ya da ideolojisi doğrultusunda hareket ederek, kimliklerinin oluşumuna ve eşitsizliğe katkıda bulunur (Whitehead ve Barrett, 2005). Dolayısıyla erkeklerin nasıl iktidar sahibi olduklarını anlamak için erkeklerin erkek olmayı nasıl öğrendiği ve sınıf, yaş, kültür gibi diğer güç etkenleriyle erkeklik söyleminin nasıl bağlantılandırıldığını anlamak gerekir.

Connell (2005a) "Erkeklikler" (Masculinities) isimli kitabında, erkeklik kavramının bireysel farklılık ve öznellik boyutunu içerdiğini belirterek, tarihsel süreç, toplumsal yapı ve kültürel özelliklerin etkisini genelleştirme ve indirgemecilikten uzakta

durarak ele alır. Erkeklik kavramı, her erkeğin belli özellikleri doğuştan getireceği ya da yalnızca toplumsal yapı içinde kazanıp taşıyacağı düşüncesine eleştirel olarak geliştirilmiştir. Bireyin çevresiyle kurduğu ilişkileri ve deneyimleri doğrultusunda, genel yapının dışında seçimler yapabilmesi ve farklılık geliştirebilmesi gerçeği ile öznellik boyutu da dikkate alınır. Ancak bu öznellik, "ilişkisellik" ilkesi içinde, toplumsal cinsiyet ilişkileriyle ve toplumsal yapılarla bağlantılı olarak ele alınır.

Hegemonik Erkeklik İdeali Kuşatması

> İktidar, asla tek bir bireyin mülkünde değildir; bir gruba aittir ve grup bir arada bulunmaya devam ettiği sürece var olabilir. Bir kişinin iktidarda olduğunu söylediğimizde, aslında onun bir grup insan tarafından, onlar adına eyleme kudretiyle donatıldığına işaret etmiş oluruz.
>
> **Hannah Arendt, 1970, 2011**

Connell'in geliştirdiği "hegemonik erkeklik" kavramı, ataerkil toplumsal yapıyla birlikte kültürel öğeleri de içererek, erkekliğin kuruluşu ve sürdürülmesiyle ilgili önemli bir çerçeve sunar. Ataerkillik kavramının sabit bir toplumsal cinsiyet düzenine işaret ettiği eleştirisine karşılık, hegemonik erkeklik kavramıyla kaynağını ataerkil yapıdan alan cinsiyet düzeniyle birlikte, sınıf ilişkilerine ve kültürel dinamiklere de vurgu yapar. Kadınlar üzerinde kurulan hiyerarşinin yanı sıra, erkekler arasında kurulan hiyerarşiyi de gözler önüne serer.

Hegemonik erkekliği daha iyi anlamak için hegemonya kavramını açmakta yarar vardır. Gramsci'nin (1971) sınıf çözümlemesinde kullandığı, toplumsal yaşamdaki egemenliğin kültürel dinamiklerle kurulmasını ifade eden hegemonya kavramı, doğrudan güce dayalı olmayan din, kitle iletişim araçları, iş, ücret, yardım ve vergi gibi yapıların içinde yer alan egemenliği ifade eder. Bu egemenlik, ekonomik, siyasi ya da askeri düzeyde zor

kullanmaya dayanmak yerine, belli değerlerin, kültürel idealler olarak topluma benimsetilmesine dayanır. Dolayısıyla hegemonya kavramı ile iktidarın, yalnızca ekonomi ve siyaset gibi yapısal kurumlar aracılığı ile değil, kültürel idealler aracılığı ile de kurulduğu vurgulanır.

Connell'in (1990; 2002; 2005a) ifade ettiği gibi hegemonik erkeklik, kültürel olarak yüceltilen, tarihsel ve toplumsal koşullara göre farklı görünümler alabilen ideal erkeklik biçimidir. Dolayısıyla belli tiplere sabitlenemez. Burada amaç, kadının baskı altında tutulmasını sağlayacak bir erkekliğin yaratılarak, ataerkil idealin sürdürülebilmesini sağlamaktır. Toplumda medya, spor ve din gibi kurumlar aracılığıyla erkekliğe ilişkin ideal tipler üretilmekte, kadınlarla nasıl ilişki kurulacağına dair modeller sunulur ve böylece toplumsal cinsiyet hiyerarşisi oluşturulur. Yüceltilen erkeklik ideali, toplumsal cinsiyet düzenindeki iktidar yapısını koruyup sağlamlaştırmaktadır.

Hegemonik erkeklik, bireysel ilişkiler düzeyinden devlet örgütlenmesine, kişilikten kültüre değin, toplumsal yaşamın her alanını kapsayan geniş bir çerçeve içinde anlaşılmalıdır. Bu çerçeve içindeki farklı etmenlerin karmaşık ilişkilenmesi, tek bir erkeklik yerine farklı türden erkekliklerin oluşumuna yol açar. Bu açıdan düşünüldüğünde, ataerkil toplumsal yapı tarafından şekillenen tekil bir kimlik olmanın ötesindedir.

Dolayısıyla hegemonik erkeklik ideali ile ataerkilliğin belli biçimlerde kurumlaşması ve kadınların denetlenmesi için farklı stratejiler belirlenir ve ataerkilliğin farklı ifadeleri sürdürülür (Kandiyoti, 2007). Her toplumsal koşulda aynı olan sabit bir karaktere işaret etmez; toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde hegemonik bir konuma sahip olan ve konumu sürekli mücadele içinde olan erkeklik ideallerini ifade eder. Erkekler arasındaki toplumsal cinsiyete ilişkin farklılıklarla, sınıf ve ırk gibi farklılaşmalarla, erkekler arasındaki hiyerarşiye de vurgu yapılır. Hegemonik konuma geçmek için erkekler arasında yapılan mücadele, bu ilişkilerin tarihsel olarak değişebileceğini de gösterir (Connell, 2002).

Erkeklik konusunda önemli kuramcılarından biri olan Hearn (2004) hegemonik erkekliğin tam olarak nasıl bir erkekliği ifade ettiğinin belirsiz olduğu gerekçesiyle kavramı eleştirir. Erkeğe yüklenen farklı anlamları anlamada zorluk yaratan kavramın tartışmalı olduğu gerekçesiyle "erkeklerin hegemonyası" kavramını önerir. Hegemoninin rızaya dayanan bir iktidar stratejisi olduğu noktasından hareketle erkeklerin, kadın, çocuk ve diğer erkekler üzerinde egemenlik kurmaya yönelik davranışlarının sorgulanmadan, doğal ve sıradan olarak görülmesi, erkeklerin hegemonyasını güçlendirir.

Günümüz Batı toplumlarında hegemonik erkekliği, küresel kapitalizmle bağlantılı olarak iktidar, denetim, rekabete dayalı bireysellik, bağımsızlık, saldırganlık ve şiddet kullanma karakterize eder (Connell, 1990; 2002; 2005a). Sancar (2009) Türkiye'de erkekliklerin oluşumunda aile ve sınıf ilişkileri, küreselleşmeyle birlikte farklılaşan cinsiyet rejimi ve militarizm gibi toplumsal etmenlerin önemini, erkeğin diğer erkeklerle, kadınlarla, kapitalizmle ve devletle arasındaki iktidar ilişkileri bağlamında tartışır. Erkeklerin toplumsal konumunun sınıf, etnisite, yaş, meslek grupları ve bedensel özelliklere göre farklılaşabildiğini, egemen konumda olan erkek kimliğinin, kentli orta sınıf, iyi bir eğitim düzeyi, iş ve gelire sahip olan genç erkek etrafında kurgulandığını belirtir. Selek (2008) ise hegemonyası kabul edilen erkeklerin, güçlü, başarılı ve sert görünen, dürüst ve ağırbaşlı olan erkekler olduğunu, kendisine tâbi olanları sevme, koruma ve gerektiğinde şiddet kullanmanın, hegemonik erkekliğin özelliklerinden olduğunu belirtir.

Bu tartışmadan yola çıkarak Türkiye'deki hegemonik erkeklik modelinin, kentli, meslek sahibi, evin geçimini sağlayabilen hatta maddi durumu iyi olan, ailesini koruyan, karısı ve çocukları üzerinde egemenlik kuran, güçlü, çevresindekilere sözünü geçiren, şiddet kullanma yetisine sahip, bir taraftan "namus koruyucusu" iken, diğer taraftan cinsel ahlak kurallarına uymama hakkına sahip olan erkekliğe işaret ettiğini söyleyebiliriz. Buna karşın bölgesel, sınıfsal, siyasal ve etnik çelişkilerin yoğun ol-

ması tek bir hegemonik erkeklik modelinin tanımlanmasını zorlaştırır. Şimşek ve Öner'in (2015) araştırmasında ortaya çıktığı gibi siyasal dönüşümün etkisiyle son yıllarda kentli, orta sınıf ve eğitim düzeyi yüksek, "modern" erkekliğe atfedilen toplumsal saygınlığın yıpratıldığı, "milli ve muhafazakar" karakteri ön planda olan erkeklik modellerinin güç kazandığı görülmektedir. Benzer bir yorumda bulunan Özbay (2013) ise tüm çeşitliliğine karşın ortak idealin, neo-liberal ekonomik yapıya başarılı şekilde eklemlenme üzerinden kurulduğunu, pragmatizmin vurgulandığı neo-liberal erkekliğin hegemonik erkeklik modeli olarak ön planda olduğunu belirtir.

Türkiye'deki milliyetçilik, "dinin devletle iç içe geçmiş hali", muhafazakârlık ve militer politikalar, "eril iktidara dayalı cinsiyet rejimi"nin oluşmasını ve süreklilik kazanmasını sağlayan güçlerdir (Sancar, 2012). Muhafazakarlık ve milliyetçilik gibi diğer baskıcı güç ilişkileriyle cinsiyet ilişkileri ve cinsiyetçiliğin kesişmesi, popüler kültür aracılığıyla Türkiye'nin politik gündemi üzerinden erkekliğin sertlik, şiddet içeren "kahraman, kabadayı, devletin paramiliter gücü" gibi imgelerle tanımlanmasıyla görünür. Emre-Çetin'in (2015) irdelediği üzere ağır bir erkek dizisi olarak kurgulanmış, oldukça popüler politik bir televizyon dizisi olan Kurtlar Vadisi örneğinde, erkekliğin ataerkil milliyetçilikle cisimlendiği görülmektedir.

Erkekliğin oluşumunda en önemli boyut, toplumsal yapıdaki güç ve iktidar ilişkileridir. Connell'a (1998) göre modern kapitalist toplumlardaki iktidar yapısında toplumsal cinsiyet ilişkilerini barındıran dört temel bileşen bulunur. Bunlar; "kurumsallaşmış şiddetin hiyerarşileri ve işgücü" olan asker, polis, cezaevi sistemi gibi güçler; ağır sanayinin ve yüksek teknolojinin hiyerarşilerini oluşturan özel şirketler; bürokrasi ve fiziksel güçle üretime atıfta bulunan bazı işçi sınıfı çevreleri olarak belirtir. İktidarın "nüveleri" olan ve kadınların dışlandığı bu alanlar, cinsel politikanın oluşumunda etkili olarak, erkeklikle iktidarı ve teknolojik şiddeti bağlantılandırır. Bunlar da hegemonik erkekliğin ve kadına yönelik şiddetin oluşumunda temel olmaktadır.

Ortadoğu toplumlarında toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerine önemli çalışmaları olan Kandiyoti, "Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar" (2007) isimli kitabında, erkekliğin anlaşılması için toplumsal cinsiyete dayalı hiyerarşinin hem üretildiği hem de sorgulanabildiği aile, evlilik, kapitalizm, devlet ve askeri yapılar gibi "yapısal, ilişkisel ve simgesel" düzeyde etkili olan tüm toplumsal kurumların ele alınması gerektiğini savunur.

Dolayısıyla hegemonik erkekliğin kuruluşunun anlaşılması için toplumdaki iktidar yapılanmasının işleyişini ve erkeklerin bu mekanizma içindeki "oyun kurucu" rolüyle birlikte iktidar nesnesi olma konumunu değerlendirmek gerekir. İktidarın yapıcı gücünün, eril iktidara dayalı toplumsal cinsiyet düzenini oluşturması, çeşitli taktiklerle ve kurumlarla iktidarı erkeklikle ilişkilendirmesi anlaşılmalıdır. Bu süreçte iktidara maruz kalan ve iktidarı kuran erkeğin açmazları, çelişkileri ve iktidar oyununun maliyeti, güç ilişkilerini ve şiddeti anlamak açısından önem taşır.

Toplumsal cinsiyet düzenini, "rekabetin ciddi oyunlarının" oynandığı bir alan olarak tanımlayan Bourdieu (2001), erkek habitusunun sadece erkeklere özel alanlarda gelişen, rekabet ile yapılandırılan alanlar olduğunu vurgular. Bu açıdan "homososyal" yapıların, erkekliklerin oluşumundaki etkisine dikkat çekerek, erkekliğin erkekler arasında özellikle rekabet üzerinden kurulduğunu belirtir.

Hegemonik erkekliğin, kadınlarla ilişkili olduğu kadar erkeklerle ilişkili olarak da inşa edildiği tartışmasıyla (Connell, 1998) yalnızca erkeklerden oluşan, ortak değerler etrafında yapılanan sosyallik bağlamında homososyal yapıların önemi vurgulanır. Diğer erkeklerin, erkekliği sürekli olarak gözetim altında tutmaları, homososyal bir sözleşmeyle gerçekleştirilmekte, erkeklik diğer erkeklerin sınamalarıyla ispatlanabilmektedir (Kimmel, 2005a). Başlıca homososyal yapılar olan ordu, polis teşkilatı, finans sektörü ve spor, kadınları dışlama ve hegemonik erkeklik değerlerini pekiştirme işlevi görür. Ciddi rekabet ve dayanıklılık sınavları içeren bu topluluklar içinde erkekler,

zayıflayan hegemonik konumlarını meşrulaştırmakta ve güçlü tutmaya çalışır (Onur ve Koyuncu, 2004).

Toplumda sınıfsal, etnik ve cinsel yönelim açısından egemen konumda olan grubun erkekliği, diğer grupların erkekliklerini dışlayarak marjinalleştirir. Hegemonik erkeklik, erkekler arasındaki ilişkilerde çeşitli hiyerarşiler ve dışlama eylemleri temelinde gerçekleştirilir (Connell, 2005b). Erkeklerin kendilerinden güçsüz erkekler üzerinde kurduğu iktidar, cinsiyetçilik, ırkçılık ve homofobi aracılığıyla gerçekleşmekte ve hegemonik erkeklik oluşturulur (Kimmel, 2005b). Bu konuyu daha da açmak gerekirse, toplumsal sınıf, ırk ve toplumsal cinsiyetle ilişkili güç ilişkilerinin yalnızca kadınlar üzerinde kurulmadığı, farklı erkekler arasında da kurulduğunu tartışmak gerekir. Erkeğin ait olduğu sınıf, ırk ve cinsel yönelime göre belirli erkeklik biçimlerine izin verildiğini ve desteklendiğini belirten Messerschmidt (2008), erkekliğin "yapılandırılmış eylem" olarak görülmesi gerektiğini bildirmekte ve erkekliğin farklı toplumsal konum ve güçlere sahip erkeklerin, farklı sınırlılıklar içinde yaşama geçirdikleri eylemler olduğunu ifade etmektedir. Heteroseksüel erkekler, eşcinsel erkeklerden; burjuva erkekler, işçi sınıfı erkeklerinden; beyaz erkekler de farklı ırklardan erkeklerden, ulus devletler içindeki egemen etnik gruptan olan erkekler, farklı etnik gruplardan daha güçlü olarak konumdadır.

Bu farklılıklar ve eşitsizlikler, tüm erkeklerin aynı iktidar konumunda olmadığını gösterir. Bunun üstesinden gelmek üzere Connell (2005b) "ataerkil pay" olarak adlandırdığı süreçte, tüm erkeklerin bir çeşit "suç ortaklığı" içinde bu idealleştirmeden yararlanarak ayrıcalıklara sahip olduklarını ve kadınlardan daha güçlü konumda durduklarını belirtir. Dolayısıyla bazı erkekler, erkek egemenliğinden edilgen bir şekilde pay alarak, iktidar konumundan fayda sağlar.

Erkek hegemonyasının, yalnızca kadınlar üzerinde değil, aynı zamanda erkekler üzerinde de kurulduğunu anlamak için Foucault'dan yararlanmak gerekir. Foucault'ya göre (1980) iktidar, yalnızca güçsüz ve ezilen kesimleri değil, egemen olan

güçlü kesimleri de iktidar ilişkileri içine alır. Bireyler, iktidarın hem öznesi hem de nesnesi olurlar, iktidar kurarken aynı zamanda iktidara tabi olurlar. Dolayısıyla iktidar, tek yönlü bir ilişki değildir. İktidarı uygulayan kadar, tahakküm altına alınan da uysallaştırma mekanizmasıyla bu iktidara karşı gelmeyerek iktidarın sürmesine destek olur. Aynı zamanda iktidarın öznesi olan da, iktidar ilişkilerinin yeniden üreticisi olarak iktidarın nesnesi haline dönüşür.

Hegemonik erkekliği bu bağlamda düşündüğümüzde, ikincil konumda olan ve marjinalleştirilen erkeklerin, makbul olmayan erkeklik temsilleriyle iktidara tabi olmaları, iktidardan tamamen dışlandıkları anlamına gelmez. Hegemonik erkekliğin karşıtı olarak onu beslerken, diğer taraftan ataerkil pay sürecinde, kadınlar üzerindeki güçlü konumlarıyla eril iktidarın nimetlerinden faydalanmayı sürdürürler. Hegemonik erkeklik, diğer erkeklikleri disiplin altında tutma mekanizması olarak işlerken, erkekler her koşulda kadınlar üzerinde iktidar sahibi olarak konumlanmaya devam eder.

Bu doğrultuda Hearn (2004) de, hem toplumsal cinsiyet sistemi tarafından oluşturulan toplumsal bir kategori hem de eylemleriyle toplumsal cinsiyet sistemi içinde belirleyici güce sahip özne olarak tanımlar. Bu nedenle erkeklerin kadınlar ve diğer erkekler üzerinde güç sahibi olarak resmedilmesine eleştirel bakılmalı, erkeklerin egemen olduğu ilişki ve konumların yanı sıra üzerlerinde egemenlik kurulan ilişki ve konumların olduğunun farkına varılmalıdır.

Benzer bir noktadan hareket ederek, erkekliğin kadını ezdiği kadar erkekleri de ezdiğini belirten Atay (2004) erkekliğin, erkeklerin benliklerini üzerinde kurulan baskıyla erkekleri şekillendirdiğini ifade eder. Erkeklerden beklenen iktidara sahip olmanın yerine getirilmesi için sertliğe dayalı eylemlerin uygulanarak, benliğin ezildiğini söyler. Erkekliği üreten, denetleyen ve bu kimlik altında benlikleri ezilen erkekler, erkek olmayı sürekli mücadele ederek ve ağır sınavlardan geçerek başarmaya çalışır. Erkekliğin farklı pratikleri üzerine kültürler arası araş-

tırma yapan Gilmore (1997) da, erkekliğin zor ve stresli ritüeller sonucunda toplumsal olarak onaylandığını, eziyet dolu sınavlar sonucunda elde edilebilecek bir ödül olduğunu, bu nedenle erkeklerin erkekliği tam olarak elde etmelerinin "büyük bir imkânsız" olduğunu dile getirir.

Erkekliğin zor bir sınav olduğundan yola çıkan Selek, "Sürüne Sürüne Erkek Olmak" (2008) isimli kitabında, Türkiye'de erkekliğin geleneksel olarak sünnet, askerlik, iş bulma, evlilik ve ardından babalık aşamalarının tamamlanmasıyla gerçekleştiğini anlatmaktadır. Tüm bu aşamaların erkekler için aşılması gereken, içinde şiddete ve kadınlar üzerinde denetim kurmaya yönelik öğeler barındıran, korku ve endişeye neden olan zorlu sınavlar olarak yaşandığını belirtir. Genellikle toplumsal törenler eşliğinde gerçekleştirilen bu aşamalar, topluma bir birey olarak kabul edilmenin cinsiyet kalıplarının içine girilmesiyle gerçekleştirildiğinin göstergesidir. Bu noktada ataerkilliğin diğer iktidar mekanizmalarıyla bütünleştiği görülmektedir. Sünnetin dinle, askerliğin siyasi yapıyla ekmeği kazanmanın kapitalizmle ve evliliğin toplumsal düzenle ilişkilendirilmesi bu durumun açık bir örneğidir.

Erkekliğin İktidar Stratejisi Olarak Kadına Yönelik Şiddet

Türkiye'de 'erkekliğin mahremiyeti'ne girebildikçe, 'erkek olmak' uğruna, ne ölçüde 'insan olmaktan' vazgeçme durumunda kalındığını ortaya sermek ancak mümkün olacaktır.

Tayfun Atay, 2004

Kadına yönelik şiddet, kadını denetim altında tutmayı amaçlayarak, toplumdaki erkek egemenliğini güçlendirir ve devam etmesine yardımcı olur. Erkeğin aile içinde kadına yönelik uyguladığı şiddetin yaygınlığı, toplumsal kabulü ve kadın- erkek karşıtlığı çerçevesinde gerçekleştirilmesi nedeniyle erkeklikle bağlantılı olarak düşünülmelidir. Meşruluğunu önemli ölçüde erkek egemen toplumsal yapıdan alan şiddet, Connell'ın (1998)

da belirttiği üzere erkek hegemonyasına dayanmakta ve büyük ölçüde erkeğin sertliği ve iktidarı üzerine kurulmuş olan ataerkil erkek idealinden beslenmektedir.

Şiddet, yalnızca erkeklik performansı değildir, kadın ve erkek arasındaki karşıtlık ve hiyerarşiye dayalı toplumsal cinsiyet düzenini yeniden üreterek, normalleştirilmesine katkıda bulunur (Anderson ve Umberson, 2001). Erkeklerle kadınlar ve diğer erkekler arasındaki hiyerarşiye dayalı olan ataerkil iktidar, erkeklere şiddet kullanma yetkisinin verilmesiyle kurulmakta ve sürdürülmektedir. Erkeğin ayrıcalık taşımasının hak olduğuna dair inanç, kadın ve erkekler tarafından onaylanarak, şiddetin meşrulaşmasını sağlar (Kaufman, 1999).

Sancar (2009) erkeklik değerleri ile şiddet arasındaki bağlantıyı, "eril şiddet" kavramını kullanarak açıklar. Eril şiddet, "yaş, sınıf, cinsiyet ve etnik yapı gibi hiyerarşilerle yapılandırılmış" ilişki biçimlerinde, güce dayalı iktidar kurmaya yönelik olarak düzenlenmiş davranışların bütünüdür. Temelde şiddet kullanarak, "düzen, disiplin, terbiye, namus, şeref" gibi değerlerle, toplumsal ve siyasal alanda egemenlik kurmaya, statü ve çıkar elde etmeye yönelik davranışlar, sadece erkekler tarafından değil, otorite adına kadınlar tarafından da uygulanır. Bu nedenle erkek şiddeti yerine eril şiddet kavramının kullanılması daha uygundur.

Holter'in (2005) "doğrudan cinsiyet hiyerarşisi yaklaşımı" doğrultusunda yapılan çalışmalarda, erkek egemenliğinin erkekliği doğrudan güç ve iktidar ile bağlantılandırdığı kabulünün ve tüm erkeklerin güçlü olduğu iddiasının gerçekliği yansıtmadığını belirtir. Erkeklik, erkek egemenliği ya da eril iktidarın kadına yönelik şiddete yol açtığı üzerinden yapılan çözümlemeler, doğruluk payı olmakla birlikte toplumsal yapı ve kurumları yeterince dikkate alınmamaktadır. Ayrıca güçsüz ya da erkeksi olmayan erkeklerin de şiddet uyguladığı gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekir.

Eril şiddet, toplumsal olarak erkekler için kabul edilen ve çoğu kez teşvik edilen davranış biçimidir. Erkeklerden beklenen,

aile geçimini sağlama, karısını ve çocuklarını koruma, devleti savunmak için askerlik yaparak savaşma, ölmeyi ve öldürmeyi göze alma gibi toplumsal rol ve görevler nedeniyle erkekler şiddeti içselleştirerek arzular ve şiddet kullanarak toplumsal statü elde eder (Sancar, 2009). Şiddeti kurumsallaştıran yapılar olan askerlik ve polis kurumunun, hegemonik erkekliğin şekillenmesindeki önemi büyüktür. Ayrıca spor, şiddet içeren bilgisayar oyunları, çeşitli kurumların hiyerarşik yapılanmaları, küreselleşen iş dünyasının ağır rekabet koşulları ve kazanma hırsı, erkekleri şiddete eğilimli olarak yapılandırır (Connell, 1998).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, erkeklerle kadınlar arasında toplumsal mücadele yarattığını belirten Connell (2005b), egemen sınıfın, işçi sınıfını baskı altında tutmak amacıyla devlet aracılığıyla şiddet kullanması benzetmesini yaparak, toplumsal kaynakların çoğunun sahibi olan erkeklerin, iktidarı ellerinde tutmak amacıyla kadına şiddet kullandığını ifade eder. Ataerkilliğin kadını bağımlı, korkak, güçsüz gibi tanımlamasını da kültürel silahlar olduğunu ve şiddet uygulayan erkeklerin, bu üstünlük ideolojisinden destek aldığını savunur.

Toplumsal cinsiyet düzeninin erkeğe verdiği güç ve iktidar, erkeğin kadına karşı şiddet uygulamasını meşru ve çoğu kez gerekli kılarken, şiddet eyleminin kendisi erkek egemenliğini yeniden oluşturmada gereklidir. Connell (2002), erkekliğin kuruluşunda bir araç olarak şiddetin üstünlük yaratan niteliğine dikkat çeker. Dolayısıyla güç ve iktidara dayalı erkeklik, şiddetin uygulanmasında önemliyken, şiddet de hegemonik erkekliği oluşturmada önemli rol oynar. Bu karşılıklı ilişki, hem şiddetin oluşumunu hem de erkek egemenliğini destekler.

Erkeklerin şiddet uygulamalarında psikolojik etkenleri ön plana alan yaklaşım, şiddetin öznel boyuttaki oluşumunu anlamada yol göstericidir. Aynı toplumsal yapı ve koşullar içinde yer alan tüm erkeklerin neden şiddete yönelmediğini göstermekte etkili olan yaklaşım çerçevesinde erkeklerle yapılan araştırmalarda, erkekler; ilişkide iletişim sorunları, psikolojik sorunlar, ekonomik sıkıntı, ekonomik kaynakların paylaşımı ve

"kadınların erkekleri maddi olarak sömürmesi", eski ilişkilerinde kadınlar tarafından incitilmiş oldukları ve kadınlardan nefret ettikleri, öfke denetimini kaybettikleri, yakınlık kurmaktan ve terk edilmekten korktukları, kendilerine güvenlerinin düşük olduğu, alkol ve madde bağımlılığı, kıskançlık, ailelerin yarattığı sorunlar, aldatılma ya da aldatılma şüphesi, kadınların çevreleriyle ilişkilerinde özgür olma talebi, "kadınların kışkırtması", erkeğin incitildiği zaman karşılık vermesi gerektiği düşüncesi, kendilerinin istismar mağduru oldukları ve şiddetin kişilik özellikleri olduğu düşüncesinin şiddete yol açtığını belirtmiştir (Kardam ve Yüksel, 2009; Sancar, 2009; Ellen ve Pence, 1993; Hearn, 1998; Bancroft, 2002).

Ancak şiddetin bu gerekçelerinin, özellikle kadını hedef alan şiddet davranışına dönüştüğü görülür. Söz konusu gerekçelere sahip olan ve çoğu gündelik yaşamda çevresine şiddet uygulamayan erkeklerin, yalnızca kadına yönelik olarak şiddet uygulamalarının arkasında, eril şiddetin gerekli ve meşru olduğuna dair inanç yatar (Bancroft, 2002). Erkek şiddetini, biyolojik açıklamaları da kullanarak açıklayan psikoloji kuramları, erkeği patalojize ederek, sorunun toplumsal niteliğini görmezden gelen bir yaklaşım içindedir ve var olan eşitsiz toplumsal cinsiyet yapısını sürdürme eğilimindedir (Mullender, 1996).

Şiddet için risk etkenleri olarak değerlendirilmesi gereken sorunlar, kadın ve erkek arasındaki güç eşitsizliği temelinde şiddete dönüşür. Bu nedenle kadına şiddet uygulayan erkekler üzerine yapılan çalışmalarda psikolojik boyutun toplumsal boyuttan bağımsız şekilde ele alınması risklidir.

Krizdeki Erkeklik ve Kadına Yönelik Şiddet

"Erkek, iktidar tahtından vurarak, vuruşarak çekiliyor. Ama nihayette, sallanan bir tahtın gümbürtüsü bu."

Can Dündar, 2011

Güçlü konumlarına vurgu yapan yaklaşımların ağırlığı, erkeklerin iktidar mücadelesinde yaşadığı başarısızlıkları görmeye engel olur. Modern öncesi dönemde, erkeğin sahip olduğu tartışmasız iktidar, modernleşmeyle birlikte tartışılmaya ve sarsılmaya başlamıştır. İktidarı kaybetme tehdidini yoğun şekilde yaşayan erkekler, değişime uyum sağlayamamanın ve direnmenin sancılarını yaşamaktadır. Erkeklik krizi olarak ifade edilen bu değişim direnci, kadına yönelik şiddetle de doğrudan bağlantılıdır.

Erkeklik krizi, modernleşmeyle birlikte daha fazla kadının çalışması, eğitimdeki ayrımcılığın azalması, cinsiyetler arası ücret eşitliğini sağlamaya yönelik yasalar ve erkeğin ailenin geçimini sağlayan kişi olmaktan çıkması gibi gelişmelerle ataerkilliğin zayıflamasından kaynaklanır. Sistemde hala önemli kurumlarda erkeklerin ağırlıklı olmasına karşın, çalışma kuralları ve kadınlara eşitlikçi yaklaşım sergileme yönündeki eğilim, erkekleri sınırlandırır (MacInnes, 2005; Kimmel, 2005a).

Kadın hareketinin, özgürleşme mücadelesi sayesinde kadınların baskı ve şiddete karşı direnç geliştirmeleri, boşanma, nafaka ve tazminat gibi hakların kazanılması, kadına yönelik şiddetin suç olarak kabul edilmesi, kadınların sokakta, medyada, eğitim ve iş dünyasında daha çok görünür olmaları ve etkinleşmeleriyle erkek egemenliğinin sarsılmaya başlamıştır.

Benzer şekilde Connell (2005; 2005a; 2005b; 2002) kadınların erkek egemenliğine karşı durarak, toplumsal yaşamda daha fazla yer almalarının ve bedenleri ve cinsellikleri üzerindeki denetimi reddetmeye başlamalarının, toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde krize neden olduğuna işaret ederek, zarar gören güçlü erkekliğin onarılması için şiddetin kullanıldığını belirtir. Toplumsal cinsiyet düzeninin bileşenleri olarak ortaya koyduğu

güç ilişkileri, üretim ilişkileri ve kateksis ilişkilerinde erkeklik krizinin izini sürmektedir. Kadının özgürleşmesine yönelik gelişmeler, erkeğin iktidarını sorgulanabilir hale getirmektedir. Aile kurumunun güçsüzleşerek, kadın üzerindeki baskısının etkisizleşmeye başlaması ve devletin aile içi şiddete müdahale ederek erkeğin üzerinde baskı yaratabilmesi, erkeklik krizinin göstergelerindendir. Kateksis ilişkilerinde görülen erkeklik krizi, kadınların bedenleri ve cinsel arzuları üzerinde daha fazla denetim sahibi olmaya başlamalarıyla heteroseksüel ve eşcinsel ilişkilerdeki erkek denetiminin zayıflamasıyla görünür olmaktadır. Geleneksel kadın ve erkek ilişkisindeki sabit denge, yerini denetim edilmesi zor, değişebilir ilişkilere bırakmaktadır. Bununla birlikte erkeklerin güçsüzleştiği iddiasına karşı çıkarak, hala bütün toplumsal kurumlarda hegemonik erkekliğin gücünün devam ettiğine dikkat çeker.

Erkeklik krizinin üretim ilişkilerindeki yansıması, kadınların işgücüne eşitlikçi bir şekilde katılımlarının hızlanması, erkekler arasında işsizliğin ve güvencesiz çalışmanın yaygınlaşması gibi gelişmelerle kendini gösterir. Endüstri sonrası kapitalizmin ve tüketim kültürünün yarattığı baskı ve güvencesizliğin, erkeklik krizinde etkili olduğu tartışması (Connell, 2005a; Whitehead ve Barrett, 2005; Sancar, 2009; Onur ve Koyuncu, 2004), meseleyi ekonomiyle ilişkilendirir. Yaşam boyu güvenceli iş olanaklarının önemli ölçüde ortadan kalkması, küresel kapitalizmin üretim alanında ve işyerlerinde rekabeti artırması, tüketim kültürünün hiç bitmeyen gereksinimler yaratması, kadınların ekonomik ve toplumsal açıdan güç kazanmaları, iş yaşamında daha fazla yer almaları, boşanmaların artması gibi gelişmeler, erkeklerin kendilerini yeterli ve güvende hissetmemelerine, özel ve kamusal alandaki güçlü konumlarının zayıflamasına neden olur.

Çeşitli toplumsal gelişmelerle erkeklerin iktidarının sarsıldığı temelinde yapılan tartışmalar, güçlü ve iktidar sahibi olması beklenen erkeklerin, yaşadıkları zayıflığı telafi etmek üzere şiddete yöneldiklerini gösterir. Connell (2005a), şiddetin hem üstünlük, hem de eksiklik göstergesi olduğunu, modern cinsiyet

düzenindeki kriz eğiliminin, yaralanan güçlü erkekliği onarmak üzere kadına yönelik şiddeti tetiklediğini savunur. Benzer şekilde Anderson ve Umberson (2001), şiddetin "doğal" bir erkeklik ifadesi olmadığını ancak rekabet halinde olan ve egemen konumunu tehlike altında gören erkeklerin, erkekliklerini yeniden oluşturma çabasının sonucu olarak görülmesi gerektiğini bildirerek, şiddeti erkeklik krizi ile bağlantılandırır.

Erkeklik krizi tartışmalarıyla birlikte kadına yönelik şiddetin, erkek egemenliğinden kaynaklanan güç gösterisi olduğu düşüncesi değişmeye başlamış, aslında güçsüzlük ifadesi olduğu yerleşmeye başlamıştır. Kadın üzerinde iktidarın, kadının rızasıyla kurulamadığı durumlarda, iktidarı şiddetle kurmaya çalışmak yaygın olarak kullanılan bir stratejidir.

3. BÖLÜM
ARAŞTIRMAYA DAİR

Kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin erkeklik kurgularının yaşam boyunca güç, iktidar ve şiddet ekseninde oluşması sürecine ilişkin derinlemesine bilgi edinmek ve erkeklerin anlatılarını, anlam zenginliği içinde yorumlamak amacıyla yaşam öyküsü yöntemini kullandım. Çocukluk döneminden başlayarak, toplumsal yapılarla öznel deneyimlerin içiçe geçmişliğini anlayabilmek, erkeğin öznelliği ve toplumsallığı nasıl kurguladığını görmek, bu zengin olanakları sağlayan yaşam öyküleri sayesinde mümkün oldu. Derinlemesine görüşmelerle erkekler yaşamlarını anlatırken, kendilerini yeniden gözden geçirdiler, anlatılarıyla yaşamlarını anlamlandırma çabasına giriştiler ve daha da önemlisi erkek olmakla ilgili farkındalık geliştirme fırsatı buldular.

Alan araştırması için Aile Mahkemesi ve Aile Danışma Merkezleri'nden izin almama rağmen, erkeklerin görüşmeyi kabul etmemeleri ya da şiddet uyguladıklarını inkar etmeleri nedeniyle görüşmeleri, Ankara Kapalı ve Açık Ceza İnfaz Kurumlarında eşini/partnerini yaralama ve öldürmekten dolayı tutuklu ve hükümlü olarak bulunan on iki erkekle gerçekleştirilebildim. Sanılanın aksine cezaevleri, araştırmacılara en güvenli ortamı sağlayan ve erkeklerin araştırmaya katılma olasılığının en yüksek olduğu kuruluşlar. Açıkçası kadın araştırmacı olmanın en büyük avantajını, cezaevi yaşamının bunaltıcılığından bir süre olsa da uzaklaşmak isteyen erkeklerin görüşmeye katılmaya istekli olmalarında yaşadım. Uyguladıkları şiddeyi inkâr

etme olasılığının düşük olması başka bir artı oldu. Ankara Denetimli Serbestlik Merkezinde, izin alınan dönemde çok az sayıda erkeğin hüküm giymiş olması nedeniyle sadece bir görüşme yapılabildim.

Buna karşın, yaralama ve öldürmeden farklı şiddet biçimlerini uygulayan ve toplum içinde yaşayan erkeklerle görüşme yapmak istiyordum. Çeşitli girişimlerimin, erkeklerin görüşmeyi kabul etmemesi, çeşitli alanlardan uzmanların erkekle yaptıkları çalışmaların olumsuz etkilenebileceği ve şiddet gören kadınların kendi güvenliklerinin tehlikeye girebileceği gerekçesiyle eşlerine ulaşmamı istememeleri sonucunda hiçbir görüşme gerçekleştiremedim. Umudumu yitirmek üzereyken "sahanın sürprizi" devreye girdi ve Adsız Alkolikler Grubunda uzun yıllar boyunca grup çalışmalarına katılmaya devam eden ve eşine şiddet uygulamış bir erkeğe ulaştım. Oldukça verimli geçen görüşmenin ardından, Adsız Alkolikler Sıhhiye Grubunun açık grup toplantılarına davetiyle eşine şiddet uygulamış beş erkekle görüşme yapma olanağı buldum. Kendine yardım grubu olan ve düzenli olarak açık ve kapalı grup çalışmaları yapan erkeklerin, yaşamlarının diğer alanlarında olduğu kadar, erkeklik ve şiddet konusunda farkındalık kazanmaları, kendileriyle yüzleşmeleri ve dönüşüm yaşayarak şiddet davranışını sonlandırmış olmaları, paylaşım konusundaki inanılmaz dürüstlükleri, araştırmayı zenginleştiren verileri elde etmemi sağladı. Böylelikle 2011 yılı içinde toplam 18 kişiyle bir ile üç saat arasında süren görüşmelerle alan araştırmasını tamamladım.

Görüşmelere başlamadan önce, duygularımı denetleyemeyeceğim kaygısını yoğun olarak yaşadım. Bu kaygıyı rahatlatmak ve görüşmeleri etkin bir biçimde yürütebilmek için şiddet uygulayan erkeği yargılamak yerine, olabildiği kadar açık bir biçimde yaşamını anlatmasını sağlama ve erkeği anlama çabasına odaklandım. Yaşadığım gerginlik, ilk görüşmenin ardından azaldı. Görüşmelerin çoğunluğunda, maruz kalınan ve uygulanan şiddet anlatılarından duygusal açıdan olumsuz şekilde etkilenmemeye çalıştım. Etkilendiğim görüşmelerde ise duygu-

larımı yansıtmadan, sakin bir tavırla görüşmeye devam ettiğimi düşünüyorum.

Diğer bir endişe kaynağı da, erkeklerin samimi olarak konuşup konuşmayacaklarıydı. Bu sorunu aşmak üzere diğer araştırmacıların deneyimlerinden yararlandım. Örneğin Hearn (1998) erkeklerin samimi bir şekilde kendilerini ifade etmeleri amacıyla onlara karşı tepkisel davranmadan, şiddeti önemsizleştiren ve erkeği haklı gören bir yaklaşım içinde "oynama"nın, erkeğe iyileştirilmesi gereken "klinik bir vaka" olarak bakmanın kullanılan stratejiler arasında olduğunu belirtir. Özellikle ilk görüşmelerde ve ağır şiddet anlatılarını, savunmacı bir şekilde anlatan erkeklerle yaptığım görüşmelerde, bu stratejileri kullandığımı itiraf etmeliyim.

Ancak Adsız Alkolikler Grubu üyesi erkeklerle yaptığım görüşmeleri, "oynama" gereksinimi duymadan kolaylıkla gerçekleştirdim. Sistemli bir şekilde yürüttükleri grup çalışmaları sayesinde, yaşadıklarını görüşmeler sırasında oldukça samimi şekilde paylaştılar. Özellikle uzun süredir programa devam eden erkekler, erkeklik ve şiddet konusunda önemli çözümlemeler yaparak, çalışmaya ciddi katkı sundular.

Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda karşılaşılabilecek diğer zorluklar olan, şiddeti reddetme ya da hafif düzeyde olduğunu iddia etme, savunmacı bir konuma geçme, şiddet için kadını suçlama, zıt duygular ve düşünceler ifade etme, konu hakkında konuşmaktan kaçınma ve belirsiz ifadeler kullanma gibi durumlarla sıklıkla karşılaştım. Ceza infaz kurumlarında yaptığım görüşmelerde, çoğunluğu eşlerini öldürmüş olan erkeklerin, işledikleri cinayet dışında eşlerine şiddet uygulamadıklarını ifade etmeleri ve kendilerini "ideal koca" olarak gösterme çabaları oldukça zorlayıcı oldu.

Çünkü erkeklerin anlatıları, gerçekliği doğrudan ve nesnel şekilde ifade eden konuşmalar olmaktan öte erkeklik kimliğini, gösterilmek istenen ya da sahip olunmak istenen bir şekilde yeniden kuran öykülerdir (Presser, 2008). Dolayısıyla erkekliğe

ve şiddete ilişkin toplumsal gerçekliğin çözümlemesi, anlatılar temelinde yapmak yerine, anlatıların kurduğu gerçekliğin, toplumsal gerçeklikle bağlantısını, kuramsal tartışmalar temelinde anlamaya çalıştım. Her zaman doğruları anlatmasalar da anlatıların içinde saklı olan anlamın açığa çıkarılmasının, anlatıyı gerçek kıldığından yola çıkarak, erkeklerin yüzleşmekten ve ifade etmekten kaçındıkları noktaları ya da farklı şekilde ifade ettikleri yaşantılarını anlamlandırmaya çalıştım.

Görüşme süreci, görüşmeciyle görüşülen kişi arasındaki etkileşime dayalı olarak üretilen söylemlerle birlikte anlaşılmalıdır (Gadd, 2004). Görüşmecinin toplumsal konumuyla birlikte görüşmedeki iktidar konumu, görüşülen kişinin kendini algılayışını ve kendini ifade ediş biçimini kaçınılmaz olarak etkiler. Bu durumun farkında olarak, görüşmeler sırasında olabildiği kadar esnek bir ilşki kurmaya çalıştım. Birçok görüşmeyi yönlendiren taraf ben oldum, ancak bazı erkeklerin kontrolü elinde tutmak isteyen tavırlarına karşı çok direnç göstermeden, görüşmeyi akışına bırakmayı tercih ettim.

Anlatının görüşmeciyle birlikte etkileşim içinde oluşturulması sürecinde cinsiyet de önemli bir etken (Presser, 2008). Erkeklerle yapılan araştırmalarda görüşmecinin erkek ya da kadın olmasının, görüşmenin içeriğini belirleyecek kadar önemli olduğunu düşünüyorum. Bu açıdan kadın olmanın, erkeklerin paylaşımlarını kısıtlayabileceği yönündeki endişeyi yoğun şekilde yaşadım. Ancak bu endişe zamanla hafifledi. Erkeklerin kadını bir tehdit unsuru olarak görmeyerek, kendilerini rahatça ifade edebildiklerini (Mansley, 2009) gördüm. Bununla birlikte, ceza infaz kurumlarındaki görüşmelerde kayıt cihazına izin verilmemesi nedeniyle yazılı kayıt tutması gereken bir yardımcıya gereksinimim vardı. Bu yardımcının erkek olmasının dengeleyici olacağını ve erkeklerin kendilerini rahat hissetmelerinde etkili olabileceğini düşünmüştüm. Ancak tek başıma yapmak

durumunda kaldığım görüşmelerde, erkeklerin daha rahat konuştuklarını gözlemledim.

Görüşmeler sırasında yaşadığım diğer bir zorluk, cinsellikle ilgili soru sormak oldu. Görüşmelerin bir kısmında, cinsellikle ve cinsel şiddetle ilgili soruları sorma rahatlığını hissedemedim. Ancak erkeğin açık ve samimi iletişim kurduğu durumlarda cinsellikle ilgili soru sorabildim.

Alan araştırması sürecinde kuramsal bakış açımın ve alanyazındaki tartışmaların önemli ölçüde doğrulandığını görmekle birlikte, kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklere yönelik bakış açımda değişiklikler oldu. Bourdieu'nun (2004) dönüşümsellik kavramıyla açıkladığı, araştırmacının kendisini nesneleştirerek, kendini eleştirel bir çözümlemeye tâbi tutması ve kendi değerlerinden arınabilme çabasını vurgulaması, yaşadığım dönüşümü açıklayabilir. Araştırılanın "değerinin ne olduğu" yönündeki yaklaşım yerine, "ne olduğunu" anlamaya yapılan vurgudan yararlanmaya çalıştım. Bu bağlamda kadına yönelik şiddet uygulayan erkekleri "canileştirme" ve öfkeyle yaklaşma eğilimim, görüşmeler sırasında bu erkeklerin "sıradan" erkekler olduklarını fark etmemle birlikte değişti. Şiddet uygulayan erkekleri "canavarlaştıran" düşüncenin, sadece erkekle iletişim kurmanın değil, aynı zamanda şiddetin anlaşılması için de engel olduğunu düşünmeye başladım. Şiddetin sıradanlaştığı bir toplumda, birey olarak erkeği patolojikleştirmek, şiddeti toplumsal bütünselliği içinde görmeyi zorlaştırdığını ve şiddetin sonlandırılmasına yönelik çalışmaları çıkmaza soktuğunu düşünüyorum.

Görüşülen Erkekler Kimler?

Katılımcı erkeklerin yaş ortalaması 42 (74 yaşındaki bir katılımcı, ortalamanın dışında tutulduğunda) yaş aralığı ise 32 ile 74 arasındadır. Erkeklerin altısı ilkokul, ikisi ortaokul, sekizi lise, ikisi ise üniversite mezunudur; çoğunluğu vasıflı ve vasıfsız işçi (dokuz), diğerleri ise ikisi polis olmak üzere beş memur, üçü esnaf ve biri mühendistir. Görüşmeler birbirini tekrarlayan ni-

teliğe ulaştıktan sonra toplamda 18 erkekle görüşülerek araştırmayı tamamladım.[1]

Erkeklerin gerçek isimleri, etik gereklilik nedeniyle saklı tutulmuş, bunun yerine her birine farklı takma isimler verilmiştir. Görüşme yapılan yere ilişkin sınıflandırma ve görüşme yapılanların sayıları, erkeklerin bulundukları kuruluşlara göre şöyledir:

Denetimli Serbestlik: Ankara Denetimli Serbestlik Merkezi (1)

Açık Cezaevi: Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu (4)

Kapalı Cezaevi: Ankara Sincan L1 ve L2 tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (8)

Adsız Alkolikler: Adsız Alkolikler Sıhhiye Grubu (5)

1 Katılımcı erkeklere ilişkin daha ayrıntılı bilgi, kitabın sonundaki ekte yer almaktadır.

4. BÖLÜM
ERKEKLİĞİN ANLAMI

Geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpları, erkekleri kendine güvenli, güçlü, cesur, atılgan, cinsellik konusunda etkin ve özgür, zor şartlar karşısında bedensel ve zihinsel olarak dayanıklı, uzlaşmacı olmayan, mantıklı, zayıflık içeren duygularını açığa vurmayan, şiddet bilgisine ve uygulama yeterliliğine sahip olan, aileden bağımsızlaşan ve kadın üzerinde iktidar kurabilen bireyler olarak kurgular. Erkeğin karşıtı olarak kadınları ise duygusallık, yumuşaklık ve uzlaşmacı olmak gibi edilgen olmasını amaçlayan özelliklerle tanımlar. Kadından beklenen çekingen, güler yüzlü, uysal, itaatkâr ve denetimli olmak gibi tutumlar, erkeğin egosunu tatmin etmeye yarar. Güçlü, sert ve cesur olmanın erkekler için önemli olması, erkekleri etkin kılmakta, kadınlar üzerinde iktidar kurmalarına ve şiddet uygulamalarına yardımcı olmaktadır.

Maruna'nın (2001) da belirttiği üzere kişinin kendisi hakkındaki anlatıları, özneleşme sürecine katkı yaparak davranışlarını şekillendirir. Yani, erkeklerin anlatılarıyla yeniden kurdukları erkeklikleri, özneleşme süreçlerine katkıda bulunur. Görüşmelerde anlatılarıyla erkeklerin kendilerini ve toplumsal gerçekliği yeniden kurduklarından hareketle, erkekliğin söylemsel düzeyde kurguladıkları görüldü. Bu açıdan araştırma kapsamında görüştüğüm erkekler, erkek olmanın anlamını geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarıyla ilişkili olarak hegemonik erkeklikle tanımlamaları anlamlıydı. Güçlü olma, kadın üzerinde iktidar kurma, ailenin geçimini sağlama, kadınla cinsel ilişki yaşama ile

tanımlanan erkeklik, kadınlığın zıddı olarak kuruldu. Anlatılarda, erkeklikle ilgili olarak vurgulanan, şiddet uygulama, silah sahibi olma ve askerlik yapma, erkekliğin kuruluşunda eril şiddetin önemini ortaya çıkardı.

Evin Direği: "Evin reisi olmalı"

Erkeğe yüklenen en önemli toplumsal görevlerden biri, ailenin geçimi sağlamaktır. Aileyi geçindirme sorumluluğunu yerine getirebilmek, erkeği güçlü olarak konumlandırır. Görüşmelerde, erkek olmanın ne demek olduğu sorulduğunda en sık verilen yanıt, "ailenin geçimini sağlayabilmek" oldu:

> Erkek; çalışmak, namusuna şerefine laf getirmemek, evine ekmek getirmekle olur. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

> Erkek evinin direği, evinin geçimini sağlayandır. Sahip çıkmalı, güçlü olmalı. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Bu şekilde ekonomik gücü elinde tutabilen erkekler, kadın üzerinde söz sahibi olma ve kadının ekonomik özgürlüğünü kısıtlama hakkını ellerinde tutabilmektedir. Geleneksel olarak erkeğe yüklenen aileyi geçindirme sorumluluğu, erkeğin üzerinde bir yük olmakla birlikte, kadını güçsüz ve erkeğe bağımlı kılmanın aracıdır.

> Aile, otorite sahibi olmamı istiyordu. Erkek adam dedikleri çalışacak. Erkek, evin reisi olmalı. Çalışmalı, kadını kimseye muhtaç etmemeli. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Evi geçindirme sorumluluğunun, özellikle tek başına erkek tarafından yerine getirilmesiyle erkeğin aile içinde ekonomik gücü elinde bulundurmasının, hegemonik erkeklik idealine ulaşması açısından büyük değer taşıdığı görülmektedir.

Güçlü ve Kadın Üzerinde İktidar Sahibi: "İstediğini alabilmek ya da istediğini yaptırabilmek"

Güçlü olmanın, erkekliği tanımlayan en belirgin özelliklerden biri olduğu, çeşitli araştırmalarda erkekler tarafından dile getirilmiştir (Cankurtaran-Öntaş ve diğ., 2011; Evans ve Wallace, 2008). Yaptığım görüşmelerde de erkekler, erkekliğin güçlü olma odağında tanımlandığını ve toplumun beklentisinin, erkeğin istediğini yaptıran, güçlü ve iktidar sahibi olması yönünde olduğunu belirtti.

> Dedem küçükken, daha ilkokula gitmezken, bir gün sigara almamı istedi. Sigarayı aldım. Dedeme verirken, dedem bana bi vurdu, yere düştüm. Sonra bana dedi ki, yolda giderken, başın dik yürüyeceksin. Öyle yetişmemizi isterdi dedemiz. (Kürşat, Açık Cezaevi)

> Erkek olmak, istediğini alabilmek ya da istediğini yaptırabilmek... Buydu yani, ben şunu yaparım dediğim zaman, olacak. Olduğu zaman, onurunu yaşıyodum. Olmadığı zaman da bu sefer içimize kapanıyoduk, için için ağlıyoduk. Ama erkekliğe bir şey sürmüyoduk, yani gözümüzden yaş akmıyodu. Ne bileyim, yatakta hayaller kurardık hep ondan sonra... (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Güçlü olma ile bağlantılı olarak sorumluluk sahibi olma gereği, erkeğe güç ve yetki veren bir erkeklik tanımlamasıdır. Erkeğin evlilikte sorumluluk sahibi olmasının anlamı, kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkileri bağlamından uzak düşünülmemelidir.

> Evlilikte koca olmak, büyük sorumluluk, çocuk da olursa daha büyük sorumluluk. Erkek olmak, sorumluluk almak demek. Evlendikten sonra böyle... (Mert, Denetimli Serbestlik)

Güçlü olma beklentisine karşılık, tüm erkeklerin güçlü olamadıkları gerçeği, hegemonik erkekliğin çoğu kez gerçekleştirilemeyen bir ideal olduğunu gözler önüne serer. Güçlü olma ideali ile güçsüzlük gerçeği karşısında yaşanan karmaşa, er-

kekleri zorlamakta ve yetersizlik duygusu yaşamalarına neden olabilmektedir. Türker (2004) hegemonik erkeklik ideallerine erişilmesinin güçlüğünü, "erkeklik, (erkeklerin) hiçbir zaman ulaşamayacağı hayali zirve" diye anlatarak, bu baskının altında erkeklerin huzursuzluk yaşadıklarını söyler.

> Erkek olmak, güçlü olmak demekti ama ben güçlü değildim aslında... (Fırat, Adsız Alkolikler)

Erkekliğe atfedilen "güçlü olma"nın önemli bir koşulu, kadın üzerinde iktidar sahibi olmaktır. Kadının yaşamının her alanında iktidar kurmak, hegemonik erkekliğin kurulmasında ve yeniden üretiminde vazgeçilmez niteliktedir. Erkek olmak, kadının erkeğe itaat ettirilmesiyle olanaklıdır:

> Kadın evine, kocasına, namusuna bağlı olmalıydı, erkek de onun tüm ihtiyacını karşılayan güçlü biri olmalıydı. Her yönden güçlü, hem cinsellik, hem fiziksel olarak, hem maddi olarak... Her yönüyle erkek olmalıydı yani kafamdaki erkeklik tiplemesi. Mesela bana çocukken bana anlatılan, kadına sahip olmalısın. Kadına nasıl sahip olacaksın? Erkek olarak, yani argodaki erkek... Yani şey, vurup kıran, baskı altında tutan, onu kıpraştırmayan, gözünü sağa sola çevirtmeyen, hükmeden erkek. Öyle yetiştirilmiştim, öyle anlatılmıştı bana erkeklik. Ben de onu uyguluyordum, kıpraşmasın diye. (Cafer, Adsız Alkolikler)

> Etrafta itibar görüyordum. Delikanlı adam, karısına sahip biri... Bununla çok övündüm, hala övünüyorum. Eşim, istasyonda binlerce kişinin gelip geçtiği yerde çalışıyo, ben ona sahip olabildim. Adı çıkmadı ya da beni terk etmedi, aldatmadı. Bundan mutluluk duyuyordum eskiden. Şimdi de sahip oldum, diyom. Hatta bunları yaptığım için mi sahip oldum acaba, diyom. Bu da gücüm sayesinde, diyom. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Kadının ev içi emeği, bedeni ve doğurganlığının erkek denetimi altında tutulması, erkek hegemonyasının sürdürülebilmesi açısından gerekli görülür. Kadının, erkeğe hizmet etmesi, hegemonik erkekliği yüceltir.

Erkek dediğin... Geçmişteki Türk filmlerinde gelir, ayaklarını suya koyacak leğeni hazırlamasını ister. İşte yemeği zamanında getirecek eşi olmasını ister ama sadece o yönde olsun ister. Ağalık döneminde nasıl sadece hizmet amaçlı, cariye gibi kullanılan bir kadın gibi düşünüyo insan. Öyleydi benim için. (Fırat, Adsız Alkolikler)

İdeal evlilikti. Niye? Benim hükümdarlığım altındaydı. Anneme babama bakıyodu. Gençti, güzeldi ve ben de ona hükmediyodum. İdeal evlilik oydu. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Şiddet uygulayan erkeklerin, genellikle geleneksel erkek rollerini benimsediği ve kadınlara karşı olumsuz yargılara sahip olduğu bilinen bir gerçektir (Mavili-Aktaş, 2006). Erkek üstünlüğünü hissedebilmenin, kadını küçük görmek ve aşağılamakla gerçekleştirildiği şöyle dile getirildi:

Ben, karımdan üstündüm. O, küçüktü zaten. Küçümsemek için yapmadım yani, zaten küçüktü o benim için. Bilinçli yapılan şeyler değil ama psikolojik olarak çok ezdiğimin farkındayım. Gidip gelip, laf sokmalar... (Mete, Adsız Alkolikler)

Kadın erkek eşitliğine ilişkin tartışmalar, erkek üstünlüğü konusundaki düşüncelerin anlaşılmasını sağlar. Sancar'ın (2009) da belirttiği üzere eşitsizliğin biyolojik nedenlerden kaynaklandığı, bu nedenle eşitsizliğin doğal olduğu savıyla kadın üzerinde egemenlik kurma, toplumun farklı kesimleri tarafından benimsenmektedir. Görüştüğüm erkeklerin bir kısmı, kadın erkek eşitliğinin olası olmadığını doğrudan savunarak, erkeğin güçlü konumunu ayakta tutmaya çalışmıştır. Kadın üzerinde iktidar kurmanın meşruluğunu, kadının yetersizliğine bağlamak, erkekler arasında sıkça kullanılır.

Ben eşit olabileceğimizi hiç sanmıyorum. Belki zihinsel olarak eşit olabilecek insanlar vardır ama yani ben, köklerimden getirdiğim, özümden getirdiğim, yaşam felsefemden getirdiğim bi bakışla, elbette baş tacı ama her zaman erinin dediği, yani erkeğin dediği olan bi toplum... Kadın düşmanı falan da değilim de... Erkek daha hegemon, daha hâkim. Üstün mü bilmiyorum ama... Kadın her zaman... Yuvayı dişi kuş

yapıyo ama... Eşit olamayacağını düşünüyorum. (Murat, Adsız Alkolikler)

Toplumsal yaşamın farklı alanlarında eşitliği ve insan haklarını savunan erkekler, kadın erkek eşitliğini benimsemekte zorluk yaşayabilmektedir. Kadına uyguladığı şiddetin "faşizm" olduğunu düşündüğü halde şiddet uygulamaya devam eden Murat çelişkisini şöyle anlattı:

> Kadının iyisi, erinin dediğini yapar. Bu, babamın lafı... Yani ataerkil toplumun en... Dünya görüşü olarak eşitliği savunan birinin, dönüp aile yaşamına baktığımda ezici biri olduğu gözlemledim. Sen haktan, eşitlikten bahsediyosun, bi de yaptığına bak. Faşizmin ta kendisi, o kadar ezici bi diktatörlükten daha kötüsü. Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş misali, benim eşim ne zaman öfkeleneceğimi bildiği için iyi oynuyo rolünü. Beni kuyulara itmemeye çalışıyo. Uyanık, biliyo yani. (Murat, Adsız Alkolikler)

Şiddetin Öznesi: "En iyi bildiğim höykürmekle, bağırmakla, höt susturmakla..."

Erkeklerin kendilerini, kadınların üzerinde bir güç olarak tanımlayan ve kadın üzerinde iktidar kurmayı doğal bir hak olarak gören anlayışları, şiddetin temelini oluşturur. Şiddet uygulama ya da şiddet uygulama potansiyelinin güçlü oluşu, toplumsal olarak erkekliğin güçlü bir ifadesi olarak değerlendirilir. Birçok araştırma (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011; Hearn, 1998; Karner, 1998; Frey ve Douglas, 1992; Anderson ve Umberson, 2001) erkekliğin, şiddet ve şiddet anlatıları yoluyla oluşturulduğunu gösterir.

> Erkeklikten örnek size... Benim demin bahsettiğim kızın adı Emine'ydi. Bir yere geldiğinizde ordan aşağı inemiyosunuz, sizi indirmiyolar zaten. Emo derdim ona, kimse ona Emo demiyecek, derdim. Köylü çocuğuyum bi de, o meydan okuma şeyiyle. Biri Emo dedi, gözüm döndü, kurşun kalemi koluna saplamıştım. Çıkartıldık sınıftan, çıkarken üç arkadaş güldü. Üçümüz de kendimize göre bişeyiz. Son derste sınıfı içtima-

ya çektik. Küfürler... Oturun kalkın, oturun kalkın... (Mete, Adsız Alkolikler)

Eşinin yüzüne kezzap atarak yaralayan Sinan ise erkek olmayı göz korkutmak ve şiddet uygulamakla birlikte düşünmesinin nedeni olarak ergenlik döneminde hırsızlıktan dolayı cezaevine girdiğinde yaşadığı olumsuzlukları gördüğünü anlattı.

Keser, asar, biçerim, öyle düşünüyodum. Erkek olmak böyle... Yine cezaevinden dolayı... (17 yaşında yattığı dönem) Özeniyosun böyle erkek olmaya. Herkes korksun istiyosun. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Erkeğin cesaret talebi, bazı durumlarda önemli risk ve tehlikeleri yadsıyarak, kendine zarar vermeye yol açar. Diğer erkeklerin gözünde saygınlığı yitirme ve "kız gibi" korkak görülme korkusu, kendine olduğu gibi başkalarına da zarar vermeye ve şiddet uygulamaya neden olabilmektedir (Bourdieu, 2001).

Yani erkek dediğin, küçüklüğümde sopa yiyen, sopa atan, böyle hır gür çıkaran... Kız gibi çocuklar vardı, erkek. Biz, onlarla dalga geçerdik. Ana kuzusu, süt kuzusu falan. Kendi oyuncaklarıyla sadece bahçesinde oynayanlara pek hoş bakmazdım. Onlara zarar bile verirdik, dövüşmeyi öğrensinler diye. (Murat, Adsız Alkolikler)

Butler'ın geliştirdiği "cinsiyetin performansa dayalı bir kurgu olduğu" tartışmasından yola çıkıldığında erkeklikliğin, şiddet eylemi ve söylemi etrafında kurulduğu görülmektedir.

Erkek olduğumu ilk hissettiğim zamanlar... Dövüldüğüm mahalleye gidip, inadına yine ses çıkarıyodum oyuncağımla. Sataşmalar, gövde göstermeler, küfürler. Çok da küfür ederdim. Küfürle başladı sarırım, kendini ifade. Bi de benim güvercinlerim vardı. Onları kediler yemişti. Ondan beri, kedilere karşı kinim vardı. Özel mızrak yapıp, kedilere işkence yapardım. İçi boş da olsa duygumun, onu kükreyerek korkutmaya çalışırdım. Korkumu, korkutmaya çalışırdım. Aslında ifade güçlüğü... Bugün baktığımda ben korkak biri olduğumu görebiliyorum. O kadar da cesaretli biri değildim. (Murat, Adsız Alkolikler)

Ben erkek olduğumu... Terminalde başımdan geçen olaydan sonra erkekliğime çok güvendim. Çünkü ufaktım ben, daha 16 yaşındaydım. Beni terminalden alıp bornozla gelmesi... Beni neye benzetti, bilmiyorum. Hiç beklemiyodum. Tamam, ben seni rahatlatıcam, dedim. Çaktırmadan sırtımı döndüm. Gömleğimi çıkartmış gibi yaptım, şişeyi aldım, döner dönmez kafasına vurdum. Çünkü gücüm yetmeyebilirdi, çok kalıplıydı, ondan sonra bayıldı. İki tane de tekme vurdum. Bir buçuk ay sonra da terminalde tekrar yakaladım. Otel odasında dövdüm onu. Elini, ayağını, ağzını bağladım. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Şimdi çok komik geliyo ama eşimin tuz sorunu var. Bütün yemekleri tuzsuz... Ben de iki sene önceye kadar aşağılardım onu. "Sen nasıl kadınsın, böyle tuzsuz yemek yapılır mı!" diye. O da garibim, sesini çıkarmazdı. "Ben tuzu attıktan sonra sana ne hacet var" diye onla alay ederdim. Su isterim ondan, bana hizmet edilsin. Benim malım olsun. Öyle bi kocayım, eşim. Buna rağmen o, sevgi yönü ağır basan, incitmeyen biri. Doğru mu, yanlış mı bilmiyosun ki! Öyle bi köklerden getirilmişliği, dambur dumbur ortaya koymaya çalışıyosun. Ne sevebildiğimi bilebiliyorum... En iyi bildiğim höykürmekle, bağırmakla, höt susturmakla... Yani bana az dişini gösterse olmaz. Bastırmayı çok seviyorum. Öyle kimliğimi bulabiliyorum. Benim dediğim, her zaman olur evde. Mümkün değil olmaması. Kaptan... Ben kaptanım, benim belirlediğim yere gidiyo gemi. Öyle bi tayfam da, eşim de var ki... Sen çadırda bile yaşasak desen, ben senle giderim, diyo. Öyle bi sevgi... (Murat, Adsız Alkolikler)

Silahların ve silaha ilişkin bilginin çocukluk döneminden itibaren erkeklerin elinde olması, erkeklikle iktidar arasındaki ilişkiyi anlamada önem taşır. Ailenin ve topluluğun koruyucusu olma sorumluluğunu yüklenen erkekler, namusla özdeşleştirilen silahı kuşanarak, cinsiyetlenme sürecinde önemli bir adım atarlar (Selek, 2008).

Babam şöyle bir adamdı; içebilen, silah atan bir erkek istiyolardı. Çocukluğumda silah attırma falan filan... (Mete, Adsız Alkolikler)

Oğlumu komiser yapıcam, silah takıcam oğluma, derdi annem. Annem aşıladı. Silaha karşı çocukluktan beri bişey vardı. Silah cezbetti beni. Her çocuğun Adana'da vardır biraz. (Kürşat, Açık Cezaevi)

"Kalem gibi" taşınan, "öylesine alınan" ve şiddet içeriğinden uzak bir araç olarak gösterilen silahlar, erkekliğin gereği olarak görülür. Aşağıdaki satırlardaki erkeklerin hepsinin eşlerini silahla öldürmüş olması, silah sahibi olmanın, kadın cinayetlerini körüklediğini açıkça gösteriyor.

(Eşimi) Silahla vurdum. Pişman değilim. Silah bulundururdum. Bir arkadaşa, eşe dosta lazım olursa diye taşırdım üstümde. Doğudan silah geliyodu. Ordan almıştım. Ben, hiç kullanmadım tehlikelerde bile. Kalem gibi taşırdım üstümde. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

2002 yılında aldım silahı, köye gidince, pompalı tüfek. Köyde kullanırız diye aldım. Erkeklikle değil niyetim. Silahı yakıştıramıyodum. Öylesine aldım. (Sezgin, Kapalı Cezaevi)

Mülayim ve sakin görünümlü bir erkek olan ve görüşme boyunca sürekli ağlayan 74 yaşındaki İbrahim ise "hamamböceğine bile kıyamadığını", ancak bir öfke anında eşini silahla öldürdüğünü anlattı.

Ayrılmak istedim. Sen de ben de rahatlarız, dedim. Kıyamet koptu. Başka bir gün de silahı temizlerken dalga geçmeye başladı. Nöropati geçirmiştim, güçsüzdüm. Benim silahımla beni mi vuracaksın, dedi. Üzerime atlayınca gayri ihtiyari tetiğe bastım. Başına geldi, hemen gitti orda. Şanslıydı, nasıl bi yerden vurduysam. Saniye sürmedi. Sonra tokat attım, ölüye tokat attım (ağlayarak). Katil oldum. Beni de kendini de mahvettin, dedim. Hamamböceğine bile kıyamazdım. Rahmetli öldürürdü. (İbrahim, Açık Cezaevi)

Askerlik sürecinde, erkeklik ritüeli olarak görülen savaş, diğer erkeklerin gözünde erkekliğin kanıtlandığı bir sınavdır. Savaş ortamında uygulanan ve maruz kalınan şiddet, erkekliğin pekişmesini sağlar (Onur ve Koyuncu, 2004). Askerlik yapmak ve savaşmak, erkekliği tanımlayan önemli bir yaşam deneyimi

olarak, eril şiddetin kendini en açık şekilde gösterdiği erkeklik ritüelidir.

> Askere gittiğimde, kendimi erkek hissettim... O zaman anladım; Doğuya gittiğinde, silahı aldığında, erkekliğin ne olduğunu, olgunluğu... (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Kadının Karşıtı: "Erkek adam, karı gibi olmaz"

Erkeklik, hiçbir zaman bütünlüğü ve sürekliliği olan bir oluşum değildir. Tam da bu nedenle eril iktidarın hedefi, bütünlüğü olan ve sorgulanamaz bir erkekliği oluşturmaktır. Bunun sağlanması toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığı ve kadın düşmanlığı ile olasıdır (Segal, 1992). Bu şekilde kendi konumunu güçlü tutmaya çalışan erkeklik ideolojisi, erkekliği kadınlığa karşıt özelliklerle tanımlar. Kadınlara ait olarak tanımlanan yumuşaklık, sevecenlik, yapıcı olmak ve uzlaşıya açık olmak gibi özelliklerin erkeklere atfedilmesi, erkekliği yaralayıcı ve küçük düşürücü olarak değerlendirilmekte, bu nedenle erkeklere yüklenen sertlik, uzlaşmazlık ve güce dayalı kimlikten kaçış, "kadın gibi olma" ithamlarından dolayı zor olmaktadır. Erkekliğin, kadınlığın karşıtı olarak kurulduğuna ilişkin tartışmaların geçerliliği, görüşmelerde erkeklerin bu konuyu vurgulamalarıyla ortaya çıktı.

> Anneye bakıyorum, teyzelere bakıyorum, kadınlar hep şey, şefkat, sevgi böyle koruma, ilgi falan. Bunlar, kadınlara has şeyler... Şimdi bana erkek ol deyince, benim de ne olmam gerekiyo? Onun zıttı olmam gerekiyo. İlgisiz, sevgisiz, acımasız, gaddar falan falan, yani hep böyle algıladım ben. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Erkek adam, karı gibi olmaz. (Murat, Adsız Alkolikler)

Yapılan başka bir araştırmada (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011), erkeklerin tanımlarında erkeklik ve kadınlığın, iktidar konusundaki karşıtlık ile belirdiği açıkça ortaya konmuştur. Erkekler iktidar olmakla betimlenirken, kadınlar ise iktidarı kabul edenler olarak betimlenir.

Eğer bir kadına sözün geçmiyosa erkek değilsin. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Modernleşmeyle birlikte kadınların, erkekliğe atfedilen akılcı, cesur, atılgan, güçlü ve bağımsız olma, para kazanma ve kariyer yapma gibi özellikleri benimsediği görülürken; erkekler, erkekliği kaybetme ve güçsüzleşme endişesiyle kadınlığa atfedilen sevecenlik, duygusallık, duyarlılık gibi özellikleri benimsemeyi genellikle reddeder. "Erkek gibi" olma kadınlar için desteklenebilirken, "karı gibi" olma erkekler için aşağılayıcı ve dışlayıcı bir anlam kazanır.

Erkek adam, yumruk sıkışından belli olur, karı gibi olmaz. Ben Anadolu çocuğuyum, beni kınayabilirsiniz de. Erkek adam, karı gibi olmaz. Yani bi sesi olur, gürler. Kendini öyle ifade eder. O da, gücün simgesidir. Kadınlar güçsüz bana göre veya babamdan aldığım şeye göre. Babam hayt dediğinde, kimse sesini çıkaramaz. (Murat, Adsız Alkolikler)

Çocuk korkak. Ona verilen yanlış eğitim, beni daha gaddar hale getirdi. Senin çocuğun ibne gibi bişey diyorum, karı gibi. Kendisini ifade edemiyo. (Murat, Adsız Alkolikler)

Erkek olmanın kadın karşıtlığı olarak kurulduğu konulardan biri erkeğe verilen özgürlük ödülüdür. Özgürlüğün erkeğe tanınan bir ayrıcalık olduğunun farkında olan erkekler, diğer yandan kadının baskı altında tutuluşunu da kabul etmiş olurlar.

Erkek olmak, uzaklara gitmek, annesinin babasının etrafında değil de. Tek başına davranma, yaşamda. Erkek öyle olur. Kızlar, evde dururdu veya kıza benzeyen çocuklar. Öbür erkekler, büyük ağabeylerle ırmağa giderdi, yüzerdi. Ağaçtan kılıçla oynardı. Erkekliğin simgesi oydu. (Murat, Adsız Alkolikler).

Lise çağlarında erkek olduğumu fark ettim. Rahat davranınca, özgürlük hissedince, istediğim zaman dışarı çıkabildiğim zaman, güç hissedince... (Mert, Denetimli Serbestlik)

Cinselliği Özgürce Yaşayan

Cinsel deneyim, erkekler açısından erkeği erkek yapan özelliklerin başında gelmekte ve erkekliğin kanıtlanması için önemli bir gösterge olmaktadır. Hegemonik erkekliğin kurulmasında cinsel ilişkinin önemi, kadın üzerinde iktidar kurmayla ortaya çıkar. Erkeklik, her "başarılı" cinsel ilişkiden sonra yeniden üretilir. Bourdieu'nun (2001) da belirttiği üzere, kadın ile erkek arasındaki sembolik güç ilişkileri, ereksiyon ve erkeğin cinsel ilişkideki etkin konumunun güç ve iktidar ile özdeşleştirilmesiyle kurulur.

> Kendimin, 18 yaşında erkek olduğunu hissettim. Kadınla ilişkimden dolayı... (Sinan, Kapalı Cezaevi)

> 15–16 yaşlarında cesaretim vardı. Korkum yoktu. Eğlenceli yerlere gidiyoduk, orda kendimi ilk defa erkek gibi hissettim. Cahillik, gençlik... (Sezgin, Kapalı Cezaevi)

> Ya da bi cinsel ilişkiden sonra, işte ben erkeğim, erkek böyle olur, diyom. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Erkekler arasında cinsel performans gösterileri, erkekliği kanıtlama açısından önemlidir. Bu noktada, erkekliğin erkekler arasında kurulduğu tartışması akla gelir.

> Altınpark denilen yer, Amerikan golf kulübü idi. İçerdekiler bikini ve mayolu kadınlar... Röntgencilik dediğim yani gözetleme yapılıyodu ve mastürbasyon yapıyorladı. İlk erkek, orda hissettim. Fakat o zamana kadar ben, menimin gelmesini yaşamamıştım. O kan kardeşim, bana çok ağır bir laf söyledi. Top oynayacağız, top oynamaya çağırıyo, iyi top oynardım ben. O ordan, hadi len sen de erkek misin falan, dedi. Erkek misin deyince... Yav benden uzunsun, sizi alt edebiliyorum, tokatlayabiliyorum sizi falan filan yani. Ama erkek sınıfına girmek öyle oluyomuş. Ben hemen orda gene deneyemedim korkumdan. Eve yerleştim. Erkeğin tam anısını anlatayım size. Evde, tuvalette mastürbasyon yaptım. Kâğıda aldım, bunu aldım, suratına attım. Şimdi oldu mu erkeklik? Al sana erkeklik! (Mete, Adsız Alkolikler)

Tüm bu anlatılardan da görüldüğü üzere erkek olmanın anlamı, ekonomik ve sosyal olarak güçlü konumda olmaya ve kadın üzerinde iktidar kurmaya odaklı bir hegemonik erkeklik modeline işaret ediyor. Erkek olmanın toplumsal olarak ayrıcalıklı, şiddet uygulama yetkisine sahip ve kadının karşıtı olarak tanımlanması, erkekliğe ilişkin anlam çerçevesinin ataerkil ideallerle kurulduğunu gösteriyor. Kadına şiddet uygulamanın bireysel ve toplumsal zeminini sağlamlaştıran bu anlam çerçevesi içinde erkeğin sıkışmış olduğu ve öznel varoluşunu yaşamada zorluk yarattığı söylenebilir.

4. BÖLÜM
KRİZDEKİ ERKEKLİK

İktidar ve şiddet, birbirinin karşıtıdır. Birinin mutlak hâkimiyet kurduğu yerde diğeri barınamaz. Şiddet, iktidarın tehlikeye girdiği anda ortaya çıkar.

Hannah Arendt, 1970, 2011

Sürekli olarak güçlü, iktidar sahibi, kendine güvenli ve dayanıklı olma gibi iddialarla kuşatılan erkeklerin önemli bir kısmı, hegemonik erkeklik ideallerine ulaşmakta zorluk yaşar. Kimmel (2005a) de erkeklerin güçlü olduğu iddiasına karşı çıkarak, erkeklerin kendilerini toplumsal bir grup olarak güçlü görüp, bireysel olarak güçlü hissetmediklerini söyler. Aksine kendilerini güçsüz görerek, bu beklentiyi karşılayamadıkları için kızgınlık yaşarlar. Güçsüzlük, tüm erkeklerin hegemonik erkekliğe ait özellikleri taşımadığını, aslında erkeklerin "ataerkil pay"dan yararlanarak, bir çeşit "suç ortaklığı" (Connell, 2005b) içinde, erkeğe tanınan ayrıcalıklardan ve iktidardan yararlandığını gösterir. Ancak bireysel olarak erkeklerin güçsüzlükleri, toplumsal konumlarını zayıflatmaz.

Tahakküm, eşitsizlik, çatışma gibi süreçleri barındıran erkekliğin, erkekler açısından da olumsuzluklar barındıran zorlu bir kimlik olduğunu anlatan Atay, bu zorlukları şöyle anlatır:

"Cinsel organın "iş yapar"lığından, tuttuğu takımın başarısına kadar, evde, işte, sokakta, trafikte, barda, statta, halı sahada ve yatakta... Her an sınama ve tehdit altındadır, bir erkeğin er-

kekliği. Bu tehdit, esas olarak diğer erkeklerden gelir. Bu anlamda "erkek erkeğin kurdudur" demek de yanlış olmaz" (Atay, 2004: 26).

Görüşmelerde birçok erkek, güçsüzlük, güvensizlik ve şüphe gibi duyguları sıklıkla yaşadıklarını, erkeğe yüklenen çalışma, evin geçimini sağlama, toplumda saygınlık kazanma gibi sorumlulukların korku ve endişeye neden olduğunu ifade etti.

> Annem kanat gericiydi ve ben öyle hassas büyütüldüm. Pişerek büyümedim. Dolayısıyla hayat karşısında çabuk yıkıldım. Yelden esirgerdi beni. Hayata atılma, korku veriyo. Bütün sorumluluk sizdeymiş gibi bir ruh hali. Toplumda iyi yere gelme, başarılı olma, evi geçindirme, bunları erkeğin rolleri olarak düşünme vardı. Babam olmadığında, babamın yerini doldurmaya çalışmak lazımdı. Okuldan hayata atılma gibi korkularım çoktu. (Mürsel, Açık Cezaevi)

Cafer, eşine ve diğer insanlara duyduğu güvensizliği, mantıklı gerekçelerle açıklayıp ve aslında kendine duyduğu güvensizliği yansıttı:

> Babama çok bağlıydım, bağımlıydım daha doğrusu. O ne derse iyi yapar, ne derse doğrudur, haklıdır. O mantık vardı. Benim özel bi isteğim ya da isyanım falan olmadı. Bazen lisedeyken, babam beni çok şey tutuyodu. Dışarı çıkma, dışarı gitme, arkadaş edinme, arkadaş seni tehlikeye bırakır, arkadaştan sana zarar gelir, diyodu. Şunu, hep işlemiştir benim kafama. Kadının kırığını, dostunu kocası; kardeşin kırığını, dostunu kardeşi getirir, derdi. Yani kendi eliyle alır getirir kocası. Arkadaş olmadı ya, olsa da kısa süreli oldu, samimi bi arkadaşlık olmadı. Çok yüzeysel, çünkü kimseye güvenim kalmamıştı. Babam, kimseye güven kalmadı, herkes çıkar için arkadaşlık yapar, diyodu hep. Mantık o, yetiştirme mantığı... İnsanlardan da korkuyodum, şiddet görürüm diye korkuyodum. Polisten korktum yıllarca. Eşim beni aldatırsa diye, yıllarca bu korkuyla yaşadım, hayatımı rezil eden bu korkuyla. En büyük korkum oydu, ya beni aldatırsa ya da aldattıysa. Bilmiyom da, kimle aldattı, onu da bilmiyom. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Güçsüzlük, özellikle erkeklerin kendilerini diğer erkekler-

le kıyasladıkları alanlarda yoğun olarak hissedilir. Erkekliğin, erkekler arasında kurulduğunu gösteren bu durum, erkeklerin sert bir maske takmak zorunda kalmalarına neden olur.

> Erkek onurludur, hep dik durur, ağlamaz gibi kalıpları bize dayattılar. Ama kişilik yapınız bunu engelleyebilir. Erkekler arasında güçsüz görünenler eziliyo. Dışlanma daha sert ve keskindir. Erkekler arasındaki ilişki sert ve dolayısıyla katılaşıyolar. Duygusallığa yer yok. Ağlamak zaaf değildir, ben bazen burada kimsenin görmeyeceği yerlerde ağlıyorum, rahatlıyorum. (Yetkin, Açık Cezaevi)

Güçlü olmaya yönelik vurgu, zayıflık barındıran insani duyguların ve gereksinimlerin bastırılmasına yol açarak, erkekleri mesafeli olmaya ve korunma zırhları kuşanmaya iter. "Erkek iktidarının yarattığı çelişki", erkekleri güçlü olma baskısının altında güçsüzleştirebilmektedir. Erkekliğe ilişkin beklentilerin karşılanmasının zorluğu ve başarısız olma endişesi; güvensizlik, korku, kendilerine ve başkalarına yönelik öfke, saldırganlık ve şiddet kullanımına neden olur (Kaufman, 1999).

Erkeklikle bağdaştırılmayan güçsüzlük ve güvensizliğin üstesinden gelebilmek için erkekler, kendi gerçeklikleri ile aralarına bir duvar örme yolunu seçerler. Diğer erkek ve kadınları nesneleştirme, alkolizm, içe kapanma, duygusal uzaklık, duyarsızlık ve şiddet, bu sert duvarın taşları olabilmekte. Şiddetin arkasında korku ve güvensizliğin olduğu yönündeki çözümlemeyi, Adsız Alkolikler Grubundan erkekler yapabildi.

> Şiddet, hep oldu benim hayatımda. Bir erkeğin, ayda bir kere kavga etmesi gerektiğine inanırdım. Alkolü ilk bıraktığımda, şiddet uygulamamak beni rahatsız ediyodu. Güçsüz hissediyodum kendimi, eksik hissediyodum, antremansız, pratiksiz... (Mete, Adsız Alkolikler)

> Gücümün yetmediği durumlarda, beni hep bastırdılar. Ben bu bastırılmışlığı gücümün yettiğine kullanmaya başladım. O kadar zalimlik, gerek yok adamı yıpratmaya. Gücümün yetmediği beni dövdüğünde, onun hıncını gücümün yettiğinden alıyodum, öyle dengeliyodum. (Murat, Adsız Alkolikler)

Alkolün arkasında bir güçsüzlük, iki korku, cesaretsizlik var. Cesaretlenmek için, güçlenmek için içiyodum. Hayata karşı, herkese karşı, kendime... Ben mesela bugün düşündüğümde çok korkak bi adamım ama bu dernekte en kabadayı beni bilirler. (Gülüyor...) En kabadayısı benim, en gözü karası benim. (Cafer, Adsız Alkolikler)

"Otoriter Kişilik" isimli kitabında Adorno (1964), aşırı düzeyde otoriter ve güçlü görünen, edilgen olmayı kabul etmeyen erkeklerin, aslında kendilerini yoğun şekilde güçsüz hissettikleri ve bu güçsüzlüğün üstünü kapatmak üzere "sahte bir erkeklik" tarzı geliştirdiklerini anlatır. Bu açıdan erkekliği "ruhsal düdüklü tencere" olarak adlandıran Kaufman (1999), acı duyma, korkma, reddedilme, küçük düşme gibi durumların doğrudan yansıtılamadığını söyler. Gerçek duygularının dışa vurulamamasının yarattığı baskı sonucu, "iktidar" barındıran öfke ile yansıtılan duygular, şiddete dönüşebilmektedir.

Kendimi ispat edemediğimde, işte ben böyle erkeğim diyerek dayak atıyomuşum. Eşimin benden fazla gelişimini gördüğümde, fazla kibrim ön plana çıkıyo, kabul edemiyodum onun büyüklüğünü. Acizliğimi örtbas etmek için vuruyodum, başkalarından alamadığım hırsımı, öcümü eşimden alıyodum. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Sonra biraz kızgınkolik bi tiptim ben. Öfke vardı, kızgınlık vardı. Karşımdakinden çok kendime kızgınlık vardı. Ama eylemsel bi alışkanlığa (şiddet) dönüşmüştü. O alışkanlık olunca hayatın her yerinde işlerlik kazandı, yöntem oldu. Yol, yöntem bilmiyodum. (Mete, Adsız Alkolikler)

Ailesi çok eleştireldi. Çok üzerime geldiler. Param mevkim olmasın ama onurumla oynandığı zaman ölmek lazım. Benden ayrılmadan, başkasına vermeye çalışmaları, benim onurumu incitti. Onlar için kendimi ateşe attım. Kendilerinin yanlışlarının farkına vardılar ama iş işten geçti. İnsanlar içinde beni kırıyolardı. Seni ben adam edicem zihniyeti, beni rahatsız etti. Üstten bir bakış vardı. Akıl verme konusunda beni kızdırıyodu teyzem. Ruh halim iyi olmadığı için sağlıklı konuşamıyodum. Sağlıklı tercih yapamıyodum. Kontrolsüz

sevgi, insanı deli ya da katil eder... O gün, bilinçli ve kontrollü gittim. Öldürmek düşüncesini kafama koymuştum. Arabayı çalıştırdım, kız da o sırada çıktı. (Mürsel, Açık Cezaevi)

Erkek olmak, güçlü olmak demekti ama ben güçlü değildim aslında. Şimdi öyle bi gücü istemiyorum hayatımda. Çünkü sadece ben, şu an düşünüyorum, yaptığım şeyleri, egomu tatmin etmek için dayak atıyodum. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Özellikle aile içinde üstünlüğü ve şiddet kullanma kapasitesi vurgulanan erkekler, yaşam koşullarının üstünlüklerini korumaya elvermediği durumlarda, hınçla alınganlık ve gururlarını büyütür (Selek, 2008). Toplumsal alanda önemli olan her noktada egemenlik kurma gereksinimine işaret eden "sürekli denetim pozisyonu"nu yitirdiği durumlarda, şiddete yönelirler (Heiliger ve Engelfried, 1995). Geleneksel erkekliğin zayıflamaya başlamasıyla iktidarlarının sarsılmasını kabullenemeyen bazı erkekler, eril bir kimlik duygusu kazanmaya çalışırken şiddet kullanabilmektedir.

Türkiye'deki erkeklerle yapılan araştırmalarda (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011; Bora ve Üstün, 2006) genç, eğitim düzeyi yüksek erkeklerin eşlerinin yükseköğrenimli olması ve çalışması, ilişkide gerginlik yaratan unsurlar olarak ortaya çıkmıştır. Kadınların, özellikle ev içinde "gizli bir iktidar"a sahip olduklarını, karmaşık yapıları ve kurnazlıklarıyla kendilerini kaygılandırdıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların çalışması, kendilerinden çok ücret almaları, özgüvenlerinin artması, kadın üzerinde tam denetim sahibi olunamaması, erkeklerde zaman zaman gerginliğe ve şiddete yol açmaktadır.

Hep benim dediğim olsun istiyorum. Olmayınca, ya dövüyorum ya küfür ediyorum ya uzaklaşıyorum. (Murat, Adsız Alkolikler)

Erkeklerin bir kısmının, erkekliklerine ilişkin güvensizlikleri, kadınlara şiddet uygulamalarını açıklayabiliyor. Ancak kadınlara yönelik korku, kuşku ve nefret duyguları, erkek psikolojisini bu yönde pekiştiren toplumsal bağlamla birlikte anlaşılabilir.

Erkeğin hegemonik erkeklik ideali ile bağdaşmaması ve iktidarının sarsılması sonucunda yaşadığı güçsüzleşme, ancak erkek egemen toplumsal düzende erkeğe şiddet kullanma hakkının verilmesi nedeniyle şiddete dönüşebilmektedir. Bu noktada erkeklerin yaşadığı güçsüzlüğün, şiddete nasıl dönüştüğünü anlamaya çalışmak önemlidir.

5. BÖLÜM
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE ERKEKLİĞİN YAPILANMASI

Erkekliğin güç, iktidar ve şiddet ekseninde oluşumunda, çocukluk döneminde sosyal çevreyle etkileşim içinde geçen toplumsallaşması önem taşır. Cinsiyet etrafındaki toplumsallaşma süreci ise ağırlıklı olarak aile merkezli ele alınmaktadır. Oysaki ailenin belirgin etkisine karşın, diğer tüm toplumsal kurumların erkeklik kurgularını güç, iktidar ve şiddet ekseninde oluşturmadaki etkisi dikkate alınmalıdır. Öznel ile nesnel olanın sınırlarının ortadan kalktığı bu keşif süreci, toplumsal olan her şeyin karmaşıklığını anlamaya ve anlamlandırmaya yönelik bir yolculuk olarak okunmalıdır. Bu bağlamda, eşcinsellik anlamı yükü ağırlamış olan ve giderek çocuklar için daha az kullanılan "oğlan"dan, "erkek" çocuk olmaya giden yolda "insanoğlu"na kulak verilmektedir.

Ailede (Erk)ek Çocuk Olmak

Erkeğin ayrıcalıklı konumunun içselleştirildiği ailenin toplumsal cinsiyet düzeninin temel bileşenlerinden olması, erkeğin aile ile etkileşimini anlamayı zorunlu kılar. Her ne kadar modernleşmeyle birlikte belirleyici etkisi zayıflamaya yüz tutmaktaysa da ataerkilliğin bayrak taşıyıcısı olmaya devam eder. Anne-babadan kardeşlerle olan ilişkilere kadar karmaşık güç ve şiddet ilişkileri içeren aile yaşantısı, erkeklerin anlatılarında zorlayıcı bir yere sahiptir.

Babanın şiddet mirası: "Sen de babanın bi kopyasısın"

Oğlan çocukların, anneden kopuş nedeniyle kadınlığa ait olarak tanımlanan duygusallık, insani ilişkilerde yakınlık ve duygusal destek verme, anlayış ve uzlaşma gibi değerlerden uzaklaşması, bunların karşıtı olan değerlerle toplumsallaşmalarında etkili olur. Baba bu açıdan, oğlan çocuğun temel referans alacağı otoritedir. Kadına şiddet uygulayan erkeklerle yapılan bir araştırma (Mansley, 2009) da, babanın evde disiplini sağlayan figür olmasının, disiplin ve denetimin "erkek işi" olarak algılanmasına yol açtığını göstermiştir.

> Kadınlar, güçsüz bana göre veya babamdan aldığım şeye göre. Babam, hayt dediğinde, kimse sesini çıkaramaz. (Murat, Adsız Alkolikler)

Kuşak çatışması ve modernleşmenin etkisiyle babanın tutum ve davranışlarının tam olarak benimsenmesi çoğu kez gerçekleşmese de babanın erkek üzerindeki izi, yaşam boyu sürülebilmektedir.

> Babadan kalma aile yaşantısını, dededen kalma kadına bakış açısını, babadan anaya bakışı engelleyemedim ve devam ettirdim. (Fırat, Adsız Alkolikler)

> Anne baba çatışmaları... Gene evde aldığım eğitimden, ben saygılı davranmaya çalışırdım ama öyle bir uygulama vardı ki babamda, aynı ben de almışım. Sonra size sayıcam; böyle ben-merkezci, otoriter, kontrolcü, dediğim dedik, inatçı. Bunlar hep sürüp duruyodu. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Küçüklükten getirdiğim bakış açısı... Babamın, anneme karşı üstünlüğünü benimseme... Hoşnut değilim babamın şiddetinden, bakış açısından, otoritesinden ama gel gör ki, gün oldu, devran döndü. Sen de babanın bi kopyasısın. Kendime söylüyorum. Aslında ben babamdan ileri, oğlumdan geri olmalıyım. Ama ne yazık ki bazı şeyler de izin vermiyo yaşamda. Bişey kaybolup gidecek sanıyorum. Ya gururum, ya erkeklik onurum... (Murat, Adsız Alkolikler)

Erkeğin, babasını model alarak erkeklik değerleri ile özdeşleşmesi, hegemonik erkekliğin yeniden üretilmesinde önemlidir. Özellikle kadın düşmanlığı ve şiddet, bu süreçte içselleştirilebilir (Sancar, 2009; Peralta ve diğ., 2010).

> Onun dili, benim elim. O da susmazdı. Karşılık verirdi, o karşılık verdiği zaman, benim onu dövmem bana yetmiyodu ki... Bir kadın bana nasıl karşılık verebilir? Üstelik bu kadın, benim karım. Babamda da bunu gördüm, amcamda, dayılarımda da. Biz hep böyle gördük. Kadın karşılık veremez. (Mete, Adsız Alkolikler)

Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalar, çocukluk döneminde babanın anneye şiddet uygulamasına şahit olmanın, rol model olarak babanın erkeklik tarzının benimsenmesine, şiddetin normalleştirilmesine ve yetişkinlik döneminde kadına şiddet uygulanmasına etkisi olduğunu göstermektedir (Peralta ve diğ., 2010; Bevan ve Higgins, 2002; Abramsky ve diğ., 2011; Öyekçin ve diğ., 2012). Görüştüğüm erkekler arasında ise uyguladıkları şiddetin önemli bir nedeni olarak babalarının, annelerine şiddet uygulamasını gösterenlerin olması, bu durumu kanıtlar nitelikte.

> Ben çocuklarımdan korktum, ürperdim, yansıtmayayım diye. Babam, annemi çok döverdi. Annem haklı olmasına rağmen, babam döverdi onu. Anneme yalvarırdım, sus diye, dilini tut diye. Ailede erkeklerden en büyüğüydüm. Ayakkabım çamur oldu diye döverdi, vay efendim niye ayakkabını yırtarsın diye döverdi. Bu çocukluktan gelen bir şey... Böyle olmayı istemezdim. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

> Babam, annemi 93 yılına kadar dövdü. Sonra biz büyüyünce, baskı uygulayınca dövemezsin diye, durdu. Ama sözsel şiddet had safhada... Bugün bile başının etini yer. Öyle baskılı bi aile ortamında büyüyen çocuk, babasından gördüğünü yapmaya devam ediyo. (Murat, Adsız Alkolikler)

Annelerine uygulanan şiddetin haksız olduğunu savunarak şiddetten dolayı babalarını sorumlu tutan erkeklerin kendilerinin de şiddet uygulamaları, ailedeki şiddetin ne kadar etkili ol-

duğunu gösterir. Diğer taraftan şiddete karşı çıkışın, erkek için bir referans noktası olması değerlidir.

> Annemi de çok döverdi. Tartışırdım babamla. Haksızsın, yanlış yapıyosun, derdim. Babamın karşısına geçerdim. Bi bahane bularak, annemi döverdi. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

Anne babadan çocuğa şiddetin tohumları: Sevgisizlik ve şiddet

Bir varlığı şiddetle pişirmek, onun benliğine yetersizlik duygusunu, güvensizliği ve hıncı aşılamak anlamına geliyor.

Pınar Selek (2008)

Çocuğa karşı ihmal ve şiddet, çocuğun şiddeti normalleştirmesine ve şiddet uygulamayı öğrenmesine neden olabilmektedir. Çocuk, şiddet sonucunda güçsüzleşmesini, çocukluk ve yetişkinlik döneminde başkalarına şiddet uygulayarak telafi etmeye çalışabilir. Eşine şiddet uygulayan erkeklerle yapılan bir araştırma (Bevan ve Higgins, 2002) çocukluk döneminde aileleri tarafından ihmal edilmeyle eşe fiziksel şiddet uygulama arasında bağlantı olduğunu ortaya koyar.

> Annemin ilkokul döneminde ve sonraki zamanlarda benimle ilgilenmediğini gördüm. Bunu yıllarca hissettim. Benimle ilgilenmediğini, bana zaman ayırmadığını, sevgisini göstermediğini, zaman zaman şiddete başvurduğunu, ağır sözlerle hakaret ettiğini, ilgisiz, kendi halinde. Yani halinde derken, kendi yaşamak için yaşayan. Onun için onu hiç sevmedim. Annemi hiç sevmedim... (Cafer, Adsız Alkolikler)

> Ailede çocuğu terbiye etmenin, büyütmenin yolu korkuydu, sevgi değildi yani. Sevseler de, ben çok çok sonra bunu gördüm. Hiç bana eylem olarak, bi kere sözel olarak, dokunma olarak hiç ifade edilmemişti bana, gösterilmemiştir. Yani onu çok sürelerce yaşadım. Ayıp bir şeydi sanki yani sevgiyi dillendirmek, sevgiyle sarılmak, ne bileyim o duyguyla çocuğa veya başkalarına... Zaten evinde, ailende göstermek nasip

olmamışsa, onu dışarıda hiç uygulayamazlardı. Yani sevginin eylemsel yönünü ben hiçbir zaman tanımadım, sonra sevgiyi de kaybettik. (Mete, Adsız Alkolikler)

Kırsal kesimde büyüyen kadın ve erkeklerin çocukluk dönemlerinde anne ve babalarıyla daha mesafeli bir ilişki yaşadıkları tartışılmaktadır (Bora ve Üstün, 2010). Nitekim her ikisi de kırsal kesimde büyümüş olan Mehmet ve Remzi de, ailelerinin kendileriyle yeterince ilgilenmedikleri ve sevildiklerini hissetmediklerini anlattı.

Ailemde sevgi ilgi azdı, annemde de babamda da... Ben her ikisine de uzaktım, belki de son olduğum için sevgileri yoktu. Köy yerinde pek öyle ilgilenmezler çocukla. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Çok ilgi alaka görmedim. Çocuk olmadım hiç. Çocukların yaptıklarını yapmıyordum. Kendimi büyük, ağırbaşlı hissediyordum. Herkes benim olgunluğuma önem verir... Bende sevgi eksikliği var... Babama soğuk davranırdım. "Oğlum şu yanlış" diye baba nasihati duymadım. Babam boş boş bakardı, cahildi. Anadolu'da duymuşsunuzdur; karnından sıpayı, sırtından sopayı diye. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Çocuğun ihmaliyle ilişkilendirilen bağlanma kuramı, anne babaların reddedici tutum ve davranışlarının, çocukların güvenli bir şekilde bağlanmalarını engelleyerek, duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koyar. Güvensiz bağlanma yaşayan çocukların gelecek yaşantılarında duyarsız ve suça eğilimli olmaları olasıdır (Bowlby, 1951 akt. Colby, 2005).

Değirmencioğlu'nun (2007) belirttiği üzere, Türkiye'de otoriter çocuk yetiştirme tarzı, çocukların üzerinde şiddet ve baskı kullanılarak ebeveyne itaat etmesi üzerine kuruludur. Anne ve babaların, eğitim amacıyla çocuklarına fiziksel şiddet uygulamaları, sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Yoksul ve eğitim düzeyi düşük anne babalarla yapılan araştırmalar (Öztürk, 2008; Bilir ve diğ., 1991), anne babaların yarıya yakının çocuklarına fiziksel şiddet uyguladığını gösterir. Yaptığım görüşmelerde de bazı erkekler, çocukluk döneminde anneleri ve babaları tarafın-

dan uygulanan fiziksel ve duygusal şiddetten etkilendiklerini üzüntüyle dile getirdi.

> Babam hiç şiddet uygulamadı, o beni seviyodu. Ama yer yer, o da anneme bakarak ağır sözler kullanarak hakaret ediyodu. En çok gücüme giden de ikisinin, bi de ablamın, hakaret ettikten sonra yüzüme tükürmeleri çok ağırıma gidiyodu. Sopa yemedim babamdan ama hakaret ediyodu. Bundan bişey olmaz, bu bişey beceremez, beceriksiz, diyolardı. Tu yapıyolardı, yüzüme tükürdüklerinde yıkılıyodum. Bunlar unutmadığım şeyler... (Cafer, Adsız Alkolikler)

> Annem, babamdan dolayı bazen çok küfür ederdi. Tamam, annem de... Bazen nasıl affedeceğim onu, diyorum. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Birçok araştırma, çocukluk döneminde aile içinde şiddet görmüş olmanın, erkeklerin şiddeti içselleştirmesinde ve şiddet uygulamalarında etkisi olduğunu gösterir (Peralta ve diğ., 2010; Mansley, 2009; Hearn, 1998; Bevan ve Higgins, 2002; Kernsmith, 2006; Browne ve Hamilton, 1998; Öyekçin ve diğ., 2012). Bu araştırmada da şiddet uygulamalarının kökeninde, çocukluk döneminde anne ve babadan gördükleri şiddetin olduğunu yönünde çözümleme yapan erkekler oldu.

Annem beni fazla dövüyodu. Dışarıda oyun oynuyoduk, üstümüz kirleniyodu, bundan dolayı bizi dövüyodu. Yani fazlaydı, bazen komşular gelip annemin elinden kurtarırdı bizi. Şiddet, bilinçaltına o zamandan yerleşti. (Yetkin, Açık Cezaevi)

> Daha sonra cezalandırılmalarımı hatırlarım çocukluğumda, işte annemin verdiği cezalar, ufak tefek tokatlar, niye yaptın... Yaramazlıklar karşılığının ötesinde. Mesela bir gün bir yalan söylemiştim ben. Yalan söylemek cezalandırılacak işte felan. Bunu işte ağzıma bir avuç acı biber koyarak cezalandırmıştı ve ben o acıyla su içtikçe de o sadece iç, diyodu. Meğerse su dindirmezmiş. Daha sonra bir domatesle geldi ve su içtikçe yanarsın, al şu yarım domatesi ye, demişti. Şimdi ben burada bunları anlatırken, anne ve babamı suçlamıyorum, suçlamak için değil. Onlar da bildiklerini yapmışlardı. Babamdan yediğim dayaklar, çok, çocukluğumda çok ağırdı.

Yani sadece tokat, yumruk gibi değil, eline geçen herhangi bir şeyle de vururdu. Hatta evde bir polis copu yaptırmış, iki tane de cop vardı. Ya bu belki bana münaasıp değil belki ama onun için yaptırmamıştı ama o vardı yani. Dayak hep vardı. (Mete, Adsız Alkolikler)

Çocuğun benliğini ezen, kendisine güçsüzlüğü ve şiddeti aşılayan şiddetle büyümenin korku, hınç ve şiddete yol açtığı şöyle ifade edildi:

Bastırılmış bi çocukluk, sürekli baskı altında tutulan ailesi tarafından. Biz çocukken ırmağa giderdik yüzerdik, annem bizi sopayla döverdi, acıtırdı canımızı. Biz ertesi gün yine giderdik. Benim babam çok asabi bi insan, otorite sahibi. Bi tane kızılcık sopası vardı. Abim çok sorunlu bi çocuktu, onun yüzünden bizi içtimaya çekerdi. Biz korkardık bizi dövecek diye. Gücümün yetmediği durumlarda beni hep bastırdılar. Ben bu bastırılmışlığı gücümün yettiğine kullanmaya başladım. O kadar zalimlik, gerek yok adamı yıpratmaya. Gücümün yetmediği beni dövdüğünde, onun hıncını gücümün yettiğinden alıyodum, öyle dengeliyodum. (Murat, Adsız Alkolikler)

Bunun yanı sıra ailede şiddete tanık olmanın ve şiddet görmenin, erkeklerin uyguladıkları şiddet konusunda kesin bir belirleyici yoktur ve bunun bir bahane gibi kullanılmaması konusunda dikkatli olmak gerekir. Aynı koşullara sahip tüm erkeklerin kadına şiddet uygulamadığı düşünüldüğünde, şiddet uygulamanın nihayetinde erkeğin seçimi olduğu gerçeği ile yüzleşiriz. Nitekim Kaufman'ın (1999) belirttiği üzere ailesinde kadına yönelik şiddete tanık olan erkeklerin bir kısmı, şiddet kullanmayı bilinçli bir şekilde reddetmektedir.

Oğlan çocuk olmak: "Böbürlensin dursun"

Türkiye'deki geleneksel toplumsal değer, oğlan çocuklarını kız çocuklarından daha değerli ve üstün görerek, oğlan çocuğu ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir. Kırsal kesimde yaşayan, gelir düzeyi düşük ailelerde, ailenin geçimini sağlama rolleri nede-

niyle özellikle yaşlılık dönemi için güvence olarak görülen oğlan çocuklar el üstünde tutularak, sağlık, beslenme, eğitim gibi konularda kız çocuklarından önde tutulur (Kağıtçıbaşı, 1981; Okutan, 2007). Bu ayrıcalıkların farkında olan çocuklar, erkek ve kadın arasında hiyerarşik bir ilişki olduğu düşüncesini içselleştirir. Kırsal bölgede yetişmiş olan erkekler, ayrıcalıklı konumlarını şöyle ifade ettiler:

> Erkek çok kıymetli idi, böbürlensin dursun, derlerdi. Ben de ilk çocuğum. (Hasan, Açık Cezaevi)

> Ailede ikinci erkek olduğum için şımarık büyütüldüm. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Oğlan çocuğun ailedeki ayrıcalıklı konumunun, şehirde yaşayan eğitimli ailelerde daha az belirgin olsa da görüldüğü ortaya kondu.

> Bir tane kız kardeşim var. Ama eğitim ve maddi açıdan fark yok aramızda. Erkek olmanın verdiği ayrıcalıklar vardı. Daha çok sorumluluk sahibi olmak gibi... Kız kardeşimle kavga etmezdik, hiç dövmedim onu. Ama bana su getirmesi gibi şeyler oluyodu. (Mert, Denetimli Serbestlik)

Oğlan çocuğuna fazla değer verilmesinin yarattığı baskı, şiddete dönüşebilmektedir.

> Ben, evin tek oğluydum. Doğuda tek oğlan olmak zordur. Doğululur, tek oğlansan daha çok ilgi gösterirler, daha çok şey yaparlar. Bazen o sevginin dozu kaçar, baba nasıl seveceğini bilmez, anne de çok üzerine titrer. Anne baba arasında şiddete sebep olursunuz. Orda başlar şiddet. Onlar, sevgilerini artırdıkça size baskı oluştururlar. O baskı, sizin başka çıkış yolları aramanıza neden olur. Bi balonu düşünün, onlar buradan şişirirler, üflerler. Siz de bi yerlerden iğneyi batırıp, hava deliği bulmaya çalışırsınız. Kaçış... Bunu yaşarken de şiddete başvurursunuz. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Aileler, çatışma durumlarında oğlan çocuklarına sert karşılık verme, misilleme yapma gibi yollarla çözüm bulmayı öğretir. Bunun sonucunda oğlan çocuklar, ilişkilerinde mücadele, reka-

bet ve öç alına gibi duygularla hareket ederek, daha katı tutumlar sergiler. Güçsüz ve zayıf görünme kaygısını yoğun şekilde hisseden çocuklar, sert ve dayanıklı görünmek için psikolojik gerilim yaşarlar (Pollack, 2002). Oğlan çocuğun "ezik" olmaması için aileler tarafından teşvik edilen şiddet, erkeği, gücünü şiddetle kurması yönünde destekler.

> Hatta annem derdi ki; gücün yetmiyosa taşı kafasına vur, kaç. Dayak yemeyin, dayak atın. Dayağı atın, ben şakacıktan kızarım size, derdi. Ezik büyümeyin, derdi. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Kardeş şiddeti: "Çünkü gücüm ona yetiyodu"

Ailedeki güç eşitsizliği, mücadele ve rekabet, kardeşler arasında da yaşanmakta; fiziksel olarak güçlü, yaşça büyük ve erkek kardeşler, kendilerinden güçsüz olan kardeşlerine daha fazla şiddet uygulayabilmektedir.

> Abim zalimdi, sadistçe. Dört kız çocuktan sonra olduğu için fazla yüz verilmiş... Orta ikiye kadar okudum, sonra abimin zulmünden evden kaçtım. Yeni evlenmiş. Ben, insanlarla çok muhatap olmuyodum. Evlenecekmiş, kalkıp ona hizmet etmem gerekiyomuş, ben bilmiyodum. Bana saldırdı, ben dama kaçtım, damdan atladım. Yerde kar vardı. Nasıl eve geldim, bilmiyorum. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

> Abim çok döverdi. Hala abimle yıldızım barışık değil... Bi de abimle olan ilişkilerimde sıkıntı vardı. Beni hep eleştirirdi. Ben sıva yapmayı pek beceremezdim. Benimle alay ederdi. Bana fırçayla su serperdi. Beni her türlü hırpalıyodu, dilediği gibi davranıyodu bana. Ona kinli büyüdüm. (Murat, Adsız Alkolikler)

> Dört erkek kardeşiz. Ben büyükleriyim. Babam, kardeşlerini gözetleyeceksin, derdi, kontrol edeceksin. Döverdim, yanlış yaptıkları zaman. (Hasan, Açık Cezaevi)

Ağabeylerin kız kardeşlerine daha fazla şiddet uyguladıkları bilinmektedir (Eriksen ve Jensen, 2006; Graham-Bermann ve

diğ., 1994; Krienert ve Walsh, 2011). Türkiye'deki geleneksel aile yapısı içinde "koruma" gerekçesiyle kız kardeşler üzerinde denetim kurma ve şiddet uygulama hakkına sahip olan ağabeyler, diğer kadınlara benzer şekilde davranmayı öğrenir.

> Kız kardeşlerime engel olmak gerekiyodu, ağabeylikten dolayı. Erkeklerle konuşmasınlar, gezmesinler diye baskı yapardım. Eğer bişey yaparlarsa babama söylerdim, babam döverdi. Bana da derlerdi, bunlara sahip çıkacaksın diye. Koruyup, kollamamı isterlerdi. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

> Benim şiddetlerim şeyle başladı. Mesela, ben kendimden bi ufak kız kardeşimi sürekli döverdim. Çünkü gücüm ona yetiyodu. Dedim ya, hırslarım artıyo, öfkemi durduramıyorum, sürekli boyut değiştiriyo, yükselişe geçiyo falan... Burada, benim gücümün yettiği kişiyi ezme olayı çıkıyo. Niye kendimden güçlü birini o an dövmüyorum ya da baskı uygulayamıyorum? Gücüm o an kime yetiyo? Ben kardeşimi çok döverdim. Tabi bu zamanla değişti, öbürlerine baskı olmaya başladı. Sözümü geçiremediğim yerde, istediklerimi kabul ettiremediğim yerde, hep onları dövüyodum. Bu, ilerde de eşime yansımaya başladı. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Çevrenin Şiddet Kuşatması

Erkeğin büyüdüğü ve yaşadığı yer, sınıfsal ve kültürel özellikleriyle erkekliğin ve kadına yönelik bakış açısının şekillenmesinde etkilidir. Çeşitli araştırmalar (Mansley, 2009; Sancar, 2009; Yogev, 2006), sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerde yaşayan ergenlerin, özellikle erkeklere ilişkin daha cinsiyetçi değerleri benimsediğini göstermektedir. Büyüdükleri mahalleyi yoksul, şiddetin yaygın olduğu ve suça eğilimin olduğu yerler olarak tanımlayan erkekler, sıklıkla kavgalara karıştıklarını, bunun kendileri için toplumsal kabul, rahatlama ve güvence anlamına geldiğini belirtmiştir. Bu erkekler, kendilerini çevrelerindeki çeşitli risklerden korumak ve erkekliklerine yönelebilecek meydan okumalara karşı koyabilmek için sert bir anlayış geliştirir. Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda (Hearn,

1998; Peralta ve diğ., 2010), toplumsal sorunların ve şiddetin yoğun olarak yaşandığı bölgelerde yaşamanın, şiddete yönelmede etkili olduğu dile getirilmiştir.

> Mahallede kavga çok olurdu zaten, o tarafın şeyiydi kavga dövüş. Üstelik de iyi dövüşen kişiler, bir yerde saygındırlar, o toplumlarda. Çocukluğumun ilkokuluna kadar mahallede çocuklarla dövüşerek büyüdüm. İlkokula gitmeden, bir su satma işi yaparken, büyük ağabeyler su içtiler, ben ille de parası diye tutturmuştum. Ya işte seni dövmediğimize şükret felan filan, dediler. Ben yine istedim, gene dayattım, herhalde bu karakter işte. Vereceksiniz felan, dedim. Bir güzel onlar da dövdüler, o zaman beş altı yaşlarındaydım. Testimi de kırmışlardı. Yani şiddeti bana öğrettiler. Geçerli de bir yöntemdi. İşe yarıyodu. (Mete, Adsız Alkolikler)

Düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip mahallelerde ve çetelerde, ergenler arasında sıklıkla şiddetli kavgalarla sonuçlanan bir gerilim vardır. "Arkası olmak", "adı olmak" gibi özelliklerle tanımlanan "delikanlılık", "dayılık", "babalık", "ağabeylik" gibi kategoriler, gücünü mahalle kültüründen alan erkekliğe işaret eder. Kavgaların temelinde, bir çevreye ait olmanın gereğini yerine getirme, güçlü olana yaklaşma ve "ezilmeyerek" güçlü olduğunu kanıtlama isteği bulunur (Özkazanç ve Sayılan, 2009).

> Ama alışkanlık kazanılıyo bu, sonra işlerliliğini görüyosunuz, sizi bir yerlere koyuyolar. İçlerinden kızsalar da dediğinizi yapıyolar. Bu insan için de hoş bir şey, dediğinizin yapılması, işinizin görülmesi. Ama bunu ben yaparken, yaptım derken, çok dayak da yedim. Hani o Napolyon'un 'yenile yenile öğrendim' demesi gibi, ben de dövüle dövüle öğrendim, diyebilirim... Aile ile artık evde, zaten pek fazla da ilgilendirmezdim ben onları. Yani dışarıda birçok kavga ederdim, işte kanlı giysiler olurdu üstümde, kendi kanım veya başkasının. İşte gözüm morarmış ama bu nedir ne değildir, pek sormazlardı da normal karşılıyolardı artık. Ankara'nın o zaman mevcut karakollarının hemen hemen hepsinin nezaretine düşmüşümdür. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Yani erkek dediğin, küçüklüğümde sopa yiyen sopa atan, böyle hır gür çıkaran... Kız gibi çocuklar vardı, erkek. Biz onlar-

la dalga geçerdik. Ana kuzusu, süt kuzusu falan. Kendi oyuncaklarıyla sadece bahçesinde oynayanlara pek hoş bakmazdım. Onlara zarar bile verirdik, dövüşmeyi öğrensinler diye. (Murat, Adsız Alkolikler)

İçinde yaşanılan çevre, tanık olunan ve doğrudan deneyimlenen şiddet nedeniyle erkeği olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Şiddetin mekânsal boyutunu gösteren anlatılar, yaşanan çevrenin, erkeğe ve kadına yönelik şiddetin normalleşmesinde ve öğrenilmesinde etkili olduğunu gösteriyor.

> Ankara Suluhan denilen yerde büyüdüm, Ulus tarafında. Sağlıklı aile ilişkilerinin yaşanmadığı, varoş denilen o tür bir yerdi. Benim ilk, artık ona ne denir bilmem ama mesela ilk hatırladığım şeylerden bir tanesi, bir adam, bir kadını kovalıyodu. Çok dövmüştü ve bu kovalarken, kadın kaçarken bile dövmüş olması yetmiyomuş gibi elinde kocaman bir taş vardı. İşte benim... Hem korku hem de şiddetle tanıştığım, gördüğüm ilk olay buydu ve kadın da eşi değildi, herhalde metresi, dostu gibi bir şey. Yani o bir kere öğrendiğim şeylerden bir tanesiydi, şiddet konusunda. Kadın dövülürmüş, hatta taşla da dövülebilirmiş. (Mete, Adsız Alkolikler)

Kırsal bölgede egemen olan geleneksel kültür, kadına şiddet uygulanmasını erkeğin hakkı olarak görme eğilimindedir. Nitekim Türkiye'de kentte yaşayan kadınlar arasında fiziksel ve cinsel şiddetin yaygınlığı %37 iken, kırsal bölgede yaşayan kadınlar arasında bu oranın %39'a çıktığı ortaya konmuştur (KSGM, 2014). Yaşanan çevrede, erkekler arası şiddetin yaygınlığı, kendini korumak ve güçlü olmak için şiddet kullanmanın işlevsel olduğunu erkeklere öğretebilmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, erkekliğin şiddetle kurulmasında mahalle ve sokak kültürünün önemi yadsınamaz.

> Eskiden kadını dövmek vardı, çoktu. Bizim orda (köyde) ara sıra yapanlar vardı. Herkes de yapmazdı. Evden çıkarsan, kefen giyerek çıkarsın diye bir söz vardı. (Hasan, Açık Cezaevi)

Hegemonik Erkekliklerin Model Alınması: Erkeğin Dev Aynaları

Hegemonik erkekliğin önemli göstergelerinden olan güçlü, kadına söz geçiren, maddi güce ve iyi bir mesleğe sahip erkeklerin model alınmasına sıkça rastlanılır. Türkiye'de hegemonik erkekliğin kültürel ifadesini, güçlü, sert, ülkenin ve kadının onurunu şiddet kullanarak koruyan kahramanlar, örneğin Cüneyt Arkın önemli bir rol model olmuştur. Görüşülen erkekler, sert ve otoriter hegemonik erkeklik ideallerini genellikle çevrelerindeki güçlü ve bağımsız erkek modellerinden ya da kültürel imgelerden almaktadır.

> Bir dayım vardı. O da çok hızlı birisiydi yani... O âlem denilen yani o alt kültür içerisinde, Bentderesi'nde falan, hem şey başka yerde sevilen, sayılan ama bunun yanı sıra Ankara'nın Yenimahalle'si, Çankaya'sında dolaşabilen, böyle bir dayım vardı benim. Yetenekliydi, sevilen sayılandı, iyi para kazanandı ve iyi içen biriydi. O da sokakları iyi bilen biriydi, fakat yaşamasını da iyi bilen biriydi. Çok iyi giyinir, çok iyi yer, çün kü çok iyi mesleği vardı. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Ortaokul yıllarına kadar Cüneyt Arkın'ı örnek alıyodum. (Mürsel, Açık Cezaevi)

Çocukluk döneminde hırsızlıktan dolayı tutuklanan Sinan, şiddet kullanarak istediğini yaptıran, insanlara hükmeden ve çevresinde saygı uyandıran güçlü "kabadayı"ları ve "mafya baba"larını kendine örnek almış ve bu şekilde, 17 yaşında çocuk olarak girdiği cezaevinde yaşadığı zorlukların üstesinden gelmeye çalışmıştır.

> Mafya babalarını, kabadayıları kendime örnek aldım, 17 yaşından sonra. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Eğitim Sistemi ve Okul Yaşantısı: Sıra Sıra Şiddet

Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı
Tabiattan tahtaya kalkacak olan bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür
Ece Ayhan, Meçhul Öğrenci Anıtı

Eğitim, toplumsal cinsiyetin yapılandırıldığı, cinsiyetçiliğin benimsetildiği ve yeniden üretildiği kurumların başında gelir. Toplumsal cinsiyetin yapılandırıldığı okullarda, ordunun işlevine benzer şekilde, boyun eğmenin ve sorgusuz şekilde itaat etmenin, baskı ve şiddet yoluyla öğrenilmesi dikkate değerdir (Kurul-Tural, 2007). "Ezilenlerin Pedagojisi" adlı eserinde Freire'nin (2003) belirttiği gibi okullardaki katı ilişki yapısı, ataerkil otoritenin pekiştirilmesinde ve içselleştirilmesinde önemli rol oynar.

Eğitim sisteminde toplumsal cinsiyetin yapılanması, ders kitapları üzerinden de kolaylıkla anlaşılabilir. İlköğretim ders kitaplarında, kadınların daha çok ev işleri ile ilgilendikleri ve diğer insanlarla birlikte oldukları, erkeklerin ise güç gerektiren ve toplumsal konumu daha yüksek işlerle ilgilendikleri ve daha çok tek başlarına resmedildikleri görülmüştür (Tezer-Asan, 2010). Hegemonik erkekliğin yapılanması sürecinde ders kitapları, kız ve oğlan çocukların, erkek üstünlüğünü küçük yaştan itibaren içselleştirmelerindeki rolüyle önem kazanır.

Eğitim sistemi, cinsiyetçilikle birlikte şiddeti de yapılandırır. Eğitimin disipline dayalı olarak idari düzeyden sınıf içi düzeye kadar her düzeyde otoriter şekilde örgütlenmesi, okulda sistemli olarak şiddeti üretir. Değirmencioğlu'nun (2007) da belirttiği üzere okullarda katı bir hiyerarşinin egemen olması, öğrencilerin katılımına dayalı demokratik bir işleyişin olmaması, çocuk ve gençleri özerk bir birey olmaktan alıkoyarak, özellikle gençlerin şiddetle kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırır.

Eğitimdeki başarı, disiplin ve itaat vurgusu az sayıdaki, "başarılı ve uslu" öğrenciye olumlu yaklaşılarak, çok sayıda öğrencinin dışlanmasına neden olur. Dışlanma, başarısızlık ve yetersizlik duygusunu artırarak, kendini şiddet aracılığı ile kanıtlamaya yol açabilmektedir. Messerschmidt (1999), okulda başarısız olan ve derslere ilgi duymayan erkek öğrencilerin ders başarılarını, erkeklik kimliklerini inşa edecekleri bir alan olarak görmeyip, erkekliği kurallara ve otorite figürlerine karşı çıkmak, bedeni güç ve şiddet üzerinden yapılandırmak gibi stratejilerle gerçekleştirmeye çalıştıklarını anlatır.

Özkazanç ve Sayılan'ın (2009) bir lisede yaptıkları araştırma, öğrencilerin birbirlerine ve öğretmenlerine uyguladıkları şiddetin, öğrenciler, öğretmenler ve idare arasındaki otorite ve hiyerarşiye karşı direniş kültürü olduğunu göstermiştir. Direnişe dâhil olan erkek ve kızların erillikleri, üstte güçlü bir erkek figürünün olduğu statü hiyerarşisinin üstlerinde yer alma mücadelesine bağlıdır. Erkekler için popüler ve güçlü olmak, özellikle alt sınıf kızlar üzerinde namusa yönelik denetimle ve diğer erkeklerin sigara içmesi, sert olması, kendini ezdirmemesi ve dövüşmesine yönelik baskıyla gerçekleştirilir. Yatmaz'ın (2009) araştırmasında erkek öğrencilerin birbirlerine uyguladıkları şiddetin nedenleri arasında ilk sırayı, kız erkek ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar almaktadır. "Delikanlılık" olarak ifade edilen erkekliğin, şiddete yönelmede etkili olduğu dile getirilmiştir.

Okul, erkekliğin başka erkekler tarafından onaylanabilmesi için başta şiddet olmak üzere erkekliğe ilişkin birçok eylemin grup olarak diğer erkeklerle birlikte gerçekleştirildiği kurumlardan biridir (Bourdieu, 2001). Ağırlıklı olarak erkek öğrenciler arasında kurulan çeteler yoluyla erkekler, okul hiyerarşisi içindeki güçsüzlüklerini telafi etmek üzere, örgütlü olarak diğer öğrencilere şiddet uygulayabilmektedir.

Ondan sonra ben, öğretmenlerin beni dövmesinin acısını çıkartıyodum. Çete gibi bir şey kurmuştum ben ilkokuldayken, yedi kişi falandık. Bu şimdiki manada bu kadar aşırı şeyler falan filan değil ama en azından arkadaş birliği, güvence falan gibi.

Sonra onların mahalle kavgaları vardır, kavga alınır gidersiniz, kavga edersiniz. Yani ben hayatım boyunca şiddet hep uyguladım, şiddet oldu. Ben varımı ifadelendirmek için... Yani bir türlü varlığımı hissedemiyodum. Ve bunu ifade edebildiğim tek yöntemle de ben varım diyodum insanlara, öğrendiğim de oydu. (Mete, Adsız Alkolikler)

Okul, öğrenciler arasındaki sınıfsal farklılıkların görünür hale geldiği, yoksul öğrencilerin ezildiği ve dışlandığı bir habitustur. Çeteler, yoksulluktan kaynaklanan güçsüzlüğü ve dışlanmayı telafi etmeye yarayabilmektedir.

Şimdi biz maddi açıdan sıkıntı çektiğimiz için ve okuduğumuz çevreler; Gazi Lisesi, Cebeci Ortaokulu gibi yerlerde insanların hepsinin parası vardı. Bizim yoktu, onun için çeteyi biz oluşturduk yani. Sigarası olandan zorla alırdık, bi de korkuyolardı artık. Özentimiz çoktu, insanlar evlerde toplanıyodu. Bizim tabi oradaki genç kız kesimi de paralı insanlarla beraber olmak istiyolardı. Bizim paramız yoktu. Çoğu zaman yürüyerek gidiyoduk zaten. Bir sinemaya gittiğin zaman bir hafta yürüyoduk okul zamanında. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Görüşmelerde ortaya çıkan bir başka konu, eğitim sisteminin farklılıkları yok sayan tek tipçi anlayışla ilgili sorunlardır. Eğitim sisteminin, milliyetçilik temelleri üzerinde kurgulanması, etnisite ve mezhep temelindeki farklılıkların kabulünü zorlaştırır. Tarih Vakfı tarafından yayınlanan raporda, Türkiye'de ders kitapları ve okul pratiklerinin dar ve dışlayıcı bir kimlik ve tarih anlatısına dayalı olduğu, etnik farklılıkların görünmez kılındığı, öğretmenlerin bu gibi çatışmalı durumları çözecek donanıma sahip olmadıkları anlatılmaktadır (Çayır, 2010). Öğrencilerin farklılıkları anlamasına ve kabul etmesine dayalı bir eğitimin yokluğu, farklı toplumsal kimliklere sahip öğrencilerin dışlanmasına yol açar. Birlikte yaşama kültürünü zayıflatan "milli eğitim" politikası, öğrenciler arasında çatışmaları artırabilmektedir.

Lise de üstünlük çabasıyla geçti hep. Ben Kürt kökenli bi insanım. Orda yani resmen sınıf çatışması, dil tartışması, ça-

tışması. Hep böyle kavgalar, kendini ispat etme duyguları. Çünkü yokluktan gelmişsiniz, yokluk çekiyosunuz. Fakat bu üstünlük çabası falan oluşmaya başlayınca, çünkü hor görüyolar, yok çünkü. Bi burjuvazi kesim var, kendi halinde. Fakat bi yandan senin Doğu kökenli olmanı hazmedemeyen gruplar. Biz de üç beş kişilik bi grup oluşturduk. İstediğimize hükmediyoduk, çete gibi. Burada şu eksiklik de var, popüler olma yolunda. Önce haksızlığa karşı kurulmuş, daha sonra bu boyut değiştiriyo. Popüler oluyosunuz, kız arkadaşlarınız artıyo. Size ilgi artıyo... Şimdi sadece haksız bir şeyle başlayan bi eylem, sonra birisi dönüp size baktığında, niye baktın bana diye vurup, bi taraflarını kırıp parçalamalar... (Fırat, Adsız Alkolikler)

Hüseyin, lise eğitimi boyunca mezhep temelli dışlanma ve çatışma yaşamaktan dolayı çete kurduklarını ve güçsüzlüklerini güç göstererek telafi ettiklerini şöyle anlattı:

Cebeci Ortaokulunda kabadayılar vardı. Ne bileyim, Gazi Lisesinde herkes çete gibi oluşmuştu. Biz de kendi çapımızda bir çete oluşturmuştuk. Bi de bunların Alevi- Sünni davaları vardı. İşte sen Aleviysen Sünniler içine almıyo, Sünniysen Aleviler içine almıyodu falan. Biz kendi çapımızda, gecekondu muhitinden gelip de otobüsle gelip durumları kötü olan üç dört arkadaştık. Dört kişilik bir ekip kurduyduk ve sporun verdiği şeyle arkadaşın biri judoyla falan uğraştıydı. Güçleri yetmiyodu. Bulaşmak istemiyolardı bize. Ama birilerinin sorunu olduğu zaman çözmek için bize geliyolardı. Biz de zaten paramız yok, sigaramız yok. Ya adamlara içki aldırıyoduk ya sigara aldırıyoduk. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Polis kolejinde yatılı eğitim almış olan Yetkin ise, üst sınıftaki öğrencilerden gördüğü şiddet nedeniyle kendisinin de alt sınıftaki öğrencilere şiddet uygulamaya başladığını anlatarak, şiddetin öğrenciler arasındaki hiyerarşiye dayandığını gösterdi.

Yatılı okudum. Orda da şiddet gördüm ve bizi şiddete zorladılar. Bize üst sınıflar şiddet uyguluyodu, ben de hazırlık sınıfını geçince alttakilere şiddet uyguladım. Ama ikinci sınıfta bıraktım. Ama hala devam etti. İstemeseniz de oraya doğru itiliyosunuz. Kısıtlılık halimiz devam etti. Normalle-

şemiyoduk, şartlar bizi oraya itti... Sürekli erkeklerin olduğu yerlerde olmak, önümdeki hayatı etkiledi. (Yetkin, Açık Cezaevi)

Şiddetin, öğretmenler tarafından öğrencileri disiplin altında tutma aracı olarak uygulanması, şiddetin gerektiği durumlarda kullanılabileceğine ve "işe yarar olduğunun" kabulüne destek olur. Son yıllarda fiziksel şiddetin azaldığına dair gözlemler olsa da öğretmen ve idarecilerin uyguladığı şiddet, okulları şiddetin normalleştiği toplumsallaşma alanı haline getirmiştir.

Okulda dayak vardı, eskiden böyle değildi. Öğretmenler döverdi çocukları. Ama kötü niyetle değil, çocukların iyiliği için. (Hasan, Açık Cezaevi)

Okulda şiddet vardı o zamanlar. Hoca bir soru sorardı, bilemediğin zaman döverdi. Sopayla döverdi. Bi çocuğu gözümüzün önünde, yanan sobanın üstüne oturttu bi keresinde, hatırlıyorum. Erkekti öğretmen. Ailemize söylüyoduk, öğretmen dövüyo diye, bişey demezlerdi. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Ben çok başarılı bir öğrenciydim aslında... Ama buna rağmen öğretmenimden ceza alarak ve dayak yiyen öğrencilerdendim. Bir taraftan takdir taltif ediliyoduk, bir taraftan cezalandırılıyoduk. Burada ne yani ben bir çocuğum, benim yaptığım ne olursa olsun diyorum. Şimdi hak vermeye çalışıyorum ama çocukluğum aklıma geldikçe, hak veremiyorum. Üstelik fiziksel değildi yaralanmalarım benim, yani o vuruşlardı, o kadar sevdiğim birinden öyle bir ceza veya şiddet gördüğümde, içimde bir şeyler bitiyodu. (Mete, Adsız Alkolikler)

Özellikle din dersinde çok sopa yerdim, bana zorla namaz kıldırıyo diye. İnadına duaları ezberlemezdim. Kızılcık sopasıyla döverdi beni. Liseye geldik, hocaya küfürler eden biri oldum. (Murat, Adsız Alkolikler)

Okul yaşantısında öğretmenler tarafından şiddet görmek, öğrencilerin kendilerini ezik ve güçsüz hissetmelerine yol açar. Şiddet nedeniyle hınçlanarak, öğretmenlere yönelik şiddet uy-

gulama da bu güçsüzlükle baş etme mekanizması olarak kullanılabilmektedir.

Yoksulluğun Şiddeti: "Tabi ki eziliyodum"

Çocukluk döneminde yaşanan yoksulluk, çocukların temel haklarını gerçekleştirmelerini engelleyerek çeşitli sorunlara yol açar. Yoksul çocuklarla yapılan araştırmaların sonuçları (Weinger, 1998; Hatun ve diğ., 2003; Öztürk, 2008), çocukların yaşadığı duygusal ve davranışsal sorunlara dikkat çekerek, ekonomik zorluklardan kaynaklanan gerilimin, depresyon, içe kapanma, arkadaşlık ilişkilerinde sorunlar, aşırı sinirlilik ve saldırganlık, hiperaktivite, huzursuzluk, depresyon ve düşük benlik saygısına yol açabildiğini gösterir. Kentteki çocuk yoksulluğu, farklı sosyo-ekonomik düzeyde olan grupların bir arada yaşaması, gösterişçi tüketimin önem kazanması ve kıyaslamanın yoğunlaşması nedeniyle çocuklar arasındaki eşitsizlikleri ve göreli yoksunluğu yoğunlaştırır.

> Çocukluğum, hep yoksulluk içinde geçti. Babam inşaat işçisiydi. Hayatım hep yoksulluk içinde geçti. Gelirimiz çok azdı. Hala içimde ukte kaldı. Hiç bi şeye erişemiyodum. Normal insani şeyleri bile karşılamada güçlük çekiyoduk yani. Barınma... Tamam, bi gecekondu vardı ama lalateyn. Gıda gideri, giyim falan zor karşılanıyodu. Öyle yokluk içinde geçti. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Araştırmalar (Hoek, 2005; Weinger, 1998; Öztürk, 2008; Ridge, 2002), yoksul çocukların arkadaşlarıyla kendilerini kıyaslamaları ve hissettikleri yoksunluk sonucu kıskançlık, kızgınlık, utanma ve dışlanmışlık duygusu, üzülme, ağlama gibi tepkiler verdiklerini ortaya koyar.

> Yokluk içinde geçen, köyden dört beş yaşında gelmiş, ilkokul dönemlerinde zengin bir semtin kenar taraflarına yerleşmiş bir çocukluk. Bunun altı- yedi yılı orada geçti, Bahçeli Emek'te geçti. İlkokul yarım sömestir dışında Emek'te okudum. Bu şu yani, Türk filmlerinde izlerdik, zengin kesim- kenar mahalle gibi düşünün. Yani zenginlerin içinde ne kadar

okursunuz? Gerçi çok başarılı bir öğrenciydim. Hep matematik ödülleri alıyodum. Tabi şey yapıyo. O çocuklukla bazı eksiklikler, yaşam tarzını etkiliyo. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Ortaokul yılları, yokluk yıllarının tavan yaptığı yıllar. İşte benim ayağımda lastik ayakkabı falan. Bigün sınıfa girdim, bot tipinde ama lastik. Öğretmen, bu sınıf zift kokuyo, dedi. Ben ayağımı yere bi sürttüm, baktım yeri çiziyo. Dedim, benim ayakkabım kokuyo galiba. Öyle şeyler. Eziklik... Eziklik hissediyodum tabi. Ben yaşımdaki biçok insan, der. Mesela bisikletim olsun. Kıyafetlerim... Hep amcaoğullarım vardı, babası Almanya'daydı ya da ablamın ev işlerinden getirdikleriyle idare ediyodum. Ona çok eziliyodum. Yani yoktu yani. Bi pantalonum, gömleğim, yoktu yani. Bi ayakkabım, topum olmadı hiç yani. Tabi ki eziliyodum. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Cinsel İstismarın Ağır İzleri

Bilindiği üzere cinsel istismara uğrayan çocuklarda ruhsal çöküntü ile birlikte insanlara ve kendine güvensizlik, benlik saygısında düşüş, aşırı bağımlı tutumlar, öfke, düşmanlık ve güçsüzlük duyguları ortaya çıkabilmektedir. Yetişkinlik döneminde kendine yöneltilmiş şiddeti ve cinsel istismarı başkalarına yönelterek, güçsüzlüklerini yenmeye çalışabilmektedirler (Finkelhor ve Brown, 1985; Oates, 1991).

Ha buraya kadar geldik de çocukluğumda taciz var. Sonuçlanmamış olsa bile denenmiş iki üç taciz var. İşte, neden şiddetin altında korku ve cinsellik dediğimi... Bir tanesinde, dört buçuk beş yaşındaydım. Orada büyük ağabeylere tek, birebirdik. Orda kaçarak kurtulmuştum. O eyleme geçerken... Mahallenin çocuğuydu yapan. Ben hep Altındağ semtlerinde büyüdüm. Mesela Rüzgârlı Sokak falan, İsmetpaşa, Bentderesi... Erkeklerin bekâret kemeriyle zor gezdikleri yerler. Biraz da mecburdum ben, o yaşamın içerisinde hayatta kalabilmek için. Yoksa yaşayamazdım. Diğeri yedi, sekiz yaşları olabilir. Gece su almaya yollamışlardı, o zaman mahalle çeşmeleri vardı. Orda parmakla bir taciz edilmiştim. Çeşmenin başında dört beş tane abi... (Mete, Adsız Alkolikler)

Bi de bir sorunum olduydu, beni çok etkileyen. 16 yaşındayken evden kaçtığımda terminaldeydim, hiç param yoktu. Birisi yanaştı bana. İçki içer misin, üşümüşsün, dedi. İçerim, dedim. Gece vakti, bilmiyorum... Bir gecekonduya girdik. Rakı çıkardı, peynir falan çıkardı. Ondan sonra rakıyı içtik, bitti. Ben gideyim, dedim. Sabah gidersin, soğuk şimdi napacaksın, dedi. Tamam, şu koltukta yatarım, dedim. Ben geliyorum bir duş alayım, dedi. Bir geldi bornozuyla ben niyetini anladım. Rakı şişesini kafasında parçaladım, bayıldı. Ondan sonra cebindeki parayı aldım, çıktım oradan... Bir buçuk ay sonra hırsımı alamadım, evden kaçtım tekrar ama şehir dışına çıkmadım, on beş gün onu aradım. Terminalde yakaladım onu tekrar. Ben o zaman istekli değildim ama şimdi istekliyim, dedim. Bir taksiye bindik, otele gittik. Otel odasında, bunu çok kötü dövdüm. Hırsımı o zaman aldım. Cebindeki parayı yine aldım. Çünkü param yoktu, hiç param yoktu. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Çocukluk döneminde fiziksel ve cinsel istismara maruz kalmış olmakla güçsüzlük ve korkuyu yoğun olarak yaşamak arasında güçlü bir bağlantı vardır. Bu durumu yaşamış erkeklerin, eşlerine karşı şiddet uygulama oranlarının yüksek olduğu birçok araştırma ile gösterilmiştir (Kernsmith, 2006; Bevan ve Higgins, 2002; Mihalic ve Elliot, 1997; Abramsky ve diğ., 2011). Bu durumda, çocukluk döneminde cinsel istismara uğramış olmanın, erkeği şiddet ekseninde yapılandıran olumsuz bir yaşam deneyimi olduğu görülmektedir.

Cezaevi: "Çocukları cezaevine sokmamalı"

Suça yönelen çocukların, tutuklu ya da hükümlü olarak cezaevlerinde bulunmaları, onları her tür şiddete açık ve savunmasız bırakarak, örselenmelerine neden olur. Suça yönelen çocukların, gözaltı sürecinde ve cezaevinde maruz kaldıkları işkence ve diğer çocuklara uyguladıkları şiddetle birlikte adalet sistemindeki örselenmeleri sonucu, "çocukluk yaşantıları çok kısa sürmektedir" (Cankurtaran-Öntaş, 2006). Çeşitli araştırmalarda ortaya çıktığı üzere, cezaevlerinde birbirlerine şiddet uygulamakta ve

cezaevi personeli tarafından şiddet görebilmektedir (Cankurtaran-Öntaş, 2006; Uluğtekin, 2012; Toch, 1998). Bu durum, çocukların şiddeti içselleştirmelerine neden olabilmektedir.

> Hırsızlıktan yattım içerde. 17 yaşında cezaevine girdim, aileden koptum. Çıktıktan sonra eve gitmedim, dışarılarda yattım... Çocukları cezaevine sokmamalı. Cezaevi benim hayatımı değiştiren olaydır. Devlet gerekli işi yapmıyo. Şiddet konusunda beni en çok etkileyen, cezaevidir. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

17 yaşında iken siyasi bir eyleme katıldığı için tutuklanan Cafer, gözaltı ve cezaevi sürecinde tanık olduğu ve yaşadığı işkencenin izlerini yıllarca taşıdığını belirtmiştir. Polis korkusuyla somutlaşan bu durum, kendisini güçsüzleştiren sarsıcı bir deneyimdir.

> 12 Eylül olduktan sonra, lise sondaydım ben. İdamlar vardı, insanları asıyolardı. İnsanları asmayın diye eylem yaptık. Aldılar, içeri tıktılar. Bir ay Etimesgut'ta yattım, askeri cezaevinde. Sonra orayı kapattılar, bir ay da Mamak'ta yattım. Yaşım, daha 17'ydi o zaman. Yaşımızı, küçüklüğümüzü falan saydılar, bıraktılar. İki ay sonra dışarıdan mahkemem oldu. Cezaevinde şiddet, işkence tabi vardı. Öyle ince işkence görmedim ama kaba dayakla karşılaştım. İşkence görenlerin sesinden yatamadım. Kulağımın altına, ikinci şubede emniyet sarayında, poşet koyup yatıyodum ki onun hışırtısından sesleri duymayayım diye. Sonra da polis korkusu başladı bende. Çok yoğun polis korkusu başladı, yıllarca... Şu ayıklık sürecime kadar, polis korkusu yaşadım. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Çocukluk döneminde tutuklanan erkekler, maço bir erkeklik tarzına sahip olduğu, yaşadıkları korku ve gerilimle baş edebilmek amacıyla sertlik ve gücü abartılı biçimleriyle gösterebilir ve bu gücü kendilerinden zayıf olanları ezmek üzere kullanabilirler (Toch, 1998). Görüşmenin başka bir bölümünde korkaklığını "kabadayılık"la kapattığını anlatan Cafer, korku ve güçsüzlüğün nasıl şiddete dönüşebileceğinin etkileyici bir örneğini sundu.

> ... Ben mesela bugün düşündüğümde çok korkak bi adamım ama bu dernekte en kabadayı beni bilirler. (Gülüyor...) En

kabadayısı benim, en gözü karası benim. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Şiddet İçeren Eril Sporlar

Spor ile erkek bedeninin araçsallaştırılarak güç, dayanıklılık ve rekabet üzerinden yapılandırılması, şiddet uygulama konusunda altyapı sağlayabilmektedir. Connell (2005a) bedeni, hem toplumsal yapı tarafından biçimlenen nesne, hem de toplumsal davranışı oluşturmada etkisi olan toplumsal bir özne olarak tanımlayarak, fiziksel deneyimin cinsiyetlenme sürecindeki önemini spor örneği ile açıklar.

Eril şiddet içeren sporlar, erkek bedenini kas gücü, fiziksel aktivite becerisi ve dayanıklılık üzerinden kurgulayarak, hegemonik erkekliğin yeniden üretimine katkı sunar. Kadın bedeni güçsüz konuma yerleştirilerek, kadınla erkeğin arasındaki farkın, biyolojik ve anatomik farklardan kaynaklandığı düşüncesi pekiştirilir. Spor, bedenin öznel ve nesnel düzeyde deneyimlenen dönüşümünü, erkek bedenini cinsiyetlendirerek gerçekleştirir (Bourdieu, 2001; Sancar, 2009; Messner, 1992; Hacısoftaoğlu, 2012). Butler'ın (2010), toplumsal cinsiyet kimliğinin bedensel performans yoluyla ifade edilerek oluşturulduğu tartışması da hatırlandığında, bedensel güce, devinime ve şiddete dayalı erkek sporlarının, erkeği "erkek yapma"daki rolü anlaşılır.

Erkek bedeninin zayıf, küçük ve güçsüz olmasının erkeklikle bağdaştırılmaması (Peralta ve diğ., 2010; De Visser, 2009) nedeniyle bedenin spor aracılığı ile güçlendirilmesi sağlanır. Özellikle karate, judo, boks ve güreş gibi eril sporlarla savunma ve saldırma becerilerinin geliştirilmesi, şiddet uygulama konusunda erkeği hazırlayarak cesaret verir.

Boksa 12–13 yaşındaydım başladığımda. Altı yıl uğraştım, ilk dört yıl çok uğraştım ama son iki yıl aralıklı gitmeye başladım. Bir arkadaşa özentim vardı, vücudu çok güzeldi onun, spor yapıyodu. Beden derslerinde falan çok iyiydi. Ben çok ufak tefektim. Götüreyim gelişirsin, dedi. Bir gittim, iki gittim, üç derken

alışkanlık haline getirdim onu... Sonra bıraktım, çünkü kendimi koruyacak kapasiteye geldiğimi hissettim. Ki öyleydi de yani kendimi koruyabiliyodum. En azından benim gibi hiç sporu olmayan iki üç insanla baş edebilecek kapasitedeydim. Veya öyle hissediyodum bilemiyorum yani. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

> Abim, insanları dövmediğim için dövüyodu beni. Güreştiriyodu, güreşte yenilince dayak yiyodum. Hınç oldu bende. Uzakdoğu sporlarına ilgim ondandır. Tekvando yaptım bir yıl, iki yıl da karate yaptım. Ama kimseyi dövdüğümü hatırlamıyorum. İki üç sefer kavga yaptım. İkisi kız meselesinden dolayı. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Spor yoluyla erkekliğin oluşumuna yönelik önemli çalışmaları olan Messner (2005) sporun, erkeğin sınırlarının göründüğü ve gösterildiği homososyal bir yapı oluşturduğunu belirtir. Homososyal spor örgütlenmeleri, erkekliğin erkekler arasında rekabet, dayanışma ve dayanıklılık üzerinden kurgulanmasına hizmet eder (Onur ve Koyuncu, 2004). Takım oyunları içinde spor yapmak ve takım tutmak gibi etkinlikler, erkek olarak kabul görmede oldukça etkilidir. Türkiye'de özellikle futbol takımı tutmak, maça gitmek ve maç yapmak, erkeklik takımına dâhil olmanın koşullarından biridir.

Erkekliğin ilişkisel olarak diğer erkeklerin önünde kurulduğu tartışması, özellikle takım oyunları ve çete benzeri oluşumların içinde daha rahat anlaşılabilir. Homososyal ortam içinde fiziksel güç, performans, dayanıklılık, disiplin ve denetim gibi gereklerin yerine getirilmesi, erkekler arasında erkekliği kanıtlama sınavına dönüşür. Dayanışma ve rekabetin bir arada yaşanmasıyla hem erkek kimliğine dayalı birlik duygusu gelişir; hem de erkeklik, gerilimi sürekli olan bir kendini kanıtlama oyunu haline gelir.

> Dört kişilik bir ekip kurduyduk. Ve sporun verdiği şeyle arkadaşın biri judoyla falan uğraştıydı. Güçleri yetmiyodu. Bulaşmak istemiyolardı bize. Ama birilerinin sorunu olduğu zaman çözmek için bize geliyolardı. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

6. BÖLÜM
YETİŞKİN ERKEĞİN GÜÇ VE ŞİDDET SINAVLARI

Bitmeyen bir süreç olarak yetişkinlik, erkeğin hegemonik erkeklik idealine ulaşma mücadelesi içinde geçer. Evlilik, iş yaşamı ve askerlik gibi erkekliğin kilometre taşları boyunca güç ve güçsüzlük sarmalı içinde yol aldığı yaşamda şiddetle kurduğu ilişki, bu bölümde ortaya konmaktadır.

Evlilik: Ataerkilliğin Kalesinde Savaş

Bir adamın evi onun kalesidir; aynı evin kadın ve çocuk için hapishane olacağı nadiren bilinir.

Judith Herman, 2007

Evlilik, kadının ev içi emeği, yeniden üretim kapasitesi ve cinselliği üzerinde iktidar kurmanın, toplum ve yasalar tarafından meşrulaştırılmış biçimidir. Foucault (1980) uysallaştırma ve bedenlerin modern disiplininin, iktidarı kabul etmeye dönüştüğünü bildirir. Modern toplumlardaki disiplin mekanizması, şiddete dayalı güç kullanmak yerine, rızaya dayalı olarak tahakküm kurmaya dayanır. Foucault'dan yola çıkan Pateman (2001) rızaya dayalı tahakkümün, ataerkil disiplin için de geçerli olduğuna dikkat çeker. Modern toplumda evlilik, kadınların ataerkilliğe tâbi kılındıkları gerçeğinin üstünü örten şekilde, özgür bireylerin özgür seçimleri ile yapılan toplumsal bir sözleşme olarak

görülür. Aile içi şiddet, erkeğin kadın üzerinde kurduğu bir disiplin şekli olarak değerlendirilir.

Evlilik, toplumda geçerli olan ahlaki değerleri ve yaşam biçimlerini bireye dayatarak, onların varoluşlarını belirler. Geleneksel olarak evlilik, duygusal bir birliktelikten çok, toplumsal ve hukuksal kurallarla belirlenen ve denetlenen toplumsal bir kurumdur. Soyun aktarılması, maddi birikimin tek elde toplanması, mirasçıların oluşturulması gibi işlevler, aileyi siyasal ve ekonomik açıdan önemli hale getirir (Foucault, 1994).

Modernleşmeyle birlikte aile basit bir şekilde cinsiyet rollerinin yeniden üretildiği kurum olmaktan çıkmış, bireylerin etkin bir şekilde karmaşık kimlik oluşumlarını gerçekleştirdiği bir alan olmaya başlamıştır. Söz konusu değişim, ailedeki güç meselesini daha karmaşık hale getirir (Mac an Ghaill ve Haywood, 2007). Bu doğrultuda aile içinde geleneksel ataerkilliğin zayıfladığı tartışılmaktadır (Holter, 2005; Walby, 1990; Kimmel, 2005a). Günümüzdeki ataerkillikle geleneksel ataerkilliğin farkı, kapitalistleşme süreciyle bağlantılıdır. Kapitalizmle birlikte ailenin üretim birimi olmaktan çıkması, babanın aile içindeki iktidar konumunu zayıflatmıştır. Bu noktada Kimmel (2005a) hem özel hem de kamusal alanda, geleneksel erkekliğin yapısal temellerinin çözülmeye başladığını ve kadınların daha çok etkinleştiklerini ifade eder.

Türkiye'deki kapitalist gelişim ve ataerkil yapının dönüşümü üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda Kandiyoti (2007), kırsal alanda üretimin aile geçimi sağlamadaki etkisinin zayıflamasının ve şehre göçün etkilerinden söz eder. Kapitalizmin, erkeğin toprak ve diğer ekonomik kaynaklar üzerindeki egemenliğini ve yaş ile kurulan güç ilişkilerini çözdüğünü, bunun yerine erkek egemenliğinin kapitalist üretim biçimine katılma üzerinden şekillendiğini ortaya koyar.

Yaptığım görüşmelerde, bu dönüşümün güç kaybı olarak görülerek, endişeyle karşılandığı yoğun şekilde ortaya çıktı. Örneğin, kırdan kente göç yaşamış olan bir katılımcı, kentte kadın

üzerindeki baskının zayıflamasını ve erkek iktidarının sorgulanmasını kabul edemediğini şöyle anlattı:

> Kocasına itaat eden kadın istedim. Bizim oralardakinin (köy) aynısına yakınını bekledim ama göremedim onu. Çok fedakârlık yaptım. Kayınbabam, kayınçom çok şiddet gösterdi. Bir kez ayağımdan vurdular. Horlandım. Bizim ora ile burada kadın erkek ilişkisi çok farklı... Bizim orada erkeğin ağırlığı vardı kadın üstünde. Öyle ortamda yetiştik, evlilikte de bunu bekledik. Boşanma anormal bişeydi. Bizim orda kadın, kocasına ağır kelime edemezdi. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Bununla birlikte, Türkiye'de kapitalistleşme ve modernleşme yöündeki dönüşümün tamamlanmadığı gerçeği ile sınıflar ve bölgeler arasındaki eşitsizliğin derin bir şekilde yaşanması, ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet gibi konularda çözümlemeyi karmaşık hale getirir. İlkkaracan'ın (2001) belirttiği üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde egemen olan yarı feodal yapı, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve cinselliği belirlemede temeldir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli bir bölümünde, toprak mülkiyetinin, aşiret ağasının üzerinde olmasının etkisiyle halk üzerinde kurulan iktidar, geleneksel ataerkilliği devam ettirir. Mülkiyetin, soyun içinde kalması amacıyla yapılan topluluk içi evlilikler ve akraba evlilikleri, erkeklerin ve mülk sahiplerinin ekonomik ve politik çıkarlarını korumaya hizmet eder. Başlık parası, erkeklerin çokeşliliği, küçük yaşta zorla evlendirme, görücü usulü evlenme ve berdel evlilikler, namus cinayetleri ve kadına yönelik aile içi şiddetin yaygınlığı, ataerkilliğin geleneksel biçimiyle devam ettiğinin göstergeleridir.

> Bizim orda (Mardin), ne diyolar, berdel yapıyolardı. Abim başlık parası vermesin diye, beni de evlendireceklerdi. Bazılarını ben beğenmedim, sonra rahmetliyi beğendim. Uzaktan akraba... Zaten iki aile, üç nesildir berdel yapıyo. O zaman dindardım. Çok övdüler. Gidip bakmadım bile. Zaten bana dayı, diyodu. O zaman 20–21 yaşındaydım, o 14–15 yaşındaydı. Adet görmüyodu daha. Biz evlendikten dört sene sonra kızım oldu. Adet görmeye başlayınca hamile kalmış. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Kadının özgürleşmesi, tarihsel ve toplumsal bir süreç olmasına karşılık, günümüzde kadınla erkek arasında kişisel bir çatışma olarak görünürlük kazanır. Modern yaşam biçimlerini kabul etme konusunda güçlük yaşandığında, çatışma yoğunlaşır (Beck, 2011). Geleneksel kültürde erkeğin evlilikten beklentisi, eşinin kendi iktidarını koşulsuz kabul etmesi yönündedir. "Saygı" olarak ifade edilen itaat beklentisinin karşılanmadığı durumlarda, erkeklik krizi tartışmasının işaret ettiği çatışma yaşanmaktadır.

> Beklentim saygı, saygı, saygı... Haksız da olsan, savaş mücadelesi yerine, dinle. Kırma! Kırdığın insan kocan! Hemen çemkirme car car yüzüme karşı. Al sana kapak olsun diye laf yetiştirme. Saygı kalkınca, saygısızlık devreye giriyo. Bi yanlışını konuşuyosun, sana ne, derdi. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Evlilikte erkek, "koca" olarak iktidarla özdeşleştirilir. Erkeğin kadın üzerinde iktidar kurması, toplum tarafından saygı görmesi ve erkekliğinin onaylanması açısından büyük önem taşır. Ancak erkeğin iktidarı, kadının bu iktidarı kabul etmesiyle olasıdır. Erkekliğin yapıcı ve tamamlayıcı unsurunun kadın olması, kadının erkeğin iktidarına direnç göstermesi durumunda kolaylıkla çatışma ve şiddete yol açar (Demren, 2007; Anderson ve Umberson, 2001).

> Aile içinde şiddet çok fazlaydı. Onun da dik bi karakteri var, inatçı. Köprüde iki keçi karşılaşmış hikâyesine benziyo bizimki. Tabi çeken o, çektiren ben olunca, gitti bu hikâye. Eşime hakkaten çok şiddet kullandım, çok... (Mete, Adsız Alkolikler)

> Onun dili, benim elim. O da susmazdı. Karşılık verirdi, o karşılık verdiği zaman, benim onu dövmem bana yetmiyodu ki. Bir kadın bana nasıl karşılık verebilir? Üstelik bu kadın, benim karım. Babamda da bunu gördüm, amcamda, dayılarımda. Biz hep böyle gördük. Kadın karşılık veremez. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Bizim isteklerimiz yerine getirilmediğinde, bizde şiddet çıkar. (Murat, Adsız Alkolikler)

Çatışma, erkeğin evin geçimini sağlama konusundaki zorlukla da ortaya çıkabilmektedir. Erkeğin aile reisi olarak evin geçimini sağlayan, namusu koruyan ve evde iktidar kuran kişi olması beklentisinin karşılanmaya çalışılması zor bir süreçtir. Erkeğin düşük konumlarda ve düşük ücretle güvencesiz olarak çalışması, kadının çalışma yaşamına girmesi ve tüketim kültürünün yarattığı gereksinimlerin sürekli olarak artması ile erkeğin ailesi üzerindeki tartışmasız iktidarı yara alır. Sancar (2009), aile reisi olarak aileyi geçindirme, koruma ve denetleme görevi çerçevesinde şekillenen erkeklik anlayışının, aile içinde şiddet kullanmayı meşrulaştırdığını belirtir. Aile içindeki şiddet, zor elde edilen maddi çıkarlar için yapılan mücadeleden kaynaklanabilmektedir.

> Erkeklerin durumu ekonomi... Erkekler yaşamak için çalışıyodu. Şimdi, onun ötesine geçti. 600 milyonla adamın karısı ayfon isterse, bulaşık makinesi isterse, adam napsın? Mesaiye kalıyo. Kendini ikiye mi bölsün? (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Kadının ücretli emek gücü üzerinde iktidar: "Evinin kadını ol dedim!"

Kadın emeği üzerindeki iktidar kurulması, toplumsal cinsiyet düzenini eşitsiz şekilde yapılandırmada üretim ilişkilerinin etkisini ortaya koyar. Aile içindeki konumunun güçlenmesi endişesiyle kadının ücretli bir işte çalışması engellenebilmektedir. Gimenez (2005) de üretim araçları sahipliği ve üretime katılmadaki cinsiyet farklılıklarının, kadın ve erkeğin arasındaki iktidar ilişkisini etkileyen önemli bir etmen olduğunu ifade eder. Delphy'nin (1992) de belirttiği üzere, erkek egemenliği kapitalizm tarafından kullanılmaktadır. Kadınların işgücündeki ikincil konumları, cinsiyete dayalı işbölümü, daha düşük ücretle çalışmaları, ücretsiz emek kullanımı, yedek işgücü ve niteliksiz işgücü olmaları, kayıt dışı sektörde kullanılmaları, yarı-zamanlı işlerde çalışmaları ile kadın emeği değersizleştirilir.

Endüstriyel kapitalizmde, kas gücüne sahip erkek işgücünün egemenliği, evin geçimini sağlayan kişi olarak erkeği ayrıcalıklı

bir konuma yerleştirir (Beck, 2011; Sancar, 2009). Tüm ekonomik ve sosyal gelişmelere karşın Türkiye'de evi geçindirme sorumluluğunun temel olarak erkeğe ait olmasının, erkeklik onuruyla bağlantılı olması (Bora ve Üstün, 2010), erkeğin aile üzerinde iktidar kurmasında etkili olur. Eğitim düzeyi düşük erkekler, eş seçiminde ve ev içi işbölümünde, geleneksel yargılara ve namus kavramına uygun şekilde düşünmekte ve kadının yerinin evi olduğu yönündeki düşünceyi desteklemektedir (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011). Bunun devam ettirilebilmesi için kadının çalışmasının engellenmesi, sıkça rastlanılan bir stratejidir.

> Eşimin çalışmasını istemedim. O çok isterdi. Tartışmamızın nedenlerinden biri buydu. Kardeşi orifleym pazarlıyomuş. Bizim hanıma da demiş, sen de yap diye. Eve kargo, koli geliyo. Ev ruj dolu... Bigün söyledi, ben bu işi yapıyorum diye. İki kızın var, sana bu iş yakışır mı? Mahallede bunu kullanan yok. Gençlere satacan. Beş milyon için komşunun kapısına gideceksin. Ben sana kazandığının iki katını veririm. Ben hoş karşılamam, evinin kadını ol, dedim. İnadına başladı. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Kadının ev dışında çalışması, farklı erkek ve kadınlarla iletişim kurup "ahlak dışı" davranışlara sürüklenebilecekleri endişesiyle istenmeyebilmektedir (Bora ve Üstün, 2010). Nitekim görüşmelerde namus, kadının çalışmasını engellemek üzere kullanılan önemli bir gerekçe olarak dile getirildi. Kadının, güvenli olduğu düşünülen ev dışına çıkarak, iş yaşamında erkeklerle iletişim halinde olmasının, aldatılma ile ilgili endişeye neden olduğu ortaya kondu.

> Kadınların çalışması yanlış! Çalıştırdın mı başka yerlere sürüklenebilir. Ben gördüm. Kendim yaşadım. Çalıştırmam ben eşimi. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Evdeki erkek iktidarı, kadınların erkeğin gereksinim ve istekleri doğrultusunda hizmet etmesi gerektiği inancından destek alır. Kadının erkeğe "hizmetinin" ve ilgisinin azalacağı endişesi ile Bora ve Üstün'ün (2010) araştırmasında da ortaya çıktığı gibi, kadının doğal ve zorunlu olarak yerine getirmesi beklenen

çocuk bakımı, kadının çalışmasını engelleme gerekçelerinin başında gelir.

> Yok, ben o zaman hiç düşünmüyodum. Çünkü çalışan bayanlar vardı; ama işinden dolayı düşünmüyodum. Çocuğa meraklıydım ben. Akşam hanım işten gelecek, ben işe gidecem; onun cumartesi-pazar tatil olacak, benim perşembe-cuma olacaktı. Senelik izinler bizim bölük bölüktü, vardiyalı olduğu için. Çalışan bayan hiç düşünmedim onun için. Şunu da görüyoruz: Kocasını döven kadın... Bunlar da çıkıyo. Ve bu çıkanlar da, çalışan kadınlardan kaynaklanıyo. Ev hanımı bir bayanın, kocasını dövdüğünü pek görmedim. Dövenler de çalışan erkek kesimi, biraz erkeklik onurundan. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

> Annem ve anneannem veya etrafımdaki kadınlar, çalışan kadın değildi. Çalışan kadın ve çalışmayan kadın arasındaki fark çok, benim için. İşten çık çık, dedim. İyi ki çıkmamış. Benim aslında o kadar çok ilgi, sevgi, şefkat eksiğim var ki... Bunları doyuracak bi kadın beklentisi. Bu da hizmet, dokunma falan filan ama zaten ne yaparsa yapsın, yetmezmiş. Çalışan kadın, kocasıyla 24 saat ilgilenemez ki... (Mete, Adsız Alkolikler)

Kadının ev içi emeği üzerinde iktidar: Hizmet rolü

Ev, ataerkil erkek ideallerinin hayata geçirildiği, erkeğin kendisini güçlü ve yetkin hissetmek istediği, bunu da kadının emeği ve cinselliği üzerindeki denetimle sağlayabildiği alandır. Çocuk bakımı başta olmak üzere hane halkına yönelik bakım emeği ve ev işleri yoluyla emek gücünün yeniden üretimini sağlayan kadın emeğinin sömürüsünü doğallaştıran ataerkillik, "görünmeyen emeğe" el konulmasının koşullarını düzenler. Eşitsizliğin temelinde yer alan yeniden üretim ilişkileri, kadınların ezilmesinin önemli nedenlerindendir (Hartmann, 2008; Delphy, 2008; Acar-Savran, 2008; Beck, 2011). Emeğin sömürülmesi de ataerkil ideolojinin ev işlerini, kadının doğal görevi olarak benimsetmesiyle olasıdır.

> Evlilikte kadının ev işlerini yapmasını beklerim. Ben ev işi yapmam. Tamirat işlerini ben yapanım. (Mert, Denetimli Serbestlik)

Ben tutup, kadını sadece ihtiyaçlarımı karşılayacak, elbiselerimi ütüleyecek, yemek yapacak, sosyal ihtiyaçlarımı da karşılayacak bir nesne olarak görüyodum. Ben ilk evlendiğim yıllarda dedim ya, kadınımla bi arkadaşlık kurmadım. Hep onu kendime mal olarak kullandım, bi nesne olarak gördüm. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Kırdan kente göç edip, ailenin geçimini sağlayabilmek için zor koşullarda çalışan erkekler, bunun karşılığında kadın ve çocuklardan kendilerine itaat etmelerini bekler. Buna karşın evin geçimini sağlayamadıklarında, kadınların erkeğe hizmet etmeyi ve itaat etmeyi reddetmesi ya da kadının ev işlerini yeterince iyi yapmadığının düşünülmesi de şiddet için bahane olabilmektedir (Sancar, 2009; Hearn, 1998).

Babama benzemeyi hiç istemedim. Şiddet yanlısı değilim. Konuşarak halletmeye çalıştım. Ama o sana çemkirirse, har vurup harman savurursa... Temizliği, davranışı, yemeği, evde karşılaması, işe uğurlaması... Eve geliyosun kanepede yatıyo. Yorulmuşum, çalışmışım. İnsan kalkar, karşılar, güler yüzle baktığında teşekkür eder. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Kadının sosyal yaşamı üzerinde iktidar: Kilitli yaşam

Kadının ailesi tarafından destek görmesi, şiddete karşı mücadele edebilmesinde kadını güçlendiren önemli bir kaynak olduğu için (Mavili Aktaş, 2006; Bora ve Üstün, 2010), ailesiyle görüşmesini engelleme, şiddet uygulayan erkekler tarafından kullanılan bir stratejidir.

Annesine giderken izin almazdı. Başıboş davranınca ben kırılıyorum. Sonra cevap verince sinirlenirdim. Karı kocayı tanımaz, evlat aileyi tanımaz. Öyle bi ailesi vardı. Çok başıboş davranamaz. İstediğim zaman giderim, sen bana karışamazsın, diyodu. Kızım evlense, kocasını şikâyet etse, ben uzlaştırıcı olurum. Damadın yanında kızımı haklı görmem. Benim eşimin ailesi, benim evime gelirdi, eşime arka çıkardı... Dövünce hemen sıcağı sıcağına ailenin haberi oluyodu. Aile içine başkasının girmemesi lazım! (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Kadının öznel varoluşuna saygı duymama ve aşırı kıskançlık tepkileri, kadınların yaşantılarının kısıtlanmasıyla sonuçlanır. Kadının sosyal yaşamını kısıtlama yoluyla kadın üzerinde daha fazla söz hakkına sahip olmak isteyen erkekler, bu baskıyı çeşitli gerekçelerle temellendirmeye çalışır.

> Benim derdimi bilmiyolardı. Benim derdim... Ben hastaymışım. Kıskançlık ve kadına nasıl sahip olabilirim, kadını nasıl hükmüm altına alabilirim, benim derdim o... (Cafer, Adsız Alkolikler)

> Eşim, beni kıskanç olarak nitelerdi. Benimki şöyle bir şeydi: Yolda yürürken, kolumda eşim... Bir erkek, eşimi süzünce bundan rahatsız oluyorum. Ben tutucu değilim, yobaz değilim. Ben böyle şeyler yapmam, başkalarına yapmadığım şeyin bana yapılmasını istemem. Bu konuda sıkıntı oluyodu. Kıskançlık olarak görüyodu. Kısıtlama bu konuda vardı. Eşime şiddet uygulamamak için çok çaba harcadım. Sürekli konuştum. Ama bazı noktalarda şiddet uyguladım ama çok bunaldım. Şimdi pişmanlığını yaşıyorum. (Yetkin, Açık Cezaevi)

Evliliğin dönüşümüne ve boşanmaya yönelik tepki: Erkeklik elden gidiyor!

Geleneksel ailede, kadın ve erkek arasındaki ilişkide duygusal bağlanma ve cinsel hazzın yaşanması daha zordur (Connell, 2005a). Günümüzde, görev ve sorumluluk anlayışının odakta olduğu geleneksel evlilikten, eşlerin duygusal gereksinimlerinin karşılanmasının önemli olduğu modern evliliğe doğru dönüşüm sonucunda, itaat, korku ve görev yerine anlaşma, sevgi, saygı, paylaşım, eşitlik gibi söylem ve pratikler yaygınlaşmaktadır.

Kapitalizmin gelişimiyle birlikte ailenin, üretim birimi olmaktan büyük ölçüde çıkması, kadınların ücretli çalışma yaşamına katılması ve eğitim olanaklarından yararlanması, ekonomik, kültürel ve sosyal hakların gelişimi, teknolojik gelişmeler

gibi etkenlerle bireyselliğin gelişimi, aileyi de farklılaştırmaya başlamıştır. Endüstri sonrası toplumlarda, bireylerin üzerindeki otoritesi zayıflayan ailenin, duygusal ve sosyal gereksinimleri karşılama beklentisi ön plana çıkar. Bu gelişmeler doğrultusunda Aboim (2010) ailenin, duyguların ve kimlik edinmenin alanı haline gelmesinin, ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerinin zayıflamasına yol açtığını savunur.

> Babadan kalma aile yaşantısını, dededen kalma kadına bakış açısını, babadan anaya bakışı engelleyemedim ve devam ettirdim. Eşimin elini tutup, aynı caddede yürümedim. Niye, babama saygı göstericem diye. Çevrede komşu var, benden büyük, bana sevgi gösteriyo, ben de ona saygı duyucam. Sevgi, ayıp bişeymiş gibi... Ben önden gidiyodum, o peşimden geliyodu. Var mı böyle bişey? Ortaçağda yaşamıyoruz ki biz! (Fırat, Adsız Alkolikler)

Modernleşmeyle doğum kontrol yöntemleri, ekonomik bağımsızlık, boşanma hakkı gibi gelişmelerin yaşanması, kadınların özgürleşmelerine yönelik önemli kazanımlar sağlamıştır. Ancak kadınlar için özgürlük anlamına gelen gelişmeler, erkekler için daha çok rekabet ve daha fazla ev işi anlamına gelmekte ve erkeklerin sahip olduğu iktidar alanının daralmasına yol açabilmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 1995). Ev içinde erkeğin iktidarının sarsılması, erkeği dönüşüme zorlamakta, dönüşüme direnen erkekleri ise şiddete yöneltebilmektedir. Kadınların toplumsal konumunda gelişme görülmekteyken, erkeklerin geleneksel güçlü konumları zayıflamaktadır. Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu'nun (2011) araştırmasında ortaya çıkan, genç ve eğitimli erkeklerin, babalarının anneleri ve kendileri üzerinde kurduğu iktidarı, eşleri ve çocukları üzerinde kuramamaktan şikâyet etmeleri de Türkiye'de yaşanan erkeklik krizine işaret eder.

> Bana laf söylemesini kaldıramıyodum. Bizim orda evde sorun olduğu zaman, kadınla konuşulur. Gözü korkutulur, kulağı çekilir. Benim eniştem mesela, sorun çıkarıyodu, kimse onunla konuşmadı. Kardeşimle biz konuştuk, itaat edeceksin diye. Bir sorun olduğunda babasına söylüyodum. O da, sen benim kızıma nasıl böyle edersin, boşanın, diyodu. Böyle

şey görmedim ben. Bunlar başka. Sanki eve, ben gelin geldim. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Özellikle son on yılda etkisini artıran, aile birliği ve kadının doğurganlığını geliştirme temelinde geliştirilen muhafazakâr politikaların, modernleşmeyi "kendi özümüzle bağdaşmayan" yabancılaştırıcı bir unsur olarak resmetmesi, kadın hakları konusundaki gelişmeleri zora sokmakta ve toplumdaki çelişkileri yoğunlaştırarak, erkeğe şiddet uygulaması konusunda cesaret vermektedir. Özgürleşme mücadelesi içindeki kadını dışlama eğilimi, Sancar'ın (2009) da belirttiği gibi Doğu ve Batı kimliği arasındaki sıkışmışlık nedeniyle yoğunlaşan "milli kültür"ü koruma tepkisiyle artmakta. Evliliğin dönüşümünün ve eşitliğe yönelik adımların, erkekler tarafından "kadının namusunun azaldığı" yönünde yorumlanarak, buna karşı direnç gösterildiği görülmekte.

Fazla giyim kuşamdan artıyo, kadın cinayetleri. Türk kadını gibi değil, yabancı gibi olmaya çalışıyolar. Eskiden kocası dövse de kadın sadıktı. Babam, annemin sırtında sopa kırardı. Babam gidip anasına babasına bişey demedi. Şimdi dayak değil, onu savunmuyorum. Bara çıkıp, parfüm alıyosun. Yuvanı unutuyosun. Eşitlik yok, eşitlik laf. Evin reisi bayandır, bu eskiye dayanır. Evi çeviren bayandır. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Günümüz kadın erkek evliliği iyi değil. Otel gibi kullanılıyo ev. Erkek olarak sabah gidip, akşam gelmesi lazım. Kadın için yemek yapması, beklemesi lazım erkeği. Eşitliğe karşıyım. Kadın erkek bir olmaz. Erkek ağır basmalı, kadın dinlemeli. Kadın erkek eşit olursa, kadın namussuz olur. Erkek, kadına otur diyecek. Araba verirsen kadının altına, namus biter. Telefon çıktıktan sonra namus bitti. Namus diye bişey kalmadı. Evlilik eskidendi. Şimdi bitti. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Televizyondaki evlilik programlarını kadınların ve evliliğin dönüşümünün nedeni olarak gören erkekler ise kadınların özellikle maddi açıdan kendilerini başka erkeklerle kıyaslamaya başladıklarını ve yetersiz gördüklerini iddia etmektedir.

Lanet olası televizyonda evlenme programları yok mu? Boşanmak isteyen kadınları tetikliyo. Evlilik müessesini, aileyi harcıyo. Ailede eskiden bozukluk olunca, biraz dayanılırdı. Şimdi bakıyo, televizyonda adam çıkıyo, param var, diyo. Kadın da neyim eksik, diyo. Benim kocam şu kadar kazanıyo, bu adam ne kadar, diyo. Televizyonda millet araba, villa sahibi oluyo, gözünü aç, dedi kardeşi. Benim onlardan neyim eksik, derdi. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Bu değerlendirmeler, toplumdaki güç ilişkileri içinde ezilen yoksul ve güçsüz erkeklerin kendilerine uygulanan iktidarı, kadınlara uygulayarak erkekliklerini inşa ettiği tartışmasını doğrular görünüyor.

Saygılı bir kadın beklerim. Habersiz iş yapmaması lazım. İşyerinde bir erkeğin elini sıkıp tokalaşıp, yanak yanağa öpmesi beni çıldırttı. Kocasını düşünen kadın olacak. Evini bilecek. Bu evde durmazdı. Eve geliyorum, evde yok. Anasında, babasında... (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Erkeklerin, iktidarlarına ve bağımsızlıklarına yönelik hissettikleri tehdit, şiddet uygulamalarına neden olabilmektedir. Çeşitli araştırmalar (Mansley, 2009; Anderson ve Umberson, 2001; Sancar, 2009; Ellen ve Pence, 1993; Demren, 2007) şiddetin, erkeklere karşı çıkıldığında gerçekleştiğini ve kadınların denetim davranışlarının şiddete yol açan en önemli neden olduğunu göstermiştir. Aslında bu durum, erkeklerin, kadın tarafından denetlenme korkusundan kaynaklanmakta olduğuna işaret olarak yorumlanabilir.

Eskiden karşı çıkıyodu eşim. Üç kez ben dövdüm eşimi, bana karşı çıkmıştı üçünde de. Hınç boyutunda değil de, bi kaç tokatla, saçını çekmeyle yere düşürmeyle falan. Yoksa ona hep özel durumundan dolayı korumak durumunda olduğum için daha fazlası olmamıştır. Ona hem analık hem babalık hem amcalık hem kocalık yapmaya çalıştım. Onu hala ben büyük bi sevgiyle seviyorum. Bütünleşmiş bi hal... Yani milyonlarca örnek var bizim sevgimizin yüceliğine dair. Ruhsal olarak tek beden olduğumuz durumlar var. Korkunç bi kökümüz var bizim. ... Hep benim dediğim olsun istiyo-

rum. Olmayınca ya dövüyorum, ya küfür ediyorum ya uzaklaşıyorum. Benmerkezci bi insanım... Sözsel olarak kıyıyorum tabi ki. Bi gün, yine benim istediğim olsun diye oldu. Ben bahane şampiyonuyum, her şeye kızmak için. Oğlanın yumurtasını soyuyo. Kocaman çocuk, nasıl kendi yumurtasını soyamaz diye kıyameti kopardım. Sofradaki çatal bıçakla tüm tabakları kırdım, delicesine bi öfkeyle. Her taraf, tuz buz oldu. Eşim sakince oturuyo, bekliyo öfkemin dinmesini. Uyanık tabi. Ben yine hızımı alamadım, kül tablasını falan duvarlara atıyorum. Evde nerdeyse taş taş üstünde kalmadı. Ortada bedene uygulanan bi şiddet yok ama travma had safhada... (Murat, Adsız Alkolikler)

Evliliğin ömür boyu sürmesi gereken bir sözleşme olduğuna dair geleneksel anlayış zayıfladığı görülmektedir. Beck ve Beck-Gernsheim (1995; Beck, 2011) modernleşmeyle birlikte geleneksel kurallardan uzaklaşan ve bireyselleşen kadın ve erkeğin, evliliğe ve ilişkilere, kendini gerçekleştirme, mutluluk ve duygusal yakınlık gibi beklentilerle yaklaştıklarını belirtir. Beklentilerin artmasının yanında, birlikte yaşamın gerekleriyle ilgili olarak pazarlık yapma, uzlaşma ve çatışma gibi yöntemlerinin sıkça kullanıldığını, bunun da çatışmaya yol açabildiğini ifade eder. "Aşkın olağan kaosu" olarak adlandırılan bu durum, ilişkileri dengesiz bir duruma sokmakta, ayrılık ve boşanmaları artırmaktadır.

Sorunlarımızı konuşarak çözemiyoruz, doğrularımız çakışmıyo, ayrı yönlere gidiyoruz, anlaşamıyoruz. Konu eskiye dönüyor, sonra sinirler geriliyo. Birbirimizi anlamıyoruz. O kendince haklı, ben kendimce haklıyım. Sinir krizi geçiriyo, bağırıyo, kendini kaybediyo. (Mert, Denetimli Serbestlik)

Boşanma, geleneksel değerlerin egemen olduğu ve sürdürülmeye çalışıldığı yapılarda kabul görmemekte, erkek egemenliğinin zeminini bozarak, kadın üzerindeki iktidarına bir başkaldırı olarak değerlendirilmektedir.

Bizim orada (köyde), erkeğin ağırlığı vardı kadın üstünde. Öyle ortamda yetiştik, evlilikte de bunu bekledik. Boşanma anormal bişeydi. Bizim orda kadın, kocasına ağır kelime edemezdi. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Fikir çatışması gibi eften püften ayrılıkları onaylamıyorum. Evlilikte her durumda hastalıkta sağlıkta, iyi günde kötü günde gibi lafların, kelimede kalmaması lazım... Geleneksel bir şey değil ayrılık... Ölüm olmadan ayrılık olmaz. Ayrılık olmaması gereken bir durum. Evlilik, oyuncak değil. Anne baba nasıl reddedilmezse, eş de öyle. Bütün, parçadan ayrılmaz. (Mürsel, Açık Cezaevi)

Bazı erkekler ise boşanma sonrasında kadınların başka erkeklerle ilişki yaşayabilecekleri endişesiyle boşanmayı kabul etmediklerini ifade etti.

En büyük korkum, başkasının eline düşmesindi. Neler var afedersin. Zaten soğumuştum ben. Kötü birinin eline düşer diye korkuyodum. Tavuk gibi bişeydi zaten, kısacık. Kadının ne kadar gücü var ki... (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Sorun, şurdan kaynaklanıyo. Eşini sevmese bile adam boşanmıyo. Başka bi erkekle evlenmesini istemez çünkü. Cinsellikle ilgili olduğu için ayrılmayı hazmedemiyo. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Çoğu kez kadının şiddete ve üzerinde kurulan iktidara karşı bir başkaldırısı olan boşanma, erkek tarafından "kadına sahip olamama"nın göstergesi olarak erkekliği sarsar. İktidar kaybı olarak yaşanan bu durum, erkeklik krizi tartışmalarını doğrulayan şekilde, kaybedilen iktidarı şiddetle kurma çabasına yöneltebilmekte ve ellerinde kalan "son silah" ile yaralanan gururlarını onarmak için kendilerini de "yakmaktadır".

Tehdit ederdim. Ayrılmaktansa öldürmeyi tercih ederim, derdim. Boşanma olmaz. ... Sorun, ayrılığı kaldıramadım. Benden ayrılırsa başkası ile birlikte olursa, evlenirse diye. Sekiz bıçak vurdum. Bir kadının, erkeği tahrik ettiği kadar, kimse erkeği tahrik edemez. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Öldürmek düşüncesini kafama koymuştum. Arabayı çalıştırdım, kız da o sırada çıktı. İnsan fazla sevgiden de öldürür. Kendisi, annesine karşı koyabilirdi. Kabullenemiyodum. Ayırmayı planlamışlardı. (Mürsel, Açık Cezaevi)

Ailesi kafasına yerleştirmiş, boşan diye. 20 yıllık evliyiz. Pişti oyunu mu bu? Tamam, soğuktuk ama kumarım yok. Eve bakmasam... Elle tutulur bişey yok... Dönüşü olmayan yola girdik, dedi. Şirket kurmadık ki ayrılıyoruz! (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Duygusal ilişkinin hegemonik erkeklikle çatışması: Sevgiye yabancılaşma

Hegemonik erkekliğin gerekleriyle duygusal ilişkinin gereklerinin birbiriyle bağdaşmaması (Mansley, 2009; Aboim, 2010), ilişkilerde soruna neden olur. Erkekler güçlü olmanın, duyguları göstermemekle bağlantılı olduğunu öğrenir. İlişkilerinde duygularını suskunlukla, uzaklaşmayla ya da öfkeyle ifade etmeleri ve gerekli yakınlığı gösterememeleri, çatışmaya yol açabilmektedir.

Erkeklerin kamusal alanda daha sert, özel alanda ise daha sevecen olmaları beklentisinin yarattığı çelişki de dikkat çekicidir (Aboim, 2010). Duygusallığın kadınlıkla bağdaştırılması ve erkeklerin küçük yaşlardan itibaren duygularını ifade etmemeye yönlendirilmeleri, diğer insanların duygularını ve gereksinimlerini anlama konusunda yetersizlik yaşamalarına neden olmaktadır. "Duygusuz ve sert erkek" idealinin, kadınsı alan olarak tanımlanan ailede gerçekleştirilmeye çalışılmasının (Adams ve Coltrane, 2005) yol açtığı bu uyuşmazlık, ilişkilerde kopukluk ve yabancılaşmaya yol açmakta, duygusal gereksinimlerin karşılanmaması, eşlerin birbirlerini nesneleştirmeleriyle ve duyarsızlaşmayla sonuçlanabilmektedir. Nesneleştirme ise kadın üzerinde iktidar kurmayı ve şiddet uygulamayı kolaylaştırıcı bir zemin yaratmakta. Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda (Hearn, 1998; Frey ve Douglas, 1992) erkeğin, kadına verdiği zarardan bahsetmediği ve kadını nesne konumuna indirgediği görülmektedir. Mansley'in (2009) kadına şiddet uygulayan erkeklerle yaptığı araştırması, kadınların duygusal konularla ilgili konuşmak istemesi karşısında, erkeklerin önemli bir kısmının

konuşmamayı tercih ettiğini, kadınların sorunları konuşmada ısrarcı olmalarının şiddete yol açtığını, kadınların duygusal bağlanma ile ilgili taleplerini karşılayamayışlarının yarattığı gerilimin, fiziksel şiddeti artırdığını ortaya koymuştur. Kadını nesneleştirme ve duygulara yabancılaşmanın, erkeği mutsuz ederek ilişkilerde soruna yol açması kaçınılmaz olmaktadır.

> Duygular yoktu. Sevmeyi tanımıyodum. Ben sevmeyi çiçek yetiştirerek öğrendim, 51 yaşında... Aşık olmadım desem inanmıyacaksınız ama öyle. Kadınları hem sevdim, hem korktum galiba. Çok da korkusuz görünürdüm. Aslında anneden başlayarak... Bi tek anneannemi sevdim kadın olarak. Biraz kadın düşmanı falandım. Hem hayatımda olmalarını istedim, hep oldular hayatımda. Onlarsız bi ortamı da sevmem esasında. İçim rahat etmiyo, o ruhsal bişey. Fakat doğru dürüst sevgi denen şey olmadı. Eşime de olmadı. (Mete, Adsız Alkolikler)

Tüm bu değerlendirmeler ışığında düşünüldüğünde, evlilik kurumunun erkeği çeşitli yetkilerle donatarak, kadının emeği ile sosyal yaşamı üzerinde iktidar kurması yönünde kurgulandığı görülmekte. Erkekler, geleneksel evlilik değerlerini savunarak ve boşanmaya karşı çıkarak, hem evliliğin dönüşümüne hem de modernleşmeye karşı direnç gösteriyor. Bu durumda yalnızca erkeklik krizinden değil, evlilik krizinden de bahsetmek gereklidir. Belirsizlikler ve güvensizlikler çağında sığınılacak bir liman olması beklenen evlilik kurumunun, erkek hegemonyasına dayanması, çiftlerin duygusal ve sosyal gereksinimlerini karşılama konusunda yetersiz kalmasına yol açarak şiddet üretiyor. Hegemonik erkeklik idealinin anlaşma, uzlaşma ve duygusal gereksinimleri anlama yönünde olmaması, çatışmayı artırıyor. Erkeklik krizinin temel göstergesi olarak kabul edilebilecek bu sorunlar, kadına yönelik şiddetin yollarını döşeyen kilit taşları olarak karşımıza çıkıyor.

Cinsellik: Sıcak Kuşatma

Cinselliğe ilişkin duygu, değer ve kuralların, toplumsal ilişki ve eylemler tarafından şekillendirilmesi, cinselliği biyolojik bir dürtü olmanın ötesine taşır. Kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerini düzenleyerek kadın bedeninin denetimini amaçlayan kültürel değerlerle kuşatılan cinsellik, Connell'ın (2005a) toplumsal cinsiyet düzeninin oluşumunda önemli bir güç olarak gördüğü kateksis ilişkileri içinde yer alır. Bu açıdan eril iktidarın, hem çatışma hem de rızayla kurgulandığı önemli bir alandır.

Cinselliğin anlamı, toplumsal bağlamı içinde farklılık gösterir. Cinsel ilişkiyi, kadının itaat etmesi ve aşağılama aracı olarak gören anlayış, erkek egemen toplumlarda daha sık görülür. Erkeğin, kadın cinselliği üzerinde kurduğu baskı ve denetim aynı zamanda, kadının ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını, diğer erkeklerle kurduğu toplumsal ilişkiyi, giyimini ve sokağa çıkması gibi günlük pratiklerini de doğrudan etkiler.

Geleneksel evlilikte kadının sembolik değeri, doğurganlığıyla soyun devamını sağlaması ve namus, şeref gibi değerlerin taşıyıcılığını yapmasıyla tanımlanır. Bu nedenle kadın, toplumsal olarak değişim değeri olan bir nesneye dönüştürülür (Bourdieu, 2001). Kadınların, topluluk kültürünü namus odağında taşıyor olmaları, baskı altında tutulmalarında ve baskıya karşı direnişlerinin engellenmesinde dikkate alınması gereken önemli bir sorundur (Yuval-Davis, 2007). Kandiyoti (2007) Müslüman toplumlarda, düzeni bozucu tehlikeli bir güç olarak algılanan kadın cinselliği üzerinde toplu denetim kurulduğunu, kadının cinselliğinin, aile ya da sülalenin onuruyla ilişkilendirildiğini, bu nedenle kadınların, örtünme, eve kapatılma ve kamusal yaşama katılmalarının engellenmesi gibi sınırlandırma ve baskılarla karşı karşıya kaldığını belirtir. Kadının cinsel ahlak kurallarına uymayan davranışlarının, namusu koruma görevi verilen erkeğin aşağılanması olarak değerlendirilmesi ve erkek üstünlüğü vurgusunun yoğun olması, erkekliğin sürekli kanıtlanması ve kadının denetim altında tutulması yönünde baskı oluşturur.

Görüştüğüm erkeklerin önemli bir kısmı, kadının "namusunu korumayı" kendi sorumluluğunda bir görev bilerek, kadının yaşamını kısıtlama yoluna gittiğini ifade etti. Şiddet öykülerinde, kadının sosyal yaşamda "fazla görünmesi", gezmesi ve başka erkeklerle konuşması ön planda çıktı.

> En çok kızdığım şey, gitme dediğim yere gitmesi. Çarşıya gidilir ama bu her gün giderdi. Para harcamasından değil, biri laf atar diye istemiyodum. Çarşıda az görülmesi ile çok gözükmesi arasında fark vardı. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Kadının, dışarıdaki erkeklere resmi durması lazım. Dinimiz, örfümüz hitap etmesini öğretiyo. Kocasına konuşacak gibi, adamlara konuşuyo canımlı cicimli. Adamda şeytan var. Rüzgâr onu farklı yönde sürüklemeye başlıyo. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Cinsellik, erkeğe evlilikle birlikte verilmiş en temel hak olarak görülür. Eril iktidarın kurulduğu önemli habituslardan biri olan cinsellik, kadının namusu üzerinde denetim yetkisiyle ve erkek cinselliğini performans üzerinden övünç kaynağı haline getirmesiyle hegemonik erkeklik değerlerini yeniden üretir (Sancar, 2009; Messerschmidt, 2007). Bu bakış açısı, cinselliğin karşılıklı doyumun yaşanacağı özel bir paylaşım olarak görülmesini engelleyerek, cinselliği baskı aracına dönüştürür.

Bourdieu'a (1990) göre eril tahakküm, doğrudan şiddetin dışında, gönüllü itaatin sağlandığı sembolik şiddetle de kurulur. Akrabalık ilişkilerinde ve evlilikte kadının namusunun, erkeğe sembolik sermaye katması, kadın bedeninin habitus olarak deneyimlenmesine neden olur. Kadın bedeninin sürekli gözetlenmesi yoluyla maruz kaldığı sembolik şiddet, eril tahakkümü sağlar. Bunun arkasında, kadın cinselliğinin, düzen bozan tehlikeli bir güç olarak görülmesi yatar.

> Kızımın kıyafetlerini giymeye başladı. Entel dantel şeyler, çocuksu şeyler. Kızıma örnek olacak kıyafet giymen lazım. Anne giysisi giy, dedim. Bana sormadan pantolon tarzına başladı. Noluyo bu başıboşluk, dedim. Beynelminellik oluyo... Kıbrıs köyü, tutucu, taşra kesimi, gecekondu kesimi. Eteksiz çıkmasını istemezdim. Eşofmanla çıkardı,

Çankaya'da gibi. Söylediğimde sen karışma, derdi. Beni tahrik ederdi. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Herkese numaranı verme, diyodum. Bir günde tanışıp da numaranı verme, diyodum. Evli insanın, bekâr insanla arkadaş olması hoş değil. Benim haberim olmak zorunda. Benden habersiz, gizli gizli konuştuğunda ben sinirleniyodum. Kız erkek arkadaşlığı fark etmez. Kursa gönderiyodum mesela, arkadaş olursun ama telefonunu vermezsin. Senin evli olduğunu biliyo. Kız arkadaş ama bekâr. Olmaz. Sonuçta, kocası olduğu için arkadaşını tanımak zorundayım. Çok insan tanıdığım için o tecrübeye dayandığı için... Seni kötü yola düşürebilir. Hiç Ankara görmemiş. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Kadının "açık giyinmesi", erkeği şiddete "kışkırtan" bir bahaneye rahatlıkla dönüşebilmektedir. Görüşme boyunca ağlayan Sezgin'in örneğinde somutlaşan bu sorun, aynı zamanda şiddetin öngörülemeyen yıkıcılığının, erkeğin de istemediği sonuçlara neden olabildiğini gösteriyor.

Olay, kavga esnasında oldu. Kapıyı çarptı, gitti. Tüfeği hazırladım. Uygunsuz şekilde balkona çıktı. Üstünde atlet, altında kısa bişey. O şekilde çıkma, dedim. Bana küfürlü konuştu. Sonra içeri girdi, kavga ederken bi anlık öfkeyle vurdum. Yere yığıldı. Sonra dört beş el daha ateş etmişim. Kendimden geçmiştim. (Ağlayarak) Gezme, diyodum. Kadın ilk gördüğünde nasılsa öyle olmalı. Saygılı olması lazım. Hata varsa oturup konuşmalı. Kaçıp giderken dövmem haksızlık oluyo. Hep evde kal, demiyodum ama çok geziyodu. (Sezgin, Kapalı Cezaevi)

Kadının erkeğin sahip olduğu nesne konumuna indirgenmesi, kadının cezalandırılması, aşağılanması ve üzerinde iktidar kurulması amacıyla gerçekleştirilen cinsel şiddeti körükler. Buna karşın evlilikte cinsellik, kadının erkeğe sunmak zorunda olduğu bir görev olarak görüldüğü için evlilik içi tecavüz, tecavüz olarak değerlendirilmez.

Evlilikte zorla ilişki olmalı. Karın değil mi? Kadınlar özgürleştikten sonra böyle oldu. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Karısıyla yattı diye, içerde yatan adam var. 12 yıl vermişler adama. İnsanın karısıyla yatması suç olur mu, nesi suç? Kadın istemiyomuş, mahkemeye vermiş, zorla yapıyo diye (Sinan, Kapalı Cezaevi).

Cinsel şiddetin, çoğu kez fiziksel şiddetle birlikte yaşandığı bilinmektedir. Aile içi şiddette, erkeğin dayağın ardından cinsel ilişki kurmak istemesi, ilişki istenmediği durumlarda erkeğin fiziksel şiddetle karşılık vermesi, cinsel şiddetin tipik örüntüsü olarak göze çarpar (Kardam ve Yüksel, 2009). Yaptığım görüşmelerde eşin, cinsel ilişki isteğini reddetmesi ya da fiziksel olarak uygun olmaması durumunda şiddet uygulandığı dile getirildi.

Eşimin isteksizliği tamamen sorun yarattı. Özellikle yapıyodu, yalan söylüyodu aybaşıyım diye... Beni kendine yaklaştırmıyodu, aybaşı olmadığı halde aybaşıyım diyodu. Doktorlara götürdüm... Küfür etmeye devam ediyodu, yaklaşmak istiyodum, git anana bilmem ne, diyodu. Ben de dayanamıyodum. Tabi ki dövüyodum. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Evlilik içi tecavüzün erkeğin hakkı olarak görülmesi, erkekliği ve cinselliği iktidar ekseninde kurgulayan toplumsal kabullerdendir. Kadının yaşamın hemen her alanında baskı altında tutulması için cinsellik, kadının üzerinde bir güç olarak kullanılmaktadır.

Nasıl sahip olacaktık kadına? Bi, cinsel olarak ona fazla yüklenecektim, gözü dışarı gitmeyecekti. Bi de baskıyla ona sahip olacaktım, gözü dışarı gitmeyecekti, başkasına bakmayacaktı. Ben içiyom, dövüyom. İçiyom, yatıyom, cinsellik... İstemiyo kadın, istemiyom, diyo; ağzın kokuyo, diyo. Sen nasıl istemezsin, diyom. O zaman başka birinde mi gönlün var senin, diyom, o zaman basıyom tokatı... Ben, ne istersem o. Ben, ne zaman istersem o. Yok deme şansı yok. O cinsellik de baskı, hem baskı hem kadına sahip olmanın başka bi yöntemi. Yani dışarı bakmasın, ihtiyaç duymasın. O da bi baskı aracı. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Erkeklerin bir kısmı ise, kadının rızası olmadan cinsel ilişkiye zorlamanın kabul edilemez olduğunu ifade etti. Kadının ezil-

mesini, erkeğin cinsel isteklerine boyun eğmek zorunda kalmasıyla açıklanması da soruna ilişkin farkındalığı gelişen erkekler olduğunu gösteriyor.

> İşin en kötü tarafını söyliyim. Ben şimdilerde düşündüğümde çok ağır geliyo. Ben, eşimle cinsel bişeyler yaşamak istediğimde... Ben alkollüyken istemezdi, cinsel tacizde bulunurdum. Yani zorla yapardım, zorla isterdim. Bu, şiddetin en kötü tarafı... (Fırat, Adsız Alkolikler)

> Kadın istemeden olmaz cinsellik. Kadının ezikliği bundan geliyo. Erkeğin her isteğinin olması... (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Güç simgesi olarak penis ve cinsel ilişki: "İşte ben erkeğim, diyom"

Feminist kurama göre penis güç ve iktidar simgesi olarak erkek egemenliğini imgeler. Kimmel (1998) de penisin, vajinaya göre üstün olarak konumlandırılmasının, erkek için övünç kaynağı olduğunu belirtir. Lacan'a (1977) göre oğlan çocukların ayrıcalıklı güç simgesi olarak penise sahip olmaları ve kızlarda penisin yokluğunu fark etmeleri, kadınlığın eksiklikle tanımlanmasına ve erkeğin "ötekisi" olmalarına neden olur. Sembolik düzeyde hayali bir iktidarı olan penisin, kadınları eksiklikle, erkekleri ise hadım edilme korkusuyla tanımlaması hegemonik erkekliğin oluşumunda etkilidir.

Benzer şekilde Murat, oğlunun cinsel organıyla övünerek, utanmadan "malını" sergilemesini ve bununla bağlantı kurarak, hakkının yendiği durumlarda arkadaşlarına "kükremesini" arzular.

> Bizim oğlanınkini elliyorum ben arada. O kaçıyo. Lan oğlum, kız mısın? Erkek adamın malı meydandadır falan. Biz öyle büyüdük... Banyoda hala sadece annesine gösterir pipisini. Ben içeri girsem, bağırır, gelme gelme diye. Ulan adam babasına gösterir pipisini. Toplumda yeri olmayacak, kendisini ifade edemeyecek. Hakkı gasp edilecek, elinden ayranı

alınsa bi dakka diyemeyecek. Ben gider yeniden alırım, diyo çocuk. Kalemini çalıyolar, her seferinde yenisini alıyomuş aylardır. Benim kalemimi kim aldı diye kükreyemiyo bile. Biz çocukluğumuzda gün yüzü görmeyen küfürler öğrenirdik, başkalarını bastırmak adına. Ben sövdüğüm zaman çalınmıyodu bişeyim. (Murat, Adsız Alkolikler)

Penis, yalnızca övünç kaynağı olarak görülmemekte, aynı zamanda eksikliğin ve yetersizliğin de nedeni olabilmektedir. Erkeklik, penis sahibi olmakla ilişkilendirilerek, kıyaslama ve rekabet içinde, erkekliğin erkekler arasında kurulduğunu gösteren anlatı dikkat çekicidir.

Erkek olma meselesinde, penis olayı var. Köyde ırmağa çıplak girilir. İşte orda bi yarış, rekabet başlıyo. Orda korku var. Çünkü ben, kan kardeşimin, yanımda kendini tatmin edişini görmüştüm. Görünce benimki küçük falan, demiştim. Çocuk oynuyoken, hadi pipini göster, diyolar. Kız oynuyoken, hadi göster bızdığını demiyo, anneler. Bize bu yüklemeler bebekken başlıyo. Kız çocuğuna, sen kabullen, alttan al diye veriliyo... (Mete, Adsız Alkolikler)

Erkeğin cinsel organının ve cinsel ilişkideki etkin konumunun, güç ve iktidar ile özdeşleştirilmesi nedeniyle cinsel ilişki imgesi, sembolik düzeyde erkeklik imgesini kurar ve güçlendirir (Bourdieu, 2001; Segal, 2005, 1992; MacKinnon, 1997). Cinselliğin iktidar kurmayla ilişkilendirilmesi, erkekte cinsel işlevsizliğin "iktidarsızlık" olarak tanımlanmasıyla açıkça görülür. Buna karşın, Bourdieu'nun (2001) da ifade ettiği üzere, cinsel organı ve cinsel ilişkideki konumunun zayıflık, teslimiyet, görünmezlik, "altta olma" ve edilgenlikle bağdaştırılmasıyla kadın, iktidar nesnesine dönüştürülür.

Ya da bi cinsel ilişkiden sonra, işte ben erkeğim, erkek böyle olur, diyom. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Çocukluğumdan beri ve çevremde izlediğim, kadına sahip olmanın yolu şiddetle ve cinsel olarak ona sahip olmakla sahip olunur. Akrabalarım, amcalarım, oğulları, komşularım... Bunlardan hep öyle gördüm, genelde baskıcı insanlar. Göz-

lemlediğimde mesela kadın aldatmış, benim yorum şuydu: Adam sahip olamazsa böyle olur. Sahip olmak için baskı kurmak, cinsel olarak onu tatmin etmek... (Cafer, Adsız Alkolikler)

Cinsel ilişkiyle ilgili olarak "erkekliğe laf edilmesi", erkeği öfkelendirerek, şiddet uygulaması için erkeğe hazır bir bahane sunar. Ümit-Atılgan'ın (2015) haksız tahrik yargılaması yapılan yargı kararları üzerinde yaptığı araştırması sonucunda da ortaya çıktığı gibi kadın cinayetleri davalarında sıklıkla kullanılan ve erkeklerin ceza indirimi almasını sağlayan "Ne biçim erkeksin?", "Sen de erkeksen..." gibi ifadelerin geçerli sayılması, hukuk sisteminde eril tahakkümün etkisini gözler önünde seriyor. Görüştüğüm erkekler arasında da yargılanma sürecinde kullandıkları savunmaları tekrarladığını düşündürten erkekler oldu.

Ben, abdestliydim. Gel lan buraya, dedi. Buyur hanım, dedim. Sen erkek misin, dedi. Affedersin, gel senle cinsi münasebet yapıcam, dedi. Sonra da bana dedi ki, eğer münasebet yapsaydım, sen dışarı çıkar çıkmaz, bana tecavüz ettin diye seni karakola şikâyet edicektim, dedi. Beni şikâyet edecekmiş. Öyle dedi. Yok, dedim ben. Sen erkek misin, dedi. Sen nasıl erkeksin, dedi. Sonra benden ayna istedi, ben de tıraş aynamı verdim. Duvara asacakmış. Ne yaparsan yap, dedim. Çiviyi çakmış, çekiç ortada duruyo. Tartıştık. Gecenin üçü, dördü... Komşular hep duyacak, bu bağırıyo. Korksun diye çekiçle yüzüne vurdum. Kan geldi, beni kan tutar. Bayılmışım. Sabah kalktım ki ölmüş. Kendim gittim, teslim oldum. (Hasan, Açık Cezaevi)

Kadının bekâreti ve ilk gece şiddeti: Kanlı çarşaf sınavı

Geleneksel toplumlarda kadının evlenmeden önce bakire olması, ailesinin ve eşinin "onur" meselesi olarak görülür. Bora ve Üstün'ün (2010) de gösterdiği üzere kadının bekâretine atfedilen değer, şiddetin yolunu açar.

Çevreden biraz dedikodu duymuştum. Bi de ailesi, aile bağı olmayan, otoriter bi ailenin çocuğu değildi. Herkes kendi

başına gibi... Erkeklerle geziyo falan diye dedikodu duymuştum. Aldım gitti, dedim. Bir hafta on gün içinde nişan vuruldu. Ama ben içiyom. Nişan bitti, eyvah dedim, ben. Ne yaptım ben, dedim. Panik oldum. Kıskançlığı orda hissettim. Hayatımın derdi olan kıskançlığı orda hissettim. Ne yapıcam dedim, psikiyatriste gittim, Numune'ye. İlaçlar verdi, yeşil reçete. Evlenemem diyom, naptım diyom. Korku, endişe... Yarıma alıcam, eşim diye koluma takıp gezicem. Millet pezevenge bak, diyecek. Yani geçmişte duyduğum dedikodu sadece. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişki, evlenmek de dahil olmak üzere, kadını istemediği bir çok şeye zorlama konusunda tehdit unsuru olarak kullanılabilmektedir.

(İkinci eşini anlatıyor) Biz, bu arada beraber olduk. Cinsel anlamda beraber olduk. Nikâh gününü aldık. Evlenmeye zorunlu kalsın diye, kaçmasın benden diye. Beraber olunca daha da mahkûm olacak evlenmeye. O düşünce de var. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Kadın bedeni ve cinselliği üzerindeki kurulan baskı ve denetim, hegemonik erkekliğin kurulmasına yardımcı olur. Diğer taraftan mahremiyeti olmayan erkek cinselliğinin fiziksel performansa odaklanmasıyla özellikle erkekler arasında övünme ve üstünlük yaratılır. Erkek egemen toplumlarda, erkek cinselliğine özgürlük tanınmasına karşın kadın cinselliği üzerinde baskıcı ve denetleyici olan cinsel ahlakın, erkek cinselliğini özgür kılarak, evlilik öncesi ve evlilik dışı cinsel ilişkiyi desteklediği, araştırma bulgularıyla da ortaya konmuştur (Sancar, 2009; Bora ve Üstün, 2010; Cankurtaran-Öntaş ve diğ., 2011).

(Erkek olmak) Evlenmeden önce birilerine takılmak, kızlarla olmak, dışarıda gezmek demek... Evlilik öncesinde cinsellik, erkekler için normal olabilir ama kadınlar için olmamalı. Bu benim düşüncem, öyle düşünüyorum. (Mert, Denetimli Serbestlik)

Buna karşın, kadınların evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkileri, kadınları ölümle sonuçlanabilen çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya bırakır. Cinsellik, kadınların tüm yaşantısını izleme,

baskı altında tutma ve kamusal alanda erkeklerle ayrıştırma için kullanılan etkili bir araçtır. Erkeğe, kadının bekâretini ve namusunu koruma yetkisinin verilmesi ve kadının bedeninin erkeğe ait olduğu kabulü, namus gerekçesiyle erkeklerin şiddet uygulamasını meşru kılar. Çeşitli araştırmalar (Kardam, 2005; Sancar, 2009; Demren, 2007; Mutluer, 2011), erkeklerin ailedeki ve çevrelerindeki diğer kadınların cinselliklerini denetim altında tutmak amacıyla sorumluluk yüklendiklerini, kapalı toplum yapısında erkeğin kadının namusunu koruma sorumluluğunun da yoğunlaştığını ortaya koyar. Bu nedenle kırdan kente göç eden ve zor yaşam koşulları altında yaşayan erkekler, namus ve terbiye gibi gerekçelerle rahatlıkla şiddet uygulayabilmektedir.

Kadının değerini, bekâretin belirlediği toplumsal yapıda bekâretin kutsallaştırılması, "bekâretini kaybetmiş" kadınların bedenlerinin aşağılanarak, erkeklerin "ortak kullanımına açık" hale getirilmesine neden olur. Bekâretin kutsal bir değer olması, bakire olmayan kadınlara yönelik şiddete dönüşebilmektedir (Candansayar, 2010).

> ... Orda da cinsel arzuların ön plana çıktığı ve isteklerin olmadığında o lise dönemlerinde yaptığın şiddet olaylarını, orda bayanlara karşı oluşması oldu. Atıyorum, sizinle çalışan iş arkadaşları var. Teklif etmişsin, kabul etmemiş. Öç alma duyguları... Beni nasıl reddedersin, cinsinden. Çok büyük boyutta değildi ama bunlar evlilik hayatında daha da büyüyo. Taciz ediyosun, tehdit ediyosun. Aslında ayıptır, yani tutup çıktığın kız arkadaşın, yani o kadar despot, çirkin bi düşünce ki... Onunla sevişirken bile resimlerini görüntüleyip, yanımda tutuyorum, böyle bişey. Sonra yapmıycam biliyorum, sadece tehdit amaçlı... (Fırat, Adsız Alkolikler)

Evliliğin ilk gecesi, "gerdek gecesi" olarak ritüelleştirilmekte ve cinselliğin sınamaya tutulduğu zor bir sınava dönüşmektedir. Kadınlar için gerdek gecesinin anlamı, bekâretin sınanmasıdır. "Kanlı çarşaf"ın gösterilmesi, kadın cinselliği üzerinde toplumsal denetimin göstergesidir. Bekâretin kanıtlanamadığı durumlarda, kadının ailesine "teslim edilmesi" ve her türlü şiddetin uygulanması, erkeklik gururu zedelenen erkeğin hakkı olarak görülür.

Düğün olduğu gün, fırtına başladı. Düğünden döndük, gerdek gecesi fırtına başladı. Sıkıntılı oldu o gün. Benim beklediğim o bekâret denen olayı hissedemedim... Delicesine dövdüm. Git, dedim. Babanın evine git, dedim. Bunun başıma geleceğini biliyodum, dedim kendi kendime. Sorun vardı, karşılıklı. Ben iyice çıldırdım. Ablam falan geldi. Ben dedim, bunu götürün. Yok, dedi ablam. Beze falan baktı, bu dedi bakire. Yok dedim, beni kandırma. Yok dedi, rezil olma kimseye, dedi. O öyle kaldı. Ben artık her gün içiyom, her gün... Her gün içiyom, her gün dövüyom. Git diyom, tek dediğim; git... Sokağa çıkmaya utanıyom artık. İşe gidip geliyom ama insanlarla şey yapamıyom. Kabul edemiyom, kimseyi görmek istemiyom. Erkeklik gururu falan hiç bişey kalmadı, bitti. Gururu olan öyle yaşar mı, onu düşünüyom. Gururu olan, o kadınla evlenir miydi, onu düşünüyom... (Cafer, Adsız Alkolikler)

Gerdek gecesi, cinsellik aracılığı ile kadını baskı altında tutmak için kadını dövme, zorla bir şey yaptırma, kedi bacağı ayırma, kuş kafası koparma gibi nesilden nesile aktarılan gelenekler, evlilik ve cinselliği şiddetle ilişkilendirir. Kadına yönelik şiddetin "gerekliliği", gerdek gecesi şiddetiyle birlikte toplumsal ifadesini bulur.

Gerdek gecesi, kadını dövmek gibi şeyler duydum ama bana ters. Bi çocuk vardı, çocuk cılız, gelin iriyarı. Gözünü korkut, dişini sana geçirmesin, derlerdi. Çocuk da vurmuş, gelini bayıltmış. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

Bizim, gerdek gecesi gibi bi gecemiz söz konusu değildi. Ne onun ilk gecesi, ne benim ilk gecem. Ama evlendiğimiz günün gecesi oldu ilk şiddet. Ben onu çok aşağılamışım. Üstelik babamların evinde... Evlenmeden önceki beş yıl içinde vurmadım ama... Şiddetin asıl kaynağı çocukluğum... İlk gece korku verme, kadına ilk orda ürkütme, tâbi kılma... Asıl beslendiği yer orası. Çocukluğumuzdan beri işlenen o. Kedi hikâyeleri falan, ilk gece kedinin bacağını ayırma... İlk gece şiddeti, büyüklerimden hep dinledim ben, kedi olarak olmasa da. Tokattır, zorla bişey yaptırmaktır, onun kabul edemeyeceği bişeyi yaptırmaktır... Erkekliğin vecibelerine bakar mısın? Asıl neden burada. Bir de o, kazanan olmuştu.

Beni eli geçirdi. Ben, ele geçecek falan değilim! (Mete, Adsız Alkolikler)

Cinsel yetersizlik kaygısı ve aldatılma: Kırılma noktası

Cinsel ilişkiyi başlatma, sürdürme ve kadını tatmin etme kaygısı nedeniyle birçok erkek için cinsellik, güç kazanılan ya da kadın üzerinde iktidar kurulan bir alan olarak tanımlanamaz. Bireysel olarak erkeklerin cinsel performansı, bir taraftan iktidar duygusu sağlarken, diğer taraftan kadını tatmin edememe ve başarısızlık kaygısından dolayı gerilime neden olur (Segal, 2005; 1992).

Ben, her şeyin dayandığı noktanın cinsellik olduğunu düşünüyorum yaşamda. Beğenilmeme korkusu, reddedilme korkusu, yalnızlık korkusu, başarısızlık korkusu... Bunlar, hep öğretilmiş bana. O kadar şey yüklenmiş ki, kişiler tarafından, yaşam tarafından... (Mete, Adsız Alkolikler)

Erkekliğin erkekler arasında kurulduğunu gösteren penis kıyaslaması, erkeğin güvenini sarsar. Erkekleri yalan söylemeye iten yetersizlik duygusunun temelinde, erkekleri sürekli olarak cinsellik konusunda güçlü, üstün ve etkin olmaya iten toplumsal beklenti bulunur.

Bi de küçükken, ereksiyon haline gelirdi pipimiz. Ama bizden bi iki yaş büyüklerin daha büyük olurdu. Biz ereksiyon halinde göstermiyomuşuz, haberimiz yok. Bunun mahcubiyetini yaşardık. Onlarınki büyük, benimki küçük diye... Böyle kıyaslamamız olurdu. İçime attığımı bilirim. Acaba ben erkek değil miyim, benimki ne zaman büyüyecek diye. Ben hayıflanırdım. Bi de onlar cinsel anılarını anlatırdı, aslında yalanmış. Biraz da yalan konuşur erkek. (Murat, Adsız Alkolikler)

Erkeklik, diğer alanlarda olduğu gibi cinsellik konusunda da sürekli bir sınavla başarılabilir (Atay, 2004). Cinsel yetersizlik durumu ya da kaygısı, bu hassas konumun yarattığı tedirginlikle birlikte şiddete dönüşebiliyor.

Cinsellik benim için bir sorundu. Erkeklik onuru vardı, affedersin yarım kalıyodu. Bu sefer sinirleniyodum, hırsımı eşimden alıyodum. Bağırıyodum, çağırıyodum şöyle olsaydı, böyle olsaydı... Hâlbuki benim yetersizliğim, alkolle uyuşturulmuş vücudum... Hastayım dedi mesela. Ben bilmem, dedim hastalığı falan. Sarhoşsun ya affedersin, ne bok yediğini bilmiyosun. Veya bugün canım istemiyo, başım çok ağrıyo, diyo. Olmaz kardeşim! İstiyosun kabul ediyo, bu sefer zorluyosun. Affedersin boşalamıyosun. Bu sefer onun verdiği sinirle... Şu yaşta viyagra kullanır mı bir insan? Çünkü canım çok istiyo ama yapamayacağım korkusu var. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Sert erkekler üzerine yapılan incelemelerde, bu tür erkeklerin kadınlarla samimi ilişkiler kurmaktan ve kadınsı olarak tanımlanan duygulardan kaçındığı, cinsel ilişkinin kendilerine korku verdiği ancak kadın ve çocuklara despotça davrandıkları gözlemlenmiştir (Ross, 1986 akt. Segal, 1992). Bu noktadan hareketle, güçle bağlantılandırılan cinselliğin, aynı zamanda güçsüzlük ürettiği, bu karmaşanın kadın üzerindeki baskıyı artırarak, cinsel şiddeti körüklediği anlaşılır.

O zaman bana normal geliyodu. Ama şimdi baktığımda bi kere tecavüz var. Ondan sonra, başarısızlık var. Bunların da altına baktığımda bi kere korku var. İyi ilişki, iyi seks yapamamak, onu tatmin edememek... Sonra bende gerek alkol olsun, gerek zaman zaman olan erekte olamama durumu var. Biraz alkolün de etkisi var. Ama aslında bunu altında yatan, çok fazla kendini tatminden dolayı erken boşalma var. Hatta kibir var. (Mete, Adsız Alkolikler)

Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan araştırmalarda (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011; Hearn, 1998; Bancroft, 2002), aldatılma ya da kadının cinsel ahlak kurallarına uygun olmadığı düşünülen davranışları, erkekler tarafından şiddet eylemlerine gerekçe olarak gösterilir. Yaptığım görüşmelerde erkeklerin bir kısmı, kanıtları olmamasına ya da bunu paylaşmamalarına karşın, eşlerinin kendilerini aldattığı gerekçesiyle eşlerini yaraladıklarını ya da öldürdüklerini ifade etti. Bu durum, erkeklerin

uyguladığı şiddeti meşru gösterme ve "tahrik" nedeniyle ceza indiriminden yararlanma çabası içinde olunabileceğini de akla getirmekte.

> Senin aklına gelen her şeyi yaptım, yapacam, dedi. Ben de beni aldatıyo mu diye düşündüm. Hâlbuki öyle bi durum yoktu. Öyle bişeyini görmedim. Ama o öyle deyince... Milletin içinde dedi. Kapının önünde oldu. Milletin içinde demeseydi o kadar dokunmazdı. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

> İhanet etti bana. Durumu düzeltmek için çok uğraştım. Yeni sayfa açalım dedim. Olmadı... Silahla vurdum. Pişman değilim. Yürüdük kırsal alanda. Sonra vurdum. Sakladım olayı. Cesedi ormana bıraktım. Arada gidip bakıyodum. Cesedi, doğadaki hayvanlar yedi. Altı ay böyle geçti. Sonradan çıktı olay meydana. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

> Eşime şiddet uyguladım ama pişman değilim. Eşim bana ihanet etti. Boşansaydı belki başka olurdu. Şiddeti, isteyerek uyguladım. Yapmasaydım kafayı yerdim. Rahatladım yapınca. Eşim evden kaçtı ve ben kendimden geçtim. Yaptıktan sonra çok rahatladım. Kullandı beni. Çok seviyodum. Hiçbir şey yokken hastaneye gidiyodu ama ben bişey demezdim. Ama bana ihanet etti. Yaptığımdan değil ama buraya düşmekten pişmanım. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Kadın katili erkeklerin bakış açısına göre kadın, erkeği şiddet yönünde kışkırtan, erkeğe meydan okuyandır. Erkeğin kimliği ve kendilik değeri, tartışmada yenik konuma düşme, gururun kırılması ve aldatma gibi durumlarla saldırıya uğramıştır. Buna karşı erkek, kendilik değerini savunmaya geçer ve saldırır (Katz, 1998). Erkeklerin aldatıldıklarına dair şüphelerin oluşmasında basit olayların gösterilmesi de "erkeklik onuru"nun çiğnendiği düşüncesinin etkin olduğunu gösteriyor.

> Çok isteği vardı. Tek yollamak istemiyodum dışarı. Açık giydirmiyodum. Makyajı çok severdi. Kızardım. İlk şiddet, telefondan dolayı olmuştu. Birileri arıyodu. Kezzap döktüm yüzüne, son olayda. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Aşırı kıskançlık ve aldatılma şüphesinin arkasında kendine güvensizlik, kendini ve kadını denetim altında tutamama en-

dişesinden kaynaklı eziklik duygusu yatabilmektedir. Erkekliği başaramadığını düşünen erkekler, diğer erkeklerle rekabet edemeyeceklerini ve onlardan aşağı konumda olduklarını düşünmektedir (Peralta ve diğ., 2010). Şiddet uygulayan erkeğin, kendilik imajının düşük olduğu ve duygusal açıdan bağımlı oldukları savı, erkeklerin var olan durumla bağlantılı olmayan aşırı tepkisel davranışlar göstermesini (Mavili-Aktaş, 2006) anlaşılır kılar. Aldatılma, erkeklik onurunu çiğneyen ağır bir hakaret olarak algılanır.

> Eşim beni aldatırsa diye, yıllarca bu korkuyla yaşadım, hayatımı rezil eden bu korkuyla. En büyük korkum oydu, ya beni aldatırsa ya da aldattıysa. Bilmiyom da, kimle aldattı, onu da bilmiyom... Kadın hamileliği haricinde, ben beraber olmak istiyodum mesela. Niye başkasına bakmasın diye, cinsel olarak onu tatmin ediyim diye. Öyle sahip olacağımı düşünüyodum. Kadın istemiyodu, ağlıyodu, dövüyodum, yine beraber oluyodum. Sen diyodum, o zaman başkasıyla beraber oluyosun. Suçlama hazır! Şu an düşünüyorum, işkence. Sabah olunca pişman oluyom. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Çocukluk döneminde ailesinde, yetişkinlik döneminde ise askerde, gözaltı sürecinde ve cezaevinde yoğun şiddet görmüş olan, şüpheci ve tutarsız düşüncelere sahip olan Mahmut, kendisini aldattığı şüphesiyle eşini öldürmüştür.

> ... Çantasını bi açtım, gitmediği yer kalmamış, adres dolu. Ben bu kadar okudum, bu kadar gezmedim. Çocuklar koruma evindeydi, onları görelim, dedim. Rahmetli fotoğrafçıya gitmiş, bir resim çektirmiş vesikalık. Sanırsın ki manken! Sen altı çocuk annesisin! Başı açık onsekiz fotoğraf çıktı. Napacan bunları, dedim. Lazım olacak, dedi. Sonra mektup çıktı, abuk sabuk yazdığı mektupları buldum, o amcamın oğluna, kötürüm olana. Mektupları görünce, onu öteki tarafa göndermeye karar verdim. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Kadının doğurganlığı ve şiddet: "Sırtından sopayı, karnından sıpayı..."

Türkiye genelinde en az bir kez hamile kalmış kadınların yüzde 8'i, gebeliği sırasında eşinin veya birlikte olduğu erkekler ta-

rafından fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Eğitimi olmayan ve refah düzeyi düşük kadınlar arasında bu oran yüzde 11'i bulmaktadır (KSGM, 2014). Birinci basamak sağlık kuruluşlarına başvuran hamile kadınlar arasında yapılan bir araştırmanın sonuçları (Ayrancı ve diğ., 2002), kadınların % 99'unun eşleri tarafından sözel şiddete, %36,4'ünün fiziksel şiddete, %5,4'ünün ise cinsel şiddete maruz kaldığını gösterir. Şiddete uğrayan kadınların %81,8'inde şiddetin, ilk hamilelikle birlikte başladığı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde cinsel ilişkinin azalması ve kadının isteğinin azalması, erkeği şiddete yöneltebilmektedir. Kadının fiziksel olarak en savunmasız kalabileceği dönemlerden biri olan hamilelik döneminde şiddet uygulamak, erkeğin şiddet konusunda ne kadar duyarsızlaşabildiğini de gösterir.

> İşte hayatımda suçluluk duyduğum şeylerden biri, hamilelik dönemi... (Mete, Adsız Alkolikler)

Âdet döneminin cinsel ilişkiye engel olması, erkeğin kadın bedeni üzerindeki iktidarını ortadan kaldıran bir durum olarak algılanabilmekte, adet döneminde ilişki kurma amacıyla şiddet uygulanabilmektedir.

> (Şiddet) Evliliğimin ilk bir iki yılında başlamıştı. Şöyle başlamıştı, eşimin periyodik rahatsızlıklarını hazmedemiyodum. (Fırat, Adsız Alkolikler)

> Cinsellik, tabi benim başımdan geçti. Hastayım, dedi mesela. Ben bilmem, dedim hastalığı falan. Sarhoşsun ya affedersin, ne bok yediğini bilmiyosun. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Kadınlığın, annelikle tanımlanarak bireysel varoluşunun değersizleştirilmesi, kadının bedeni ve doğurganlığı üzerindeki denetimin artmasına yol açar. Önemli bir gereklilik olarak görülen, çocuk sahibi olunamaması durumunda şiddet uygulanabilmektedir.

> Tutup, ben eşime vurduğumda ya da bağırdığımda, bana cevap vermezdi. Sadece babamgil duymasın diye, babama ses gidip de kavga ettiğimizi anlamasınlar diye. O süreçte saçından tutardım, duvarlara vururdum. O elini ısırdı, eli parçalanırdı, kan akardı ama bağırmamak için acıdan. O şekilde

döverdim. Çünkü bana çocuk veremiyodu, o sıkıntı veriyodu... Tüp bebek tedavisi olumsuz geliştiğinde, ben tekrar başladım şiddet olaylarına. Yani işte suçlu o, sen suçlusun, daha önce sıkıntıların olmasaydı, şimdi çocuğumuz olurdu. O zaman benim sıkıntımın hiç önemi olmazdı cinsinden... Çocuk istiyodum ama olmayınca da sanki onun elinde olan bi şeymiş gibi gırtlaklamaya başlıyodum. Ufak ufak başlıyodu. Yazık, bana kadın sesini çıkarmadığı halde tersliyodum, yüz vermiyodum. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Kadının cinsel nesne olması: "Elinde zaten var"

Eril iktidar, kadını bedensel olarak çekici, davetkâr ve elde edilebilir cinsel nesneler olarak görür (Segal, 1992). Kadının cinsel nesne olarak görülmesiyle cinselliğin, kadına "sahip olma"nın aracı olması iç içe geçmiştir. Bu açıdan bakıldığında kadının cinsel nesne olması, özne konumundaki erkeğe güç vaat ederek, şiddet uygulama konusunda erkeği duyarsızlaştırmakta.

15 yıldır evliyim, bir yıldır eşimi tanımaya başladım. Onu hep seks objesi olarak görmüşüm, döveceğim, mal gibi kullanabileceğim... Kadınları elde edinceye kadar çok zor olduklarını düşünürdüm. Hatta işi gücü, duruşu dik olanlara imrenerek bakardım, takdir ederdim. Ama elde ettiğimde cinsel yönden ya da başka yönlerden, onları çok âcizane, zayıf bulurdum, basit görürdüm. Bazen takdir ediyosun ama basit bir açığını gördüğünde küçük görüyosun. Aşağılık kompleksi buluyosun ama asıl aşağılık olan sensin. Onu idrak edemiyosun. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Kadın cinselliğini baskı altında tutarken, erkek cinselliğini körükleyen cinsel ahlak, kadın bedeninin araçsallaştırılmasında ve metalaştırılmasında rol oynar. Birbiriyle çelişen yapılar üreten cinsel ahlak, ücret karşılığı yaşanan cinselliği, erkek için meşru bir zemin olarak ortaya koyar. Sancar'ın (2009) araştırması da, cinselliğin metalaştırıldığı ve eğlence aracına dönüştüğü genelev, pavyon gibi mekânların, erkeklere cinselliği rahatça deneyimleme olanağı yarattığını gösterir. Arkadaşlarla birlikte

gidilen genelevlerde, erkeğin performansına odaklanılmasıyla cinsellik, eğlenceli ve kaygılı bir sınava dönüşmektedir.

> 16–17 yaşlarında, şimdi bu kadar değil tabi o zamanlar sadece ihtiyaç giderebildiğimiz yer genelevleriydi. Şimdi, oraya gidince büyümüş hissediyosun, kendi arkadaş çevrende de. 16 ya da 17 yaşlarındaydım ki 18 yaşında giriliyodu, o bile büyük bir şeydi. Fakat başarısız olmuştum ilişkimde. Kadının anlayışla karşılamasına rağmen, yani gerek beni işte gerginliği azaltmasına çalışmasına rağmen falan... Alkollüydüm ama o mudur, yoksa o güne kadar bu konularda uzak olup, yani hiçbir şey yaşamış olmaktan mıdır, onu tam çözmüş değilim. Fakat bir şeyi daha biliyorum, o ara işte arkadaş, iki arkadaş daha vardı. Öyle bir şaka daha yapmışlardı, sanki bu erkek şakası değil de eşek şakası gibi bir şey. Odanın kapısını açıp içeri girmişlerdi, gülüp kakır kakır. Hepimiz sarhoştuk zaten. Öyle bir deneyimsizlik var. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Ben beş ay öncesine kadar eskort bayan arıyodum internetten, Ankara'da. Gidiyosun, verdiğin paraya üzülüyosun bu sefer. Çünkü elinde zaten var; daha güzel, daha temiz. Farkında değilsin, bir değişiklik arıyosun. Daha güzel olacağını sanıyosun, ama olmuyo. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Cinsellikle hegemonik erkeklik arasındaki ilişki, kadınların özgürleşmesiyle zayıfladığı düşünülen eril iktidarın, şiddetle yeniden kurulmaya çalışılmasıyla kendini gösterir. Güçlü olma ve güçsüzlük, yetersizlik ve yetkinlik, iktidar sahibi olma ile iktidarsızlık gibi çelişkilerin yoğun bir şekilde yaşanmasıyla cinsellik, kadın ile erkek arasındaki gizli bir savaşa dönüşmektedir. Anlatılardan da anlaşıldığı üzere cinselliğin güç, denetim ve iktidarla kuşatılması, özgür bir şekilde yaşanmasını engelleyerek şiddet kullanımına yol açabilmektedir.

Kapitalizmin Cinsiyetli Hegemonyası

Kapitalizm ve ataerkilliğin, ev içi emek ve toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü üzerinden kurduğu işbirliği, kadın ve erkek

arasındaki hiyerarşinin güçlenmesine yardımcı olur. Kadınların işgücüne katılımdaki ikincil konumları, cinsiyete dayalı işbölümü, daha düşük ücretle çalışmaları, ücretsiz emek kullanımı, yedek işgücü ve niteliksiz işgücü olmaları, kayıt dışı sektörde kullanılmaları ve yarı zamanlı işlerde çalışmaları ile kendini gösterir. Kadınlar için tanımlanmış işler, genellikle ev işlerine dayalı olan, daha az eğitim ve beceri gerektiren, daha düşük otoriteye ve ücrete sahip olan işlerdir (Delphy, 1992; Lorber, 2005). Kadının erkeğe ekonomik bağımlılığına neden olan bu eşitsizlik, erkek egemenliğini güvence altına alır.

Kapitalist sistemde erkekliğin endüstriyel güç, mantık, düzen ve hesaplama işleriyle özdeşleştirilerek yüceltilmekte ve somutlaşan erkeklik hegemonyası, üst kademe pozisyonlardaki erkek ağırlığıyla sürdürülür (Connell, 1990; 2005b). Erkeğin, evin kazancını sağlayan kişi olarak kabul edilmesi ile çalışma hayatı, çocuk bakımı ile ev içi ve dışındaki işbölümünün, kapitalizmin gerekleri doğrultusunda geçirdiği değişimin, erkeklik ve kadınlığı tanımlamadaki etkisi belirgindir.

> Güçlü olan, erkek; çalışan, erkek... Ve şey derdim; uzun saçlılar işe güce başladı, işsizlik arttı. Bize iş kalmadı, diyodum. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Cinsiyete dayalı işbölümünde erkeğin üstlendiği görevler, bilinçli, akılcı, planlı ve üretken olarak görülür. Buna karşın özellikle çocuk doğurma ve bakımı ile belirginleşen kadınlara yüklenen görevler ise "doğa"yla ilişkilendirilir (Mies, 2008). Kapitalizmin birey anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte aklın ve mantığın vurgulanması, hem kapitalizmin hem de eril tahakkümün gelişimini sağlayan temeldir. Bu süreçte erkekler işçi, tüccar, mülk sahibi, iş adamı, asker, bürokrat olarak, hem toplumun genelinde hem de ev içinde kadının üzerinde tahakküm kurma hakkına sahip olmuştur. Böylelikle endüstriyel kapitalizm, modern cinsiyet rejiminin temelini atmıştır (Sancar, 2009).

Hegemonik erkeklik ile üst sınıf erkeklik değerlerinin birbiriyle örtüştürülmesiyle akılcılık, risk alma, sorumluluk üstlenme ve yönetme becerisi, üst sınıf erkekliğin kurulmasında önem

kazanır (Sancar, 2009). Bu noktada, sistemde başarının gerekleri olan belirli kişisel özelliklerin, toplumsal cinsiyet rolleriyle harmanlandığı görülür (Holter, 2005). Farklı araştırmaların sonuçları (Mansley, 2009; Anderson ve Umberson, 2001; Sancar, 2009: 46; Messerschmidt, 2007; Cengiz ve diğ., 2004), alt sınıftan erkekler için erkek olmanın anlamını, üstünlük ve denetim sağlamak için şiddet kullanmakla vurgulandığını gösterir. Orta ve üst sınıf erkekler içinse erkek olmanın anlamı, daha çok teknolojiye dayalı uzmanlık, bireysellik ve zekâ, çalışma yaşamında saygınlık, kariyer sahibi olma ve ailelerine sundukları maddi olanaklarla tanımlanır. Erkeklikle ilişkilendirilen bu idealler, sistemin yeniden üretilmesinde önemli bir araç olarak kullanılır.

> Mesela büyük bi iş almıştım. Etiler Orduevi'nin içini ben yaptım. Otuz kaç kişi çalıştırıyodum, 20 yaşında. Bu, ekonomik gücü de elimde tutmama sebep olmuştu, yani iktidar hırsı gelişmeye başlamıştı. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Üretim biçiminin, cinsiyetler arası işbölümünden yararlanarak hegemonik erkeklik idealini beslemesi, her ne kadar kadınların çalışma hayatında daha fazla yer almalarıyla bir ölçüde zayıflamaktaysa da ekonomik güç erilliğe damgasını vurmuştur. Kadının üretimdeki rolü hala ağırlıklı olarak yeniden üretim ve ev içi emek üzerine odaklanmaktayken, erkeğin evi geçindirme rolüyle ekonomide üstlendiği etkin rol, sistemin kültürel araçlarını da elinde tutmasını sağlayarak hegemonik erkekliğin yeniden üretimine yardımcı olmaya devam eder.

Alt Sınıf Erkekliği ve Yoksulluk: "Hepsi maddiyat"

Erkeklerin kendilerinden güçlü erkekler karşısında konumlanışı, iktidarla kurdukları çelişkili ilişkiyi gözler önüne serer. Sınıf ve mülkiyet gibi erkekler arasında hiyerarşi oluşturan eşitsiz yapılar, ev içinde iktidar konumunda olan alt sınıftan erkeklerin iktidarını hem kamusal hem de özel alanda ciddi şekilde sarsar. Kandiyoti'nin (2007) de belirttiği üzere kendilerinden üstün konumdaki erkekler karşısında "kadın" konumu alan erkekler,

üst sınıftan erkeklere karşı içten içe rekabet ve şiddet duyguları duyabilir. Sınıfsal konumu üstte olan erkeklerin, alt sınıftan erkekleri ezdiği görülmektedir.

> Çalışırken müdürler iyiydi ama aradaki adamlar kötüydü, posta başlarına gücümüz yetmezdi. Onlar ne derse o olurdu, eziyolardı da. Zoruma gidiyodu benim de. (Hasan, Açık Cezaevi)

> ... Sonra iki yıl ortaklık yaptım, orda daha kötü oldum. Mevki makam sahibi olmaktan dolayı, çırakları falan hakir görmeye, alay etmeye başladım. Sonra parmağım kesilince bıraktım. (Murat, Adsız Alkolikler)

Connell'ın (2005a) marjinalleştirilen erkeklik tartışmasının da gösterdiği üzere, farklı sınıfların erkeklik idealleri marjinalleştirilerek, aşağı konumda görülebilmektedir. Buna karşın Connell (2002; 1998) farklı sınıfların erkeklerini, güçlü olma idealinin birleştirdiğini savunur. Hegemonik erkeklik, alt sınıf erkekliği ile ilişkilenerek, etki alanını geniş tutar. Otorite, şiddet, sertlik, bağımsızlık, evi geçindirme ve yönetme sorumluluğu konusunda endişe, ev işlerinin kadın tarafından sağlanması gerektiğine duyulan inanç, kadınsı ve eşcinsel erkeklere yönelik aşağılama ve korku, endüstriyel işlerin eril olduğu düşüncesi gibi özellikler, işçi sınıfı erkekliğinde önemli yer tutar.

Toplumsal hiyerarşinin en üstünde yer alan erkekler, ekonomik ve politik güce sahip olmak için daha çok toplumsal cinsiyet ilişkileri dışındaki yolları kullanır, buna karşın alt konumlarda yer alan erkekler, ya var olan toplumsal cinsiyet yapısından gelen güçlerini kullanmakta ya da güçlü erkeklerin davranış kalıplarını taklit etmektedir. Böylelikle güç kaybı yaşayan erkeklik telafi edilir. Erkeklerin iktidarı elinde tutması için sıklıkla vurgulanan fiziksel güç ve üstünlük iddiası, toplumsal yönden güçsüz erkeklerin baskıcı tutum ve davranışlarına olanak sağlar (Holter, 2005; Connell, 2005a; Sancar, 2009; Peralta ve diğ., 2010).

Erkeklerin evin geçimini sağlama rollerini yerine getirememeleri, erkeklik krizine neden olmakta, işçi sınıfının yapısal düzeyde işsizlikle karşı karşıya gelmesi sonucunda kriz, özellikle

genç yaştaki erkekler arasında yaygın olarak yaşanmaktadır (Connell, 2005a). Erkeği, aile ve toplum içinde güçsüzleştirerek, hegemonyasını yeniden kurabilmek için şiddet de dâhil olmak üzere çeşitli baskı yollarını kurmaya itebilecek olan yoksulluk, araştırmalarda (Currie, 2001; Bauman, 2005) ortaya çıktığı gibi intihar, depresyon, kendini aşağılama ve utanç duyma, suç eğilimi, alkol ve madde bağımlılığı gibi sorunlara yol açabilmektedir. Alt sınıftan erkeklerin, aşağı görülen işlerde çalışmaları, ailelerini geçindirememeleri ve işsiz kaldıkları dönemde gerginliklerinin artması aile içinde çatışmaya neden olur. Bu erkeklerin ataerkil aile ideolojisini daha çok benimsedikleri ve fiziksel şiddeti daha yaygın kullandıkları ortaya çıkmıştır (Mansley, 2009; Peralta ve diğ., 2010; Smith, 1990).

Benzer şekilde Türkiye'de de, düşük refah düzeyine sahip olan hanelerde şiddetin daha yaygın olduğu ortaya konmuştur. Erkeğe yüklenen evi geçindirme sorumluluğunun yerine getirilememesi, kolaylıkla kadına karşı şiddete dönüşebilmektedir. Yoksulluğun, erkekleri ezdiği ve bunu kendilerine yönelik şiddet olarak algıladıkları, özellikle kadının maddi açıdan talepçi olması durumunda yoksulluğun, şiddeti meşrulaştırmak için kullanıldığı anlaşılır (KSGM, 2009, Kardam ve Yüksel, 2009; Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011).

> Yokluk... Hepsi maddiyat, başka hiçbir şey değil. Çünkü erkekler çaresiz kaldığı yerde bir şey yapamadığı için eşinden, en yakın çevresinden hırsını alıyo. Maaş yetmiyo. Bir de sigara içiyo zaten o yokluğun içinde, kafamı dağıtayım diye. İçki içmese dahi yetiştirme şansı yok. Hırsını eşinden alıyo. Hepsi düzenin getirdiği şeyler yani... (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

> Bizim evlilik kopmuştu ama koparmadık. Sen erkek misin, derdi bana. Erkek ol da, (para) getir gibi kelimeler zoruma gidiyo. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Özellikle kentlerde farklı toplumsal sınıfların bir aradalığı, yoksulluğu eksiklik ve dışlanma kaynağı olarak hissettiren tüketim kültürü, aileyi geçindirme sorumluluğu nedeniyle de

zorlukları artırmakta, sürekli daha iyisini, daha yenisini ve "markalı" ürünleri tüketmeye yönelik baskı, yoksul ailelerde çatışmaya neden olmaktadır.

> Onun her istediğini yapmak için ekonomik bunalıma girdim. Marka giyinemeyiz. Parayı düzenli harcamamız lazım. Markaya kaçarsak, bi çok sorun ortada kalır. Mağazada kavga ettiğimiz olurdu. Falanca alıyo, derdi. Biz alamıyoz, derdim. Bunlar tatsızlıklara, uyumsuzluklara neden oluyodu. Fakirlik ayıp değil. Ailemin bunu anlaması lazım... (Remzi, Kapalı Cezaevi)

> Söylerdi, şunun apartmanı oldu, bizim yok. Birinin kocası bişey alsa söylerdi, başımın etini yerdi. Devletle arası iyi olan insanlar tabi. Hep beni başkalarıyla kıyaslardı, başkasının şusu var, busu var diye. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Şiddetin ortaya çıkmasında ekonomik zorlukların etkisine yönelik tartışmaları doğrulayan verilerin gösterdiği üzere Türkiye genelinde refah düzeyi yüksek olan hanelerde kadına yönelik şiddetin yaygınlığı %31 iken, refah düzeyi düşük hanelerde bu oran %43'e çıkmaktadır (KSGM, 2014). Buna karşın aradaki farkın çok yüksek olmaması, kadına yönelik şiddetin bütün sosyoekonomik düzeylerde görüldüğünü gösterir. Her sınıftan erkek, iş ve ekonomik kaygılarla ilgili sorunları eşlerine şiddet yoluyla yansıtabilmektedir. Kendi işinde çalışan ve orta gelir düzeyine sahip olan katılımcılardan biri, bu durumu şöyle ifade etti:

> İşte, iş hayatımda başaramadığım şeyleri, dönüp evdekilerden çıkarmama da neden oluyodu. Özellikle eşimden çıkarmama... (Fırat, Adsız Alkolikler)

Anlatılar, alt sınıftan erkeklerin yaşadıkları güçsüzlük ve dışlanma nedeniyle bir tür erkeklik krizi içinde olduklarını göstermekte. Kadına yönelik şiddetin ortaya çıkışında önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilse de şiddetin alt sınıftan yoksul erkeklere mal edilmemesi konusunda dikkatli olunmalıdır. Tarihsel arka planı geleneksel ataerkilliğe dayanan eril hegemonyanın iktidar savaşı olan kadına yönelik şiddetin, her sınıftan erkek tarafından farklı biçimleriyle uygulandığı unutulmamalıdır.

Askerlik: Er Ocağı

Türkiye'de askerliğin, sağlıklı ve heteroseksüel bütün erkeklerin yerine getirmesi zorunlu bir "vatan borcu" olması, erkekliğin eril şiddetle bağlantısını anlamada büyük önem taşır. Şiddetin, devlet güvenliği üzerinden kurumsallaştığı güçlü bir iktidar mekanizması olan askeri yapılar, hegemonik erkekliğin oluşmasının yapı taşlarındandır. Sert disipline ve katı bir hiyerarşik örgütlenmeye dayanması ve şiddet kullanma yetkisiyle erkeklik, sertlik ve şiddetle özdeşleştirilir. Devletin meşru şiddetini, askerler üzerinden uygulaması, erkeklerin şiddet kullanması için meşrulaştırıcı bir işlev görür ve şiddeti erkekliğin doğal bir parçası olarak örgütler. Birçok ülkede zorunlu hizmet olan askerlik, sertlik, dayanıklılık ve şiddetle özdeşleştirilen erkeklik idealinden yararlanarak devamını sağlar. Dolayısıyla hegemonik erkeklik, devlet iktidarıyla bağlantılı olarak yeniden üretilmekte ve iktidarı sağlamlaştırmada araç olarak kullanılmaktadır.

Askerlikte erkeklik imgesi; fiziksel sertlik, disiplin, zor koşullara dayanıklılık, itaat etme, hiyerarşi, risk ve sorumluluk alma, çatışma, saldırganlık ve şiddet, kaba bir heteroseksüellik, duygudan arındırılmış mantık, şikâyet etmeme, teknolojiyi kullanmada ustalık gibi özelliklerle yapılandırılır ve bu özellikler sürekli olarak sınanır. Askerlikte, kurallara uyma, itaat etme, riskli durumlarda cesaret gösterme ve şiddet uygulama öğretilir. Bunların öğrenilmesi süreci, disiplin ve katı uygulamalarla gerçekleştirilir (Barrett, 2005; Sinclair-Webb, 2006; Selek, 2008). Saçların kesilmesi, tek tip kıyafet ve koğuş tipi yatakhane gibi uygulamalarla bireysellik ortadan kaldırılır. Katı cezalarla itaate zorlanan erkekler arasında normlara uymayanlar dışlanmasıyla arasında rekabet ve hiyerarşi oluşturulur.

Emirlere itaat etmek zorunda olan askerler, bu güçlüğün üstesinden gelebilmek için disipline ve emirlere uymayı erkeklikle özdeşleştirmektedir. Bu süreçte kadınlar ve eşcinsel erkekler, güçsüz ve dayanıksız oldukları yönünde etiketlenerek, ötekileştirilir (Barrett, 2005; Selek, 2008). Erkekliğin, kadınlık karşıtlığı

üzerinden kurulması, erkeğin güçlü, kadının ise güçsüz olduğuna ilişkin inançla da pekiştirilir. Dolayısıyla askerlik, erkekliğin iktidarla ve şiddetle bağlantısını açık bir şekilde gösteren önemli bir cinsiyetlendirme sürecidir[2].

Milliyetçiliğin, vatanseverlik ve din üzerinden ölümü şehitlik makamıyla yüceltmesi ve askerliği kutsal bir vatan borcu olarak tanımlaması, erkekliğin şiddetle yapılanmasını sağlar. Sancar (2009) da, askeri yapıların, mikro düzeyde kültürel bir pratik olan hegemonik erkekliği, makro düzeydeki ekonomik ve politik yapılarla bağlantılandırdığını belirtir. Milliyetçilik söylemi ile birlikte askeri yapılar ve hegemonik erkeklik birbirini beslemektedir.

> Ben katı biriyim, muhafazakârım. Askerliğini yapmayanları eleştirmişimdir. (Murat, Adsız Alkolikler)

"Her Türk asker doğar" şiarıyla somutlaşan, milleti temel olarak erkekle tanımlayan militerleşmiş toplum kurgusundan dışarı çıkmanın, "vatan hainliği" ile suçlanması, erkekleri milliyetçilik ve şiddete dayalı erkeklik kurgusu içinde sınırlandırır.

Askerliğin şiddeti öğretmesi: "Ben, silah ve şiddete karşıydım"

Erkeği, fiziksel ve psikolojik olarak güçlü şekilde kurgulayan askerlik sürecinin başarıyla atlatılması, erkekleri hegemonik erkeklik idealine yakınlaştırır. Silah eğitimi almak ve silah kullanabilmek, erkeğe güç ve cesaret verir.

> Askerlik insanı güçlendirir. (Mürsel, Açık Cezaevi)

> Silah, büyük bir güç askerlikte... (Yetkin, Açık Cezaevi)

Diğer taraftan askerlik sürecinde güçlü hissettiren eğitim ve disiplin pratiklerinin etkisinin kalıcı olmadığı da tartışılmaktadır.

> Askerlik pek değiştirmedi, yani şöyle bir şey hissetmiştim

---

2 Karner, 1998; Onur ve Koyuncu, 2004; Sinclair- Webb, 2006; Selek, 2008

sadece. Yeni bir güç gelmişti, oradaki eğitim disiplin falan filan. Ama bu çok çabuk geçti. Sürekli yapılmadığı zaman, insanda duracak şeyler değil bunlar. (Mete, Adsız Alkolikler)

Vatanı koruma sorumluluğu yüklenen erkekler, şiddet kullanmayı teknikleriyle birlikte sistematik bir biçimde öğrenerek, gerektiği durumlarda şiddet kullanmanın erkeğin hakkı ve görevi olduğu düşüncesini içselleştirir.

Eşini öldürmüş olan Cihan'ın, askerlik yapmadan önce silah ve şiddete karşı olduğunu, ancak sık sık silahlı çatışmada savaştığını ve istemediği halde devlet adına insan öldürdüğünü anlatması, şiddetin erkeğin dokusuna nasıl işlediğini gösteriyor.

Silahı verdiklerinde, vatan için alıyosun. Vur emri verildiğinde, istemesen de vurmak zorundasın. Ben, silah ve şiddete karşıydım. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Savaşmak, erkekler üzerinde olumsuz birçok etkide bulunur. Kendi güvenliklerini tehdit altında hissetme ve korku duymanın sürekli bir hal alması, gündelik yaşantı içinde endişeli bir ruh haline yol açar (Karner, 1998). Bu durumu kanıtlayan anlatılar, askerliğin erkekler için zor bir süreç olduğunu ve unutulmaya çalışıldığını gösteriyor.

Baskın falan olacak diye korkularım oluyodu. Her an gidebilirim diye düşünüyosun. Hala etkisi var, hala rüyalarıma giriyo. Daha çok içime kapandım. Açıl diye beni dolaştırmaya çalışırlardı. Kendimi işe vermeye çalıştım. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Savaşta şiddet ve ölüm karşısında korkma, üzülme, ağlama, yas tutma gibi duygu ve tepkilerin ifade edilememesi, savaşın travmatik etkisini artırır. Bu duyguların daha çok öfke, intikam ve şiddet olarak ifade edilmesine izin verilmesi, askerlerin şiddet uygulamaya devam etmelerini sağlayabilmektedir (Karner, 1998). Maruz kaldıkları ve uyguladıkları şiddet, erkeklerde travmaya neden olabilmektedir. Sürekli tetikte olma hali ve tehdit algısının artması, korku ve öfke duygularının yoğunluğu gibi sorunlar yaşanmaktadır (Herman, 2007). Yaşadıkları travmanın

ardından herhangi bir sağaltım sürecinden geçmeden toplumsal yaşama geri dönmeleri, şiddetin gündelik yaşantılarında olağanlaşmasına neden olabilmektedir (Değirmencioğlu, 2007; Karner, 1998).

> O şiddeti buraya döndüğümde yansıtır mıyım diye korktum. İnsanlar birbirlerine daha çok şiddet kullanmaya başladı. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Şiddete maruz kalmak ve güçsüzlük acısı

Askerliğin, erkekliği şiddetle yapılandırma süreci, karşıt güçlerin birbirini beslediği gerçeğini açığa vuracak şekilde çelişkiler içerir. Nitekim Barrett (2005), askerlik sürecindeki sert hiyerarşi ve denetim mekanizmasının, bireysellik ve bağımsızlık üzerinden kurulan hegemonik erkeklikle çelişik bir durum yarattığını tartışır. Bu süreçte erkeklerin, "sürüne sürüne" şiddetle ve erkek olmayla nasıl ilişkilendiklerini çarpıcı bir şekilde anlatan Selek (2008) şöyle ifade ediyor:

"Tüm bu görevleri öğrenirken, yani pişerken, erkek kendi sınırlarını zorluyor, şamarı, öfkeyi, bastırmayı, intikamı, hıncı yaşıyor. Sürüne sürüne öğrenilen erkeklik, iktidar vaadiyle iktidarsızlığın bir arada deneyimlendiği bir süreç oluyor. Şişirilmiş varlığıyla zayıflıklarıyla yüzleşen 'erkek adam', akıl adına 'tükürdüğünü yalarken' korkularını, dolayısıyla şiddetini büyütüyor." (Selek, 2008: 212)

"Birliğe teslim olma" ifadesiyle kendini açıkça gösteren süreçte, öznel kimliğinden vazgeçmeye zorlanarak, erkeğin itaat etmesi sağlanır. Selek (2008) bu yapılanmanın erkeklere, toplumsal hiyerarşide kendilerinden aşağıda olanları nasıl denetleyeceklerini öğrettiğini belirtir.

> Askerde dayak yok ama baskı var. İlk gün komutan, bir eri dövmüştü sadece. Çok farklı yerlerden insanlar var, köylerden gelen insanlar var. O yüzden komutanların hakkı var. (Mert, Denetimli Serbestlik)

Çeşitli araştırmalarda (Selek, 2008; Mansley, 2009; Karner, 1998; Zorunlu Askerlik Sırasında Yaşanan Hak İhlalleri Raporu, 2012) da gösterildiği gibi erkekler, askerlik deneyimlerini, kendilerini zayıflatan bir süreç olarak tanımlayarak, askerlikte gerekli olan şiddet kullanımının, sivil yaşama döndüklerinde uyum sağlayamamalarına neden olduğunu aktardı.

> İnsan dağda yürüdüğü için asfaltta yürüyemiyodum. Kırmızı ışığı unutmuşum. Hep amcaoğullarıyla yürüyodum. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Yine araştırmalarda (Sancar, 2009; Selek, 2008, 130; Bora ve Üstün, 2010) da ortaya çıktığı gibi erkeklerin katı hiyerarşik yapı içinde aşağılanması ve dayak, küfür, tehdit gibi şiddet biçimlerine maruz kalması nedeniyle psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Asker intiharları ve intihar görüntüsü verildiği iddia edilen ölümler ise aynı yaş grubundaki Türkiye ortalamasının 2,5 katıdır. 2011 yılında 65, 2012 yılında ise 70 askerin intihar ettiği bilinmektedir[3]. Bu açıdan düşünüldüğünde erkekliğin zor bir sınav haline geldiği askerlik, erkekleri kahramanlıkla ödüllendirirken, diğer taraftan da şiddet mağduru haline getirir.

> Bi komutanın boyasını yapıyoken, komutan beni dövdü. Arkadaşlar dedi ki, o dayağa karşılık cinnet anı yaşaman lazımdı, dediler. Ben de komutan, atar dayak, dedim. Komutan da özür diledi benden. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

> Ben aksi biriydim. Çavuştum ben, kibirli bi çavuş. Bi seferinde bi yüzbaşından üç şamar yedim. En azından 80–100 kişinin arasında sopa yemiştim. Kendimi bi halt sanıyodum, kibir had safhadaydı. (Murat, Adsız Alkolikler)

Hegemonik erkekliğin, farklı erkeklikler arasındaki iktidar ilişkileri bağlamında oluşumunda cinsiyetçilik, ırkçılık ve homofobinin etkisini vurgulayan tartışma (Kimmel, 2005b; Messerschmidt, 2008), askerliği anlamada önemlidir. Üst rütbeli askerlerin, alt rütbedeki askerlere ya da farklı etnik kimlikteki

3 http://www.askerhaklari.com/turkiyede-asker-intiharlari

askerlere milliyetçilik üzerinden uyguladığı şiddet, erkekler arasındaki ezme ve ezilme ilişkilerini açığa vurur.

> Askerliğin zorluğu var, ancak askerlikte ilk tanışmış olduğun üst alt olayı, ırkçılık söz konusu. Ben ırkçılık yapmadım... Askerler arasında baskı ve şiddet oluyodu. Askere zaten sıkıntılı gittim. Alt üst meselesinden dolayı şiddet çok oluyodu. ... Askerlik veya buraların (cezaevi) şiddet uygulamada etkisi var. (Mürsel, Açık Cezaevi)

> Askerliğimi berbat geçirdim. 32 ay ceza aldım, altı ay yattım iyi halde. O zaman 90'larda baya şeydi. Askerde Kürt kimliği üzerinde asimilasyon, barbarlık vardı. Bizim o zamanlar elimizde kitap, mektup oluyodu, kaset dinliyoduk o kadar. Başka bişey yoktu. Donumuza kadar bakıyolardı. Dürtüyolardı, beni dürttükçe benim bilincim oldu. Beni dürte dürte, döve döve Kürt yaptılar. Benim İzmir'de kimse Kürt olduğumu düşünmezdi. Beni Kürt yaptılar. Arkadaşlar da beni bilinçlendirdi. Oradaki şiddetten, işkenceden... Hayatımı değiştirdi. Ağza alınmaz küfürler etmeye başladım. Türkçe bilmeyenler orda eziliyo, hakarete uğruyo. Ayrım çok... (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Askerlikte yaşanan güç ve güçsüzlük çelişkisi, şiddetin telafi mekanizması olarak kullanılmasına neden olabilmekte, güç ve cesaret beklentisini karşılayamamanın yarattığı gerilim, şiddetle boşalma olanağı bulabilmektedir. Tüm bu anlatılar ışığında düşünüldüğünde, erkek olmanın önemli bir aşaması olan askerlik yapmak, erkeği sert bir disiplin anlayışı ve dışlayıcı bir milliyetçilik çerçevesinde şiddete maruz bırakmakta, aynı zamanda şiddet uygulama yetkisi vererek erkekliği şiddetle ilişkilendirir. Otoritenin şiddeti karşısındaki itaat, yeniden şiddete dönüşür. Savaşın tüm toplumsal yaşamdaki izdüşümü çoğunlukla yine şiddet olmakta; erkeklerle birlikte kadınlar, halka halka toplumа yayılan şiddetin kurbanı olmaktadır.

Polis Olmak: "Yetki, yönetim ve güç"

Polis kurumu ile güvenlik amacıyla devletin meşru şiddeti icra edilir. Erkeklerin ağırlıkta olduğu kurumda, şiddet kullanma yetkisine sahip olan polisler için şiddet sıradanlaşabilmektedir.

Dolayısıyla Connell (1998) ve Segal'in (1992) de ifade ettiği üzere polislik gibi "güvenlik ve savunma" mesleklerinin, erkekler tarafından yerine getirilmesi, erkeklikle şiddet arasında toplumsal bir bağ kurar.

> Polisken sık sık silah kullandım, operasyona gidince. Cenabı Allah, elimize belimize atmayı nasip etmesin derdik. İlk hedef canlı yakalamaktı. Ama oluyodu. Arkadaşın şehit oluyo. O zaman silah atıyosun tabi. Polis olmasaydım da yine öldürürdüm. İnsanın dayanma gücü var. Herkes hata yapar, önemli olan hatadan geri dönebilmek. (Kürşat, Açık Cezaevi)

> Çevik Kuvvet'te şiddet var. Ama ben engellemeye çalıştım. Konuşarak şiddetin önüne geçmeye çalıştım ve "baba komiser" unvanını aldım. Şiddet, şiddeti doğuruyo, her şeyi bitiriyo. (Yetkin, Açık Cezaevi)

Aile içi şiddetle ilişkili olduğu bilinen pek çok risk etmeni, polis kültürü içinde bulunur. Bu faktörlerin başında, toplumdan yalıtılmışlık, şiddete maruz kalma, mesleki tükenmişlik ve otoriter olma gelir. Polisler, şiddet içeren sözel ve fiziksel taktikleri öğrenir ve bunları genel davranış kalıplarına dönüştürebilirler. Şiddeti araç olarak kullanan polisler, bu davranışları ailelerine de taşıyabilmektedir (Johnson ve diğ., 2005). Polisliğin hegemonik erkeklikle yakın ilişkisini kuran temel öğeler olan denetim, otorite ve şiddetin, aile ilişkilerine yansıması kaçınılmazdır.

> Yetki, yönetim ve güç... Polislik budur. (Yetkin, Açık Cezaevi)

> Kadının, erkeğin üstüne gitmemesi lazım. Polislikte özellikle, kadının anlayışlı olması lazım eşine. Akşama kadar neler yaşıyo polis sokakta? Harumunun en büyük destekçisi olması lazım. Olayın verdiği stresle, gerginlikle kavgalarımız oluyodu. Derdime ortak da oluyodu. Ama genelde işimi yansıtmadım. (Kürşat, Açık Cezaevi)

Eşinin silahıyla intihar ettiğini iddia eden Yetkin'in olaydan önce atış eğitimi alması, önemli bir risk etmenini ortaya koyuyor.

> Yurtdışı sınavlarına hazırlanıyoken, atışta iyi olmadığım için poligonlara gittim ve çalıştım. Onda da başarılı oldum.

O dönemde rahmetli okuldan bunalmıştı, tatile git, dedim... Benim hatalarım oldu ama ona tetiği çektirecek kadar değil. Eşim tetiği çekti, intihar etti. (Yetkin, Açık Cezaevi)

İşlediği cinayeti, dakika hesabı yaparak anlatabilen ve Terörle Mücadele Şubesinde 20 yıl çalışmış olan Kürşat'ın anlatısında, uyguladığı şiddete karşı duyarsızlığı açık bir şekilde görülüyor.

Osmaniye'ye gittim. 25 dakikada oldu her şey. Oyun yazıldı. Oyuncak gibi hissettim kendimi. Tahrik etti telefonda beni. Küfürler etti bana, çocuğuma. Ben, dedim, ben geliyorum. Osmaniye'ye gittim. 25 dakikada işi bitirdim. 15.35'te gittim, 16'da iş bitti. (Kürşat, Açık Cezaevi).

Polisin, şiddeti sorun çözme aracı olarak görme eğilimi, şiddet uyguladıkları kişiyi nesneleştirmeleri ve duyarsızlaşmaları, mesleğin gereği olarak yaşanabilmektedir (Huggins ve Haritos-Fatouros, 1998). Polisliğin, erkeği otorite, hiyerarşi ve şiddet ekseninde kurgulayan bir meslek olarak, hem kişisel hem de toplumsal düzeyde şiddetin meşruluğunu sağlamadaki rolü, kadına yönelik şiddeti besleyen damarlardandır.

Cezaevinde Kapatılan Erkeklik: "Genelde çıkınca öldürmek istiyolar"

Cezaevi, erkekliğin "kapatıldığı" ve şiddetin hâkim olduğu eril bir mekândır. Erkeğin, cezaevi dışındaki güçlü konumu burada tersine dönmekte; kendi yaşamı ve kadın üzerindeki denetimi kaybolmakta. Erkekler arasında kurulan yeni iktidar ilişkilerindeki konum ile hem güçsüzleşme riskiyle karşı karşıya kalmakta, hem de güçlenme olanağı bulabiliyor. Bu açıdan bakıldığında, cezaevi gibi homososyal ortamlarda, erkekliğin sınanarak, erkekliğin erkekler arasında kurulduğu açık bir şekilde kendini gösterir.

Eşini öldürmüş olan bir katılımcıya, "ilk kez ne zaman erkek olduğunuzu hissettiniz?" sorusunu sorduğumda, adam yaralamaktan dolayı cezaevine ilk kez girdiği mahpusluğu sırasında olduğunu belirterek, cezaevinin cinsiyetlenme sürecindeki etkisini gözler önüne serdi.

> Kendimi toplum içinde erkek olduğumu hissettiğim zaman, 24–25 yaşlarına denk düşüyo, ilk hapse girdiğim zaman. (Mürsel, Açık Cezaevi)

Fiziksel ve maddi güç, cinsel üstünlük, sertlik ve dayanıklılık gibi özelliklerle kuşanan erkeklik yüceltilerek, erkekler arasında rekabete ve şiddete dönüşebilmekte. Bu özelliklere sahip olmayan erkeklerin dışlanması ve ezilmeye çalışılması, cezaevini hegemonik erkekliğin oluştuğu bir habitus haline getirir.

> Erkek onurludur, hep dik durur, ağlamaz gibi kalıpları bize dayattılar. Ama kişilik yapınız bunu engelleyebilir. Erkekler arasında güçsüz görünenler eziliyo. Dışlanma, daha sert ve keskindir. Erkekler arasındaki ilişki sert ve dolayısıyla katılaşıyolar. Duygusallığa yer yok. Ağlamak zaaf değildir, ben bazen burada (cezaevinde) kimsenin görmeyeceği yerlerde ağlıyorum, rahatlıyorum. (Yetkin, Açık Cezaevi)

Cezaevindeki erkeklerle yapılan bir araştırma, rekabet, hiyerarşi, cinsiyetçilik, homofobi, soğukkanlılık ve fiziksel güç gibi hegemonik erkekliğe dair özelliklerin, insani duyguları ve bireyselliği dışlayan kurumsal mekanizma ve ilişkiler ile birlikte pekiştiğini gösterir (Abrams ve diğ., 2008). Cezaevindeki erkeklerin, saygınlık kazanmaları ve sınırlı kaynaklara ulaşmaları, önemli ölçüde şiddet uygulama kapasiteleri ile bağlantılıdır. Güçlü erkekler, onurlarını korumak için saldırgan bir tutum sergileyebilirken, güçsüz erkekler aşağılanmaya maruz kalabilmektedir (Toch, 1998). Güçsüz olan ve cinsel suç gibi suç hiyerarşisinin en altında yer alan suçlardan mahkûm olanlar, daha yaşlı, uzun süre ceza almış ve güçlü olanlar tarafından dışlanarak şiddete maruz kalmaktadır. Mahkûmlar, zor koşullara ve şiddet sınavlarına dayanıklılık göstermeleri durumunda cezaevindeki eril dayanışma örüntüsüne dâhil olabilir. Erkekler arasındaki hiyerarşi ve şiddet, cezaevini güçsüzleşmiş erkekler üzerinde hegemonyanın kurulduğu alanlardan biri haline getirir (Jewkes, 2005).

Görüştüğüm tutuklu ve hükümlüler, cezaevlerinde mahkûmlar arasındaki hiyerarşinin daha çok ekonomik güç

üzerinden kurulduğunu belirterek, ekonomik açıdan yetersiz olanların ezildiğini anlattı.

> Hapishane küçültülmüş bir dünya, her şey var ama davranışlar küçültülmüş. Gelen gideni olmayanlarda geçim sıkıntısı olduğu için rekabet vardı. Zayıf gördüklerini ezme var. Durum iyiyse, ekonomik anlamda güçlüyse o insan daha güçlüdür. Maddi ilişkiler çok yoğun. (Mürsel, Açık Cezaevi)

> Burada erkeklik bitiyo. Bura farklı. Anlatılmaz. Paran varsa gücün var. Herkes dayı, baba... (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Cezaevinde bağımsız, ailesinin koruyucusu ve evin geçimini sağlayan güçlü erkek kimliğine karşıt olan yaşantı, erkekliği zayıflatan sarsıcı bir deneyimdir (Bandyopadhyay, 2006). Erkeklik, cezaevinde devletin gücü karşısında yenik düşmekte ve krize girmektedir. Mahkûmlar arasındaki güç ilişkilerinin yanı sıra yönetim mekanizmasının uyguladığı iktidar, ezen ve ezilen tüm erkekleri güçsüzlük paydasında eşitler.

> Burada çamaşırlarımı yıkıyorum. O yüzden burukluk yaşıyorum. Ezikleşiyorum. Burada erkekler güçsüzleşiyo. Özgürlüğümün elimden alınması, beni bu hale getirdi. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

> Bütün erkekler eşit burada. Herkes resmi yönetimin altında... Herkesin kendine erkeklik... Ezdirmeyeceksin kendini. (Sinan, Kapalı Cezaevi)

Cezaevinde olmanın zorluklarına göğüs gerebilmek için saldırganlık ve şiddet, mahkûmların psikolojik dengelerini koruyabilmeleri açısından önemlidir. Erkeklerin iç dünyalarında yaşadıkları çatışma, korku, üzüntü ve öfke, hegemonik erkekliğe uygun davranma gereği nedeniyle zorlayıcı olabilmekte ve şiddetle ifade edilebilmektedir (Jewkes, 2005; Toch, 1998). Güç gösterileri ve şiddet, erkeklerin varlıklarını güvenli bir şekilde sürdürebilmeleri açısından strateji olarak kullanılabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında cezaevi, erkekliğin sistemli şiddete maruz kalarak güçsüzleştiği, buna karşılık güç hiyerarşisinin üstünde olanlar için erkekliğin şiddetle yeniden üretildiği bir yaşam alanıdır.

Cezaevinde kavga dövüş oluyo. Sigara ister, vermezsin ya da başka bişeyden dolayı terslersin, kavga çıkar. Burada, kelime oyunu yaparak ezerler. Gücün yetmiyosa ezerler. Altında kalmayacan. (Sezgin, Kapalı Cezaevi)

Cezaevinde şiddet oluyo. Macera yaşayalım diye yapıyolar ama pişman oluyolar. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

Erkekler, kadına yönelik şiddet uygulamaktan dolayı cezaevinde bulunmalarını, erkeklik değerlerini azaltan, kendilerini güçten düşüren zor bir durum olarak değerlendirdi. Kadının cinselliği üzerinde denetim kurulamaması ve aldatılma şüphesinin yarattığı gerginliğin yanı sıra kadına yönelik şiddetin, çoğu kez namus gerekçesiyle uygulanmış olması, erkekleri "zan altında bırakır".

(Cezaevinde) İnsanın aklı hep başka şeyde oluyo. Şimdi ben hep düşünüyorum, dışarıda başka erkekle mi birlikte diye. (Ziyarete) Gelince ondan rahatladım. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Çok baskı oluyo burada. Karımı bundan dolayı bıçakladım, diyemiyorum herkese. Burada bile zoruma gidiyo. Şimdi düşünürler; kadın naptı da adam bunu yaptı? Yani sahip çıkamadı mı? Başka erkekle mi aldattı bunu diye. Böyle suçlardan gelen erkeklere, diğer erkeklerden baskı var. Geçen bi adam boğazını kesti bundan. Namus meselesi diye övüne övüne anlatan da var, Konya'daki cezaevinde daha çok vardı böyle. Burada daha az övünmek. Ben övüne övüne anlatamıyorum, söylemiyorum. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Başka bir araştırmada da ortaya çıktığı üzere (Mansley, 2009), kadına şiddet suçundan dolayı hapse girmiş olan erkekler, bu cezanın kadına yönelik öfkeyi yoğunlaştırdığını belirtmiştir. Devletin, aile birliğini koruması gerektiğine dair kanı, kadına yönelik aile içi şiddetten dolayı erkeklerin ceza almaması yönünde düşünceye neden olur. Devletin şiddet uygulayan erkeği cezalandırması durumunda şiddetin daha çok artacağı uyarısı, bir tehdit unsuru gibi kullanılır. Bu anlatı, şiddeti meşrulaştırma işlevi gören alt metni ile birlikte daha anlaşılır olmaktadır.

Erkeğe sürekli ağır cezalar vermek, erkeği suça teşvik ediyo. Burada mesela bi erkek var, tokattan dolayı 12 yıl almış. Çıkınca öldürücem, diyo. Genelde çıkınca öldürmek istiyolar. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Ben 15 yıl ceza alırsam, dışarı çıkınca, ben bu sefer öldürürüm diye düşünüyorum. Devlet, aile birliğini bozmamalı. Namus kavramı öğretilmeli. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Anlatılardan da görüldüğü üzere erkekler, cezaevini erkeği güçsüzleştiren ve şiddeti körükleyen zorlayıcı bir ortam olarak değerlendirmektedir. Cezaevi, erkekliğin krize girdiği ve güçsüzlüğünü öfkeyle büyüterek kendini koruma altına aldığı ve diğer güçsüz erkekler üzerinde iktidar kurduğu eril bir mekândır. Aldıkları cezaya karşı devleti eleştirerek, ailenin korunması gerekçesiyle erkeklerin korunmasını beklemeleri cezaevini, erkekliğin sorgulanmayacak ataerkil bir iktidar istemiyle birlikte yeniden üretildiği bir habitusa dönüşür.

İşkenceye Maruz Kalmak

"Kurbanın kişiliğini yok etmek, kimliğini parçalamak, anksiyete yaratmak için bir baskı aracı" olarak kullanılan işkence (Cankurtaran-Öntaş, 2010), polis merkezleri ve cezaevlerinde uygulanabilmektedir. Türkiye'de işkence, yasal değişiklikler ve sivil toplum kuruluşlarının mücadelesiyle azalmıştır.

İşkence, fiziksel yaralanmalardan daha fazla ruhsal yaralanmaya yol açarak izleri uzun süre devam edebilmektedir. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından bir protesto eylemine katıldığı için tutuklanan Cafer, henüz 17 yaşındayken gördüğü işkencenin etkisini yıllar boyunca yaşamaya devam etmiştir.

Olaylar falan vardı. 12 Eylül oldu. Okulda taşlaşma falan. Akşamlar şey çok oluyodu, yüz yüze kavga değil de, silahların falan patladığı oluyodu her gece. 12 Eylül olduktan sonra, lise sondaydım ben. İdamlar vardı, insanları asıyolardı. İnsanları asmayın diye eylem yaptık. Aldılar, içeri tıktılar. Bir ay Etimesgut'ta yattım, askeri cezaevinde. Sonra ora-

yı kapattılar, bir ay da Mamak'ta yattım. Yaşım, daha 17 o zaman. Yaşımızı, küçüklüğümüzü falan saydılar, bıraktılar. İki ay sonra dışarıdan mahkemem oldu. Cezaevinde şiddet, işkence tabi vardı. Öyle ince işkence görmedim ama kaba dayakla karşılaştım. İşkence görenlerin sesinden yatamadım. Kulağımın altına, ikinci şubede emniyet sarayında, poşet koyup yatıyodum ki onun hışırtısından sesleri duymıyım diye. Sonra da polis korkusu başladı bende. Çok yoğun polis korkusu başladı, yıllarca... Şu ayıklık sürecime kadar, polis korkusu yaşadım. (Cafer, Adsız Alkolikler)

İnsanlık suçu olan işkencenin yaşattığı yoğun korku, endişe ve acının ciddi bir sarsıntıya neden olması, kadına yönelik şiddeti yoğunlaştırabilmektedir. Mahmut'a yapılmış olan işkencenin etkileri, eşine uyguladığı şiddeti tanımlarken kullandığı ifadelerde acımasızca kendini gösterir.

Anlatmıştım ya, hurdayı satarken oldu. İlk kötü yaptığımı bir Yahudi, Filistinliye yapmaz, belki Çevik Kuvvet, PKK'lıya yapmaz. Ama rahmetli bilinçli yapıyodu sanki. (Mahmut, Kapalı Cezaevi)

Alkolizm: "Öfkeyi en işler hale getiren alkoldür"

Aşırı alkol kullanımı ve alkolizm, kadına yönelik şiddetin bireysel bir sorun olduğunu savunanlar tarafından çoğu kez şiddetin ortaya çıkmasının önemli bir nedeni olarak tanımlanır. Diğer taraftan şiddetin toplumsal boyutuna ağırlık veren yaklaşımlar ise alkol ile şiddeti ilişkilendirmekten kaçınır. Hâlbuki alkolizmi erkeklikle ve erkeklik kriziyle bağlantılı olarak ele almak, soruna daha derin bir bakış açısı sunarak, toplumsal ve bireysel olanın karmaşık ilişkisine dair farklı bir pencere açar. Bu yaklaşımla şiddet ve alkolün birlikteliğinin, erkeklikle ve erkeklik kriziyle nasıl yoğrulduğu, kadına şiddet uygulayan ve aynı zamanda Adsız Alkolikler grubundan destek alan erkeklerle yapılan görüşmeler ışığında incelenmektedir.

Türkiye'deki erkeklik kültürünün önemli bir parçası olarak alkol kullanımının, bir tür "erkeklik yarışı"na (Özarslan, 2016)

dönüşmesi, "adabıyla içmek"ten öteye geçerek, şiddet kullanabilen güçlü erkek resmini tamamlar.

> Babam şöyle bir adamdı; içebilen, silah atan bir erkek istiyolardı. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Şiddet, hep oldu benim hayatımda. Bir erkeğin, ayda bir kere kavga etmesi gerektiğine inanırdım. Alkolü ilk bıraktığımda şiddet uygulamamak beni rahatsız ediyodu. Güçsüz hissediyodum kendimi, eksik hissediyodum, antremansız, pratiksiz... (Mete, Adsız Alkolikler)

Kendi bedenine zarar verebilecek riskli davranışlarda bulunmak, ironik bir şekilde erkekliğin şanındandır. Kavgaya karışmak, kendini yaralamak ve aşırı alkol kullanmak gibi erkeğe özgü kabul edilen davranışlar (Connell ve Messerschmidt, 2005) aslında öz yıkım eylemleridir. Özellikle maço erkeklik tarzına sahip erkeklerin yaşadıkları zayıflık ve yetersizlik nedeniyle hissettikleri yoğun üzüntü, umutsuzluk, güçsüzlük ve korkaklığın üstesinden gelebilmek için kullandıkları alkol, şiddet uygulanmasını kolaylaştırır (Toch, 1998; Peralta ve diğ., 2010; Bancroft, 2002). Hegemonik erkeklikle çelişen güçsüzlüğe, yani bir bakıma hayali erkeklik kurgusuyla çelişen acı gerçeklere alkol ile pansuman yapılır.

> Ben yeni fark ettim, isteklerimin her zaman olmayacağını. Ama öyle bastırılmış duygularla yaşamı idame ettirmeye çalışıyosun ki olumsuz bişey olduğunda düşüş yaşıyodum. Bunu da öfkeyle höykürmeyle dile getirmeye çalışıyodum. Yani anlaşılan ben güçsüzlüğümü, çaresizliğimi, ezikliğimi, yenilgimi, kuru gürültüyle bastırmaya çalışıyodum. (Murat, Adsız Alkolikler)

Alkolizm ile ilgili tartışmaların erkeklik krizi tartışmalarıyla doğrudan örtüştüğü görülür. Güç ve iktidar iddiasıyla köşeye sıkışan erkeğin sığınağı alkol olmakta, aynı nedenden kök salan şiddeti uygulamak için cesaret ve güç veren bir kolaylaştırıcıya dönüşür.

> Alkolün arkasında bir güçsüzlük, iki korku, cesaretsizlik var. Cesaretlenmek için güçlenmek için içiyodum. Hayata karşı, herkese karşı, kendime... Ben mesela bugün düşündüğüm-

de, çok korkak bi adamım, ama bu dernekte en kabadayı beni bilirler. (Gülüyor...) En kabadayısı benim, en gözü karası benim. Güçlüü... Güçlü... İçince ben şey diyodum; Ankara bana hafif geliyo. Ankara'nın en güçlü adamı benim, ya da bulunduğum yer neresiyse. Hiç bişey düşünemiyodum, yani yaptığım işin sonucu ne olur diye düşünmüyodum. Hep yaptım aklıma geleni. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Öfke ve kızgınlık bizi eline geçirdiği zaman, içmekten başka yapacağımız hiçbir şey yok. Kızgınlık, açlık, yalnızlık, yorgunluk, mazerette şampiyonluk... Bu dört şey çalışır. Bunların birisi bile çalıştığında, buluşmuşuzdur alkolle. (Mete, Adsız Alkolikler)

Yapılan araştırmalarda (Peralta ve diğ., 2010; Galvani, 2006; Hearn, 2008), alkol kullanımı ile aile içi şiddet arasında doğrudan bir bağlantı kurulamamasına karşın, alkolün şiddet uygulama konusunda erkeğe cesaret verdiği anlaşılmıştır. Şiddet gören kadınlarla yapılan bir araştırma (Galvani, 2006), alkolün bastırılan duygu ve düşüncelerin şiddetle ortaya çıkması için cesaret veren bir aracı işlevi gördüğünü gösterir. Alkol kullanan erkeklerin, eşlerine daha fazla şiddet uyguladıkları bilinmektedir (Abramsky ve diğ., 2011).

Öfkeyi en işler hale getiren alkoldür. (Fırat, Adsız Alkolikler)

... Yani bunlar çocuk yaştan böyle biriken şeyler, artı bunlara bi de benim de bağımlılığım ekleniyo. Çünkü bilinçliyken bi bayanı dövmek var, bi de alkollüyken. Ayıkken bi tane vurursunuz, dönersiniz, bırakırsınız. Ya da küfreder, bırakırsınız. Ama şuurunuz yerinde değilse, akıl sağlığınız yerinde değilse, bu kez şiddeti ne boyutta uyguladığınızı kendiniz de bilmiyosunuz. Akşam eşinizi döversiniz, sabah kalkar pişman olursunuz, ona yalvarırsınız. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Diğer taraftan, alkolün şiddet kullanımı için bir bahane olarak kullanılabildiği, şiddetin ardında yatan asıl sorunların üstünün örtülerek, şiddetin alkol etkisi ile meşrulaştırıldığı çarpıcı şekilde ifade edildi.

Keşkelerle yaşamıyorum artık. Ama bazen düşünüyorum, çocuğum olsaydı acaba böyle olmaz mıydı acaba diye. Ama

herhalde yine şiddet olurdu diye düşünüyorum. Alkol, çocuk, biraz bahane gibi... Eğer yaşam tarzını net göremiyosan, eksikliklerini onunla bağdaştırıp yeni bi kişilik oluşturmaya çalışıyosun. Mantıksız düşünen bi kişilik, artık onun esiri oluyosun. Senin istemin dışında, iraden dışında gelişiyo. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Diğer taraftan alkol bağımlılığı, geç modern dönemde yalnızlaşan, kaygıları artan, daha fazla belirsizlik ve rekabetle baş etmek durumunda kalan erkeğin güç mücadelesinden uzaklaşma isteğine de işaret eder. Giddens (2014a:79) "her bağımlılık, benliğin yeterliliği üzerine gölge düşüren bir özerklik eksikliğinin kavranması, bir savunma tepkisi ve bir kaçıştır."

Yaşamın geriliminden ve sorunlarından uzaklaştıran, zorluklarını unutmasını sağlayarak rahatlatan bir kaçışla sığınılan bu limanda, en çok "hiçbir şeyi düşünmemek" arzulanır.

En büyük travmam... 1987 yılında orta bire giderken arkadaşım bizim yanımızda boğuldu. Onun vermiş olduğu sıkıntıyla ilk kopuşlarımı yaşadım alkolle. Sonra kendimi derslere veremedim, hep ırmak kenarına gidiyordum. İçime kapanıyordum. Sonra sürekli bi yalnızlık hali, vicdan azabı. Güya ben yaptım diye. Hâlbuki üçümüz birlikte karşıya geçerken, o boğuldu. 12–13 yaşlarında böyle bi çocukluk geçti... Arkadaşımın boğulmasından sonra bağ bahçelere gider, uzaklaşmaya çalışırdım. Yitmeye çalışırdım, kaybolma isteği... Yalnızlık duygusu, hiçbir şeyin verdiği hazzı vermezdi. (Murat, Adsız Alkolikler)

(Alkole yönlendiren şeyi) Unutmak... Her şeyi unutmak, hiçbir şeyi düşünmemek... Alkol almayınca çok gergin oluyodum. Her şeyi kafama takıyodum. İlk başta maddiyat geliyodu, çok parasızlık vardı. Yani insanlar renkli televizyon almaya başladığında, biz siyah beyaz televizyon alabildik. Yoktu, babam yetiştiremiyodu. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Yine Giddens'ın (2014b) da anlattığı üzere gelenekselliğin rahatlık sağlayan kurallarından uzaklaşılmasıyla kadınla erkek arasındaki ilişkinin giderek daha çok müzakere içermesi, isteklerin çeşitlenmesi, ilişkilerin üzerinde kontrol olanaklarının za-

yıflaması ve bireysel özerkliğin önem kazanması, reddedilme ve yalnızlık korkusunu yoğunlaştırır. Dolayısıyla modern yaşamla ilgili endişe ve korkuların, önemli ölçüde cinsellik etrafında örüldüğü söylenebilir.

> Ben, her şeyin dayandığı noktanın cinsellik olduğunu düşünüyorum yaşamda. Beğenilmeme korkusu, reddedilme korkusu, yalnızlık korkusu, başarısızlık korkusu. Bunlar hep öğretilmiş bana. O kadar şey yüklenmiş ki, kişiler tarafından, yaşam tarafından. Bunların altından kalkmanın bir yolu, bunlardan soyutlanmanız. İşte benim alkol sağlıyo, bi kaçış benim için. Sonra alışkanlık oluyo. (Mete, Adsız Alkolikler)

7. BÖLÜM
ŞİDDETİ YENİDEN KURGULAMAK

Bu bölümde, erkekler için şiddetin anlamı, arzu edilen erkeklik temsili ile yeniden kurularak, erkeklerin kendilerini şimdi ve sonrası için yeniden kurgulamalarına hizmet eden anlatıları etrafında yorumlandı. Bazı erkekler için bu süreç, bir tür yüzleşme süreci olarak daha gerçekçi bir şekilde aktarılmış olabilir, ancak bazı erkekler için erkekliklerinin güç ve şiddet ekseninde yeniden anlamlandırıldığı söylem üretme çabasına dönüştü. Kadınların şiddeti hak ettikleri düşüncesinden, pişmanlık duymaya kadar çeşitlilik gösteren anlatılar, şiddetin toplumsal ifadesinin tekrarı olduğu kadar öznelliğin yansımasını da içerir.

Şiddeti Meşrulaştırmak: "Erkeksin, hep haklısın!"

Erkeğin, gerektiğinde kadının şiddeti hakettiğine dair toplumsal kabul, erkekler tarafından sorgulanmaksızın içselleştirilebilmekte ve şiddet uygulamaları için zemin oluşturabilmektedir. Şiddet uygulama yetkisini "erkeklik"ten aldığını ifade eden erkekler, şiddet uygulama konusunda kendilerini haklı görerek, kendilerini sorgulama ve özür dileme sorumluluğu duymayabilmektedir.

> Yani özür dilemek yok. Erkeksin, hep haklısın, ne yaptığını bilmiyosun aslında. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Kadın üzerinde iktidar kurabilmek için şiddetin gerekli olduğunu açık bir şekilde savunma yoluyla erkekler, şiddetin sorumluluğunu üstlerine almama konusunda dayanağa sahip

olurlar. Kadınların şiddeti hak ettikleri ve şiddetin kadınları güçlendirdiği yönündeki ilgili anlatıları, kendini savunma ve rahatlatma çabasına hizmet eder.

> Evlilikte kadın istekleri karşılamadığı zaman, ağır, hasar verici, komaya sokucu şiddetten yana değilim. Küçük dayaktan yanayım. Küçük olmazsa sonra büyük gerekir çünkü. Kadının kendi ağırlığı taşıyamaması, toplumda erkeği rencide etmesi, kadınlık sıfatını taşımadığı zaman şiddet şart! (Mürsel, Açık Cezaevi)

> Şiddet, onu güçlendirdi, savaşmayı öğrendi. Eşim, dul kadın. Çalıştığımız işyeri, böyle şeyleri kullanan bi yerdi. Çok zayıftı yani, güçsüzdü. Ben de hayatta, hep güçsüz ve zayıfı korumuşumdur. Ama bi taraftan güçsüze de vurmuşumdur. Çıkamıyorum işin içinden. Belki güçlü olsun diye... Acıma duygusu dediğim oydu evlilikte. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Eşim bazı alanlarda güçlendi. Boyunun ölçüsünü aldığı için şaapmıyo. Benimle kaşık atmıyo, riske etmiyo kendisini. Benliğini ortaya koyamıyo, ya korkusundan ya sevgiden kaynaklı. Korkudan bence... Ben onu yıldırmışım. Bana dişinin geçmeyeceğini biliyo. Ya susmayı tercih ediyo, ya sadece fikrini söyleyip geri çekiliyo. Ancak o şekilde kendine savunma mekanizması buluyo. İte bulaşmıyım diye düşündüğü olmuştur... (Murat, Adsız Alkolikler)

Şiddet uygulayan erkekler, genellikle şiddeti kendilerinin dışında gerçekleşen bir olaymış gibi görme eğilimindedir. Şiddetin, anlık öfke sonucu kendi denetimleri dışında geliştiği yönünde açıklama yapmak Hearn'ün (1998) de belirttiği üzere, bu eğilimin dışavurumlarından biridir.

> Olay, kavga esnasında oldu. Kapıyı çarptı, gitti. Tüfeği hazırladım. Uygunsuz şekilde balkona çıktı. Üstünde atlet, altında kısa bişey. O şekilde çıkma, dedim. Bana küfürlü konuştu. Sonra içeri girdi, kavga ederken bi anlık öfkeyle vurdum. Yere yığıldı. Sonra dört-beş el daha ateş etmişim. Kendimden geçmiştim. (Ağlayarak) Gezme, diyodum. Kadın ilk gördüğünde nasılsa öyle olmalı. Saygılı olması lazım... Hata varsa oturup konuşmalı. Kaçıp giderken dövmem haksızlık

oluyo. Hep evde kal demiyodum ama çok geziyodu. (Sezgin, Kapalı Cezaevi)

Şiddeti, erkeğin dışında gelişen, kendinden menkul bir olay gibi göstererek kendinden soyutlama çabası, sorumluluğu üstlenmesini engeller. Bununla birlikte, şiddet anının psikolojik çözümlemesi üzerine daha fazla bilgi sahibi olmayı gerektiren durumlar da yaşanmaktadır.

Derler ki hep; cinnet geçirdi, birini kesti, doğradı. Ben hep derdim ki bunlar yalan söylüyo, öyle bişey yok, derdim. Ama bigün geldim işte. Hafif de kafam keyif böyle. Annem gelmiş bize. Yemek yiyelim, ben seni arabayla bırakıyım, dedim. Yürüyerek gitme, dedim. Annem bana kalmaya gelmişti aslında. Sonra dedi ki yok, dedi. Ben kalmıyom, gidicem, dedi. Ben o an sinirlendim. Telefonu bi fırlattım, paramparça. Ben bilmiyodum senin kalacağını, dedim, kal, dedim. Bu arada eşim dedi ki burada kalacak, sen nasıl konuşuyosun falan, dedi. Tam çıkacak, içeriye gir, dedim; anneye şiddet. Girdim mutfağa bi bıçak aldım, bulabildiğim en büyüğünü. İkisini de tıktım mutfağa. Dedim, ikinizi de doğrarım. O arada ne oldu bilmiyorum, kesin doğruycam. Öfkeyi kontrol etmeyi bilmemek çok kötü... Çünkü ben daha önce kendimi bıçakladım bikaç defa. Ayağımın bi tarafından soktum, öbür tarafından çıktı. Diğer ayağıma soktum, başka yerlerime falan. Tabi o an öfke patlamasının önüne geçmek çok zor. Çok kayda değer bi alkol yoktu, kendimdeydim. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Hiç pişmanlık duymadım... Hiç pişmanlık duymadım. Daha sonraki evrelerde yaşadım. O anki evliliği anlatıyom. Dövünce rahatlıyodum. Yani rahatlıyodum ya. Hak etti, dövdüm. Geçmişindeki hatasından dolayı hak etti bunları. Ben de hakettiği şeyi yapıyom diyodum. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Uyguladıkları şiddeti önemsizleştirmeye çalışan erkekler, şiddetin sorumluluğundan kaçmaya ve kendilerini suçsuz göstermeye çalışarak durumu hafif bir olaymış gibi aktarırlar.

Öyle dayak olmadı, ama ufak tefek şeyler olmuş olabilir (gülerek). O da yapıyo biraz. (Mert, Denetimli Serbestlik)

Şiddete karşı duyarsız olan erkeklerin uyguladığı şiddet, vahşete dönüşebilmektedir. Eşini acımasızca öldüren Fatih, eşiyle ilişkisinde yapıcı olmaya çalıştığını, eşini dövmediğini ancak "bir iki tokat attığını" anlatmıştır. Çelişki gösteren bu durum, Hearn'ün (1998) araştırmasında da ortaya çıktığı üzere, erkeklerin uyguladıkları şiddeti, bir kereye mahsus olarak gerçekleşmiş bir olay gibi anlatma eğilimini gösterir.

> Tartışmalar oluyodu ama ben pek umursamıyodum. Kendimi geliştirdim hep. At gözlüğüyle bakmam. Kafamın uyduğu şeyi yaparım. Bağırıp tartışmadım. Bir iki tokat atmışlığım oluyodu. Küs olsa da gider barışırdım. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

Eşini arabasıyla ezerek öldürdüğünü anlatan Mürsel ise şiddet anlatıları yoluyla erkeklerin kendilerini mantıklı ve kendine yeten eril aktörler olarak göstermeye çalıştıkları tartışmasını doğruluyor.

> O gün bilinçli ve kontrollü gittim. Öldürmek düşüncesini kafama koymuştum. Arabayı çalıştırdım, kız da o sırada çıktı. (Mürsel, Açık Cezaevi)

Şiddeti bütün gerçekliği ile itiraf eden erkekler, şiddeti erkeğin "gerçek benliği" ve "gerçek gücü" olarak görerek, şiddeti gerekçelendirir (Hearn, 1998). Kadına ve uyguladığı şiddete karşı duyarsızlık, erkekleri acımasız bir varoluşa sevkeder. Şiddete ve kadına yönelik duyarsızlık, pişmanlık duymamayı da beraberinde getirir.

> Ben suçluluk, pişmanlık, üzüntü falan böyle şeyler hissetmedim. Daha iyi de hissetmedim. Sanki yani gerekeni yapmış, oturan bi adam gibi. Sokakta kavga eden adam gibi, mesela beni yaralamış, ben fark etmemişim. Çok kötü kendimi kaybediyodum. (Mete, Adsız Alkolikler)

Şiddetin İnkârı: "Bir iki tokat..."

Erkeklerin şiddet için ürettikleri bahanelerin, kadının davranışlarına odaklanması ve şiddeti kendi dışındaki nedenlerle gerek-

çelendirme, çoğu kez kendini aklama işlevi görür. Şiddet uyguladığını reddetmek, aksine kadının kendine zarar verdiğini iddia ederek kendini iyi bir erkek olarak gösterme çabası, farklı araştırmalarda (Anderson ve Umberson, 2001; Mullaney, 2007; Hearn, 1998) da ortaya çıktığı üzere anlatıların önemli bir kısmını oluşturdu.

> Eşimle en son iki ay önce şiddetli tartıştık, dövmedim. Eşim beni polise şikâyet etmekle tehdit ediyo. Yapmadığım şeyleri yapmışım gibi gösteriyo. Bir kere kendisini yere atmış, dizleri kanamış. Raporu öyle almış. (Mert, Denetimli Serbestlik)

> Dövme olmadı. Ailesi beni dövdü. Buna bağırıp çağırıyodum, tokat atıyodum. (Sezgin, Kapalı Cezaevi)

Eşini sokakta bıçaklayarak öldürmüş olan Cihan'ın, eşine tokat dahi atmadığını iddia etmesi, kendini aklama çabasını dışa vurur.

> Eşime tokat vurmuş değilim. Bazı şeylere kızardım, sesim yükselirdi. En son, bebeği evde bırakmış, evi terk etmiş. Gece eve geldim, çocuk ağlamaktan mosmor olmuş. (Cihan, Kapalı Cezaevi)

Erkekleri, şiddet uyguladıklarını inkâr etmeye yönelten diğer nedenlerden biri, erkeklerin modernleşme konusunda yaşadığı çelişkidir. Türkiye'deki hegemonik erkeklik idealinin, modernleşmeci söylem ile geleneksel değerler arasında yaşadığı sıkışma, erkeklerin kamusal alanda ataerkil erkeklik ifadelerini zora sokabilmektedir. Modernleşmeci söylem, geleneksel erkekliği geri kalmışlık olarak görürken, popüler söylem, geleneksel erkeklik değerlerini yüceltir (Çetin- Özkan, 2009). Berktay'ın (1998) da dile getirdiği üzere, Cumhuriyet dönemi erkek kimliğinin oluşmasında, geleneksel değerleri yaşamakla modern görünme kaygısı arasında kalmanın yarattığı çelişki ve gerilim etkilidir. Bu noktadan yola çıkılarak, yaşadığı çelişkiyi aşmakta zorlanan erkeklerin, şiddet uyguladıklarını inkâr ederek kendilerini modern erkek olarak gösterme çabasına girdikleri söylenebilir.

Örneğin, eşinin evinde kozmetik ürünleri satmasına dahi karşı olan, kendisinden izinsiz olarak ailesiyle görüşmesini engelleyen ve eşinin boşanma isteği karşısında onu öldüren katılımcılardan biri, "medeni" bir yaşam sürmek istediğini belirtti. Eşini öldürdükten sonra cesedini ormana bırakan, altı ay boyunca denetlediği cesedi, hayvanların yediğini sıradan bir olaymışçasına anlatan Fatih ise kendini geliştiren bir erkek olduğunu ve eşiyle ilişkisinde yapıcı olmaya çalıştığını anlattı.

> Ben son derece medeni yaşamı isteyen biriyim. (Remzi, Kapalı Cezaevi)

> Tartışmalar oluyodu ama ben pek umursamıyodum. Kendimi geliştirdim hep. At gözlüğüyle bakmam. Kafamın uyduğu şeyi yaparım. Bağırıp tartışmadım. Bir iki tokat atmışlığım oluyodu. Küs olsa da, gider barışırdım. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

Pişmanlık: "Ama tehditkâr bir pişmanlık..."

Şiddetin toplumsal kabulünün azalmasıyla da bağlantılı olarak bazı erkekler şiddet konusunda pişmanlık duyarak ifade etti. Uyguladıkları şiddeti bir ölçüde haklı bulurken, bir ölçüde de haksız görmektedirler. Bu belirsiz ve tutarsız tutum, erkeğin şiddet konusunda bir düzeye kadar farkındalığı olduğunun ve kendisiyle yüzleştiğinin çarpıcı bir göstergesidir.

> O zaman beni alakadar etmiyodu... İlk yıllar için bişey diyemem ama sonraki yıllarda ona yaptıklarımdan pişmanlık duydum. Üzüntü duydukça içtim, tek çıkış yolu oydu. (Fırat, Adsız Alkolikler)

> Pişmanlık... Ertesi günü pişman oluyodum, ama tehditkâr bir pişmanlık. Bana niye sordun? Bak sormasaydın bir şey olmazdı, bak buna göre ayağını denk al, bir daha alkollüyken soru sorma, diyodum. Hem tehdit ediyodum hem de pişmanlığımı gösteriyodum. (Hüseyin, Adsız Alkolikler)

Hearn'ün (1998) de belirttiği üzere pişmanlık duyan erkekler, şiddeti sonlandırma konusunda, şiddeti inkâr eden erkek-

lerden bir adım ileridedir. Ancak bu, şiddeti sonlandırmak için yeterli olmaz.

> Benim öfkem, öldürücü bi öfke. Önce kendime, sonra karşı tarafa... Gözüm kardığı zaman... Hiç istemiyorum o durumu. Ha ölmüşüm, ya da yaşamımda utanç içinde, mahcubiyet içinde yaşamışım. Fakat o gözü kararan, ablasını döven, çatalı eğen, tabakları parçalayan, oğlunu döven Murat'ı istemiyorum. Tercih hakkım olsa ben mahcubiyeti yaşarım, rezil olmam gerekiyosa onu yaşarım. Ama ben öyle olmak istemiyorum, şiddet istemiyorum, isteyerek yapmıyorum. Bi dalga geldiği zaman, o dalganın içinde yer alıyorum ve onulmaz sonuçlar, şiddet ortaya çıkıyo. Önceden çok acıyodum kendime, şimdi ise mümkün olduğu kadar kimseye şiddet uygulamıyorum. Uygulasam da o anın doğrusu o idi diyorum. Ben ne yapayım, geçti. Ama bi dahaki sefere, kendimi frenliyorum artık. Kendimi dizginleme yeteneğim yavaş yavaş oluşuyo. (Murat, Adsız Alkolikler)

Şiddete Karşı Olma: "Şiddet bu işi bozuyo"

Görüştüğüm erkeklerin bir kısmı, şiddete karşı olduklarını, şiddetin sorunları çözmediğini aksine büyüterek içinden çıkılmaz bir hal aldığını belirtti. Anlatılar, şiddetin zayıf kalınan durumlarda "gücün dışavurumu" olduğunu ve başarısız bir sorun çözme becerisi gibi kullanıldığını açıkça gösteriyor.

> İnanın ki, öyle yerler geliyo ki, yani sadece şiddet olmasaydı, olaylarda haklılığımı çok daha rahat söyleyebilirdim. Şiddet bu işi bozuyo. Yetemiyosunuz, yetersiz kalıyosunuz. Haklılığın karşısında yetersiz kaldığınızda işte size aslında orda uygulanıyo, siz zayıfsınız. Gücü dışarı vurmak ancak böyle oluyo. Karşı taraf değil zati, fakat o bir farkına varsa... O varmıyo. Ben de o zaman varamıyorum, şimdi varıyorum. Şimdi mesela gördüğüm zaman arkasında ne olduğunu, hiç gerek kalmıyo. Ama ben o zaman göremiyodum. (Mete, Adsız Alkolikler)

> Evlilikte çözüm, hiçbir zaman şiddet değil. Tokat, itme, yumruk gibi şeyler oluyodu. Hiçbir haklı sebep, şiddeti gerektir-

mez. Namus olayı bile biliyosunuz, ülkemizde çok önemli. Onda bile şiddet olmamalı. Sadece ayrılırsın, evlilik biter. (Yetkin, Açık Cezaevi)

Bazı erkekler de toplumsal duyarlılığı geliştirme yönündeki çalışmaların etkisiyle kadına yönelik şiddete karşı olduğunu ifade etti. Ancak şiddetle mücadeleye ilişkin düzenlemelerin yanlışlığının savunulması, bunun bir ezber tekrarı olduğuna işaret ediyor.

Kadınları sürekli haklı göstermesi medyanın, bundan oluyo. Kadına şiddet yanlış, kabul ediyorum. Ama tokat atıyo adam, devlet abartıyo. Evden uzaklaştırma veriyo, koruma veriyo. (Mehmet, Kapalı Cezaevi)

Medya ile ilgili farklı bir yorum getiren Fatih, basında yer alan kadın cinayetleri haberlerinin kendisine tuttuğu aynadan dolayı yaşadığı rahatsızlığı anlattı.

Kadına, erkeğe şiddete karşıyım. Kadına yapılan şiddete karşıyım. Basından gördüğüm kadın cinayeti haberlerinden dolayı nefret ettim kendimden. (Fatih, Kapalı Cezaevi)

Şiddetin haklı gösterilmesi, inkâr edilmesi ve önemsizleştirilmesi doğrultusundaki anlatılar, cinsiyetçiliğin ve eril tahakkümün şiddeti nasıl sıradanlaştırdığını açığa vuruyor. Pişmanlık duyma ve şiddete karşı olma yönündeki anlatıların ise çoğu kez şiddet konusunda gerçek bir duyarlılığı yansıtmadığını görmekle birlikte, şiddet uygulayan erkeklerin dönüşümü için zayıf da olsa umut vaat ettiğini fark etmek, değerli bir uğraştır.

8. BÖLÜM

BİREYSEL DÖNÜŞÜMDEN BAŞLAMAK: ADSIZ ALKOLİKLERİN DÖNÜŞÜM YOLCULUĞU

Erkekliğin tamamen erkek egemen toplumsal yapı doğrultusunda şekillendiği görüşü, erkeklerin bu yapıya sorunsuz şekilde uyum sağlayan edilgen alıcılar olarak değerlendirilmesine yol açarken, bireysel değişim olanağını da yok sayar. Bu karanlık iklimde bize ışık tutmaktan hayli uzak olan bu yaklaşımdan biraz uzaklaşarak, bireysel dönüşümü düşleyebilmek için erkeği yaşamının eyleyicisi olarak özneleştirmenin kapısı aralanmalıdır. Toplumsal yapının katı belirleyici olduğu indirgemeci yaklaşımın "yaşam körü" olabileceği gerçeğini unutmadan, yapının içinde oluşturulabilecek olan çatlakları görmek, yolumuzu aydınlatabilir.

Daha çok umut devşirebilmek için Bourdieu'nun (1990) toplumsal yapı ve öznenin ilişkisi tartışmalarını hatırlayacak olursak, öznelerin, toplumsal alanda kendi seçimleri doğrultusunda bir düzeye kadar uygulama özgürlükleri olduğunu ve oluşturulan farklı habitusun, varolan toplumsal alanın dışına çıkmaya olanak sağlayabildiğini görebiliriz. Farklı erkeklik kurgularının oluşumu ve toplumsal olarak yaygınlaşabilmesi için zemin sunan bu yaklaşımdan yola çıkarak, Bora ve Üstün'ün (2010) ifade ettiği "öznelik kapasitesi" kavramı, kişilerin yaşadıkları toplumsal bağlamın içinde, bireylerin görece özgür olabildikleri hareket alanları olduğuna işaret eder. Sınıfsal konum ve eğitim gibi kaynakların sayesinde bireyin, toplumun geneli tarafından onaylanan davranış kalıplarının dışında deneyimler

yaşayabilmesine zemin sağlar. Farklı erkekliklerin oluşmasında ve erkeklerin dönüşümünde değerlendirilmesi gereken öznelik kapasitesinin kullanımı, bireye özgür hareket alanı açılabilmesiyle gerçekleşebilir.

Öznelik kapasitesinin gelişiminde düşünümsellik, şiddetin kanıksandığı yapı içinde, erkeğin kendisini farklı bir şekilde var edebilmesi için dönüştürücü bir kaynaktır. Giddens'ın (2014b) belirttiği üzere her tür bağımlılığın, 'benliğin yitimi ile ilişkili olarak düşünümselliği geçici şekilde ortadan kaldırması' olduğu kabul edildiğinde, bağımlılıktan kurtulma sürecinde bireyin kendisini, yaşam seçeneklerini değerlendirmesi ve kendini yeniden kurması önem taşır.

Kadına şiddet uygulayan erkekler açısından düşünüldüğünde, eşitlik ve şiddetsiz ilişki odağında sorgulama, yüzleşme, yeni düşünce ve davranışların geliştirilmesi yoluyla toplumsal dönüşüme de katkı sağlayabilecek olan bireysel dönüşüm olanakları, düşünümsellik etrafında önemsenmeli ve dönüşen öznelerin örgütlü hareketlerine el verilmelidir.

Bu bölümde, Adsız Alkolikler Sıhhiye Grubu'nun rehabilitasyon programından yararlanmakta olan ve şiddetten uzaklaşmış ya da şiddeti sonlandırma sürecinde olan erkeklerin deneyimleri ortaya konmaktadır. Rehabilitasyon programı, alkolik erkeklerin farkındalıklarının ve sosyal becerilerinin gelişmesi bağlamında, toplumsal olanla bireysel olanın arasındaki bağlantının keşfi ve öznelliklerini yeniden var edebilme kapasitesinin gelişmesi odağında değerlendirilmekte ve düşünümselliğin dönüştürücü gücü ortaya konmaktadır. Programın düşünümselliği geliştiren yönünü vurgulayan Giddens da (2014b), programı, "benlik anlatısının yeniden yazılması" süreci olarak değerlendirerek, iyileşmenin, özkimliğin sorgulanması ve hayat seçimlerinde derin değişimlerin gerçekleştirilmesiyle başarılabildiğini tartışır.

Adsız Alkolikler, alkol bağımlılığı sorununu çözmek amacıyla etkinliklerini 178 ülkede 100.000'in üzerinde "kendine yardım

grubu"yla sürdüren bir dayanışma kuruluşudur. 1935–1938 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan bir grup alkoliğin biraraya gelmesiyle kurulan oluşumun Türkiye grubu, 1988 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümünün desteğiyle "kendine yardım grubu" olarak kurulmuştur. Hiyerarşinin kabul edilmediği ve profesyonellerin grup kolaylaştırıcısı olmadığı grupta, alkolikler ve aileleri kendi grup çalışmalarını, açık ve kapalı grup toplantıları yoluyla yürütmektedir.

Alkolizmin tedavisinin, fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığın ömür boyu sürdürülmesiyle olası olduğu düşüncesine dayanan grup çalışmaları, 12 basamaklı bir rehabilitasyon programına dayanır. Program güçsüzlüğü kabul, üstün bir güce inanmanın ve iradeyi ona teslim etmenin iyileştirici gücü, kendini tanıma, güçsüz yönleri ve hataları anlama, bunları başkalarıyla paylaşma, özür dileme, tefekkür (ibret alma), dua etme ve diğer alkoliklere yardım etme başlıklarını içerir. Kişinin kendisi ve yaşam hakkında yeni bir bilinç kazanmasıyla birlikte "manevi olgunluğa" ve dengeli bir psikolojik yapıya ulaşmak amaçlanır. Üstün güç vurgusu, herkesin kendi inancı ve düşüncesi doğrultusunda, dinlerden bağımsız bir Tanrı inancına işaret eder.[4] Bu inancın verdiği güven duygusunun iyileştirici etkisi üzerinde durulur.

Kendini sürekli haklı görme ve her şeye karşı çıkma eğiliminin, hataları kabul etmemenin, başkalarını suçlamanın, kendini olduğundan yüksek konumda görmenin, insanlar üzerinde egemenlik kurmanın, güçlü ve ayrıcalıklı olma isteğinin sorgulanması; aslında hegemonik erkekliğin sorgulanması ve erkeklik anlayışlarının değişimine olanak vermesi açısından değerlendirilmektedir. Başkaları üzerinde tahakküm kurma ve üstünlük iddiası gibi hegemonik erkeklik dayatmalarından özgürleşme, alkolizmin altında yatan sorunların çözülmesine yaradığı gibi aynı zamanda şiddet konusunda değişimin de anahtarıdır.

Programın içeriğinde yer alan güvensizlik, endişe, kızgınlık, kıskançlık, gurur, başkalarına bağımlı olma, korku, kendine acı-

4 www.adsizalkolikler.com

ma, ruhsal çöküntü, yalnızlık gibi duyguların altındaki nedenlerin sorgulanmasının ve olumlu duyguların üzerinde çalışılmasının, çoğu kez şiddetle açığa çıkan güçsüzlüğün anlaşılmasına ve şiddetin sonlanmasına yardımcı olduğu, hem açık grup toplantılarına katılım sürecinde hem de yaptığım görüşmelerde açık bir şekilde ortaya kondu.

Kadın Mücadelesinin Dönüştürücü Gücü: "Kendini ezdirmeme kararı"

Kadının, şiddete karşı direnç göstermesi ve eşitlik konusunda mücadele etmesi, erkeği şiddeti sonlandırma çabasına yönlendirebilmektedir. Erkekleri değişime zorlayan kadınların önemi, farklı araştırmalarda (Sancar, 2009; D'Angelo, 2005) da ortaya çıkmıştır. Hegemonik erkekliğin zorlayıcı dayatmalarıyla bağlantılı olarak yaşadıkları sorunlar ve birlikte oldukları kadınların mücadelesi, erkeklik anlayışının sorgulanmasına yol açar (Connell, 2005a). Bu beklendik sonuç, kadınların şiddete karşı direnmesinin önemiyle birlikte kadının güçlenmesinin gerekliliğini yeniden ortaya koyuyor.

> Böyle çektik... 97 yılında ablam, Gölbaşı'nda tedavi merkezi var, dedi. Bi de eşim artık şey demeye başladı; sen beni gitmez mi sanıyon. Ve ben evlenirken onla, şöyle bi pazarlık yapmıştım. Beni bırakıp gidersen, seni öldürmem, kardeşini öldürürüm, demiştim. Kardeşini çok seviyodu. Sen o acıyla yaşarsın, diyodum. Yedi yıl sonra artık, sen beni gidemez mi sanıyon, demeye başladı. İyice şirazesinden çıkmıştı hayat. (Cafer, Adsız Alkolikler)

> ... Hatta şöyle diyim, bi dönem kaldıramadı. Ben vurunca elimi tutuyodu, güçlü bi kadın. Vurma, diyodu artık. Acıyo, diyodu, isyan ediyodu. O karşılık verdikçe, daha çok dövme isteği duydum. Evi bile hiç bi zaman terk etmedi, çok güçlü bi insandı. Bi kez çıktı evden, seni babama, amcama şikâyet edicem diye çıktı evden. Ben de arkasından gittim, eve getirdim, yine dövdüm. Ama onun için cesaretin başladığı noktaydı. O süreçten sonra artık bana vurmamam gerektiğini,

dayağı yese bile ona karşı gelebileceğini söyledi. O süreçten sonra artık kendini ezdirmeme kararı aldığını, güçlü durduğunu, bişeyleri bana kabul ettirme isteği başladı. Ben, ondan kısa bi süre sonra şiddet olaylarını terk ettim. Programa girdikten sonra hayatımda ne öfke istiyorum, ne kızmak istiyorum. Bu gruptaki bayanlar, erkekler sayesinde değişmeye başladım. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Şiddet Farkındalığı: "Yaşamını kısıtlama hakkını bana kim veriyo?"

Şiddet konusundaki farkındalığın gelişmesi, kişinin kendisiyle yüzleşmesi, şiddetin sorumluluğunu kabul etmesi ve etkilerinin anlaşılmasıyla olasıdır. Bu gelişim için sarsıcı bir etkileşim fırsatı sunan grup çalışmaları sayesinde, şiddete yönelik bakış açıları değişen erkeklerin ortak özelliği, D'Angelo'nun (2005) da çalışmasında ortaya çıktığı üzere, kadınlarla empati kurmak ve şiddetin kadın üzerindeki etkilerini anlamaktır.

Eşimi iki ay köye gönderdim, dedim ya. Daha önce nerdeyse beş yılda bir ailesini görme hakkını vermişim. Yaşamını kısıtlama hakkını bana kim veriyo? (Fırat, Adsız Alkolikler)

İçler acısı bişey daha söyliyim, bu beni çok etkiledi. Beş altı gün önce yürüyorum. Genç bir bayan ve erkek gidiyolar. Erkek, kadının arkasından yumruğu vurdu. Böyle sanki hançeri sapladılar bana, çektiler. Biliyorum devamı gelecek. Kendimi yaşıyorum o an. Çünkü yaptım ben, aynı şeyi yaptım. Kadının yanına gelince elini tuttu, sıkıyo, kırarcasına sıkıyo. Görüyorum, biliyorum. Takıldım, çünkü kendimi yaşıyorum. Allah dönderdi, çevirdi, dedi ki, sen bunu bu şekilde yaşadın, gör bakıyım, şu anda ne düşünüyosun. Sonra kadının yüzüne vurdu. Bunu ben defalarca yaptım. Grupta bizler kendimize birer rehber buluyoruz. Deneyimlerini paylaşmış, biçok insanın deneyimlerini dinlemiş, kendi hedeflerine ulaşmakta rahat yürüyen biri. Ben o olaydan rahatsızlık duydum, kendimi yaşadım. Aradım arkadaşımı, böyle böyle dedim. Çok büyük rahatsızlık duydum, dedim. İşte dedi, Allah sana geçmişte yaptığın şeyleri görmeni sağladı, dedi.

Ders al, dedi. İyi düşün, iyi bak, dedi. Bu o kadar acıydı ki o an. Ne ağlayabiliyosunuz, ne yutkunabiliyosunuz. Nerdeyse aldım bıçağı, vurucam kendime. Deşarj olmak için bi yöntem bulucam. O kadar patlayacak noktaya geldim. Acı yani, ben karşıyım. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Şiddetin nedenlerine ilişkin bireysel ve toplumsal düzeyde çıkarımda bulunma, farkındalığın daha geniş bir düzleme doğru geliştiğinin ve çözümleyici düşüncenin göstergesi olarak umut verici bir ilerlemedir.

Yaşam tarzın içinde farklı olaylardan etkilenmek bu... Bir, çocuğunuz olmuyo; iki, ekonomik kaygılarınız var. Yetersizlik korkusu bu... Bu varken de yokken de var. Paranın olup olmaması farketmiyo. Ekonomik kaygı... Ondan sonra erkeğin güçlü ve iktidar sahibi olma isteği falan var. Geçmişte burjuvazi kesimin içine girememe var, kendini küçük görme var. Daha sonra paralandığında kibir var. Hakkaten o çeteleşmede güç birliği oluşuyo. İstediğini yapıyosun, onu verdiği güven duygusu var. Yaşandıkça birikti. Bir olaydan kaynaklı değil sadece. Eşimin ailesine olan hıncımı, kızlarından çıkardım. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Şiddete ben, varımı ifadelendirmek için başvurmuştum. Şimdi varlık korkusu insanın en büyük korkusu zaten. Cinsellik de nereye dayanıyo... Bir kere büyük bir yasaklamayla büyüdüm, yasak zaten insanı isyana, asi olmaya götürüyo, karakter böyle olmaya başlıyo. Yani her yapma denilen, yap gibi geliyo. (Mete, Adsız Alkolikler)

Yeni Bir Erkeklik Kurgusuna Doğru...

Erkeklerin sahip oldukları toplumsal iktidarı ve ayrıcalıkları kaybetme endişesi, değişimi yalnızca gereksiz kılmakla kalmaz ve aynı zamanda kaçınılan ağır bir külfete dönüştürür. Nitekim Türkiye'de şiddet uygulayan erkeklerle yapılmış bir araştırma (Kardam ve Yüksel-Kaptanoğlu, 2011) erkeklerin değişim konusunda isteksiz ve inançsız olduğunu göstermektedir. Eğitim düzeyi yüksek gruplarda dahi, erkekliğin dönüşümüne iliş-

kin eğilim bulunmamıştır. Bununla birlikte Adsız Alkoliklerin programındaki erkekler, alkolizmin, iktidar takıntılı erkekliğin ve şiddetin, yaşamlarında yarattığı ciddi krizler nedeniyle dönüşüme yönelmek durumunda kalmıştır. Bu bir çeşit zorunlu seyir, erkeklerin dönüşüm iradesi göstermeleri için şiddetin yıkıcı etkisini fark etmenin önemini gösterir.

> Erkek olmak, güçlü olmak demekti, ama ben güçlü değildim aslında. Şimdi öyle bi gücü istemiyorum hayatımda. Çünkü sadece ben şu an düşünüyorum, yaptığım şeyleri... Egomu tatmin etmek için dayak atıyodum. Kendimi ispat edemediğimde, işte ben böyle erkeğim diyerek dayak atıyomuşum. Eşimin benden fazla gelişimini gördüğümde fazla kibrim ön plana çıkıyo, kabul edemiyodum onun büyüklüğünü. Acizliğimi örtbas etmek için vuruyodum. Başkalarından alamadığım hırsımı, öcümü eşimden alıyodum. (Fırat, Adsız Alkolikler)

> Aslında korkak olduğumuzu gördük. Erkek olmanın ağır bi yük olduğunun farkındayız. (Mete, Adsız Alkolikler)

Kadına hükmetmenin, sert ve uzlaşmasız tavırlar sergilemenin, aslında özgüven eksikliğinin ve güçsüzlüğün kapatılmaya çalışılması olduğunun farkına varılması, "ılımlı" erkeklik modelinin kurgulanmasının temelini oluşturur. Bu değişim, toplumda egemen olan erkeklik değerleri dışına çıkılarak, öznelik kapasitesinin gelişebildiğini göstermektedir.

> Erkek olup da hep hükmeden, güç, iktidarı elinde bulunduran olarak görmüyorum artık ben erkeği. Erkek paylaşım yapandır, saygı duyandır. Saygı gösterdiğinde, bişey paylaştığında sevgi artıyo. Huzur... Huzur geliyo. En önemli şey, huzuru yakalıyosunuz. (Fırat, Adsız Alkolikler)

> Daha iyi olabilirim. Daha ılımlı olabilirim. Daha sevecen olabilirim. Bu da bi ruhsal uyanışla ilgili. Önceden yoktan yere bi kavga çıkararak, küs veya savaş ilan edilirdi. Ya da korkarak ondan uzaklaşılırdı. Şimdi onun yerine, arkadaş, ben senin düşünceni beğenmiyorum, ben senden uzak durucam, diyebiliyorum. Özgüvene doğru bi gidiş yaşıyorum. Bu da beni sakinleştiriyo. Öfkeyle kendimi ifade etmem gerekmi-

yo. Kısık ses tonuyla da konuşulabiliyomuş. Höt demenin bi anlamı yokmuş. (Murat, Adsız Alkolikler)

Erkek olmanın anlamı, eşimi sevmek. Eskiden korkaklığımı kapatmak için içiyomuşum, şimdi ayıklık güç veriyo bana. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Mete, gruptaki erkeklerin dönüşümünü, "biz şimdi karıyız" diye nitelendirerek, iktidarın cinsiyetli doğasını ve dönüşümün zayıflık imasını açığa vurdu.

Bizim eski anlamlandırmamıza göre kadın erkek, karı kocayı düşünürsek, biz şimdi karıyız... (Gülüyor) (Mete, Adsız Alkolikler)

Murat'a, "dünyaya bir daha gelseydiniz kadın olmak ister miydiniz?" diye sorduğumda, yaşadığı dönüşümle birlikte "kadın" olduğunu şikayet ederek anlatsa da, kendisine gösterilen saygının artması, motivasyon kaynağı olmuştur.

Gerek yok, kadın olduk zaten. Alkol yok, sigara yok, kadın yok, kumar yok ne bu ya! Biz öldük valla. (Gülüyor) Şimdi ben beyefendi oldum ya, sözüme güveniliyo, itibar ediliyo. Güvenle açılıyo telefonlar, güvenle açılıyo kollar. Önceden hiç itibar edilmezdi bana, hiç dikkate almazlardı. (Murat, Adsız Alkolikler)

Kadınlığın Değişen Anlamı: "Şimdi isteyen, istediği hayatı yaşamakta özgür..."

Kadına ilişkin eşitlikçi bir bakış açısı temeli üzerine gelişebilecek olan şiddetsiz ve "iktidarsız" kadın erkek ilişkisi, kadının bireysel varoluşuna ve özgürlüğüne saygı duymayı gerektirir. Eşitlikçi erkeklik tanımlamaları da, kadınlığın anlamının özgürlük ekseninde değişmesiyle birlikte işlerlik kazanır.

Son bir buçuk yıldır, bakış açım farklı. Ben tutup kadını sadece ihtiyaçlarımı karşılayacak, elbiselerimi ütüleyecek, yemek yapacak, sosyal ihtiyaçlarımı da karşılayacak bir nesne olarak görüyodum. Ben ilk evlendiğim yıllarda, dedim ya, kadınımla bi arkadaşlık kurmadım. Hep onu kendime mal

olarak kullandım, bi nesne olarak gördüm. ... Kadına bakış açısı değişti. Bir bayanın iyi bi yerlerde olması, çalışması beni mest ediyo. Allah ona hak ettiğini vermiş. Eskiden dilencilik yapan bi kadın gördüğümde, kocaya git, derdim mesela. En çok kızdığım noktalardan biri, eşimin siyasi oyunu kullandığı partiydi. Özgürlüğünü kısıtlamaya çalışırdım. Derdim ki, verirsen seni öldürücem, doğrıyacam. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Eskiden kadınlar, potansiyel orospuydu benim için. Şimdi isteyen, istediği hayatı yaşamakta özgür... İsterse orospu olsun, beni ilgilendirmez. O da bi insan ve onun da hakları var. Herkes orospuluğa mı gidiyo? Çalışıyosa işinde gücünde, diyom. Gidiyo, saçını yaptırıyo. Çok güzel olmuş, diyom. Eskiden kuaförde olduğu zaman delirirdim. Annesine babasına giderdi, izin alırdı. Her saatten haberim olacaktı, ne yaptığını bilecektim, kontrol etmek için. Sürekli arıyodum, takip takip... Şimdi gidip kalıyo da, alışverişe de gidiyo, vitrine de bakıyo. Lükstü bunlar. Şimdi eğlen, keyfine bak, diyorum. ... Programımızın dokuzuncu basamağında özür dilemek var, kırdığın tüm insanlardan. Oraya daha gelmedik, onun için saymıyom. Ben yer yer özür diliyom senden, diyom. Ben aslında hayatımla ondan özür diliyom. Onun özgürlüğüyle onun isteğine cevap vermekle özür diliyom. Rahat ol, diyom. Hayatın keyfini çıkar, diyom. Geçmişi unutturmak istiyom. Yaşam onun da hakkı. Bunu da bi lütuf gibi sunmuyom. Hakkı, diyom. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Öfkesiz ve Şiddetsiz Yaşam: "Ben değişince herkes düzeliyo"

Dönüşüm yaşayan erkeklerin, kadına saygı duyma, ilişkinin eşitlik üzerine kurulması gerektiğini düşünme, açık bir iletişim tarzını benimsemeyle ilgili gelişme gösterdikleri bilinir (D'Angelo, 2005). Başkalarını oldukları gibi kabul etmekle, öfkeden uzaklaşılarak, şiddet içeren tutum ve davranışlar değişebilmektedir.

Sonra bu programın içine girdim, AA (Adsız Alkolikler) programına. Orda dediler ki, geçmişteki alışkanlıklarınızı

terk edin. Öfke ve kızgınlıklar bizim en büyük düşmanımızdır, dendi. Şiddet olaylarının, insana yarar değil de zarar verdiği söylendi, okundu. Son 14 ay altı günde beraber sinemaya gidebiliyoruz. Evimizde istediğimiz insanı ağırlayıp, muhabbet edebiliyoruz. Beraber sosyal gruplara girip katılabiliyoruz... Programa girdikten sonra hayatımda ne öfke istiyorum, ne kızmak istiyorum. Bu gruptaki bayanlar, erkekler sayesinde değişmeye başladım... Kendimi değiştirmeye başladım. Eski alışkanlıklarımı değiştirerek başladım, öfkemi dindirerek başladım. Değiştiremeyeceğim kişileri değiştirmeye uğraşmıyorum artık. Ne zaman başkalarını değiştirme uğraşını bıraktım, kendimde değişim başladı. Ben değişince herkes düzeliyo. Çünkü size iyi yönünüzden bakarsam, her şey çok güzel. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Görüşmelerde, insanları ve çeşitli yaşam durumlarını olduğu gibi kabul edebilmek, zorlayıcı yaşantıların üstesinden gelebilmek ve güçlü hissedebilmek amacıyla grup rehberlerinden destek istemek, dua etmek, meditasyon yapmak gibi rahatlatıcı etkinliklerin etkisi vurgulandı.

... Alçakgönüllü olursan, her şeye laf hazırlamazsan, bazı şeyleri öyle kabul edersen... Kabullenmekten geçiyo. Şimdi zaaflarıma karşı güçsüz olduğumu hissediyorum. Grup ön plana çıkacak biraz. İrademle altından kalkamadığım şey hakkında, başka iradelere, o alanda profesyonel olan iradenin yardımını istiyorum. Bilmediğim konu hakkında danışıyorum. Hiçbir şey yapamazsam, dua ediyorum. Allahın iradesine bırakıyorum. Rehberimle telefonda görüşüyorum, o kadar faydası var ki. Rehberimle günlük en az yarım saat telefon terapisi yapıyorum. Bazen bu iki saati buluyo. Sabah meditasyon yapıyorum, bu namazın, duaların dışında, dini görevlerin dışında. Alışkanlık haline getirdim. İlk bikaç saniye ile başlamıştı. Sonra bi dalıyorum, kapanıyorum herhangi bi mekâna, odaya, arabaya, işyerine. Akşamın bi dökümünü, envanterini alıyorum. Yanlışlarımı, doğrularımı gözden geçiriyorum. Çok çalışıyorum. Bu da gözle görülüyo, hissediliyo. Çevreme kendimi kanıtlamak için bişey yapmıyorum. (Fırat, Adsız Alkolikler)

Bazı erkekler ise şiddetsiz bir yaşam ile öncelikle kendi huzurlarının arttığını belirterek, önemli bir motivasyon kaynağına

işaret etti. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, kişinin iç huzuru ile birlikte çevresiyle olumlu ilişkiler kurabilmesi, değişimi kolaylaştıran bir unsur olarak göze çarpmakta.

> Alkolsüz yaşamda kargaşanın yerinin olmadığını anladım. Bana yeni bir yaşam yolu gösterilmeseydi, yine devam ederdi. Olumsuzluktan ne kadar uzak kalırsam, huzurum arttı. Kaynayan bi kazandım önce, çok çabuk öfkeleniyodum. Şimdi yatıştırmasını biliyorum. Bana yardım et, diyorum. Bunlar, sonradan öğrendiğim kavramlar. Ben yaşadığımın farkına varabildim. (Murat, Adsız Alkolikler)

> Doktorum AA'ya gitmemi önerdi. Hoşuma gitti. Rehber dediğim ayıklarla çalışmaya başladım, her gün toplantıya geldim. Bendeki arızaları, duygularımdaki sorunları, bunların neden kaynaklandığını, bunları öğrenip tatbik etmeye başlayınca bendeki kıskançlık duygusu minimuma indi. Şiddet hiç yok, dört yıldır. Dört yıl oldu buraya geleli. Şiddet yok, tartışma olsa dahi ses yükseltme yok. Sebebin ben olduğunu anladım, karşımdaki değil. Sebebim eşim, diyodum. Ben onun yüzünden içiyom, diyodum. Tüm olumsuzlukların benden kaynaklandığını öğrendim. ... Burada özgür bırakmayı öğrendim, özgür bırakınca sevginin artacağını, cinsellikte o da isterse hoş olacağını... Yoksa tecavüz, bunu kabul ediyorum şimdi. Önce niye yatmıyon diye dövüyodum. Şimdi keyfim yok dediği zaman, tamam canım, diyorum. Olayları gidişatına göre bıraktım. Böyle daha huzurlu olacağımı gördüm. Nasıl dövdüm diye inanamıyorum, şimdi kalkıp ben onu dövecem! Aklım almıyo, yapamam. (Cafer, Adsız Alkolikler)

Anlatılardan da görüleceği üzere, başkalarını denetim altında tutmaya yönelik iktidar takıntılı erkeklik tutumlarını terk ederek, şiddetten uzaklaşmak, öncelikle erkeğin kendisine huzur vermekte ve yaşam doyumunu artırmakta. Bu durumda erkeğin kendi yaşamında huzurlu olması, erkeği duygusal ve sosyal olarak tatmin edecek ilişkilerin gelişmesi, değişim için önemli bir motivasyon kaynağı olarak ele alınmalıdır.

9. BÖLÜM
SON SÖZLER

Eğer içimizden hareketle bakarsak dünya, güç isteminden başka bir şey değildir.

Nietzsche Friedrich, 1886

Eşlerine şiddet uygulayan erkeklerin, erkeklik kurgularının çocukluk döneminden itibaren toplumsal kurumlarla ilişkileri ve farklı yaşam deneyimleri etrafında nasıl şekillendiğini ve kadına yönelik şiddetin oluşumunu anlamak üzere yola çıkılan bu çalışma, erkekliğin nasıl güç, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulandığını gözler önüne seriyor. Şiddetin sistemli bir şekilde örgütlendiği, toplumsal hayatın tüm kılcal damarlarına nufüz ettiği ve erkekliğe ilişkin değerlere içkin hale getirildiği düzenin ürettiği şiddetin, bireysel yaşamlara izdüşümünde, olumsuz yaşam deneyimlerinin şiddet riskini artırdığı anlaşılıyor. Resmin bütününe bakıldığında, şiddetin erkekliği kuran etkili bir performans olduğu fark ediliyor.

Şiddetin bireysel ve toplumsal düzeyde kanıksanması, yaygınlaşmasında ve şiddetle mücadele edilmesinde ciddi bir sorun. Bu sorununun kaynağına ulaşmak için de, bir yanı çocukluk dönemindeki aile içindeki şiddet ve kontrol mekanizmalarına, diğer yanı daha geniş toplumsal disiplin ve kontrol mekanizmalarında meşrulaştırılan şiddet örüntülerine uzanmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında çocukluk döneminde, babanın

anneye şiddet uygulamasına tanık olmanın ve çocuğun şiddet görmesinin etkisi ön plana çıkıyor. Şiddetin "aslında iyi niyetle, disiplin amacıyla" uygulandığını düşünmek, "kabul edilebilir" düzeydeki şiddetten daha az yara almak ve şiddet uygulayan kişiyle duygusal bağlantıyı zedelememek gibi aslında kendini korumaya hizmet eden bir rahatlatıcılığa sahip. Toplumsal alandaki tüm diğer şiddet biçimlerinin hak edilen ve gerekli durumlarda etkili bir araç olduğunu kabul etmeye doğru genişleyen bu kabulün farkında olmak, en azından gelecek kuşaklar için önemli bir bilgi.

Yetişkinlik döneminde ise Connell'ın (2005a) toplumsal cinsiyet düzeninin bileşenleri olarak ortaya koyduğu iktidar ilişkileri, üretim ilişkileri ve kateksisin, erkekliği güç ve şiddet eksenindeki yapılandırması oldukça etkili. Modernleşmeyle evliliğin geçirdiği dönüşümün açtığı yolda, kadınların eril iktidara karşı direnmeleri, bu dönüşümü ve itirazı kabul etmekte zorlanan erkeklerin yaşadığı erkeklik krizini yoğunlaştırarak, şiddeti daha ciddi boyutlarda tetikleyebiliyor. Kadın cinselliğinin kontrol altına alınmaya çalışılması, bu krizle birlikte eril iktidarın belki de en kanlı çatışma alanı. Erkeğin güç ve güçsüzlük çelişkisini çok sert bir şekilde yaşadığı "kurumsallaşmış şiddetin hiyerarşileri"ni (Connell, 1998) somut olarak yaşatan ve 30 yıldan uzun süredir yaşanan terör ve çatışmanın yıkıcı etkileri, kadına şiddetle de kendini gösteriyor...

Hangi temanın ağırlıklı olarak şiddetin ortaya çıkışında etkili olduğu sorusu sorulduğunda ise her erkeğin yaşam öyküsünde farklı temaların ağırlığının olduğu söylenebilir. Bazı erkekler için babalarından gördükleri şiddet, şiddet uygulamalarında belirleyici bir role sahipken, bazı erkekler için askerlik döneminde savaşmaları dolayısıyla yaşadıkları ağır deneyimler ve polislerin şiddeti bir araç olarak görmeleri önemli bir etken olarak ortaya çıktı. Bunun yanı sıra annenin aile içi şiddete maruz kalmasına tanık olmak, bazı erkeklerin şiddete karşı olmalarına yol açsa da şiddet uygulamalarını engelleyememesi çarpıcıdır. Yine askerlik yaparken uygulamak zorunda kaldığı şiddetten

rahatsızlık duyduğunu dile getiren erkeklerin, askerlik bittikten sonra şiddet uygulamaktan uzaklaşamamaları düşündürücüdür. Dolayısıyla şiddete karşı olmak, şiddet uygulamamak için yeterli olmamakta, şiddetin yıkıcı izlerinin iyileştirilmesi gereksinimi ile yüzleşmek gerekmektedir.

Birçok erkeğin yaşamlarındaki sarsıcı olaylar, erkeklik krizinin yoğun şekilde yaşanmasına neden olan kırılma noktaları olarak belirdi. Çocukluk döneminde yaşanan anne ya da baba şiddeti, cinsel taciz, tutuklanma, ölüme tanık olma, yoksulluktan dolayı dışlanma gibi güçsüzleştirici deneyimler, yetişkinlik döneminde erkeklik krizinin daha yoğun şekilde yaşanmasına neden oluyor. Yetişkinlik döneminde ise evlilikte kadın üzerinde iktidar kuramama, eşin boşanma isteği, cinsellik ve aldatılmayla ilgili kaygılar ve evin geçimini sağlayamama erkeklik krizini derinleştiren önemli kırılma noktaları. Geleneksel evliliğin dönüşümüyle birlikte sarsılan eril iktidarın, kendini şiddetle var etmesi, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını anlama açısından da yol göstericidir.

Çeşitli güçsüzlük deneyimlerine karşın, erkekler toplumsal iktidarın verdiği yetki ve şiddetle güçlenmeyi bir çeşit strateji olarak benimsemekteler. Erkeğe atfedilen gücün, öznel yaşam deneyimleri içinde karşılığını bulamaması, güç iddiasıyla çelişki içinde acı verir. Bu nedenle Kimmel'in (1998) de belirttiği üzere "erkeklik acıları"nın temelindeki güç ve iktidar çelişkisinin farkında olunmalıdır. Erkeklerin yaşamlarına bir bütün olarak bakıldığında; güç ve iktidar iddiasına karşın ekonomik, toplumsal ve cinsel güçsüzlük yaşayan ve kadın üzerinde iktidarları sarsılan erkeklerin, erkeklik krizini şiddet kullanarak aşmaya çalışmaları, kadına yönelik şiddetin modern zamanlardaki halini anlamakta kilit derecede öneme sahip.

Erkeklik krizine kadın korkusu olarak da bakmak olasılık dahilindedir. Kadınların güçlenmesine ilişkin korkunun temelinde, kendi iktidarlarının ortadan kalkacağı endişesi, özellikle karşılıklı sevgi, saygı, paylaşım, dayanışma gibi değerlere dayanmayan ilişkilerde güç istemiyle birlikte erkeği de ilişkiyi de

zehirleyen varoluş savaşına dönüşmüş durumda. Erkekliğin, iktidar ve şiddet ekseninde kurgulandığı koşulda, duyarlılığın kadınsılıkla özdeşleştirilmesi, kadınsılaşma korkusuyla birlikte erkekliğin dönüşümünü de kriz durumunda bırakıyor.

Farklı Erkeklikler ve Şiddet

Şiddete maruz kalan kadını mağdur, zayıf, yetersiz olarak görmekle paralel olarak, şiddet uygulayan erkekleri, kadını sürekli ezen ve çevresindeki herkese fiziksel şiddet uygulayan bir tür "canavar" olarak gören anlayış, birbirini besleyen bu ikili karşıtlık haline dönüşerek, farklı kadınlık, erkeklik ve şiddet biçimlerini görmeyi engellemektedir. Gerçeklik ise görüldüğünden daha karmaşık ve farklı değişkenlerin oyun alanı. Güçlü, bağımsızlığı ve şiddetsiz bir yaşam için mücadele eden, erkeğin iktidarını kabullenmeyen ve bu yüzden şiddet gören kadınlar olduğu gibi, şiddet uygulayan erkekler arasında, kadınla olumlu ilişkiler de kurabilen, iktidar konumundan rahatsızlık duyan ve şiddet uyguladığı için gerçek bir pişmanlık yaşayan erkekler de bulunuyor.

Genel olarak bakıldığında, kadın üzerinde iktidar sahibi olma yönünde kurgulanan hegemonik erkeklik ideallerinin sorgulanmadan içselleştiriliyor. Ancak daha derin bir bakış, toplumsal yapının kurucu gücüne karşın farklı erkekliklerin oluşabildiğini, şiddet kullanmada erkeğin bireysel yaşamının ve kendi seçimlerinin de önemli olduğunu gösteriyor. Görüşmelerden yola çıkarak, farklı konumlar ve deneyimler çerçevesinde, şiddet uygulayan erkekler ve farklı erkeklik kurguları şöyledir:

Erkek Egemenliğini Açıkça Savunan Sert ve Güçlü Erkeklik

Bu gruptaki erkeklerin, erkeklik ve kadınlığa ilişkin değer yargıları, geleneksel ataerkil değerlerle örtüşür. Eğitim düzeyleri farklılık gösteren erkekler, güçlü, sert ve otoriter erkek görünümüne

sahip olabilmektedir. Erkekliğe atfettikleri güç ve iktidarın, kadın üzerinde uygulanmasını gerekli gören, kadın erkek eşitliğine yönelik gelişmelere karşı olumsuz tepkiye sahip olan erkekler, değişimin aile kurumunu dolayısıyla erkek egemenliğini zayıflattığını savunmaktadır. Uyguladıkları şiddetle ilgili pişmanlık bildirmeyen, hatta şiddetin belli durumlarda gerekli olduğunu savunan erkeklerin, eşitlik ve şiddetsizlik yönünde dönüşüm yaşama konusunda direnç göstermeleri olağan görülebilir.

Erkek Egemenliğinden Yararlanan Güvensiz Erkeklik

Bu gruba dahil olan erkekler, erkek egemenliğini savunmakla birlikte güvensiz görünmekte ve zayıflıklarını paylaşma konusunda daha açık olmaktadır. Buna karşın aile, okul, askerlik ve ekonomik sistem içinde uğradıkları ayrımcılık, yoksulluk ve şiddetin güçsüzleştirici etkilerini vurgulayan erkeklerin, kadına yönelik ayrımcılık ve şiddet konusunda duyarsız kalmaları, Connell'ın (2005b) sözünü ettiği suç ortaklığına benzer şekilde hareket ettiklerini gösteriyor. Yani, erkek egemenliğinin sürdürülmesinde, hegemonik erkekliği yeniden üretenler kadar etkin rol almasalar da, bireysel olarak iktidar iddiası olmayan erkeklerin, kadının ikincil konumundan yararlanmaya devam ederek, kendilerini ayrıcalıklı bir konumda tutmaları, eril iktidarın etkisini göstermesi açısından önem taşıyor.

Bu kapsamda değerlendirilen anlatıların önemli bir kısmının, sert, güçlü ve cesur erkek görünümlerinin altında zayıflık ve güvensizlik olduğunu çözümlemiş olan ve bunu rahatlıkla ifade edebilen, Adsız Alkolik erkeklere ait olması, farkındalık çalışmalarının dönüştürücü potansiyelini de ortaya koyuyor.

Sözde Eşitlikçi, Çelişkili Erkeklik

Bu grupta yer alan düşük eğitim düzeyine sahip erkekler, "kendilerini eğittiklerini" ifade ederek, "modern" ve eğitimli bir erkek olarak görülmek istemekteler. Eğitim düzeyi yüksek

olan erkekler ise geleneksellikle aralarına mesafe koyma çabası içinde olmalarına karşın erkek egemenliğinin sürmesinden yanalar. Bir taraftan kadınla erkeğin eşit olduğunu söylerken, diğer taraftan, kadına "fazla hak verilmesi"nin yanlış olduğunu, şiddetin, geleneksel değerlerinin yitirilmesi nedeniyle yaşandığını savunuyorlar. Kadına yönelik şiddete karşı olmak, ortak bir söylem olarak belirse de düşünsel ve davranışsal boyutta yaşanan bu çelişki, modern söylemin gücüne karşın toplumsal kabullerin ve erkeğin habitusunun etkisini gözler önüne seriyor. Bu açıdan düşünüldüğünde, erkeklerle yapılabilecek çalışmaların, ifade ettikleri çelişkilerden yola çıkılarak gerçekleştirilmesi dikkate alınmalıdır.

10. BÖLÜM
NE YAPMALI?

Erkeğin özgürlüğü, erkin her türünü sorgulayarak başlar. Erkin her türlü uygulamasından feragat edebildiği ölçüde özgürleşir erkek.

Yıldırım Türker, 2004

Kadına Şiddet Uygulayan Erkeklerle Çalışma

Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelede sosyal hizmetler, ağırlıklı olarak kadın merkezli çalışmalarla gerçekleştirilmektedir. Erkeklerin şiddet uygulamasını önleyecek ve şiddet uygulayan erkekleri rehabilite edecek yeterli çalışmaların yapılmaması, kadına yönelik şiddetin önlenmesini zorlaştırır. Erkeklerin şiddet kullanmalarını önlemek üzere yapılan çalışmaların, adalet sistemi içinde cezalandırılmalarıyla sınırlı bırakılması ise, şiddetin önlenmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu durum, ağır düzeydeki fiziksel ve cinsel şiddet dışındaki şiddetin görmezden gelinerek, müdahale edilmemesine yol açabilmektedir. Ayrıca tartışıldığı üzere (Orme ve diğ., 2000; Mansley, 2009) şiddeti yeniden üreten ceza sistemi, şiddetin tekrarlanmasını engellemeye yönelik özel çalışmalar yapılmaması nedeniyle etkisizleşebilmektedir.

Erkeklerle çalışma, geniş düzeydeki kamu politikalarının bir parçası olduğu zaman etkin olabilmektedir. Şiddet gören kadınlara yönelik destekleyici ve koruyucu çalışmaların etkililiği, erkeklerle çalışmanın başarısını belirleme gücüne sahiptir. Dolayısıyla şiddetin sona erdirilmesine yönelik politika ve uy-

gulamaların bütüncül ve tutarlı bir anlayışla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin, şiddet uygulayan erkeklere yönelik rehabilitasyon programları, adalet sisteminin eşgüdüm içerisinde yaptığı tutuklama, yargılama, denetimli serbestlik gibi müdahaleleriyle birleştiğinde etkili olabilmektedir.

Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadele amacıyla şiddet uygulayan erkeklere yönelik koruyucu, önleyici ve rehabilite edici çalışma yapılmasının gerekliliği, son yıllarda gündeme getirilmeye başlanmıştır. 2006 yılında yayınlanan Başbakanlık Genelgesi'nde, kadın erkek eşitliğinin ve kadın haklarının geliştirilmesi konusunda destek olabilecek erkek gruplarının artırılmasına yönelik çalışma yapmak üzere çeşitli kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel kuruluşlara sorumluluk yüklenmektedir. Kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesi için öncelikli olarak erkekler olmak üzere, aile bireylerine yönelik öfke denetimi, iletişim becerileri gibi konularda eğitim çalışmaları yapılması önerilmektedir. Ayrıca askerlik eğitiminde, camiler, kahvehaneler ve çok sayıda erkek çalışanı olan kuruluşlarda erkeklere yönelik olarak anlayış değişimi sağlayacak çalışmalar yapılması istenmektedir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda (2012–2015) da Genelge ile belirtilen sorumluluklara ilişkin uygulama planı yapılmıştır. Buna karşın erkeklere yönelik çalışmalar, Ankara ŞÖNİM'de ve Türkiye çapında Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde yürütülen, yaklaşık 8-10 oturumdan oluşan "öfke kontrol çalışması" ile sınırlıdır.

Kadına Şiddet Uygulayan Erkeklerle Çalışmada Pro-Feminist Yaklaşım

Önemli olan şey, erkeklerin, bütün erkeklerle kadınlar arasında, bütün erkeklerle erkekler arasında baskıcı olmayan, sevgi dolu ilişkiler kurmaya çalışırken, kamusal ve özel dünyalar arasında bağlar kurmalarıdır.

Lynne Segal, 1992

Şiddete karşı çalışmalarda başarılı olabilmek için erkeklerle çalışmada izlenecek yol ve yöntemler üzerinde ciddiyetle durulmalıdır. Kadına yönelik şiddetin, en temelde ataerkil toplumsal yapıdan kaynaklandığı ve hegemonik erkekliğin iktidar kurma edimi olarak ortaya çıktığı kabulünden yola çıkarak erkeklerle çalışmada, pro-feminist yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

Pro-feminizm, feminizmin kadınlar tarafından kadınlara yönelik olarak geliştirdiği kuram ve uygulama olduğu kabulü ile erkeklerin ancak feminizm destekçisi olabileceği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır (Hearn, 1998). Pro-feminist yaklaşım, erkeklerin şiddet uygulamasının temelinde ataerkil toplumsal yapı olduğunu kabul etmekle birlikte, erkeklerin şiddet uygulamasındaki bireysel sorumluluklarını da dikkate almaktadır. Şiddetle mücadelede erkeklerle yapılan eğitim çalışmalarıyla birlikle şiddeti besleyen toplumsal yapının değişimi için politik mücadele verilmesi gereğinin üzerinde durulur (Mullender, 1996).

Erkeklerin uyguladığı şiddetin sonlandırılabilmesi için öncelikle şiddet davranışının altında yatan toplumsal ve bireysel nedenlerin anlaşılması ve erkeklere yönelik çalışmaların bu doğrultuda geliştirilmesi önem taşır. Bu nedenle erkeklere yönelik pro-feminist çalışmaların, toplumsal cinsiyet rolleriyle oluşan beklenti ve kadın erkek ilişkisindeki güç eşitsizliğinin çözülmesi üzerine kurgulanması, erkeklerin dönüşüm yaşamalarında etkili olabilmektedir (Orme ve diğ., 2000; Mansley, 2009; Kaufman, 1999).

Erkeklerin ekonomik açıdan güçlü ve daha yüksek bir toplumsal statüye sahip olmaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin değişmesi konusunda direnç göstermelerine neden olur (Connell, 2005). Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği ve şiddet konusunda, erkeklerle çalışmanın zordur. Erkeklerin güç kazandıkları ve önemli kazanımlar elde ettikleri yapıya ve kendilerinin üstün konumlarına eleştirel bir bakış açısı geliştirmeleri, şiddet uyguladıkları kadınla empati kurabilmeleri ve şiddetin kendilerine de zarar verdiğini kabul etmeleriyle olasıdır.

Şiddet uygulayan erkeklerle pro-feminist yaklaşımlar içinde geliştirilen "Duluth Modeli"nin en belirgin özelliği, kadına yönelik şiddetin temelinde erkek üstünlüğüne dayanan toplumsal yapı olduğu kabulüdür. Bununla birlikte, toplumsal ve bireysel etkenler birlikte ele alınmaktadır. Duluth modeli, 1981 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan "Aile içi Şiddete Müdahale Projesi" (DAIP) çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde de yaygın şekilde uygulanan modeli, şiddetle mücadele mekanizması içindeki kurumlar olan polis, hapishane, savcılık, sığınma evi, mahkeme, denetimli serbestlik ve ruh sağlığı kuruluşlarında çalışan uzmanlar bir araya gelerek oluşturmuştur. Toplum destekli müdahale olarak değerlendirilen model, sistem yaklaşımına sahiptir (Ellen ve Pence, 1993; Gadd, 2004). Şiddetle mücadele eden kadın kuruluşları ve sosyal hizmet kuruluşları, çocuk refahı kuruluşları, baro ve mahkemeler, denetimli serbestlik merkezleri ve sağlık kuruluşları ile yakın işbirliği içinde çalışılmaktadır (Adams, 2003).

Duluth modeli, şiddetin eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkileri içinde oluştuğuna vurgu yaparak, erkeklerin kadın üzerinde egemenlik kurması gerektiği yönünde mesajlar veren kültürel bağlama dikkat çeker. Bununla birlikte aynı mesajları alan bütün erkeklerin şiddet kullanmadığının bilinmesi, bireysel etkenlerin de değerlendirilmesi gereğini ortaya koyar. Çocukluk dönemi istismarı, sevgisiz büyümek, kadına şiddet uygulayan erkek modelleri ile sosyalleşmek, kadın düşmanı bir çevrede bulunmak, alkolizm, ırksal, etnik ve sınıfsal baskı ve dışlanmaya

maruz kalmak gibi etkenler, erkekleri şiddet kullanma yönünde etkileyebilmektedir. Ancak bu etkenlerin şiddet uygulanması için bahaneye dönüşmemesine dikkat edilir. Erkeğin şiddet davranışının yıkıcılığını ve şiddetin kendi sorumluluğunda gerçekleştiğini kabul etmesi gerekir. Erkekler, kendilerini şekillendiren toplumsal koşulların kurbanı olarak görülmek yerine, toplumsallaşma ile insani değerlerden uzaklaştırılmış kişiler olarak görülür (Ellen ve Pence, 1993).

Dikkat edilmesi gereken nokta, "asıl müracaatçı"nın erkek olmadığıdır; asıl olarak kadın ve çocukların güvenliği için erkeklerle çalışıldığı kabul edilmektedir (Rivett ve Rees, 2004). Duluth Modeli'nin uygulandığı birçok çalışmada, kadınla iletişime geçilerek, erkeğin yararlanmakta olduğu program hakkında bilgi verilmekte ve şiddetin devam edip etmediği denetlenerek kadının güvenliği sağlanmaya çalışılmakta ve bireysel danışmanlık verilmektedir (Mullender, 1996).

Erkeklere yönelik çalışmalar, erkeğin refahını korumaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalar olarak değerlendirildiği gibi şiddeti azaltması ve sonlandırabilmesi nedeniyle kadının refahını geliştirmeye yönelik çalışmalar olarak da değerlendirilmektedir (Hearn, 1998). Bunu sağlamak için erkeklerin şiddet uyguladıkları kadın ve çocuklara da bütünlüklü bir şekilde hizmet verilmesi ve feminist örgütlerle işbirliği geliştirilmesi önem taşır.

Duluth modeli, erkek egemen kültürel yapıyı temeline aldığı için uygulamayı toplum düzeyinde gerçekleştirmeyi hedefler. Aile içi şiddetle mücadele sistemi içindeki diğer kuruluşlarla işbirliği içinde çalışılmaktadır. Bu nedenle Model, yasal düzenlemeler ve adalet sistemi, polis sistemi, çocuk ve kadını korumayı amaçlayan diğer sistemlerle koordinasyon içinde çalışarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaratılması doğrultusunda yapılandırılmıştır (Rivett ve Rees, 2004). Bu model içinde geliştirilen profeminist grup çalışmalarında, kadına yönelik şiddet, toplumsal, kültürel ve politik bağlamı içinde ele alınmakta ve erkeğin şiddeti bilinçli olarak kadını denetim altında tutmak amacıyla uyguladığı kabul edilmektedir.

Şiddet uygulayan erkeklere yönelik grup çalışmaları, Amerika'da 1970'lerin sonlarında başlamıştır (Davis ve Taylor, 1999). İngiltere'de grup çalışmaları yoluyla birlikte oldukları kadınlara şiddet uygulayan erkeklerin rehabilitasyonuna yönelik çalışmalar yaygınlık kazanmaktadır. Çoğunlukla erkeklerin gönüllü katılımına dayanan grup çalışması ve bireysel çalışmayı birlikte yürüten çalışmalar, son yıllarda mahkeme, denetimli serbestlik büroları ya da sosyal hizmet kuruluşlarının yönlendirmesiyle bir anlamda zorunlu rehabilitasyon niteliği kazanmaya doğru gelişim göstermektedir. Yapılandırılmış grup çalışmaları haftalık olarak gerçekleştirilmekte ve 14 haftadan 20 haftaya kadar uzanan sürede erkekle çalışılmaktadır. Birçok kuruluşta erkeklerin şiddet uyguladığı kadınlarla da çalışılmaktadır (Hearn, 1998). Grup çalışmalarıyla birlikte erkeklerle bireysel çalışma da yapılmakta ve değişim süreci erkeklerle mikro düzeyde de desteklenmektedir (Mullender, 1996).

Bilişsel ve davranışsal terapi teknikleri ve beceri geliştirme çalışmaları, feminist ilkeler ışığında düzenlenmekte ve birlikte kullanılmaktadır. Farklı tekniklerin kullanıldığı gruplarda, toplumsal cinsiyet duyarlılığı, öfke denetimi, stres yönetimi ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi çalışmaları yapılmaktadır (Davis ve Taylor, 1999).

Pro-feminist yaklaşımla oluşturulmamış grup çalışmalarında kullanılan sosyal öğrenme ve psikanaliz, erkeklik ile şiddet bağlantısı iktidar ilişkileri bağlamında ele alınmadığı için eleştirilmektedir. Bu yaklaşımın erkeğin şiddet davranışıyla yüzleşmesini ve şiddeti kabul etmesini engelleyebildiği, erkeğin kendini mağdur olarak görerek şiddet için gerekçe oluşturabildiği için eleştirilmektedir (Mullender, 1996; Orme ve diğ., 2000). Sosyal öğrenme yaklaşımı çerçevesinde öfke denetimi grupları yaygındır, ancak kadına şiddet uygulayan erkeklerin öfkelerini denetleyememe gibi bir sorun yaşamadıkları, örneğin öfkelerini işverenlerine yöneltmemek konusunda kendilerini denetleyebildikleri ancak evde eşlerine şiddet uyguladıkları belirtilerek, aslında bunun tam olarak "denetimli şiddet" olduğu tartışılır

(Mullender, 1996; Bowker, 1998). Ayrıca şiddetin, öfkenin denetlenememesi sonucu oluştuğu düşüncesi, erkeğin şiddetin sorumluluğunu reddetmesi ve şiddeti önemsizleştirmesini de beslemekte ve öfkeyi erkeğin olağan bir bileşeni olarak göstermektedir (Mullender, 1996).

Şiddet uygulayan erkeklerle grup çalışmaları, deneyimlerin paylaşılmasını kolaylaştırması, tartışma ortamı yaratması ve davranış değişikliği geliştirmek açısından etkili bir yöntem olarak benimsenmektedir (Demiröz, 1999). Erkeklerle yapılacak grup çalışmalarında; sosyal öğrenme, psikanaliz ve toplumsal politik bir düzleme sahip olan feminist yaklaşım, birlikte kullanılabilmektedir. Geçmiş yaşantıları, öğrenilmiş davranışları ve toplumsal cinsiyet sistemini ele alabilme olanağının olması, grup çalışmalarını güçlendirmektedir (Mullender, 1996).

"Psiko-eğitimsel" olarak da adlandırılan yaklaşıma sahip olan pro-feminist çalışmalar, psikolojik boyutunda bilişsel-davranışçı yöntemle öfkenin ortaya çıkışının anlaşılması ve davranış değişikliği yoluyla öfke ve şiddetin denetiminin sağlanması üzerine yapılandırılır. Eğitim boyutunda ise şiddetin oluşumunda toplumsal ve kültürel yapının önemi üzerinde durulmakta, şiddetin temel olarak kadını denetim altında tutmaya ve erkek egemenliğini sürdürmeye yöneldiği sorgulanmamaktadır (Mullender, 1996). Şiddetle bağlantılı yaşantı ve duygularla ilgili "iç konuşma" yapılması sağlanarak, şiddet ve şiddet davranışına alternatif olarak olumlu tepki seçenekleri üzerine düşünme olanağı sunulur. Kadın ve erkeğin toplumsal ve kültürel rolleri üzerinde odaklanarak, şiddeti doğuran toplumsal yapı üzerine eleştirel bakış geliştirme olanağı yaratır (Orme ve diğ. 2000).

Grup çalışması, kişinin kendisiyle yüzleşmesi ve model alarak davranış değiştirmesi fırsatını sunar. Ancak şiddet uygulayan erkeklerin davranışlarını yadsıma, çarpıtma ya da haklı görerek savunma gibi tepkileriyle baş edebilmek için grup çalışmasının feminist temeller üzerine inşa edilmesi gerekir. Şiddet uygulayan erkeklerin davranışlarını hangi etmenlerle temellendirdiği ve davranışlarının asıl amacı konusunda farkındalık, bu

sayede oluşabilir (Orme ve diğ., 2000). Sosyal çalışmacılar, erkeklerle ataerkil yapı hakkında tartışmalı, düşünce ve davranışlarının yapılanmasındaki etkilerini birlikte anlamaya çalışmalıdır. Şiddet uygularken ve sonrasında hissettikleri duygularını ifade etmeleri sağlanarak, kendilerini ve şiddet uyguladıkları kadını anlamaya yardımcı olunmalıdır (Dominelli, 2002).

Buna karşın erkeklerin duygularını doğrudan ifade etmemeyi öğrenmiş olmaları, konuşmaya ve paylaşıma dayalı çalışmaları zorlaştırır (Johnstone, 2001: 13). Şiddet uygulayan erkeklerle yapılan görüşmelerde, erkeklerin şiddet konusunda konuşmakta zorlanıp, daha çok şiddetin nedenleri ve çözümleri üzerinde yoğunlaştıkları, kadınların kendilerini kışkırttığından bahsederek kendilerini haklı gösterme çabası içine girdikleri, not edilmiştir. Şiddetin kadın üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsetmeyerek, bunu yok sayma eğiliminde oldukları aktarılmıştır (Kardam ve Yüksel, 2009).

Şiddetsiz ve eşit ilişkiler kurmaya yönelik uzun dönemli değişim, erkeklerin düşünce ve inançlarının derinlemesine bir şekilde incelenmesi, eşitlikçi yeni bir bakış açısı geliştirerek, davranışlarına yansıtabilmesi ve çatışma çözümüne yönelik şiddetsiz yöntemlerin kullanabilmesine bağlıdır (Ellen ve Pence, 1993). Çalışmalarda erkeklik olgusu ele alınarak, erkekliğin anlamı ve şiddetin ortaya çıkmasındaki yeri üzerine eleştirel bakış geliştirilmesi hedeflenir. Erkekliğin yeniden tanımıyla birlikte şiddet uygulayan erkeklerin şiddeti reddetme, önemsizleştirme, kadını suçlu görme gibi yüzleşmeden kaçış davranışları üzerinde durulur (Orme ve diğ., 2000; Mullender, 1996).

Erkeklerin mikro ve mezzo düzeyde yapılan çalışmalar sonucu geçirdikleri değişim sürecinde üç temel aşamadan bahsedilir (Johnstone, 2001):

Farkındalık yaratma aşamasında, erkekliğin oluşumu üzerine düşünülür ve şiddetle ilgili bağlantıları keşfedilir. Kadınların aşağılanması ve nesneleştirilmesine yönelik tutum ve davranışlar gözden geçirilir. Bu aşamada çalışmaya karşı direnç göste-

rilmesi olasılığı yüksektir. Bu nedenle motivasyon oluşturma gereği dikkate alınmalıdır.

Çözümleme aşamasında, erkeklik, oluşumunun arkasında yatan inançlar ve davranışlara olan etkisiyle birlikte anlaşılmaya çalışılır. Erkekliğe dair çelişkilere dikkat çekilir. Güçlü olma, diğerlerini denetleme, geçim sağlama gibi rollerin getirdiği ödüller ile bu rolleri yerine getirmenin bedelinin yarattığı çelişki üzerinde durulur. Erkeklerin, güçlü olmanın gereklerini yerine getirmeye çalışırken yaşadıkları güçsüzlük ve güvensizlik duygusu ele alınır.

En son aşama olan yeniden düzenleme aşamasında, erkekliğe ilişkin yeni düşünce ve davranışlar geliştirilmesiyle birlikte değişim hedeflenir. Kalıp yargıların dışında kalan erkekliklerin de değerli olduğu ve toplumca kabul edildiğinin anlaşılması önemsenir.

Erkeklerle Pro-Feminist Çalışma Konusunda DVIP Örneği

Bu bölümde Londra'ya yapılan çalışma gezisi kapsamında, gözlem yapılan ve çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi alınan DVIP'in çalışmaları tanıtılmakta ve çalışmalarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir.

DVIP (Domestic Violence Intervention Project- Aile içi Şiddete Müdahale Projesi, İngiltere'de kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele alanında çalışan öncü kuruluştur. 1991 yılında faaliyet göstermeye başlayan sivil toplum kuruluşu, kadın ve erkeklere yönelik hizmet vermenin yanı sıra, aile içi şiddetle ilgili politikaları etkileme ve değişim sağlamaya yönelik çeşitli çalışmalar yapmaktadır. DVIP'nin erkeklere yönelik çalışmaları, Duluth modelinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bütüncül bir bakış açısıyla erkeğin şiddet uyguladığı kadın ve çocuklarıyla da çalışır.

Modelin uygulandığı tüm kuruluşlarda olduğu gibi çalışma, bağlantı kurma, değerlendirme, mağdurla iletişim kurma, çalış-

maya hazırlık, grup çalışması, sonlandırma ve izleme aşamalarından oluşmaktadır.

Erkeklerle Grup Çalışması

Programdan yararlanan erkekler, mahkeme kararıyla sosyal hizmetler biriminin değerlendirmesiyle ve erkeklerin gönüllü bireysel başvurularıyla olmak üzere üç şekilde kuruluşla iletişime geçmektedirler. Önce erkekle bir ya da iki kez görüşme yapılarak amaçlanan değişimle ilgili konuşulur ve programın kendisine uygun olup olmadığı yönünde değerlendirme yapılır. Daha sonra, hem erkek hem de kadının risk değerlendirmesini yapmak üzere birkaç gün boyunca erkekle toplam 6–8 saat, kadınla ise 2–6 saat süren görüşmeler yapılır. Şiddet davranışı ve şiddete yönelik tutumunu anlamaya yönelik olarak çeşitli ölçekleri içeren değerlendirme yapılır. Bu değerlendirmede erkeğin şiddet öyküsü, alkol ve madde kullanımı, çocuklarıyla olan ilişkisi ve şiddeti nasıl gördüğüne ilişkin bilgiler ile şiddetin kadın ve çocuk üzerindeki etkisi yer alır. Sonunda risk değerlendirme raporu yazılır. Erkeğin programdan yararlanıp yararlanmayacağına ilişkin karar, raporda belirtilir. Gerekli görülen durumlarda şiddetin, annelik becerilerini nasıl etkilediğine dair risk değerlendirmesi de yapılarak, annelere kadınlara yönelik programdan yararlanmasına ilişkin görüş bildirilir.

Vakanın, mahkeme tarafından yönlendirildiği durumlarda, rapor mahkemeye gönderilmekte ve mahkeme onayından sonra kadın ve erkekler programdan yararlanılabilmektedir. İncelenen raporlarda dikkat çeken özellik, bulguların, konuyla ilgili bilimsel araştırmalara atıfta bulunularak değerlendirilmesidir. Bu yaklaşım yargıç, savcı ve avukatların şiddeti ve etkilerini anlaması açısından oldukça yararlı görülmektedir.

Programın başarısı konusunda kuruluşun değerlendirmesi şöyledir: Erkeklerin üçte biri şiddet uygulamayı bırakmış, üçte biri fiziksel şiddet uygulamayı bırakmış ancak duygusal, eko-

nomik ve cinsel şiddet gibi şiddet türlerinde değişme olmamış ya da bu şiddet türlerinde artma olmuş, diğer üçte birinde ise değişim yaşanmamıştır.

Programa başlanmadan önce, grup öncesi iki kez grup toplantıları yapılmaktadır. Çalışmanın içeriği ve kurallar hakkında bilgi verildikten sonra, çalışmaya uyum sağlayacağına karar verilen erkeklerle, haftada bir kez, akşam saatlerinde yapılan grup çalışmasına başlanmaktadır. Erkeğin rahatsız edici davranışlarının yoğun olması, öğrenme güçlüğü olması ya da kriz durumunda olduğu için çalışmaya hazır olmaması gibi durumlarda bireysel çalışmalarla desteklenmeye ve grup çalışmasına uygun hale getirilmeye çalışılmaktadır.

İlk iki oturumda tanışmaya yönelik çalışmalar yapılmakta, daha sonra 29 oturumluk grup çalışmasından oluşan programa geçilmektedir. Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümü, erkeklerin fiziksel şiddet davranışlarını sonlandırmalarına yardımcı olmak için hazırlanmıştır. Birinci bölümün başlıkları, şu konulardan oluşmaktadır:

- Şiddetin belirtileri ve şiddeti engelleme
- Şiddet, güç ve denetim
- Şiddetin kökeni
- Şiddetin sorumluluğunu inkâr etme ve şiddeti önemsizleştirme
- Aile içi şiddetin etkileri
- Cinsel şiddet
- Tehdit ve göz korkutma

Erkek, bu süre içinde en az sekiz hafta fiziksel şiddet uygulamadıysa ve uyguladığı şiddetin kadın ve çocukları üzerindeki etkisiyle ilgili sorumluluk duymaya başladığına karar verilirse, çalışmanın ikinci bölümüne geçilmektedir.

İkinci bölüm erkeklerin, kadını istismar etmeye ve denetlemeye yönelik davranışları hakkında farkındalık kazanıp, sonlandırmasına yönelik olarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü şu başlıklardan oluşmaktadır:

- Duygusal istismar
- Sorumluluk
- Ana babalık ve şiddetin çocuklar üzerindeki etkileri
- Toplumsal cinsiyet ve erkek üstünlüğünü kötüye kullanma
- Kadının öfkesi
- Kıskançlık ve sosyal yaşamdan tecrit etme
- Serbest tartışma
- Cinsel istismar
- Ayrılık
- Tartışma ve uzlaşma

Grubun gereksinimleri doğrultusunda çalışma (Ekonomik şiddet, alkol ve madde kullanımı, ayrılık sonrası şiddet gibi konularla ilgili çalışma yapılması gereksinimi ön plana çıkmaktadır.)

Erkeğin şiddet kullanmamaya devam etmesi durumunda programın üçüncü bölümüne geçilmektedir.

Yirmi dokuz haftalık program tamamlandıktan sonra, iki ay boyunca ayda iki kez gerçekleştirilen, değişimi kalıcı hale getirmeye yönelik grup çalışmaları yapılmaya devam edilir. İzleme ve destek grubu olarak adlandırılan çalışma, kendini şiddet ve istismar içermeyen yollarla ifade etmeyi öğrenme ve iletişim becerilerinin geliştirilmesi odağında gerçekleştirilir. Şiddet içermeyen davranışları destekleyen sistemler oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılır. Üçüncü bölümün veriliş tarzı, terapötik olarak değerlendirilmektedir.

Grup çalışmasına katılım, ilk bölümün herhangi bir aşamasında mümkün olmaktadır. Gruba farklı aşamalarda yeni katılımların olması ile eskiler kaydettikleri gelişmeyi, yenileri gözlemleyerek fark etmektedirler. Yeni katılımcılar da eskilerin konuşma rahatlığından ve deneyimlerinden yararlanma olanağı bularak, grubun canlılığı sağlanabilmektedir.

Her oturumun başında, kendi isimleri ve şiddet uyguladıkları (eski) eşleri ya da birlikte oldukları kişilerin ismi, son oturumdan bu yana şiddet uygulayıp uygulamadıkları, şimdi ne hissettikleri, yaşamlarında bir değişiklik olup olmadığı, eğer önceki oturuma katılmamışlarsa neden katılmadıkları soruları sorulur. Şiddet uyguladıkları kadının isminin, her oturumda sorulmasının nedeni kadının nesneleştirilmemesi, olumsuz sıfatlar ve isimlerle anılmaması ve dolayısı ile kadının bireyselleştirilmek istenmesidir.

Her oturumun sonunda, çalışmayla ilgili en çok etkilendikleri şey, düşünceleri ve duyguları hakkında paylaşımda bulunulur. Bazı oturumların sonunda, olumlu duyguları beslemek adına eşleriyle kendileriyle ilgili sevdikleri şeyler sorulabilir. Grup süreci sorunlu geçmişse "Grupla ilgili hoşlandığınız bir şey oldu mu? Farklı davranmak istediğiniz bir durum oldu mu?" gibi sorular sorulur.

Tartışma, bilgi verme, beyin fırtınası, yazılı alıştırma, rol oyunları gibi teknikler kullanılır. Rol oyunlarında fiziksel temasın olmasına izin verilmemekte, şiddetin diğer kişiyle mesafe içinde hareketlerle anlatılması gerektiği hatırlatılmaktadır.

Birçok zor vakayla çalışmak durumunda olan meslek elemanları, belirli aralıklarla klinik süpervizyon alarak çalışmalarını geliştirme olanağı bulurlar. Çalışmayla ilgili zorluklar, çözümsüz kalan vakalar üzerinde tartışılır. Meslek elemanlarının olumsuz duygularla ilgili paylaşımda bulunularak, rahatlamaları sağlanır.

Kadınlara Yönelik Çalışmalar

DVIP, programdan yararlanan erkeklerin şiddet uyguladıkları kadınlara yönelik hizmetler de vermektedir. Kadının boşanmış ya da ayrılmış olması, şiddet riskini artırdığı için ilişki durumuna bakılmaksızın kadınlara danışmanlık verilmektedir. Erkek, kuruluşla iletişime geçtikten ya da yönlendirildikten sonra, kadının adresine programla ilgili bilgi veren bir yazıyla aile içi

şiddetle ilgili bilgilerin ve başvuru merkezlerinin yazılı olduğu bir kitapçık gönderilmektedir. Erkekle çalışmaya başlandıktan sonra kadınlar, durumlarına göre belli aralıklarla telefonla aranmakta, genel durumları ve erkeğin şiddet uygulamaya devam edip etmediği hakkında bilgi alınmakta, ayrıca danışmanlık hizmeti ve psikolojik destek verilmektedir. Kadınların 40 dakikalık telefonla görüşme süreleri bulunmaktadır. İstendiği takdirde, kadınlarla yüz yüze görüşmelerle ya da grup çalışmalarıyla da destek çalışmaları yapılmaktadır.

Görüşmelerde kadınlara, kendisinin ve çocuklarının güvenliğini sağlaması yönünde danışmanlık verilir. Bu doğrultuda kadının kendisinin ve çocuklarının gereksinimlerine odaklanması hedeflenir. Bu çerçevede, içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi, güvenlik planı yapması, birlikte yaşamaya devam etme ya da ayrılma kararının sonuçlarını düşünerek seçeneklerini fark etmesi, erkeğin davranışlarındaki ve kendisinin duygularındaki değişimi fark etmesi gibi konular ele alınır. Kadınlar, yaşadıklarını paylaşarak kendini ifade etmesi, şiddetin üzerindeki etkilerini fark etmesi yoluyla desteklenir. Böylece kendi yaşamları üzerindeki denetimi sağlamalarına yardımcı olunur.

Çocuklara Yönelik Çalışmalar

DVIP'ye bağlı olarak çalışan "Stephen's Place Children's Services" isimli kuruluşta, aile içi şiddet nedeniyle boşanma sürecinde olan anne-baba ve çocuklara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Boşanmadan sonra hem anne hem de babanın çocukla iyi ilişki kurması için yapılandırılmış eğitim programları uygulanmaktadır. Eğer aile içinde şiddet uygulayan taraf, eğitim programına katılmak istemezse mahkemeye bildirilmekte ve mahkeme kararı sonucunda çocuklarını görmekten men edilebilmektedir.

Çeşitli araştırma sonuçları, şiddet gören kadınların çocuklarına yönelik olumsuz tutum ve davranışlarının arttığını, erkeklerin çocuklarına da şiddet uygulayabildiğini, boşanma sonrasında çocuklarına karşı ilgisiz kalabildiklerini, her iki tarafın

da çocuğu birbirlerine karşı kullanabildiğini göstermekte ve bu nedenle çocuklara yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Vakalar, mahkeme tarafından kuruluşa iletilmekte, sonrasında kuruluş, mahkeme kararı doğrultusunda aileyle iletişim kurmaktadır. Toplam dört saatten oluşan ana -baba eğitimi; boşanma süreci, şiddetin çocuk üzerindeki etkileri, çocukla iletişim gibi başlıklardan oluşmaktadır. Eğitime katılım sağlanmaması halinde vakalar tekrar mahkemeye yönlendirilmektedir. Duruma göre mahkeme, şiddet uygulayan tarafın çocuğu görmesini engelleyebilmektedir.

Çocuklarla çalışma, aileyle yapılan risk değerlendirmesi sonucunda gerçekleştirilir. Çocuklara yönelik çalışmada ağırlıklı olarak oyun terapisi kullanılmaktadır.

Duluth Modeline İlişkin Değerlendirmeler

Duluth modeli ile geliştirilmiş programlarla şiddet sorununu çözmüş erkekler; şiddeti kabul etme, empatik düşünme, şiddet davranışını değiştirmek için sorumluluk üstlenme ve iletişim becerilerinin gelişiminin önemini vurgulamaktadır (Scott ve Wolfe, 2000). Ayrıca değişim sürecinin, duygusal açıdan güvenli bir grup ortamında diğer erkeklerle birlikte gerçekleştirilmesinin önemi ortaya çıkmıştır (Wansgaard, 2001).

Grup kolaylaştırıcılarıyla yapılan bir araştırma (Silvergleid ve Mankowski, 2006) çalışmanın etkinliğini; toplum düzeyinde çalışma, çalışma sistemi, grup çalışması ve erkeğin bireysel psikolojik gelişimi başlıklarıyla incelemektedir. Buna göre adalet sistemi ve çocuk koruma sistemiyle birlikte çalışılması, erkeğin bu kurumlardan gelen tehdit edici mesajları daha iyi anlamasını ve değişim için istekli olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, ilişkinin devamının istenmesi halinde, kadının değişime yönelik yaptığı baskı olumlu etkiye sahiptir. Örgüt düzeyindeki çalışmalarda, grup kolaylaştırıcısının işbirlikçi ve ılımlı tutumu, erkeği şiddet davranışıyla yüzleştirme becerisi, grup içi ilişkileri dengelemesi ve erkeğe model olabilmesi ön plana çıkmaktadır. Grup süre-

cinin verdiği destek ve yüzleşme olanağı, birbirinden öğrenme fırsatı sunmasıyla yararlı olmaktadır. Erkeklerin psikolojik gelişimleri açısından bakıldığında, kendilik bilgisi ve şiddeti kabul etme becerisi ile değişim isteğinin etkili olduğu görülmektedir.

Modele ilişkin olumsuz değerlendirmeler de yapılmaktadır. Pro-feminist ilkelere dayalı grup çalışmalarında, erkeği suçlayıcı yaklaşım kullanılmasının ve didaktik bir eğitim yönteminin izlenmesinin, erkeğin direnç geliştirerek çalışmadan yararlanmamasına yol açtığı konusunda uyarı yapılmaktadır (Healey ve diğ. 2009; Milner, 2004). Bu açıdan katılımcılığa önem verilmeli, sorularla ve tartışmalarla erkeğin şiddet konusunda farkındalık yaşamasına ve şiddetsiz ilişki biçimini keşfetmesine olanak verilmelidir.

Erkeğin geçmiş yaşantısına odaklanmak, şiddeti olumsuz yaşantılarla bağdaştırarak meşru göstermesine neden olabilmekte ve şiddetin sorumluluğunu almasını engelleyebilmektedir. Erkeğin, kendisini "kurban" gibi görmesini engellemek gerekmektedir. Bu nedenle grup çalışmaları yapılandırılırken, geçmiş yaşantılar yerine erkeğin şiddet davranışını sonlandırmasına odaklanılmalıdır.

Grup çalışmalarında, kolaylaştırıcıların cinsiyeti tartışma konusu olmaktadır. Kadınların kolaylaştırıcı olduğu grup çalışması, erkeklerin meydan okumalarına daha açık olmaktadır. Ayrıca erkek kolaylaştırıcılarla birlikte çalışma, güçlü bir etki yaratmaktadır. Erkek kolaylaştırıcılar, tek başlarına oldukları durumlarda, şiddeti inkâr etme ya da kendilerini sorumlu görmeyen erkekleri fark etme konusunda yetersiz kalabilmektedir (Mullender, 1996). Kadın meslek elemanlarının çalışmasına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Erkekler, şiddet uyguladıkları kadına yönelik duygularını ve iktidar kurma isteklerini, kadın uzmana yansıtabilmektedir. Kadın meslek elemanlarının, şiddet uygulayan erkeklerin kalıp yargılarının ve cinsel arzularının hedefi olmaları nedeniyle şiddet uygulayan erkeklerle yalnızca pro-feminist erkeklerin çalışması önerilmektedir (Orme ve diğ., 2000).

Bununla birlikte erkeklere model olma ve değişim olanağını gösterme açısından, erkek kolaylaştırıcıların varlığı önemlidir. Erkek çalışanların, erkeklikle ve şiddet davranışıyla yüzleştirme yaptırabilmesi için, öncelikle kendisini çözümlemesi ve kadınlara yönelik tutum ve davranışları hakkında bilinç geliştirmiş olması gerekir. Kadın ve erkeklerin birlikte çalışması, erkeklik ve kadınlığa ilişkin kalıp yargıların sorgulanabilmesi için de olanak sağlamaktadır.

Erkeklere yönelik çalışmalarda sınıfsal, kültürel, etnik farklılık ile yaş farkına duyarlı programların oluşturulmasının önemi, son yıllarda daha çok vurgulanmaktadır (Mansley, 2009). Grup çalışmalarındaki yeni eğilim, çalışmaları şiddet uygulayanın kişiliği, şiddet geçmişi, madde kullanımı, yoksulluk, etnik köken ve cinsel yönelim gibi sosyal ve kültürel özelliklerine göre düzenlemek üzerinedir (Davis ve Taylor, 1999). Duluth modelinde, erkeklerin şiddet kullanmalarına etki eden istismar ve psikolojik sorunlarla yeterince ilgilenilmediği, farklı erkekliklere yönelik özelleşmiş bir rehabilitasyon yerine, standart bir programın bütün erkeklere uygulandığı konusunda eleştiriler bulunmaktadır (Gadd, 2004; Milner, 2004). Erkeklere yönelik programların, farklı özelliklere sahip erkeklerin farklı gereksinimleri olabileceğinden hareketle çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Psikolojik sorunlar ve madde kullanımı gibi durumlara yönelik uygulama modelleri ile sosyo-ekonomik düzey, etnisite gibi belirli toplumsal özelliklere sahip erkeklere farklı uygulama modelleri geliştirmek ön plana çıkan iki eğilimdir. Yoğun düzeyde şiddet uygulayan erkeklerle farklı teknikler kullanılabilmeli, bireysel görüşmeler yapılmalı ve erkeğin sosyal çevresi ile de çalışılmalıdır.

Duluth modeli doğrultusundaki programların, adalet sistemi içinde kullanılan diğer müdahale yöntemleriyle karşılaştırıldığında daha başarılı olduğu bulunmuştur. Yapılan bir araştırma, bu tür bir programa katılan erkeklerin %30'unun bir yıl içinde kadına yönelik şiddet uyguladığını, programlardan yararlanmayan erkeklerde bu oranın %66'ya çıktığını göstermektedir.

Şiddetin tekrarlanması halinde erkeğe uygulanacak yaptırım ve cezalar nedeniyle bu programlar, erkek üzerinde sosyal denetim mekanizması oluşturmaktadır (Dobash ve diğ., 1996). Başka bir araştırma, öfke denetimi ve şiddetsiz iletişim konusunda başarı sağlanabildiğini, ancak erkeklerin şiddet uyguladıkları kadınlarla empati kurmaya ve zayıflık içeren duygularını ifade etmeye karşı direnç gösterdiklerini ve ataerkil paydan yararlanmaya devam ettiklerini göstermektedir (Schrock ve Padavic, 2007). Benzer şekilde başka bir araştırma (Miller ve diğ., 2005), erkeklerin bu programları ceza olarak gördüklerini ve bu nedenle değişim için yeterli sorumluluk üstlenmediklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte programı başarıyla tamamlayan ve şiddet davranışını sonlandıran erkeklerin ise şiddetin kadınlar üzerindeki etkilerini anlama, şiddetin sorumluluğunu kabul etme ve şiddetsiz iletişim biçimlerini kullanma konusunda başarılı oldukları görülmektedir (Dobash ve diğ.,1996). Şiddeti sonlandırmaya istekli olan erkeklerin, kadınla ilişkilerinin bütünüyle iyi olmasını isteyen erkekler olduğu görülmüştür. Başarılı olan erkeklerin sosyal destek sistemlerinin, erkeği değişim yönünde desteklediği anlaşılmıştır (Hearn, 1998; Dobash ve diğ., 1996).

Bu sonuçlar, Duluth Modelini kullanan programların, bütün erkeklerde düşünce ve davranış değişikliğini sağlayamasa da erkeklerin yarıya yakın kısmında olumlu gelişmeler sağlayarak, kadına yönelik şiddeti engellemede etkili olabildiğini göstermektedir.

Feminist Politika

Eril iktidara dayalı cinsiyet düzenini eşitlik yönünde dönüştürmek, toplumsal alanda birçok değişikliğin gerçekleştirilmesiyle olasıdır. Sancar'ın (2009: 273) da belirttiği üzere "hükümet, çokuluslu şirketler, ordu, silah ticareti, finans hiyerarşileri, zengin elitler, ulusaşırı örgütler" gibi erkek egemenliğini destekleyen güç odaklarının dönüşümü olmaksızın, eril iktidarın dönüşmesi olanaksız gibidir. Ev içindeki ilişkilerde, ekonomide, emek piyasasında, sosyal politikada ve devlette örgütlenmiş cinsiyet

eşitsizliğini dönüştürmenin yolu, eşitlikçi üretim ve sosyal refah sistemlerini oluşturmaktan geçmektedir. Bu nedenle kadınların ücretli iş yaşamına, haklarından eşit şekilde yararlanarak katılımıyla ekonomik bağımlılıklarının ortadan kaldırılması ve iş yaşamında ilerlemelerinin önündeki engellerin aşılması için çalışılmalıdır. Tarımdaki ücretsiz aile işçiliğinin yanı sıra ev eksenli çalışma, ev işçiliği, çocuk ve yaşlı bakıcılığı gibi kayıt dışı ekonomi içinde kadınların ağırlıkta olması nedeniyle sosyal güvence sorunun çözümü için örgütlü kadın mücadelesine destek olmak önem taşır. Özellikle şehirlerin yoksul ve şiddetin yaygın olduğu bölgelerinde, kadınları ev odaklı yaşama zorlayan bakım işlerinin, kamusal hizmetler yoluyla desteklenmesi gerekmektedir.

Kadınların güçlenmesi ve şiddete karşı direnmelerinin, erkekleri dönüşüme zorlayan önemli bir etken olması, feminist hareketin önemini gösterir. Ataerkilliğin feminist mücadele yoluyla pazarlığa tâbi tutulabildiği, demokrasi ve güçler dengesine dayalı olarak toplumsal cinsiyet düzeninin dönüştürülebileceğinden (Connell, 1998; Marshall, 1997) hareketle Türkiye'de kadın hakları ve şiddet konusunda çalışan kadın örgütlerinin desteklenmesinin gerekliliği ortaya çıkar. Eşitliğe yönelik politika ve yasaların yapım süreçlerine katılımın artması ve toplumsal duyarlılığın geliştirilmesi yönündeki çalışmalar etkinleşmelidir.

Feministlerin eşitlikçi erkek hareketiyle işbirliği yapması, kadın merkezli duruşu kaybetmeden erkeklerle eşitlik mücadelesinde ortaklaşabilme, cinsiyetçilik karşıtı hareketleri ortak amaçlarda buluşturma ve güçlendirmede yararlı olacaktır. İşbirliklerine karşın kadın hareketinin, erkeklerden bağımsız bir alanının olması ve kendi sözüyle politik eylemliliğini ortaya koyması, kadınlığı ve erkekliği dönüştürmede dikkate alınmalıdır. Son yıllarda kürtaj yasağına, doğum oranlarının artırılmasına ve aile birliğinin korunmasına dair muhafazakâr söylem ve politikalarla pekiştirilen bu duruma karşı, yerel ve uluslararası feminist hareketin işbirliğiyle mücadele edilmelidir.

Bireysel dönüşümün gerçekleşebilmesi için güçlenme kaynaklarını kullanmaya ve toplumsal sınırları aşabilme özgürlüğü-

ne işaret eden öznelik kapasitesinin geliştirilmesi, erkek ve kadının bireysel varoluşunun ve özgürleşmesinin desteklenmesi, erkek egemen toplumsal kurumların dönüştürülmesi açısından değerlidir. Bu durumda bireylerin, geleneksel baskı mekanizmalarından özgürleşmeleri için eğitim, sağlık, bakım, korunma, çalışma, barınma ve sosyal hizmetler gibi temel sosyal politika alanlarında yeterli hizmet ve desteklerin geliştirilmesi önemlidir.

Kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar bağlamında, feminist bakış açısının gelişmesiyle kadınların demokratikleşme sürecine özgür ve eşit bireyler olarak katılımlarının amaçlayan Kadının İnsan Hakları Eğitimi Programı (KİHEP) ve benzeri eğitimler yaygınlaştırılmalıdır. KİHEP'ten yararlanan kadınlarla yapılan araştırma[5], kadınların %63'ünün aile içi fiziksel şiddet sorununu tamamen çözdüğünü, %22'sinde azalma olduğunu göstermektedir. Yüzde 31'inde duygusal şiddet sona ermiş, %44'ünde azalma olmuş, %72'sinde ise eşlerin tutum ve davranışları olumlu yönde gelişmiştir. Kadınların %54'ünün yarım bıraktıkları eğitimlerine yeniden başladıkları, %29'unun ücretli bir işte çalışmaya başladıkları belirlenmiştir.

Ele alınması gereken diğer bir konu, post endüstriyel kapitalizmin orta ve üst sınıf erkekleri dönüştürmedeki etkisidir. Özellikle hizmet sektörünün gelişimiyle birlikte, erkeklerin sosyal ilişkilere dayalı mesleklerde daha fazla çalışması, empati ve uzlaşma gibi değerlerin benimsenmesinde rol oynayabilmektedir. Kadınlarla birlikte çalışma deneyiminin artması da önyargılı tutumların azalmasına ve eşitliğe yönelik düşüncelerin gelişimine zemin sağlar.

Pro-Feminist Politika

Hegemonik erkeklikten yararlanan bürokratik yapıların, devlet düzenini ve kapitalizmi ayakta tutma görevini ağırlıklı olarak erkeğe yüklemesi, erkekliğin dönüşümündeki önemli engel-

5 http://www.kadinininsanhaklari.org/kategori/kadinin-insan-haklari-egitim-programi-kihep

lerdir. Kadınların toplumsal yaşama tam katılımın sağlanması, bu açıdan değerlidir. Bunun yanı sıra erkekler arasındaki sınıfsal farklar, yoksulluk ve dışlanmanın şiddete dönüşebilmesi, eşitliğe dayalı sosyal politikaların geliştirilmesi gereğini tekrar karşımıza çıkarır. Görüşülen erkeklerin gösterdiği olumsuz tepkilerden de yola çıkıldığında, ataerkil yapıda çatlak yarattığı anlaşılan kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele mekanizmasının geliştirilmesinin önemi görülmektedir.

Geleneksel kadınlık ve erkeklik değerlerinin egemen olduğu kırsal bölgelerden şehre göç etmiş erkeklerin, eşitliğe yönelik dönüşümü ve boşanmayı kabul etmelerinin daha zor olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmada ortaya çıktığı üzere, eğitim düzeyi düşük erkeklerin kendilerini "modern erkek", "kendini geliştirmiş erkek" olarak gösterme çabası, erkekliğin dönüşümünde modernleşmenin anahtar kavramlardan biri olduğunu gösteriyor. Türkiye'de toplumsal cinsiyet düzeninin değişim süreci, toplumun farklı kesimlerinde farklı hızlarda devam ediyor, özellikle muhafazakâr ve eğitim düzeyi düşük olan toplumsal kesimin tepkisiyle karşılaşıyor. Muhafazakâr politikalar aile birliğini vurgulamaktayken, yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmelerle birlikte kaçınılmaz olarak daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet ilişkilerine yer açılıyor. Kentleşme ve sınıfsal hareketlilik, kadınların özgürleşmesi ve daha eşitlikçi erkekliklerin oluşması için olanak yaratıyor. Bu nedenle, dönüşüm sürecinin çatışmasız olmayacağı, çelişki ve sentezler barındıracağı açıkça görülüyor. Modernleşmeye yönelik gelişmelerin reddedilmesi, geleneksel erkekliğin dönüşümünde engel olmakla birlikte muhafazakâr kesimin de, modern değerlerle muhafazakârlığı sentezleyebildikleri, kadınların eğitim, çalışma ve karar mekanizmalarına katılımlarındaki gelişmelerle birlikte gözlemleniyor.

Bu çelişkilerin yoğunlaştırdığı erkeklik krizinin çözülmesi için krizin temelindeki güç anlayışının dönüşümüne odaklanılarak, erkekliğin yeniden tanımlanması ve "iktidarsızlaştırılması"nın yolları aranmalıdır. Toplumsal ilişkilerin bütününde, erkeğin güç ve iktidar iddiasından uzaklaşmasıyla "iktidarsızlık" geri-

limini daha az yaşaması ve ılımlı sayılabilecek demokratik ve eşitlikçi erkeklik tarzlarının gelişimi için erkeklikle ilişkilendirilen gücün, iktidar kurmakla değil kendi içinde güçlü ve yeterli olmakla tanımlanması, güçle iktidar arasındaki ince çizgiyi birbirinden ayırmak için yararlıdır.

Dönüşüm konusunda diğer olasılık, toplumsal ya da siyasal olarak dışlanmış, eril şiddete maruz kalmış olan erkeklerle ilgilidir. Marjinalleştirilmiş erkeklerin değişim konusunda esnek olabilecekleri, hegemonik erkekliğe karşı durabilecekleri görüşünü araştırmasıyla destekleyen Sancar (2009), eril şiddetin değişik biçimlerine maruz kalmış erkeklerin, erkeklik ve şiddet ilişkisini dönüştürme potansiyeli taşıdığına vurgu yapar. Bu araştırmada ise marjinal sayılabilecek erkeklerle yapılan görüşmeler, böyle bir farklılaşmanın ipuçlarını ne yazık ki vermedi. Siyasi görüşleri nedeniyle devlet şiddetine maruz kalmış, dışlanan etnik kimlikler ve mezheplerden erkeklerin, ancak cinsiyetçilik ve şiddet konusunda farkındalık yaratabilecek çalışmalar ile dönüşüm yaşayabildiği görüldü.

Bu durum, erkekliğin dönüşümü ve kadına yönelik şiddetin sonlanması için erkeklere yönelik çalışmaların önemini vurguluyor. Toplumsal cinsiyet rollerinin "cinsiyetsizleştirilmesi"yle erkeklerin, kadınlığa atfedilen empatik olma, anlayışlı olma, duyguları ifade edebilme ve uzlaşmacı olma gibi özellikleri benimsemeleri gereği ortaya çıkıyor. Toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri ile ilgili eleştirel bir bilinç geliştirilmesi yönünde medya, örgün eğitim kurumları, işyerleri ve kamuya açık diğer alanlar üzerinden farkındalık ve eğitim çalışmalarının yapılması önem taşıyor. Örneğin, aile içindeki eril iktidarın farklılaşmasına işaret edebilen; çocuk bakımını paylaşan, ev işleri yapan, anlayışlı ve sevecen erkek tiplerinin rol modelleri olabilmesi için popüler imgelerden yararlanmak ve medya aracılığı ile erkekliğin dönüşümüne katkı sunmak, değerli bir çabadır.

Dönüşümün çoğu kez, erkeğin güçsüzleşmesi ve "iktidarsızlaşması" anlamına gelmesi, zorluklara neden olur. Hegemonik erkeklik ideali dışında kalan, kadını ve aileyi yönetme iddiasın-

dan uzak duran ve ilişkilerde daha duyarlı bir yaklaşım sergileyen farklı erkekliklerin, "light erkek" olmakla, zayıflık, kadınsılık ve eşcinsellik imalarıyla küçümsenmesine karşılık olarak, eşitlikçi erkeklik tarzlarının olumlanması için çalışılmalıdır.

Eşitsizliğe dayalı toplumsal cinsiyet ilişkilerini değiştirmek üzere, cinsiyetçilik ve şiddet karşıtı erkeklerin örgütlenerek kadın hareketini ve eşcinsel hareketi desteklemeleri önem taşır. Özellikle kadın hareketiyle yapılacak işbirliği, feminizmin ilkelerinden uzaklaşmamak ve birlikte tartışarak, hem kadın hareketini hem de pro-feminist erkek hareketini geliştirmek açısından yararlıdır. Eşcinsellerin özgürleşmesine yönelik hareketin desteklenmesi, cinsiyetçiliğin sorgulanmasını beraberinde getirir. Heteroseksizmden beslenen homofobinin aşılmasıyla birlikte erkekliğin, kadınlık karşıtlığı temelinde tanımlanmasından uzaklaşılabilecektir. Heteroseksizm ve homofobinin, ırkçılık, milliyetçilik ve kadın düşmanlığı ile keşisen evreni, farklılıkları içermeye yönelik sosyal politikalar ile zayıflatılabilmektedir. Toplumsal yaşamın her alanındaki ayrımcılık ve adaletsizliği önlemek üzere, yasal düzenlemelerde cinsiyet yönelimini de içeren eşit yurttaşlığın sağlanması ve nefret suçlarına karşı yasaların geliştirilmesi önem taşır. Eğitim ve çalışma yaşamı, sosyal hizmetler, militer kurumlardaki ayrımcı ve şiddet içeren uygulamalar, homofobi karşıtlığı üzerinden değerlendirilmeli ve gerekli durumlarda eşcinsellere yönelik özel hizmetler geliştirilmelidir.

Şiddet ve erkeklikle ilgili farkındalığı geliştirmek üzere kampanyalar, yürüyüşler, eğitim çalışmaları ve erkeklerle grup çalışmaları yapılmalıdır. Oğlan çocukların, eşitlikçi ve şiddet karşıtı bir şekilde sosyalleşebilmelerini destekleyecek çizgi filmler, oyuncaklar, bilgisayar oyunları ve ders kitapları geliştirilmelidir. Bilinçlendirme çalışmaları kapsamında erkeklerin yoğun olduğu ibadet yerleri, kahvehaneler ve işyerlerine yönelik eğitim çalışmaları için öncelikle bu topluluklar içinde etkin olan erkeklere ulaşılması, katılımı ve etkinliği yükseltir. Yetişkin erkeklere bilinç yükseltme grupları aracılığıyla iktidar ilişkilerini,

cinsiyetçiliği ve şiddeti sorgulama fırsatı sunulması, bu kabullerin kendileri, kadın ve çocuklar üzerindeki olumsuzluklarını görmelerini ve eşitliğin özgürleştiriciliğini farketmelerini sağlayabilmektedir.

Çeşitli ülkelerde yürütülen "Beyaz Kurdele Kampanyası", kadına yönelik şiddet konusunda toplumsal duyarlılığı geliştirmek üzere ergen ve yetişkin erkeklere yönelik eğitim çalışmalarıyla ön plana çıkar. Kampanyanın öncülerinden Kaufman (2004) oluşabilecek direncin farkında olarak, erkekleri suçlayıcı ve şiddet eğilimli olarak gösteren mesajlar yerine olumlu mesajların ağırlıkta olduğu çalışma ilkelerini şöyle ifade eder:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği temel alınmalıdır. Bu nedenle kadın örgütleriyle işbirliği yapmak gerekmektedir.
- Erkeklere ulaşabilmenin yolu, erkeklerin korkularını yenmeye çalışmaktan geçmektedir. Erkeklerin güç ve denetimi ellerinde tutabilmek için yaptıklarının ve güçlerini kaybetme korkusunun farkında olunmalıdır. Bu amaçla erkeklere olumlu mesajlarla yaklaşmak gerekmektedir. Kampanyanın sloganlarından biri olan "Toplumunuzdaki kadına yönelik şiddeti engelleme gücüne sahipsiniz", bu açıdan önemlidir.
- Suçlayıcı olmak yerine sorumluluğu ön plana çıkarmak gerekmektedir. Erkekler hakkında genellemeler ve kalıp yargılar kullanmak, erkekleri bireysel düzeyde suçlayarak, ataerkillik ve cinsiyetçiliğin yapısal doğasını anlamayı engellemekte, değişim yaşamaları için sorumluluk almalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle erkeğin sorumluluk alma ve değişim gücünü vurgulayarak olumlu mesajlar vermek gerekmektedir.
- Erkeklerle çalışmanın başarıya ulaşması için destek grupları oluşturulmalıdır. Değişim için diğer erkeklerle ilişkilenerek organize olmak ve dayanışmak **önemlidir**.
- Erkeklerin seslerini duyurması ve katılımcılığın sağlanması önemlidir.

- Erkeklerin duygularını ifade etmelerini geliştirmek için onlarla birlikte çalışmak önem taşır. Şiddete karşı çalışırken erkeklerle empati kurmaktan uzaklaşılmamalıdır. Her ne kadar erkekler ataerkillikten dolayı üstünlüğe sahip olsalar da ataerkilliğin erkekler üzerindeki olumsuz etkilerinin farkında olunmalıdır.
- Farklı yaştan erkeklere ulaşmak farklı stratejiler gerektirir. Örneğin ergenlik dönemindeki erkeklerle çalışırken, kendilerini daha çok ilgilendirebilecek olan sağlıklı ve mutlu bir ilişki kurmanın önemine odaklanılabilir.

Dönüşümün, öncelikle erkekler için yararlı olduğu temelindeki çalışmalar, olumlu bir çıkış noktasına ve dolayısıyla başarı şansına sahiptir. Kaufman (1999) erkekliğin, erkeklere ödettiği bedeller üzerine bilinç geliştirilmesinin ve erkek iktidarının çelişkisinden yararlanmanın erkekleri değişim yönünde harekete geçirebileceği üzerinde durur. "Erkeklik acıları" ile kazanımları arasındaki gerilim, erkekliğin dönüşümü için politik bir zemin yaratabilmektedir. Örneğin, şiddet uygulama nedeniyle yargılanma ve ceza alma, savaşlarda ölme ve yaralanma riski, evi tek başına geçindirememe, alkolizm ve madde bağımlılığı, güç iddiasından kaynaklı yetersizlik duyguları, cinsellik konusunda yabancılaşma ve duygusal doyumun sağlanamaması, erkekler için önemli sorunlar olarak ortaya konmalıdır. Erkeklik göstergesi olarak riskli davranış sergileme, zayıflık göstergesi olarak görüldüğü için muayene ve tedaviden kaçınma, hastalığı kabullenmeme gibi sorunlar, erkeklerin kadınlara göre daha kısa yaşam sürelerine sahip olmalarına yol açmaktadır (Esplen, 2006). Hegemonik erkekliğin yol açtığı sağlık sorunlarına dikkat çekmek, değişime direnen erkeklerin, erkekliği sorgulayabilmesi için kapı açabilmektedir.

Şiddet uygulayan erkeklerin şiddeti sonlandırmasına yönelik rehabilitasyon çalışmaları, onarıcı adalet yaklaşımı çerçevesinde düzenlenmelidir. Bu amaç doğrultusunda Avrupa ve Amerika'da yaygın olarak kullanılan Duluth modelinin, Türkiye'de kadına yönelik şiddetin dinamikleri, şiddet uygula-

yan erkeklerin özellikleri ve erkeklik kurgularının göz önünde bulundurularak uyarlanması etkililik açısından yararlı olacaktır. Cezaevlerindeki rehabilitasyon çalışmaları da, tahliye sonrasında erkeğin şiddet uygulama riskini azaltması nedeniyle önemlidir.

Birey, grup ve toplumsal düzeyde gerçekleştirilebilecek olan çalışmalar, erkek egemenliğini zayıflatabilmekte ve eşitsiz yapının içindeki çelişkilerden yararlanarak mücadele alanları yaratabilmektir. Toplumsal dönüşümün zor ve yavaş olduğu, dirençle karşılaşılabileceği gerçeği de göz önünde bulundurularak, bu tür çalışmaların değişimi tetiklemedeki katkısı azımsanmamalıdır.

Babalık eğitimleri

Şiddet konusunda erkeklerle çalışmak için çoğu kez etkili bir başlangıç noktası olan babalık eğitimlerinin, anlaşarak uzlaşma, ev işleri, disiplin ve şiddet, duygular ve bakım gibi konular üzerine olması, özellikle orta ve üst sınıf erkeklerin dönüşümüne iyi bir olanak sağlar (Keijzer, 2004; Esplen, 2006). Aile içi şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerinin anlaşılması, çocuğun şiddetten korunması, ayrılık ve boşanma durumunda çocukla ilişkinin olumlu bir şekilde devam ettirilmesi açısından da önemli olan babalık eğitimleri, özellikle şiddet uygulayan erkeklerin yararlandırılması gereken çalışmalardır (Adams, 2003).

Çocuk bakımında etkin rol alma, erkeklerin yalnızca babalık yetilerini geliştirmekle kalmamakta, hegemonik erkeklikle ilişkilendirilmeyen fiziksel bakım verme, duygusal yakınlık ve şiddetsiz ilişki kurma, bağlılık geliştirme gibi özellikleri benimsemelerini sağlamaktadır (Hearn ve Pringle, 2006; Esplen, 2006). Çocuğu kendine özel bir varlık olarak değerlendirmeyen ve duygusal gereksinimlere odaklanmayan baskıcı babalık tarzının, çocuğa şiddet uygulamaya açık olduğu göz ardı edilmemelidir. Oğlan çocukların, babalarıyla olumlu ve şiddetsiz bir ilişki kurmaları ve duygularına önem veren babalarını model al-

maları, olumlu erkeklik kurgularının oluşmasına katkı sunabilmektedir. Eğitimlerin kız ve oğlan çocukları arasında ayrımcılık yapmama, çocukları toplumsal cinsiyet rollerinin kısıtlayıcı ve baskıcı beklentilerinden bağımsız bir şekilde yetiştirme temelinde verilmesi etkisini artıracaktır.

Son olarak, babaların çocuk bakımı izni alabilmesi için yasal düzenleme yapılması, hem kadının özgürleşmesi hem de erkekliğin babalık odağında dönüşümü açısından savunulmalıdır.

Danışmanlık hizmetleri

Şiddetin yoğunlaştığı boşanma süreci boyunca, boşanma sürecinin sağlıklı bir şekilde yaşanması ve şiddetin azalması amacıyla kadın ve erkeklere yönelik danışmanlık hizmeti verilmesi önem taşır. Cinsellikle ilgili toplumsal ve bireysel sorunların şiddetle ifade bulması gerçeğinden hareketle cinsellikle ilgili danışmanlık ve eğitim hizmetlerinde, erkeğin her zaman cinsellik konusunda yeterli, güçlü ve denetimi elinde tutan taraf olması gerektiğine dair düşünce, erkekle birlikte sorgulanmalıdır. Bu düşüncenin hem erkek hem de kadın üzerinde oluşturduğu baskı konusunda farkındalık, cinselliği içinde bulunduğu cendereden çıkarabilecektir. Kadını cinsel olarak denetim altında tutmanın ve nesneleştirmenin, cinsel şiddete yol açtığının bilinciyle cinsellik konusunda eşitlik odağında hizmet vermek üzere danışma merkezleri yaygınlaştırılmalı ve sosyal hizmetlerin bir parçası olarak kamusal hizmet haline dönüşmelidir. Bu noktada aile danışmanlığı, çift terapisi ve cinsel danışmanlığın, "aile bütünlüğünü korumak" yerine cinsiyet eşitliği temelinde yapılandırılması önemli bir gereksinim olarak belirmektedir.

Eşitlikçi ve Özgürleştirici Eğitim Politikası

Özgürleştirici eğitim modeli, toplumdaki ezme ve ezilme ilişkilerinin anlaşılmasını ve dönüştürücü eylemlerle bu ilişkilerin çözülmesini sağlayabilmektedir (Freire, 2003). Ataerkillik, toplum-

sal cinsiyet, iktidar, ayrımcılık ve şiddet gibi konular da dâhil olmak üzere baskıcı toplumsal yapı ve edimler konusunda farkındalık geliştirmek için eleştirel ve özgürleştirici eğitim modellerinin uygulanması, çocukluk döneminden başlayarak cinsiyet ayrımcılığı başta olmak üzere tüm ayrımların ortadan kaldırılması için büyük etkiye sahiptir. Çocuk ve gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri, katılım haklarını kullanabilecekleri, benlik saygılarını, sosyal becerilerini ve öz disiplinlerini geliştirici ortamlar, tüm sosyal ilişkilerin olduğu gibi erkekliğin de eşitlikçi biçimlerini kurma gücü nedeniyle önemsenmelidir. Örgün eğitimin bu çerçevede şekillenmesi için erken çocukluk eğitiminden başlayarak üniversite eğitimine kadar eşitlik ve şiddetsizlik temelinde yapılanması, erkekleri ve kadınları özgürleştirirken, öznelik kapasitesini de geliştirerek, insanların kendi potansiyellerini en iyi şekilde kullanmalarını sağlar. Bu doğrultuda eğitim politikalarının, toplumda ötekileştirilen gruplara ilişkin ayrımcı söylem ve edimlerden arındırılarak, çeşitlilik ve eşitlik anlayışı çerçevesinde düzenlenmesi ile eşitlik ve barış kültürünün gelişmesi, demokratik ve şiddetsiz bir toplumun temellerini atarken, toplumun ekonomik gelişimi için de sağlam bir zemin sağlar.

Barış Politikası

Milliyetçilik ve militarizmin iç içe geçmiş evreninde, erkekliğe yüklenen savaşçı rolünün her tür şiddetle bağı düşünüldüğünde, farklı kimliklere karşı ayrımcı söylem ve uygulamaların karşısında durarak eşitliği savunmanın, birlikte örüldüğü cinsiyetçilik ve şiddetin sona erdirilmesi için de gerekli olduğu görülür. Kimlik temelli politikaların ağırlığının, ayrışmaları artırması ve kültürü vurgulayarak, ekonomik sömürü düzenine karşı örgütlü mücadeleyi etkisizleştirmesi nedeniyle sorgulanması farklı kapılar açabilecektir.

Ahlaki ve politik gerekçelerle askerliği kabul etmeyen erkeklere vicdani ret hakkının tanınması, zorunlu askerlik uygulamasının kaldırılması önemli olsa da profesyonel ordu ve askerliğin,

erkeklikle şiddetin bağlantılandırılması sorununu çözemeyeceği açıktır. Savaşlar olduğu sürece kadına yönelik şiddetin de devam edeceği gerçeğinin değişmeyeceği noktasından hareketle barışın ve uzlaşmanın, mikrodan makro boyuta uzanan toplumsal bağlamda yaygınlaşmasının önemi açığa çıkar. Her ne kadar Ortadoğu coğrafyası özelinde düşünüldüğünde din, mezhep, milliyetçilik ve etnik temeller üzerinden kışkırtılan emperyalist savaşların son bulması, yakın gelecekte hayal gibi görünse de barışa dayalı politikaların geliştirilmesinde ısrarcı olunmalı, demokrasi kültürünün gelişmesi için eşitlikçi söylem ve politikalar hayata geçirilmesi için mücadele edilmeye -kah umutlu kah umutsuz- bir inatla devam edilmelidir.

Bununla birlikte silahlı çatışmalarda bulunan asker ve polislere yönelik rehabilitasyon çalışmaları, kadın erkek eşitliğini de içerecek şekilde yapılandırılmalıdır. Ayrıca sivil erkeklerin silah sahibi olmalarının zorlaştırılması gereğinin yanı sıra medya üzerinden popülerleştirilen, erkeklik ile şiddeti özenilir biçimde birbirine bağdaştıran erkeklik figürlerinin sorgulanması, toplumun militerleşmesi yerine insan hakları, uzlaşma ve barış kültürünün yeşertilmesi açısından önem taşımaktadır.

EKLER

EK.1. Katılımcı Erkeklere İlişkin Bilgiler

Mert: *32 yaşında, üniversite mezunu, mühendis, evli. Eşine şiddet uygulamaktan dolayı denetimli serbestlik hükmü almış.*

Saygılı ve kibar bir erkek izlenimi oluşturdu.

Adana şehir merkezinde doğmuş ve büyümüş. Kadınla erkeğin eşit olduğunu savunmakta; ancak yine de evdeki işbölümünde kadınların geleneksel rollerinin devamından yana. Ailesinde, okul ve iş yaşantısında şiddet görmediğini; ancak askerlik döneminde şiddete tanık olduğunu anlattı. Sorunlarının, aile anlaşmazlıkları, aralarındaki farklılıklar ve birbirlerini anlayamadıklarından kaynaklandığını belirtti. Kavgalarında dayak olmadığını ancak *"ufak tefek"* şeyler yaşandığını ve eşinin de kendisine şiddet uyguladığını belirterek, savunma konumuna geçti. Eşinin şiddete ilişkin sağlık raporunu, kendisini özellikle yaralayarak aldığını ve yargıçların da bu durumu yeterince araştırmadan erkeklere ceza verdiğini anlattı.

Mürsel: *32 yaşında, lise mezunu, iki yıllık üniversite öğrencisi, hayvancılıkla uğraşıyormuş. Eşini arabayla ezip öldürmekten dolayı sekiz yıldır cezaevinde.*

Sert bir görüntüsü yok, zayıf biri olduğu izlenimini yarattı. İçe kapanık, çekingen ve aşırı hassas olduğunu anlattı. Görüşme sırasında sorulara açıklıkla yanıt verdi. Cinayeti anlatırken gülümseyerek konuştu. Boşanma konusundaki katı düşünceleri, şiddet uygulamasında önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

Ankara'da küçük bir kasabada doğmuş ve büyümüştür. Çok çocuklu bir aileden geliyor. Ailesinde şiddet olmadığını ancak babanın evde egemen olduğunu belirtti. Kız ve oğlan çocukları arasında ayrımcılık yapıldığını, annesinin oğlan çocuklara aşırı değer verdiğini anlattı. Ergenlik dönemi boyunca kendini başarısız, zayıf ve bunalımlı olarak değerlendirdi. Okul yaşantısında zayıf biri olduğu için dışlanmış ve diğer öğrenciler tarafından şiddete maruz kalmıştır. Üniversite sınavını kazanamaması sonucu, toplumda iyi bir yere gelme, evi geçindirme gibi konularda aşırı düzeyde kaygı yaşamış ve *"hayata katılma korkuları"* yaşamıştır. Askere gitmeden önce psikolojik bunalım yaşamaya başladığını söylemesi, askerlik sürecinin erkekler üzerindeki yıpratıcı etkisinden dolayı, anlamlı görünmektedir. Askerde şiddet görmemesine karşın, askeri hiyerarşi içinde şiddete tanık olmasının ve ırkçılığın, şiddet uygulamasında etkisi olduğunu belirtti. İlk kez 24 yaşında adam yaralamaktan dolayı cezaevine girmiş.

Evlilikte, kadının beklentileri karşılamadığı durumlarda, şiddetin gerekli olduğunu savundu. Eşinin kendisinden ayrılma isteği üzerine, onurunun incindiğini, evlilikte boşanmanın kabul edilemez olduğunu düşünerek planlı bir şekilde arabayı eşinin üzerine sürerek onu öldürmüştür. Pişmanlık belirtisi gözlemlenmedi. Kadın haklarının erkeklere karşı kullanıldığını ve aile içinde sorun yarattığını belirtti. Cezaevinde zayıf görülenlerin ezildiğini, kendisinin dini kitaplar ve Mevlana okuyarak hoşgörüyü öğrendiğini anlattı. Yaşamın zorluklarını kaldıramayacağı düşüncesinin, hegemonik erkeklikle bağdaşmamasının soruna yol açtığını düşünmekteyim.

Yetkin: *39 yaşında, iki yıllık üniversitede okumakta, polis akademisi mezunu polis. Eşini silahla öldürmekten dolayı 10 yıldır cezaevinde.*

Zeki, kibar ve anlayışlı bir erkek görünümü çizdi. Kendisini anlatırken yöneticilik özelliğini çok vurguladı. Araştırma konusunu anlatınca, soru sormaya gerek bıraktırmadan yaşamında nelerin onu etkilediğini anlattı. Konuşmayı tamamen kendisi yönlendirdi.

Mersin'de şehir merkezinde doğmuş ve büyümüştür. Annesinin sinirli olmasının ve kendisine aşırı düzeyde şiddet uygulamasının ve ilkokul öğretmeninin ise kendisine liderlik rolü vermesinin, şiddet uygulamasında etkili olduğunu anlattı. *"Bilinçaltı"*nın yönlendirmesi sonucu eşini, annesine ve ilkokul öğretmenine benzeyen bir kadın olduğu için seçtiği yönünde yorumda bulundu. Yatılı olarak okuduğu polis kolejinde alt-üst dönem hiyerarşisi içinde şiddet görmüş ve kendisi de öğrencilere şiddet uygulamıştır. Çevik Kuvvette çalıştığı dönemde toplumsal gösterilerde polisin uyguladığı şiddeti engellemeye çalıştığını anlattı. Askerliğini dağ komandosu olarak Batman'da yapmış ve savaşmıştır. Bu süreçte yöre halkına uygulanan şiddeti ve PKK'lıların cesetlerine yapılan işkenceyi engellemeye çalıştığını anlattı.

Evlilik yaşantısını ayrıntılı şekilde anlatmaktan kaçındı. Bu durumun nedenleri; süreç üzerinde hâkimiyet kurmak istemesi, bilinçli ve eğitimli bir erkek olduğunu göstermek istemesinin yanı sıra açık vermekten çekinmesi olabilir. Kadın erkek eşitliğine inandığını, kararları birlikte aldıklarını ancak kadın haklarının erkekleri de ihmal etmeden uygulanması gerektiğini belirtti. Şiddetin haklı sebebi olmadığını söylemesine karşın, eşine karşı şiddet uyguladığını, bu süreçte eşinin psikolojik sorunlar yaşamaya başladığını anlattı. Silah atışını geliştirmek için poligona gittiği dönemde, eşinin kendi tabancasıyla intihar ettiğini ancak polis olduğu için kendisine önyargılı davranılarak suçlu görüldüğünü iddia etti. Haksızlığa uğradığını iddia etmesine karşın sakin tavırları, dürüst olmadığını düşündürttü. Cezaevinden çıktıktan sonra milletvekili olmak istediğini anlattı ve bazen bakışlarını bir noktaya sabitleyerek baktı. Cezaevinde güçsüz olanların ezildiğini anlattı.

Sinan: *36 yaşında, ilkokul mezunu, çelik kapı imalatçısı. Eşini kezzapla yaralamaktan dolayı dört yıldır cezaevinde.*

Güçlü ve iktidar sahibi olma iddiasında olan bir erkek olduğu izlenimini verdi. Sert erkek görüntüsü var. Kendinden emin konuştu. Uyguladığı şiddet konusunda olumsuz duygu ya da

düşünceye sahip değil. Çocukluk döneminde cezaevine girmiş olmasının, şiddet uygulamasında önemli bir etkiye sahip olduğunu düşünmekteyim.

Ankara'da şehir merkezinde doğmuş ve büyümüştür. Çok çocuklu ve yoksul bir aileden geliyor. Ailesinden şiddet görmediğini ancak sevildiğini hissetmediğini anlattı. Babasının zaman zaman annesini ciddi düzeyde dövdüğünü belirtti. Eğitimi boyunca diğer çocuklara şiddet uygulamıştır. Çocukluk döneminde mala yönelik suç işlemekten dolayı cezaevine girmiş, tutukluluğu 45 gün sürmesine karşılık sonrasında ailesiyle bağı kopmuştur. Ayrıntı vermekten kaçınarak, cezaevinin, şiddet konusunda kendisini en çok etkileyen olay olduğunu belirtti. Ergenlik ve gençlik döneminde uyuşturucu kullanmıştır. Askerde iken kendisinin şiddet görmediğini ancak sıklıkla şiddete tanık olduğunu belirtti.

Evlilikte erkek egemenliğini açık bir şekilde savunarak, kadının erkeğe itaat etmesi gereğini ve kadınlara verilen hakların, kadının namusunu ve aileyi bozduğunu anlattı. Evlilikte zorla cinsel ilişkinin gerekli olduğunu ifade etti. Evlilikleri boyunca eşine birçok kez şiddet uygulamıştır. *"Birilerinin aradığı ve evi terk ettiğinden"* yola çıkarak eşinin kendisine ihanet ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle hiç pişmanlık duymayarak eşini kezzapla yaralamış ve bir gözünü kaybetmesine yol açmıştır. Erkek egemenliğini ve şiddeti açık bir şekilde savundu. Cezaevinde erkekliğin biterek, herkesin ezildiğini söyledi.

Fatih: *41 yaşında, ortaokul mezunu, garson. Eşini silahla öldürmekten dolayı beş yıldır cezaevinde.*

Sakin ve anlayışlı bir erkek görüntüsü çizdi. Görüşme boyunca – işlediği cinayeti anlatırken dahi - sürekli gülümsedi. Sosyal olduğunu ve herkesi eğittiğini verdiğini vurgulaması, toplum içinde hissettiği dışlanma ve ezikliği kapatmak için olabilir. İdeal ve modern bir eş olduğunu anlatmaya çalıştı. Sürekli gülümseyerek ve kibar davranarak, iyi ve modern bir erkek olduğu izlenimi vermeye çalıştı.

Köyde doğmuş ve büyümüştür. Çok çocuklu, yoksul bir ailenin üyesi olarak, çocukluk döneminden itibaren çalışarak ailesinin geçimine katkıda bulunmuştur. Babasının kendisine ve annesine yönelik aşırı düzeyde şiddet uyguladığını anlattı. Köyde, kadına yönelik şiddetin normal görüldüğünü belirtti. Okul yaşantısında, zaman zaman kavgalara karışarak şiddet uyguladığını, ancak şiddete her zaman karşı olduğunu söyledi. Askerlik döneminde kendisine şiddet uygulanmamış ancak şiddete tanık olmuştur.

Evliliği boyunca ekonomik sıkıntı yaşamıştır. Kadın erkek eşitliğinin şart olduğunu, kendisinin eşitlikçi ve anlayışlı bir erkek olduğunu, eşini eğitmeye çalıştığını ve şiddete karşı olmasına karşın zaman zaman eşine şiddet uyguladığını ve sonrasında barıştığını belirtti. Ülkücü olduğunu, üzerinde silah taşıdığını, eşini de silahla öldürdüğünü anlattı. Eşini, kendisine ihanet ettiği gerekçesiyle ormanlık bir alana götürdükten sonra öldürmüş, gömmediği cesedini altı ay boyunca kontrol etmiştir. Pişman olmadığını, eşinin bunu hak ettiğini anlattı.

Sezgin: *42 yaşında, ilkokul mezunu, esnaf. Eşini silahla öldürmekten dolayı üç yıldır cezaevinde.*

İçe kapanık, korkak, kendine güvensiz bir erkek olduğu izlenimini yarattı. Görüşme boyunca sürekli ağladı. Eşini denetim altında tutamama endişesi ve güvensizliğinin, şiddet uygulamasında etkili olduğunu düşünmekteyim.

Köyde doğup büyümüştür. Babası, annesine yoğun şekilde şiddet uygulamıştır. Annesi ile babası, bu nedenle, 12 yaşındayken ayrılmıştır. Köyde kadınlara şiddet uygulandığına tanık olmuştur. Babası kendisine şiddet uygulamamış ancak yetişkinlik dönemi dâhil olmak üzere babasından yoğun şekilde korkmuştur. Okulda öğretmenlerin, öğrencileri odunla dövdüğünü anlatmıştır. İlkokulu bitirdikten sonra Ankara'ya gelip çalışmaya başlamıştır. Askerliğini aşçı olarak yapmış, herhangi bir sorun yaşamamıştır. Askerlikten sonra kendi işyerini açmış ve önemli bir ekonomik sorunu olmamıştır.

Eşinin çok gezmesi, kendisinden izin almadan dışarı çıkması, para harcaması, dengesiz davranışları ve erkeklerle konuşmasının ilişkilerinde sorun yarattığını, bu nedenle eşine şiddet uyguladığını belirtti. Emin olduğu bir durum olmamasına karşın eşinin kendisini aldattığından şüphelenmiştir. Namus meselesinden dolayı kadını öldürmenin yanlış olduğunu ifade etse de birikiminden dolayı istemeden de olsa eşini öldürdüğünü ifade etti. Eşine manik depresif bozukluk teşhisi konduğunu ve ilaç tedavisi gördüğünü anlattı. Eşinin balkona açık bir giysiyle çıktığı için kavga ettiklerini, bir anlık öfkeye kapılarak pompalı tüfekle eşini vurduğunu ağlayarak anlattı. Eşini öldürmekten dolayı pişman olduğunu hissettirdi. Kadın haklarının, bazı kadınlar tarafından kötüye kullanılabileceğini, fazla hak verilmesini doğru bulmadığını belirtti. Cezaevinde ezildiğini ve altta kalmamak gerektiğini söyledi.

Kürşat: *51 yaşında, lise mezunu, polis, Terörle Mücadele Şubesinde 20 yıl çalışmış. Sevgilisini silahla öldürmekten dolayı 12 yıldır cezaevinde (cezaevinde son günü).*

Sert ve otoriter bir erkek izlenimini verdi. Görüşme boyunca çok az konuştu. Bakışları şüpheci ve oldukça sertti. Yaşamında denetleyememe duygusu ve tehlike algısının yoğunluğunun etkin olduğunu düşünmekteyim. Şiddeti, polis olmasıyla bağlantılı olarak sorun çözme yöntemi olarak görmektedir.

Adana'da, köyde doğup büyümüştür. İlkokuldan sonra, şehir merkezinde, yoksul bir mahalleye taşınmışlar. Ortaokuldan itibaren öğrenim yaşamı boyunca, resim çerçeveciliği, esnaflık, şoförlük gibi işler yapmış. Annesinin kendisine aşıladığı silah sevgisi nedeniyle polis olmaya karar vermiştir. Ailesinde şiddet olmadığını, ablasıyla aralarında ayrım yapılmadığını anlattı. Mahallelerinde zaman zaman kavgalara karıştığını, okulda da yoğun düzeyde olmasa da öğrencilere şiddet uygulandığını belirtti. Askerliğin disipline dayalı olduğunu ve acemilikte aşırı düzeyde olmasa da kendisine şiddet uygulandığını, kendisinin de çavuş olduğunda acemileri şiddet de kullanarak eğittiğini anlattı. Polisken sık sık operasyonlara gidip, sıklıkla *"silah kullandığını"* söyledi.

Evlilik yaşantısında, polis olmanın verdiği gerginlikle, kavgaların yaşanabildiğini ancak fiziksel şiddet olmadığını anlattı. Evlilik dışı bir ilişki yaşadığını, kadının sorun çıkarması ve kendisine küfür etmesi nedeniyle "*25 dakikada işi bitirdiğini*" ifade ederek, kadını öldürmüştür. Kadın erkek eşitliğine yönelik olumlu düşünce ifade etmesine karşın, hegemonik erkekliği savunmaktadır. Cezaevinde, ekonomik gücü olmayanların ezildiğini belirtti. Cinayet düzeyindeki şiddetin, mesleğin bir parçası olarak olağanlaştığı anlaşılmaktadır.

İbrahim: *74 yaşında, ilkokul mezunu, emekli işçi. Eşini silahla öldürmekten dolayı yedi yıldır cezaevinde.*

Mülayim ve sessiz bir erkek olduğu izlenimini verdi. Oldukça yaşlı, o nedenle çok zor ve kısa konuştu. Görüşme boyunca sık sık ağladı ve pişman olduğunu dile getirdi.

Urfa'nın bir köyünde doğup büyümüştür. Çok çocuklu yoksul bir ailenin çocuğudur. Ailesinden şiddet görmediğini anlattı. Babasının, annesinin üzerine, üç defa daha evlendiğini ancak annesine şiddet uygulamadığını söyledi. Urfa'da kadın cinayetleri olduğunu ancak kendisinin her zaman merhametli biri olduğunu anlattı.

Eşiyle anlaşamadıklarını, çocuklarının evlenmesinden sonra ayrılmak istediğini; ancak bu duruma eşinin karşı çıktığını belirtti. Silahı sevmediğini, evdeki silahın, babası tarafından eşine verildiğini söyledi. Bir gün silahı temizlediği sırada, eşinin kendisiyle dalga geçmesi sonucu tartışma yaşadıklarını ve bu sırada gayri ihtiyari olarak tetiğe basması sonucu eşini öldürdüğünü ağlayarak anlattı.

Hasan: *59 yaşında, ilkokul mezunu, emekli kamu işçisi. Eşini silahla öldürmekten dolayı iki haftadır tutuklu.*

Sakin ve sessiz bir erkek izlenimi verdi. Kesin bir erkek egemenliği düşüncesi ve kadın üzerinde tam egemenlik kuramamasının şiddet uygulamakta etkili olduğunu düşünmekteyim.

Ankara'nın bir köyünde doğmuş ve büyümüştür. Ailede şiddet olmadığını, huzurlu bir ev ortamında el üstünde tutularak

yetiştiğini anlattı. Erkek kardeşlerin en büyüğü olarak, yanlış yaptıkları zaman onlara şiddet uyguladığını belirtti. Köylerinde, kadına yönelik şiddetin çok sıklıkla görüldüğünü ve erkek çocuklara üstün değer verildiğini söyledi. Okulda çocukların *"iyiliği için"* dövüldüklerini ancak okulda ve çevrelerinde şiddet olaylarına karışmadığını anlattı. Askerlikten sonra işçi olarak çalışmaya başlamış ve zaman zaman maddi sorunlar yaşamıştır.

Eşiyle birçok konuda anlaşamadıklarını, kendisine hakaret etmesine karşın fiziksel şiddet uygulamadığını belirtti. Bir kavga sırasında eşinin kendisine *"sen erkek misin"* diyerek hakaret ettiğini, kadını korkutmak için çekiçle yüzüne vurarak istemeden öldürdüğünü ve pişman olduğunu anlattı. Ayrıntılı bir şekilde anlattığı cinayet öyküsünde çelişkiler bulunması, kasıtlı olarak işlediği cinayeti kaza ile yaptığı görüntüsü vermek istediğini düşündürttü. Kadın erkek eşitliğinin gerekli olduğunu, kadınların namuslu oldukları durumda sorun olmayacağını belirtti.

Mehmet: *33 yaşında, lise terk, oto yıkama işçisi. Eşini bıçakla yaralamaktan dolayı bir aydır tutuklu.*

Sert ve otoriter bir erkek olduğu izlenimini verdi. Yeni olduğu için sürekli olaya geri döndü. Kesin bir erkek egemenliği düşüncesi ve kadın üzerinde tam egemenlik kuramamasının, şiddet uygulamakta etkili olduğunu düşünmekteyim.

Konya'da köyde doğmuş ve çocukken ilçe merkezine göç etmişlerdir. Çok çocuklu ve önemli düzeyde maddi sorun yaşamayan bir ailede büyümüştür. Ailesi tarafından sevildiğini ve ilgilenildiğini hissetmediğini anlattı. Annesinin, babasından habersiz bir şeyler yapması ve kendisine karşılık vermesi nedeniyle babasıyla annesinin sürekli tartıştıklarını, babasının bazen annesini dövdüğünü söyledi. Okulda ve köyde *"kız meselesi"*nden dolayı sıklıkla kavgalara karışmış, *"ağabeylik gereği"* kız kardeşlerine *"erkeklerle konuşmasınlar, gezmesinler diye"* şiddet uygulamıştır. Askerde silahı sevdiğini ve şiddet gördüğünü belirtti.

Eşi Ankara'da olduğu için Mamak'a yerleşip çalışmaya başlamış; ancak eşi için şehir değiştirmeyi gururuna yedirememiştir.

Eşinin ailesinin, evliliklerindeki geçimsizlik nedeniyle sürekli müdahale etmesi ve yaşadıkları geçim sıkıntısı, aralarındaki sorunların başlıca nedenleridir. Eşini hiç dövmediğini iddia etmiştir. Eşinin kendisinden boşanmak istemesini kabullenememiş ve sonrasında başkasıyla evlenmesi olasılığı onu çok sinirlendirmiştir. Bu nedenle eşini bıçaklayarak yaralamıştır. Aldatılma ve boşanma konusunda yoğun endişeleri ve katı düşünceleri var. Kadından beklentisinin tam bir itaat olduğunu, ancak şehirdeki kadınların erkeğe itaat etmediğini belirtti. Kadına yönelik şiddet nedeniyle erkeğe ağır cezalar verilmesinin, erkeği daha fazla şiddete yönelttiğini ve devletin aile içine karışmaması, ancak zinanın suç olması gerektiğini söyledi. Kadın haklarının erkeklerden daha fazla olduğunu, bu nedenle kadınların otorite sahibi olmak istediğini anlattı. Cezaevindeki erkeklerin kendisinin aldatılmış olabileceğini düşünecekleri ve bunu da erkeklik gururuna yediremediği için gerçek tutuklanma nedenini bile anlatamadığını ve bu yüzden kendisini ezik hissettiğini söyledi.

Remzi: *45 yaşında, ilkokul mezunu, boyacı. Eşini silahla öldürmekten dolayı 19 aydır tutuklu.*

Sakin görünümlü bir erkek izlenimi yaratmaya çalışsa da çabuk sinirlenen biri olduğunu gösterdi. Erkek egemenliğini çok net savundu. Oldukça muhafazakâr düşünce ve değerlere sahip ancak modern bir erkek olduğu iddiasındadır.

Çorum'un bir köyünde çok çocuklu yoksul bir ailede doğup büyümüş, ilkokuldan sonra eğitimine devam ettirilmeyince evden kaçarak Adapazarı'nda çırak olarak çalışmaya başlamıştır. Ailesinden sevgi görmediğini, babasının annesini ve kendisini *"sudan sebeplerden"* dolayı çok dövdüğünü anlattı. Okulda ve çevresinde kavgalara karışmadığını, olgun bir çocuk olduğunu söyledi. Askerliği sevdiğini, bir kere komutanın kendisini aşırı şekilde dövdüğünü ancak komutan olduğu için dayak atmasını normal karşıladığını belirtti.

Evlendikten bir süre sonra Ankara'nın bir gecekondu semtine yerleşmişlerdir. Badanacılıkta gelirin düzensiz olduğunu,

dönem dönem ciddi para sorunları yaşadıklarını, çocuklarının ve eşinin kendisine aşırı gelen isteklerini karşılayamadığını anlattı. Eşinin kendisinden izin almadan dışarı çıkması, ailesiyle yakın ilişki içinde olmaya devam etmesi, istediği kadar kapalı giymemesi, kızlarını namus ve ev işleri konusunda yeterince eğitmemesi ve maddi sorunlarının şiddete yol açtığını anlattı. Ayrılma isteği sonucu bir kavga sırasında eşini öldürmüştür. Pişman olduğunu, şiddet yanlısı olmadığını ve annesine şiddet uygulayan babasına benzemek istemediğini ifade etti.

Mahmut: *43 yaşında, açık öğretim öğrencisi, işçi-hurdacı. Eşini silahla öldürmekten üç yıldır cezaevinde.*

Sakin ve bir erkek izlenimi verdi. Ancak kendisinin deyimiyle eşine "*işkence*" düzeyinde şiddet uyguladığını soğukkanlı bir şekilde anlattı. Aşırı şüpheci düşüncelere sahip. Çelişkili ifadeleri oldu. Babasının psikolojik sorunlarının ve cezaevi sürecinde gördüğü şiddetin, şiddet uygulamasında önemli bir rolü olduğunu düşünmekteyim.

Mardin'in bir köyünde doğmuş, çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Oğlan çocuk olduğu için şımartıldığını, ancak sadist olduğunu söylediği ağabeyinden ve şizofren olduğunu iddia ettiği babasından yoğun düzeyde şiddet gördüğünü anlattı. Babasının, zaman zaman nöbet geçirerek mantık dışı davranışlarda bulunduğunu ve annesine de şiddet uyguladığını belirtti. İnsanlarla ilişkilerinde sakin olmasına karşılık, sinirlendiğinde sert tepkiler verebildiğini söyledi. Ortaokulu yarıda bırakıp, ağabeyinin uyguladığı şiddet nedeniyle evden kaçmış, İzmir'e ablasının yanına gelerek inşaatlarda çalışmaya başlamıştır. O dönemde tekvando, karate gibi sporlar yapmıştır. 1990'ların başında yaptığı askerlik görevi boyunca, Kürt olduğu için şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmıştır. Askerliğin yaşamını değiştirdiğini, sonrasında küfür etmeye başladığını anlattı.

Berdel geleneğiyle kendisi 20 yaşındayken 14–15 yaşlarındaki bir akrabasıyla evlendirilmiştir. İnşaat işçiliği, mevsimlik işçilik, hurdacılık gibi işlerde düzensiz bir şekilde çalışmış ve

önemli düzeyde yoksulluk yaşamıştır. Siyasi faaliyetleri nedeniyle bir sene kadar cezaevinde tutuklu kalıp, şartlı tahliye edilmiştir. Gözaltı sürecinde kendisine ve eşine işkence yapıldığını anlattı. Bu olaylardan sonra eşinin değişerek kendisini istememeye başladığını, cinsel açıdan kendisinden uzaklaştığını ve kendisini ele vermek için polisle anlaştığını düşünmeye başlamış. Son üç sene boyunca eşine "*işkence*" düzeyinde şiddet uyguladığını anlattı. Altı aylık uzaklaştırma cezası almış, sonra eşi sığınma evine yerleştirilmiştir. Ancak eşinin kaldığı sığınma evini bularak, eşinin sığınma evinden ayrılmasını sağlamıştır. Daha sonra eşinin çantasında sevdiğine yazdığı mektubu bulduğunu, bu nedenle eşini öldürdüğünü anlattı. Kadına yönelik şiddetin yanlış olduğunu, pişman olduğunu ancak devletin kadını korumak için yaptıklarının kadınlar tarafından istismar edildiğini ve cinayetlerin bundan dolayı arttığını söyledi.

Cihan: *37 yaşında, ilkokuldan terk, dönercide işçi. Eşini bıçaklayarak öldürmekten dolayı dört aydır tutuklu.*

Sakin ve iletişime açık bir erkek olduğu izlenimini verdi. Geleneksel erkeklik ve kadınlık değerlerini savunmaktadır. Askerlik döneminde savaşmasının, şiddet uygulamasında önemli bir rolü olduğunu düşünmekteyim.

Konya'nın bir köyünde doğmuş ve çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Babasının sinirli biri olduğunu, annesini ve kendisini dövdüğü anlattı. Okulda, öğretmenlerin, öğrencilere aşırı düzeyde şiddet uyguladığını söyledi. Çocukken başkalarının tarlalarında çalışmış, okuldan ayrıldıktan sonra Ankara'ya akrabasının yanına gelerek bulaşıkçı olarak çalışmaya başlamıştır. Askerliğini 1994 yılında Muş'ta operasyonlarda savaşarak yapmış ve emirler gereği yöre halkından insanları da öldürdüklerini anlattı. Şiddete karşı olduğu için vicdan azabı çektiğini, hala bu insanlarla ilgili rüyalar gördüğünü söyledi. Komutanların birkaç kez kendisi dövdüğünü, askerden dönüşte yaşama alışma zorlukları çektiğini, askerlikteki şiddeti yaşamına yansıtacağı konusunda endişe duyduğunu ve içine kapandığını belirtti. Daha sonra döner ve kebap ustası olarak çalışmaya başlamış ve evlenmiştir.

Evliliklerinde eşinin de sözünün geçtiğini anlattı. Eşinin, gittiği meslek kursunda tanıştığı bekâr kadın arkadaşlarıyla arkadaşlık etmesi ve telefonda konuşması, eşini kötü yola sürükleyebileceği endişesiyle sorun yaratmıştır. Eşinin kendisini aldattığından şüphelenmesi, bebeğine bakmak yerine bakıcı tutup çalışmak istemesi nedeniyle kavgaların yoğunlaştığını, çocuğun kendisinde kalması halinde boşanmak istediğini, eşinin bir dönem evden kaçtığını ancak bu süreçte fiziksel şiddet uygulamadığını söyledi. Eşini, kendisini aldattığı düşüncesiyle döner bıçağıyla bıçaklayarak öldürmüştür. Pişman olduğunu ve çocuğunun devlet koruması altına alındığını anlattı. Kadın erkek eşitliğini desteklediğini, evin reisinin aslında kadın olduğunu, ancak kadınların namusunun bozulduğunu, erkeğe sadık olmadığını, şiddet uygulansa dahi kadının eşine hizmet etmeye devam etmesi gerektiğini söyledi. Askerlik döneminde savaşmış olmasının, şiddet uygulamasında etkili olduğunu düşünmekteyim.

Mete: *58 yaşında, lise mezunu, memurluk ve yöneticilik yapmış, kendi şirketini kurmuş, şu anda bir psikiyatristin muayenehanesinde çalışmakta, boşanmış. 12 yıldır Adsız Alkolikler (AA) programında.*

Otoriter bir erkek olduğu izlenimini verdi. Görüşme boyunca, yaşantısını samimi bir şekilde çözümlemeye çalıştı. Şiddet uygulamasının, hem bireysel hem de toplumsal nedenleri hakkında önemli açıklamalar yaptı. Erkeklik anlayışı ve şiddet konusunda önemli bir dönüşüm geçirdiğini düşünmekteyim.

Ankara'nın bir gecekondu mahallesinde doğmuş ve çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Anne ve babasının, kardeşlerinden farklı olarak kendisine yeterli ilgi göstermediğini, çoğu kez aşırı düzeyde şiddet uyguladıklarını, babasının annesini, ardından da evdeki herkesi dövdüğünü anlattı. Yaşadıkları bölgede kadına ve çocuğa yönelik şiddet ile çocuklar arasındaki şiddetin yoğun olduğunu ifade etti. Beş ve sekiz yaşlarındayken, kendisinden daha büyük olan mahalledeki erkek çocuklar tarafından üç kez cinsel tacize uğradığını anlattı. Kendisinin hem bireysel olarak hem de kurduğu çete ile şiddet uyguladığı-

nı söyledi. Okulda başarılı bir öğrenci olmasına karşın öğretmen ve müdürden şiddet gördüğünü, kendisinin kurduğu çeteyle okulda da akranlarına karşı şiddet kullandığını belirtti. Ergenlik ve yetişkinlik dönemindeki kavgalardan dolayı, sıklıkla gözaltında tutulduğunu ve hem polis şiddetine maruz kaldığını hem de kendisinin polise şiddet uyguladığını anlattı. Askerlik döneminde, kendilerinden küçük yaşta olan askerlere şiddet uyguladıklarını, kendisinin de bu nedenden dolayı şiddet gördüğünü söyledi. Devlet memuru olarak çalışırken de sinirlendiği zaman cam kırmak gibi eylemlerle şiddet uyguladığını anlattı.

Eşiyle evlenmeden önce beş yıl birlikte olduklarını, toplumsal baskı nedeniyle evlendiklerini belirtti. Evlendikten sonra ilişkilerinde, her şeyin şiddet nedeni olabildiğini, ilk kez fiziksel şiddetin, evlendikleri gece başladığını söyledi. Evlenmekle eşini elde ettiğini düşünerek daha çok değersizleştirdiğini, kendisinin de onun tarafından ele geçirildiğini düşünerek öfkelendiğini ve evliliğin baskıcı bir toplumsal kurum olduğunu açıkladı. Eşine, evlilikleri boyunca cinsel şiddet uyguladığını, bu durumu değişim süreciyle birlikte anladığını belirtti. Kadın haklarının devlet tarafından verilmesinin anlamsız ve yararsız olduğunu, kadınların hakları için savaşmaları ve gerekirse şiddet kullanmaları gerektiğini ifade etti.

Adsız Alkoliklere katılarak değişim sürecine girmiş, eşi de aile gruplarına katılarak farkındalıklarını yükseltmiş ve boşanmak istemiştir. Bu kararı saygıyla karşıladığını belirtti. Kesintisiz olarak alkollü içki içmeye 16 yaşında başlamış ve 48 yaşına kadar aşırı düzeyde alkol tüketmiştir. İnsanların yaşadığı her şeyin nedeninin, korku ve cinsellik olduğunu birkaç kez vurguladı. Toplumun erkekliğe yüklediği değerleri eleştirdi.

Murat: *36 yaşında, lise mezunu, kurye işçi, evli. İki yıldır AA programında.*

Sinirli, güvensiz ve otoriter bir erkek olduğu izlenimi oluşturdu. Oğluyla eşi arasındaki bağlılığı, kendisine tehdit olarak görmektedir. Erkek egemenliğini açık şekilde savunmaktadır.

Henüz dönüşüm aşamasının başlangıcında ve eşine psikolojik şiddet uygulamaya devam etmektedir.

Tokat'ın bir köyünde doğup, çok çocuklu bir ailede büyümüştür. Ailesinden sevgi görmediğini, baskı altında tutulduğunu, annesi, babası ve ağabeyi tarafından kendisine şiddet uygulandığını anlattı. Köylerinde kadınların dövülmesinin olağan karşılandığını ve babasının annesini susturmak ve yönetmek istediği için dövdüğünü anlattı. Kendisinin de özellikle babasından öç alma duygusuyla kızgın bir çocuk olarak büyüdüğünü, içe kapanık olduğunu ve mahalledeki çocuklara şiddet uyguladığını söyledi. 12 yaşında arkadaşlarıyla birlikte ırmakta yüzerken, bir arkadaşının boğulmasının, kendisinde travmaya neden olduğunu, yaşadığı vicdan azabını unutmak için içki içmeye başladığını anlattı. Okulda, özellikle din derslerinde şiddet gördüğünü, kendisinin de öğretmenlere küfür etmeye başladığını ve öğrencilere şiddet uyguladığını söyledi. Erkeklerin, güçlü olması gerektiğine dair bir düşünceyle kız çocuklarını ve kadınları hep aşağıladığını ifade etti. Askerlik dönemini sevdiğini, üstlerinden bazen şiddet gördüğünü, astlarına şiddet uygulayarak kendini ortaya koymaya çalıştığını söyledi. İş yaşamında usta iken, çıraklara psikolojik ve fiziksel şiddet uyguladığını, yeni işinin kuryecilik olduğunu, orada şiddet olmadığını anlattı.

Eşiyle ilişkilerinde, kadınların geleneksel rollerini yerine getirmesini, kendisine itaat etmesini beklediğini, eşinin de bu konularda uyumlu biri olduğu için sorun yaşamadıklarını belirtti. En büyük sorunun, çocuklarından kaynaklandığını, oğlunun eşiyle olan duygusal bağlarının yoğunluğu nedeniyle eşinden uzaklaşmak zorunda kaldığını, aralarındaki bağımlılık ilişkisinin ve oğlunun *"erkek gibi"* olmayışının, kendisini oğluna şiddet uygulamaya ittiğini anlattı. Çok sevdiğini söylediği eşine, ağırlıklı olarak psikolojik şiddet uyguladığını, fiziksel şiddetin daha az olduğunu belirttikten sonra anlamsız bahanelerle kavga çıkardığını söyledi. Toplumsal konularda eşitliğe inandığını ancak kadın ve erkeğin eşit olamayacağını, erkeklerin daha üstün olduğunu ifade etti. On iki yaşından 30 yaşına kadar içki içtiğini,

alkolizm nedeniyle özellikle son iki yılın kendisi ve ailesi için çok kötü geçtiğini ve şiddetin yoğunluğunun arttığını anlattı.

Adsız Alkoliklere katılmasıyla birlikte *"daha sevecen, daha ılımlı"* olma ve kendini daha olumlu şekilde şiddetsiz yollarla ifade etme isteğinin geliştiğini ve bu yönde çaba harcadığını belirtti.

Fırat: *37 yaşında, lise mezunu, inşaat tesisat - tadilat işi yapıyor, işçi çalıştırıyor, evli. İki yıldır AA programında.*

İletişime açık bir erkek olduğu izlenimini verdi. Kendisiyle yüzleşme sürecinde. Kadın ve erkek ilişkisine dair geleneksel bakış açısında dönüşüm yaşamaktadır. Yoksulluk ve ırkçılıktan kaynaklı ezilmişlik hissi ve buna bağlı üstünlük isteği, ön planda olmuştur.

Ağrı'nın bir köyünde doğmuş, çok çocuklu, yoksul bir ailede büyümüştür. Beş yaşında Ankara merkeze taşınmışlar. Babasının, annesine zaman zaman şiddet uyguladığını, kendisinin ailedeki tek oğlan çocuk olmasından dolayı şımartılarak büyütüldüğünü, bunun, üzerinde bir baskı oluşturduğunu, kız kardeşlerine ve ablalarına baskı ve şiddet uyguladığını ifade etti. Yaşadığı zengin semtte yoksul olmanın dışlanmışlığını ve ezikliğini hissetmiş. Bu nedenle ergenlik ve gençlik döneminin üstünlük çabası içinde geçtiğini anlattı. Çocukken pazarlarda çalışma, ayakkabı boyacılığı yapma ve simit satma gibi işler yaptığını ve bu nedenle çocukluğunu yaşamadığını söyledi. Hırslı bir yapısının olduğunu, bu nedenle çocukluğundan itibaren istediklerini elde etmek için şiddete başvurduğunu anlattı. Kürt olmasından dolayı yaşadığı dışlanma ve yoksulluktan kaynaklanan eziklik hissini aşabilmek için ergenlik döneminde arkadaşlarıyla çete kurduğunu, çevrelerine baskı ve şiddet uygulayarak popülerlik kazandıklarını belirtti. Gençlik döneminde pazarlamacılık yaptığını, bu süreçte flört ettiği kadınlara cinsel şiddet uyguladığını, şantaj yaparak onları tehdit ettiğini anlattı. Kendi işini kurduktan sonra önemli sayılabilecek ekonomik güç elde ettiğini ve bu durumun onu güçlendirdiğini belirtti.

İstememesine karşın, ailesi tarafından, akrabaları olan bir ka-

dınla evlendirildiğini, kısırlık sorunu ve ailesiyle kurduğu yakın ilişki gibi gerekçelerle aşırı düzeyde fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet uyguladığını anlattı. Bu dönemde yoğunlaşan alkolizm sorununun, kendi annesine de şiddet uygulamasına yol açtığını, bilinçli bir şekilde öfkesini şiddete dönüştürdüğünü, uyguladığı şiddet konusunda en ufak bir empatisinin olmadığını anlattı.

Adsız Alkolikler grubuna katılmasının ardından değişim sürecine girdiğini, kadına yönelik bakış açısını sorgulayarak eşitliğe yönelik düşüncelerinin geliştiğini, kadının bireysel varlığına saygı duymaya başladığını, kadını cinsel nesne olarak görmekten uzaklaştığını ve şiddeti büyük ölçüde sonlandırdığını ifade etti.

Cafer: *47 yaşında, lise mezunu, memur, evli. Dört yıldır AA programında.*

Sakin bir erkek olduğu izlenimini verdi. Geleneksel düşüncelerle birlikte güvensizlik ve yoksulluktan kaynaklı ezilmişlik duygusu, şiddet uygulamasında etkili olmuştur. Kadına bakış açısı ve şiddet konusunda önemli bir dönüşüm yaşadığını düşünmekteyim.

Yozgat'ın bir köyünde doğmuş, iki yaşında Ankara'nın bir gecekondunu semtine göç etmişler. Çok çocuklu, yoksul bir ailenin üyesi olarak, şehirde dışlanma ve kendini yetersiz görme ile yoksulluğu, yoğun şekilde hissetmiştir. Annesinin kendisini sevmediğini ve şiddet uyguladığını, babasının sevgisini hissettiğini ve kendisine fiziksel şiddet uygulamadığını ancak bazen ağır sözlerle hakaret ettiğini anlattı. Babasının, annesine şiddet uygulamadığını belirtti. Okulda yoksul ve Alevi olması nedeniyle ciddi düzeyde dışlanma, yoksunluk ve eziklik hissettiğini vurguladı. Lise döneminde, sol siyasi akımlar ilgisini çekmiş, 1980 darbesinden sonra, yaptıkları bir eylemden dolayı tutuklanarak iki ay boyunca Mamak Cezaevi'nde tutuklu kalmış. Bu süreçte, yoğun düzeyde olmasa da işkence gördüğünü, ancak kendisini asıl etkileyenin, hem emniyet müdürlüğünde hem de cezaevinde diğer insanlara uygulanan işkence ve bundan kay-

naklı sesler olduğunu anlattı. O süreçten sonra, birkaç yıl öncesine kadar, yoğun bir polis korkusuyla yaşadığını belirtti. Alkol konusundaki sorunları, o dönemden sonra artmaya başlamış. İşçi olarak çalışmaya başladıktan bir süre sonra evlendirilmek istenmiş ancak kadın hakkında mahallede çıkan dedikodulardan rahatsız olduğu için önce istememiş, daha sonra da evlenmeyi kabul etmiş. Nişanlılık döneminden başlayarak, evlilikleri boyunca alkolün, kendini güçlü hissetmek ve korkularını yenmek için kullandığı bir araç haline dönüşerek, alkolizme yol açtığını belirtti. Evlendikleri gece "*bekâret denen olayı hissedemediği*" için eşine karşı yoğun düzeyde şiddet uyguladığını ve bu şiddetin kıskançlık ve çeşitli gerekçelerle birkaç yıl boyunca devam ettiğini anlattı. "*Kanamanın*" iki gün sonraki ilişkilerinde olması da kendisini ikna etmemiş. Daha sonra eşinden ayrılarak, memur olarak çalıştığı işyerindeki bir kadın arkadaşıyla evlenmiş. İkinci eşine de somut hiçbir olay olmamasına karşılık, aşırı düzeyde kıskançlık gerekçesiyle yoğun düzeyde şiddet uyguladığını anlattı.

Adsız Alkoliklere katılmasının ardından şiddetin nedeni olarak kendisini görmeye başladığını, kadının bireysel varlığına saygı duymayı öğrendiğini, geleneksel kadınlık ve erkeklik değerlerini sorgulamaya başladığını ve şiddeti sonlandırdığını anlattı.

18. *Hüseyin:* *43 yaşında, lise mezunu, memur, evli. Beş aydır AA programında.*

Sakin bir erkek olduğu izlenimini verdi. Çocukluk ve gençlik döneminde yoksulluk, yetişkinlikte ise tüketim kültürünün baskısı altında kalmış. Kendini ve uyguladığı şiddeti çözümleme konusunda henüz yeterli değil.

Ankara'nın bir gecekondu mahallesinde doğup büyümüş. Annesi ve babası arasındaki ilişkinin şiddet içermediğini, kendisine ve kardeşlerine de yeterli ilgi ve sevgi gösterildiğini anlattı. Ortaokul yıllarından itibaren Gençlik Parkında çalışmış. Yoksulluk nedeniyle "özenti"sinin çok olduğunu, kendilerini güç-

lü hissetmek için çete kurduklarını, çalıştığı parkın da etkisiyle aşırı düzeyde alkol tüketmeye başladığını ve parkta insanlardan para çaldığını anlattı. Altı yıl boyunca boks yapmış. Lise döneminde birkaç kez evden kaçmış. Otogarda uyuduğu bir gün, yetişkin bir erkeğin kendisini eve götürerek cinsel tacizde bulunduğunu, bir ay sonra adamı döverek intikamını aldığını anlattı. Askerliğini 1992 yılında Siirt Eruh'ta yapmış, silahlı çatışmaya girmemesine karşın, operasyonlarda görev alarak savaşa tanık olmuş. Gittikleri köy aramalarında köy halkına uygulanan şiddetin hala kendisini etkilediğini belirtti.

Eşiyle önemli bir sorun yaşamadıklarını ancak sarhoşken eşinin kendisine verdiği olumsuz tepkiler nedeniyle yoğun düzeyde olmasa da şiddet uyguladığını ifade etti. Şiddet gören kadınların cesur davranarak, eşlerini mahkemeye verme ve boşanma konusunda emin adımlarla hareket etmeleri gerektiğini, böyle olmadığı durumda erkeklerin kadına şiddet uygulamayı sürdüreceğini anlattı.

KAYNAKLAR

Aboim, S. (2010) *Plural masculinities: The remarking of the self in private life.* UK: Ashgate.

Abrams, L. S., Anderson-Nathe, B. ve Aguilar, J. (2008) Constructing masculinities in juvenile corrections. *Men and Masculinities*, 11, 1, 22–41.

Abramsky T., Watts C. H., Garcia-Moreno C. (2011) What factors are associated with recent intimate partner violence? Findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. *BMC Public Health*, 11, 109- 121.

Adams, M. ve Coltrane, S. (2005) Boys and men in families: The domestic production of gender, power and privilege. M. Kimmel, J. Hearn ve R. W. Connell (Ed.), *Handbook of Studies on Men and Masculinities* (230-248). London: Sage.

Adams, D. (2003) Certified batterer interventions programs: History, philosophies, techniques, collaborations, innovations and challenges. *Clinics in Family Practice*, 5, 1, 1-23.

Adelman, M. (2003) The military, militarism, and the militarization of domestic violence. *Violence against Women*, 9, 1118-1152.

Adorno, T. W. (1964) *The authoritarian personality.* New York: John Wiley.

Anderson, K. L. ve Umberson, D. (2001) Gendering violence: Masculinity and power in men's accounts of domestic violence. *Gender and Society*, 15, 3, 358- 380.

Arendt, H. (1970, 2011) Şiddet üzerine. İstanbul: İletişim.

Atay, T. (2004) "Erkeklik" en çok erkeği ezer. *Toplum ve Bilim*, 101, 11-30.

Ayrancı, Ü. ; Günay, Y. ve Ünlüoğlu, İ. (2002) Hamilelikte aile içi eş şiddeti: Birinci basamak sağlık kurumuna başvuran kadınlar arasında bir araştırma, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 75–87.

Bancroft, L. (2002) *Why does he do that: Inside the minds of angry and controlling men.* New York: Berkley Books.

Bandyopadhyay, M. (2006) Competing masculinities in a prison. *Men and Masculinities*, 9, 2, 186-203.

Barrett, F. J. (2005) The organizational construction of hegemonic masculinity: The case of US navy. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (5. Baskı, 77-99). UK, USA: Polity.

Bauman, Z. (2005) *Work, consumerism and the new poor.* New York: Open University Press.

Beck, U. (2011) *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru.* İstanbul: İthaki.

Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (1995) *The normal chaos of love.* UK: Polity.

Berktay, F. (1998) Yeni bir yurttaşlık anlayışına doğru. Z. Göğüş (Ed.) *Kadınlar olmadan asla,* Sabah Kitapları: Istanbul.

Best, S. ve Kellner, D. (1991) *Postmodern theory: Critical interrogations.* New York: Guilford.

Bevan, E. ve Higgins, D. J. (2002) Is domestic violence learned? The contribution of five forms of child maltreatment to men's violence and adjustment. *Journal of Family Violence,* 17, 3, 223–245.

Bilir, Ş.; Arı, M.; Dönmez, N. ve Güneysu, S. (1991) 4–12 yaşları arasında 16.100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. *Çocuk istismarı ve ihmali: Çocukların kötü muameleden korunması, I. Ulusal Kongresi* (45-55). Ankara.

Bora, A. ve Üstün, İ. (2010) *Sıcak aile ortamı: Demokratikleşme sürecinde kadın ve erkekler* (4. Baskı). İstanbul: Tesev.

Bourdieu, P. (1990) *The logic of practice.* Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (2001) *Masculine domination.* UK: Blackwell.

Bourdieu, P. (2004) *Science of science and reflexivity.* UK: Polity.

Brittan, A. (2005) Masculinities and masculinism. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (51-56). UK, USA: Polity.

Browne, K. D. ve Hamilton, C. E. (1998) Physical violence between young adults and their parents: Associations with a history of child maltreatment. *Journal of Family Violence,* 13, 1, 59–78.

Butler, J. (2010) *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi.* İstanbul: Metis.

Candansayar, S. (2010) Siirt tetikçileri. *Birgün Gazetesi* (26. 04. 2010)

Cankurtaran-Öntaş, Ö. ; Buz, S. ; Hatiboğlu, B. ; Öztürk, A. B. (2011) Opinions of social work students on gender: A qualitative research. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 22, 2, 19–36.

Cankurtaran-Öntaş, Ö. (2006) Tutuklu çocukların gözüyle çocuk adalet sisteminin değerlendirilmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi,* 66, 257–274.

Cankurtaran-Öntaş, Ö. (2010) İşkence ve sosyal çalışma. *Küreselleşen dünyada sosyal hizmetler: Sorunlar ve çözümlerimiz* (105–109). Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası Yayını. Ankara.

Cengiz, K., Tol, U. U. ve Küçükural, Ö. (2004) Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim,* 101, 50-70.

Charles, N. (2000) *Feminism, the state and social policy.* New York: Macmillan.

Colby, B. (2005) The causation of child abuse. N. Frost (Ed.), *Child welfare: Issues in child welfare III* (123–149).

Coles, T. (2009) Negotiating the field of masculinity: The production and reproduction of multiple dominant masculinities. *Men and Masculinities*, 12, 1, 30-44.

Coltrane, S. (1998) *Gender and families*, New York: Rowman- Littlefield.

Connell, R., W. (1990) The state, gender and sexual politics: Theory and appraisal. *Theory and Society*, 19, 507–544.

Connell, R. W. (1998) *Toplumsal cinsiyet ve iktidar.* İstanbul: Ayrıntı.

Connell, R. W. (2000) Arms and the man: using the new research on masculinity to understand violence and promote peace in the contemporary world. B. Connell ve H. Eide (Ed.), *Male roles, masculinities and violence* (21-33). UNESCO Publishing.

Connell, R. W. (2002) Hegemonic masculinity and violence: Response to Jefferson and Hall. *Theoretical Criminology*, 6, 1, 89–99.

Connell, R. W. (2005a) *Masculinities.* (2. baskı). USA: University of California Press.

Connell, R. W. (2005b) The social organization of masculinity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (30-50). UK, USA: Polity.

Connell, R. W. ve Messerschmidt, J. W. (2005) Hegemonic masculinity: Rethinking the concept. *Gender ve Society*, 19, 829–859.

Currie, E. (2001) Crime in market society. F. Cullen ve R. Agnew (Ed.), *Criminological theory: Past to present* (367-378). Los Angeles: Roxbury.

Çayır, K. (2010) Giriş. *Eğitim, çatışma ve toplumsal barış: Türkiye'den ve dünyadan örnekler*, İstanbul: Tarih Vakfı.

Çetin, B. E. (2015) The paramilitary hero on Turkish television: A case study on Valley of the Wolves: Cambridge Scholars Publisher.

Çetin- Özkan, Z. (2009) Geleneksel Türk sinemasında erkeğin değişen imgesi. H. Kuruoğlu (Ed.), *Erkek kimliğinin değişemeyen halleri*, İstanbul: Beta.

D'Angelo, M. (2005) *Learning to change: Identifying elements of transformation in formerly abused men.* Doktora tezi, Edmiston University, USA.

De Visser, R. O. (2009) "I am not a very manly man": Qualitative insights into young men's masculine subjectivity. *Men and Masculinities*, 11, 3, 367-371.

Değirmencioğlu, S. M. (2007) Toplumsal, kültürel ve inanca dayalı kökenleri ışığında okulda şiddeti anlamak ve çözüm için öğrencilerin okuldaki rollerini değiştirmek (169- 208). *Eğitim-Sen Sempozyum kitabı.*

Delphy, C. (1970, 2008) Baş düşman. G. Acar-Savran ve N. Demiryontan, (Ed.), *Kadının görünmeyen emeği* (89-114). İstanbul: Yordam.

Delphy, C. (1992) Continuities and discontinuities in marriage and divorce. E. Frazer, J. Hornsby ve S. Lovibond (Ed.), *Ethics: A feminist reader*. Oxford: Blackwell Publishers.

Demez, G. (2005) *Kabadayılıktan sanal delikanlıya: Değişen erkek imgesi*. İstanbul: Babil.

Demren, Ç. (2007) *Kahvehane erkekliği: Ankara'da bir gecekondu mahallesi örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DHA (Doğan Haber Ajansı) 18. 05. 2010. Sadakatsizlik ve tahrik indirimi. (http: //www. dha. com. tr/n. php?n=sadakatsizlik-ve-tahrik-indirimi-

Dink, R. (2007) Hrant Dink'e veda konuşması. (http: //www. cnnturk. com/2007/turkiye/01/23/rakel. dinkin. veda. konusmasi/290669. 0/index. html)

Dobash, R. P., Dobash R. E., Cananagh, K. ve Lewis, R. (1999) A research evaluation of British programmes for violent men. *Journal of Social Policy*, 28, 2, 205–233.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Devlet Planlama Teşkilatı. (http: // ekutup. dpt. gov. tr/plan/plan9. pdf)

Dominelli, L. (2002) *Feminist social work theory and practice*. Hampshire: Palgrave, Macmillan.

Dominelli, L. ve McLeod, E. (1989) *Feminist social work*. London: Macmillan.

Donovan, J. (2005) *Feminist teori: Amerikan feminizminin entellektüel gelenekleri*. İstanbul: İletişim.

Dündar, C. (2011) "Kadın ne der? Erkek ne anlar", *Milliyet*, 31. 03. 2011.

DPT-Devlet Planlama Teşkilatı (2006) *Gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu.*

Ekim, B. (2005) Çocuk yoksulluğu ve sosyal devlet. *Birikim*, 192, 71-73.

Ellen, P. ve Pence, M. (1993) *Education groups for men who batter: The Duluth model*. New York: Springer.

Emre- Çetin, B. (2015) *The paramilitary hero on Turkish television: A case study on Valley of the Wolves*: UK : Cambridge Scholars Publisher.

Eriksen, S. ve Jensen, V. (2006) All in the family? Family environment factors in sibling violence. *Journal of Family Violence*, 21, 497–507.

Ertürk, Y. (2004) Considering the role of men in gender agenda setting: Conceptual and policy issues. *Feminist Review*, 78, 3-21.

Ertürk, Y. (2006) Turkey's modern paradoxes: Identity politics, women's agency and universal rights. M. M. Ferre ve A. M. Tripp (Ed.), *Global feminism: Transnational women's activism, organizing, and human rights* (79-109). New York: New York University Press.

Ertürk, Y. (2008) Gender based violence in armed conflict. *SIDA Konferansı'nda sunulmuş bildiri metni*. 12. 09. 2008, Stockholm.

Evans, T. ve Wallace, P. (2008) A prison within a prison? : The masculinity narratives of male prisoners. *Men and Masculinities*, 10, 4, 484- 507.

Finkelhor, D., ve Brown, A. (1985) The traumatic impact of child sexual abuse: A conceptualization. American Journal of Orthopsychiatry, 55, 530-541.

Foucault, M. (1980) *Power and knowledge: Selected interviews and other writings 1972-1977*. New York: Pantheon.

Foucault, M. (1994) *Cinselliğin tarihi: 3. cilt*. İstanbul: Afa.

Freire, P. (2003) *Ezilenlerin pedagojisi* (5. Baskı). İstanbul: İletişim.

Frey, R. ve Douglas, P. (1992) What is about men that makes them to do the things they do? Confronting Adult Sexual Violence isimli konferansta sunulmuş ve yayınlanmış bildiri, Australian Institute of Criminology, Canberra, 27–29 Ekim 1992.

Gadd, D. (2004) Evidence-led policy or policy-led evidence? : Cognitive behavioural programmes for men who are violent towards women. *Criminal Justice*, 4, 2, 173–197.

Galvani, S. (2006) Alcohol and domestic violence: Women's views. *Violence against Women*, 12, 7, 641–662.

Giddens, A. (2014a) Mahremiyetin dönüşümü: Modern toplumlarda cinsellik, aşk ve erotizm. Ayrıntı: İstanbul.

Giddens, A. (2014b) Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum. Say: İstanbul.

Giddens, A. (1979) *Central problems in social theory: Action, structure and contradiction in social analysis*. USA: University of California Press.

Gilmore, D. (1997) The manhood puzzle. C. B. Brettell ve C. F. Sargent (Ed.), *Gender in cross-cultural perspective*. New Jersey: Prentice Hall.

Gimenez, M. (2005) Capitalism and the oppression of women: Marx revisited. *Science and Society*, 69, 1, 11–32.

Graham-Bermann, S. A., Cutler, S., Litzenberger, B., ve Schwartz, W. E. (1994) Perceived conflict and violence in childhood sibling relationships and later emotional adjustment. *Journal of FamilyPsychology*, *8*, 85–97.

Gramsci, A. (1971) *Selections from prison notebooks*. International Publishers.

Hacısoftaoğlu, İ. (2012) *Burası er meydanı: Güreşte erkekliğin inşası*, Yayımlanmamış Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hartmann, H. (1981, 2008) Marksizmle feminizmin mutsuz evliliği. G. Acar-Savran, ve N. Demiryontan (Ed.), *Kadının görünmeyen emeği* (89-114). İstanbul: Yordam.

Hatun, Ş., Etiler, N. ve Gönüllü, E. (2003) Yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 46, 251-260.

Hearn, J. (1998) *The violences of men: How men talk about and how agencies respond to men's violence to women.* London: Sage.

Hearn, J. (2004) From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5, 1, 49-72.

Hearn, J. ve Pringle, K. (2006) Men, masculinities and children: Some European perspectives. *Critical Social Policy*, 26, 2, 365- 389.

Heiliger, A. ve Engelfried, C. (1995) *Sexuelle gewalt: Maennliche sozialisation und potetielle taeterschaft.* Frankfurt: Campus.

Herman, J. (2007) *Travma ve iyileşme: Şiddetin sonuçları, ev içi istismardan siyasi teröre.* İstanbul: Literatür.

Hoek, T. (2005) Growing up in poverty while living in an affluent society: Personal experiences and coping strategies of Dutch poor children. J. Goddard, S. McName, A. James (Ed.), *The politics of childhood* (107-123). New York: Palgrave-Macmillan.

Holter, Ø. G. (2005) Social theories for researching men and masculinities, direct gender hierarchy and structural inequality. M. Kimmel, J. Hearn ve R. W. Connell (Ed.), *Handbook of studies on men and masculinities* (15-34). London: Sage.

İlkkaracan, P. (2001) Islam and women's sexuality: A research report from Turkey. M. Hunt, P. Jung ve R. Balakrishan (Ed.), *Good sex: Feminist perspectives from the world's religions* (61-76). New Jersey: Rutgers University Press.

İnsan Hakları İzleme Örgütü-Human Rights Watch (2011) *Kocandır, döver de, sever de: Türkiye'de aile içi şiddet ve korumaya erişim.* Human Rights Watch: USA.

Jewkes, Y. (2005) Men behind bars: "Doing" masculinity as an adaptation to imprisonment. *Men and Masculinities*, 8, 1, 44-63.

Johnson, L. B., Todd, M. ve Subramanian, G. (2005) Violence in police families: Work-family spillover. *Journal of Family Violence*, 20, 1, 3–12.

Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007–2010) T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Kadına Yönelik Aile içi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012–2015) T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1981) Çocuğun değeri. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Kandiyoti, D. (2007) *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar* (İkinci basım). İstanbul: Metis.

Kantola, J. (2006) *Feminists theorize the state.* New York: Palgrave, Macmillan.

Kardam, F. (2005) *Türkiye'deki namus cinayetlerinin dinamikleri: Eylem planı için öneriler.* Birleşmiş Milletler Kalkınma Fonu (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA).

Kardam, F. ve Yüksel, İ. (2009) Aile içi şiddet algısı: Niteliksel araştırma sonuçları. *Türkiye'de kadına yönelik şiddet araştırması* (103- 181), Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kardam, F. ve Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2011) Kadına yönelik şiddet konusunda erkeklerin görüşleri/ deneyimleri/ algıları. *Kadın/Woman 2000*, 10, 1, 55–78.

Karner, T. X. (1998) Engendering violent men: Oral histories of military masculinity. L. H. Bowker (Ed), *Masculinities and violence* (197-232). USA: Sage.

Katz, J. (1988) *Seductions of crime: moral and sensual attractions in doing evil.* New York: Basic Books.

Kaufman, M. (2004) Gender equality and men: Learning from practice. S. Ruxton (Ed.), *Transforming our interventions for gender equality by addressing and involving men and boys: a framework for analysis and action* (19–27). Oxford: Oxfam.

Kaufman, M. (1999) The seven p's of men's violence. (www.michaelkaufman.com)

Kernsmith, P. (2006) Gender differences in the impact of family of origin violence on perpetrators of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 21, 2, 163–171.

Kimmel, M. (1998) Who's afraid of men doing feminism? T. Digby (Ed.), *Men doing feminism* (57–68). London: Routledge.

Kimmel, M. (2005a) Masculinity as homophobia: Fear, shame, and silence in the construction of gender identity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (266-287). UK, USA: Polity.

Kimmel, M. (2005b) Invisible masculinity. (www. sunypress. edu/ pdf/61061. pdf).

Krienert, J. L. ve Walsh, J. A. (2011) My brother's keeper: A contemporary examinationof reported sibling violence using national leveldata 2000–2005. *Journal of Family Violence*, 26, 331- 342.

KSGM-Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014) *Türkiye'de kadına yönelik şiddet araştırması.* Ankara.

Kurul- Tural, N. (2007) Okul kültürü içinde şiddet. *Eğitim-Sen Sempozyum kitabı* (237–250). Ankara.

Lorber, J. (2005) The variety of feminisms and their contribution to gender equality. *Gender inequality: Feminist theories and politics* (Ed.), (3. Baskı, 1-21). Los Angeles, California: Roxbury.

Mac an Ghaill, M. ve Haywood, C. (2007) *Gender, culture and society: Contemporary femininities and masculinities.* New York: Palgrave.

MacInnes, J. (2005) The crisis of masculinity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (311-329). UK, USA: Polity.

MacKinnon, C. (1989) *Towards a feminist theory of the state*. London: Harvard University Press.

MacKinnon, C. (1997) Feminism, Marxism, and the state: An agenda for theory. D. T. Meyers (Ed.), *Feminist social thought: A reader* (64-91). London: Routledge.

Mansley, E. A. (2009) *Intimate partner violence: Race, social class and masculinity*. USA: LFB Scholarly Publisher.

Marshall, S. (1997) Feminists and the state: A theoretical exploration. C. Daniels (Ed.), *Feminist negotiate the state: The politics of domestic violence* (95-112). Lanham, New York: University Press of America.

Maruna, S. (2001) Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives. USA: American Psychological Publication.

Mavili- Aktaş, A. (2006) *Aile içi şiddet: Kadının ve çocuğun korunması*. Ankara: Elma.

Messerschmidt, J. W. (1999) Making bodies matter: Adolescent masculinities, the body and varieties of violence. *Theoretical Criminology*, 3, 2, 197- 220.

Messerschmidt, J. W. (2003) *Masculinities and crime: Critique and reconceptualization of theory*. Maryland: Rowman, Littlefield.

Messerschmidt, J. W. (2007) Varieties of "real men". M. Kimmel ve M. Messner (Ed.), *Men's lives*. (7. Baskı, 3–20). USA: Pearson Education.

Messerschmidt, J. W. (2008) Structured action and gendered crime. K. Evans ve J. Jamieson (Ed.), *Gender and crime: A reader*. Open University Press: England, USA.

Messner, M. A. (1992) *Power at play: Sports and the problem of masculinity*. Boston: Beacon.

Messner, M. A. (2005) Still a man's world. M. S. Kimmell, J. Hearn ve R. W. Connell (Ed.), *Handbook of studies on men and masculinities* (313–325). London: Sage.

Mies, M. (2008) Cinsiyete dayalı işbölümümün toplumsal kökenleri. M. Mies, V. Bennholdt-Thomsen, C. Werlhof (Ed.), *Son sömürge: Kadınlar*. İstanbul: İletişim.

Mihalic, S. W. ve Elliot, D. (1997) A social learning theory model of marital violence. *Journal of Family Violence*, 12, 1, 21–47.

Miller, J. (2008) Violence against urban African American girls: Challenges for feminist advocacy. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 24, 2, 148-162.

Miller, S. L., Gregory C. ve Iovanni L. (2005) One size fits all? A gender-neutral approach to a gender-specific problem: Contrasting batterer treatment programs for male and female offenders. *Criminal Justice Policy Review*, 16, 336–359.

Mooney, J. (2000) *Gender, state and the social order.* Great Britain: Macmillan.

Mullaney, J. L. (2007) Telling it like a man: Masculinities and battering men's accounts of their violence. *Men and Masculinities*, 10, 2, 222–247.

Mullender, A. (1996) *Rethinking domestic violence- The social work and probation response.* London, New York: Routledge.

Mutluer, N. (2011) *Tactics in between: Gendered citizenship and everyday life of internally displayed men in Tarlabaşı, Istanbul.* (Yayımlanmamış doktora tezi), Central European University, Macaristan.

Nietzsche, F. (1886, 1990) İyinin ve kötünün ötesinde (2.basım), İstanbul: Ara Yayınları.

Oates, K. (1991) Çocukların cinsel istismarının kalıcı etkileri. E. Konanç, İ. Gürkaynak ve A. Egemen (Ed.), Çocuk istismarı ve ihmali (137-146). Ankara, Gözde.

Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004) Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 101, 31-50.

Orme, J. (2002a) It's feminist because I say so!-Feminism, social work and critical practice in the UK. *Qualitative Social Work*, 2, 2, 131-153.

Orme, J. (2002b) Feminist social work. R. Adams, L. Dominelli ve M. Payne (Ed.), *Social work: Themes, issues and critical debates.* New York: Palgrave, Macmillan.

Orme, J., Dominelli, L. ve Mullender, A. (2000) Working with violent men from a feminist social work perspective. *International Social Work*, 43, 1, 89-105.

Öyekçin, D., Yetim, D. ve Şahin, E. (2012) Kadına yönelik farklı eş şiddeti tiplerini etkileyen psikososyal faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, 1–7.

Özarslan, O. (2016) Hovarda alemi: Taşrada eğlence ve erkeklik, İletişim: İstanbul.

Özbay, C. (2013) Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak. Doğu Batı, 16, 63, 185–204.

Özkazanç, A. ve Sayılan, F. (2009) İktidar ve direniş bağlamında toplumsal cinsiyet: Bir okul etnografisi. *Toplum ve Bilim*, 114, 51–73.

Öztürk, A. B. (2008) *Kentteki çocuk yoksulluğu: Keçiören Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pateman, C. (2001) The fraternal social contract. R. Adams ve D. Savran (Ed.), *The masculinity studies reader.* US, UK: Blackwell.

Peralta, R. L., Tuttle, L. A. ve Steele, J. L. (2010) Intersection of interpersonal violence, masculinity, and alcohol use: The experiences of heterosexual male perpetrators of intimate partner violence. *Violence against Women*, 16, 4, 387- 409.

Pollack, W. (2002) *Harbi delikanlılar*. İstanbul: Dharma.

Presser, L. (2008) *Been a heavy life: Stories of violent men*. USA: University of Illinois Press.

Pringle, K. (1995) *Men, masculinity and social welfare*. UCL: London.

Radikal Gazetesi, 27. 05. 2010, "Eşini öldüren kocaya tahrik indirimi".

Renzetti, C., ve Curran, D. J. (1999) *Women, men and society*. Boston: Allyn-Bacon.

Ridge, T. (2002) *Childhood poverty and social exclusion: From a child's perspective*. UK: The Policy Press.

Ross, J. M. (1986) Beyond the phallic illusion: notes on man's heterosexuality. G. I. Fogel, F. Lane ve R. Liebert (Ed.), *The pyschology of men: The new pschoanalytic perspectives* (49–70). New York: Basic Books.

Sancar, S. (2009) *Erkeklik: İmkansız iktidar: Ailede, piyasada ve sokakta erkekler*. İstanbul: Metis.

Sancar, S. (2012) *Türk modenleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. Istanbul: İletişim.

Segal, L. (1992) *Ağır çekim: Değişen erkeklikler, değişen erkekler*. İstanbul: Ayrıntı.

Segal, L. (2005) The belly of the beast: Sex as male domination? S. Whitehead, ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader*. UK, USA: Polity.

Selek, P. (2008) *Sürüne sürüne erkek olmak*. İstanbul: İletişim.

Sinclair-Webb, E. (2006) "Our Bülent is now a commando": Military service and manhood in Turkey. M. Ghoussoub ve E. Sinclair-Webb (Ed.), *Imagined masculinities: Male identity and culture in the modern Middle East* (65-91), London: Saqi Books.

Smith, M. D. (1990) Patriarchal ideology and wife beating: A test of a feminist hypothesis. *Violence and Victims*, 5, 4, 257–273.

Sokullu-Akıncı, F. (2003) Kriminoloji ve viktimoloji bağlamında aile içi şiddete genel bir bakış. F. Sokullu-Akıncı, K. Içel ve Y. Ünver (Ed.), *Türkiye'de aile içi şiddet*. Istanbul: Beta.

Sparks, A. (1997) Feminists negotiate the executive branch: The policing of male violence. C. Daniels (Ed.), *Feminist negotiate the state: The politics of domestic violence* (35-52). Lanham, New York: University Press of America.

Şimşek, A. A. ve Öner, R. V. (2015) Türkiye'de hegemonik erkeklik: Medyada ve hukukta izler, dönüşümler ve olasılıklar. Global Media Journal TR Edition, 6 (11).

T. C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (2008) *Töre ve namus cinayetleri raporu*.

Tezer-Asan, H. (2010) Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi*, 2, 65–74.

Toch, H. (1998) Hypermasculinity and prison violence. L. H. Bowker (Ed.), *Masculinities and violence* (168-178). USA: Sage. (Çetin, 2015)

Türker, Y. (2004) Erk ile erkek. *Toplum ve Bilim*, 101, 8–10.

Uluğtekin, S. (2012) *Denetimli serbestlik altındaki gençler ve ailelerine ilişkin araştırma: İhtiyaçlar ve beklentiler*. Ankara: Özge-Der.

Ümit- Atılgan, Ü. (2015) Türkiye'deki iç hukuk kültürü üzerine sosyo-hukuki bir araştırma: Haksız tahrik kararlarında eril tahakküm kodları. Turhan: Ankara.

Walby, S. (1990) *Theorizing patriarchy*. Oxford: Blackwell.

Weinger, S. (1998) Poor children "know their place": Perceptions of poverty, class and public messages. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 15, 2, 100-118.

Whitehead, S. M. ve Barrett, F. J. (2005) The sociology of masculinity. S. Whitehead ve F. Barrett (Ed.), *The masculinities reader* (1-26). UK, USA: Polity.

Yatmaz, A. (2009) *Orta dereceli meslek ve teknik eğitim okullarında öğrenci algılarına göre öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin nedenleri: Nitel bir araştırma.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, İstanbul.

Yıldız, A. K. (2003) Aile içi şiddete ilişkin ceza mukakemesi ve infaz hukuku sorunları. *Türkiye'de aile içi şiddet-ülke çapında kriminolojik-viktimolojik alan araştırması ve değerlendirmeler*. İstanbul: Beta.

Yogev, S. P. (2006) *Ergenlerde toplumsal cinsiyetin kazanılması: Aile, okul ve arkadaş etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Young, I. M. (1997) Is male gender identity the cause of male domination? D. T. Meyer (Ed.), *Feminist social thought: A reader* (21-37). London, New York: Routledge.

Yuval-Davis, N. (2007) *Cinsiyet ve millet*. İstanbul: İletişim.

Zorunlu Askerlik Sırasında Yaşanan Hak İhlalleri Raporu (2012) Kapasite Geliştirme Derneği Yayını: Ankara.

Bebekten Katile Erkeklik

Kadına Şiddet Uygulayan Erkekler

Aslıhan Burcu Öztürk

Kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin, yaşamları boyunca bu yönde nasıl yoğrulduklarını ve o kaskatı erkeklik ceketini giymeye çabalarken nasıl yorulduklarını anlamak için yola çıkmak... Erkeğe atfedilen güç ve yaşanan güçsüzlük çelişkisinin, şiddetle patlak verişinin haritasını çizmek... Bunu bir kadın akademisyen olarak araştırmak, yeni keşiflere zorlayan bir süreç!

Şiddetle kuşatılan erkeğin, çocukluktan yetişkinliğe evde, okulda, işte, yatak odasında, askerde ve cezaevinde verdiği erkeklik sınavı, kendini var eden kadını yaralayarak, yok ederek geçmeye çalışmasını çözümledim, tabi ki feminizmin ışığında. Kadın cinayetlerinin üçüncü sayfa haberlerinden manşetlere taşındığı, şiddetin tüm biçimlerinin sıradanlaşarak yaşamlarımıza sızdığı günlerin, aynı zamanda hem kadınlar hem de erkekler için barışçıl ve özgür bir yaşamın tohumlarını da yeşertebileceği umuduyla kitaba dönüşen bir çalışma bu.

Öfke uyandıran şiddetin kaynaklarını anlama çabasının, insanı daha olgun ve sakin kılan yolculuğunun sonunda başladığımdan farklı bir yerdeydim artık... Çoğalmak istedim. Okurla birlikte ve aydınlık bir geleceğe doğru...

ISBN 978-605-9386-82-1

NikaYayinevi
NikaYayinevi
NikaYayinevi
www.nikayayinevi.com